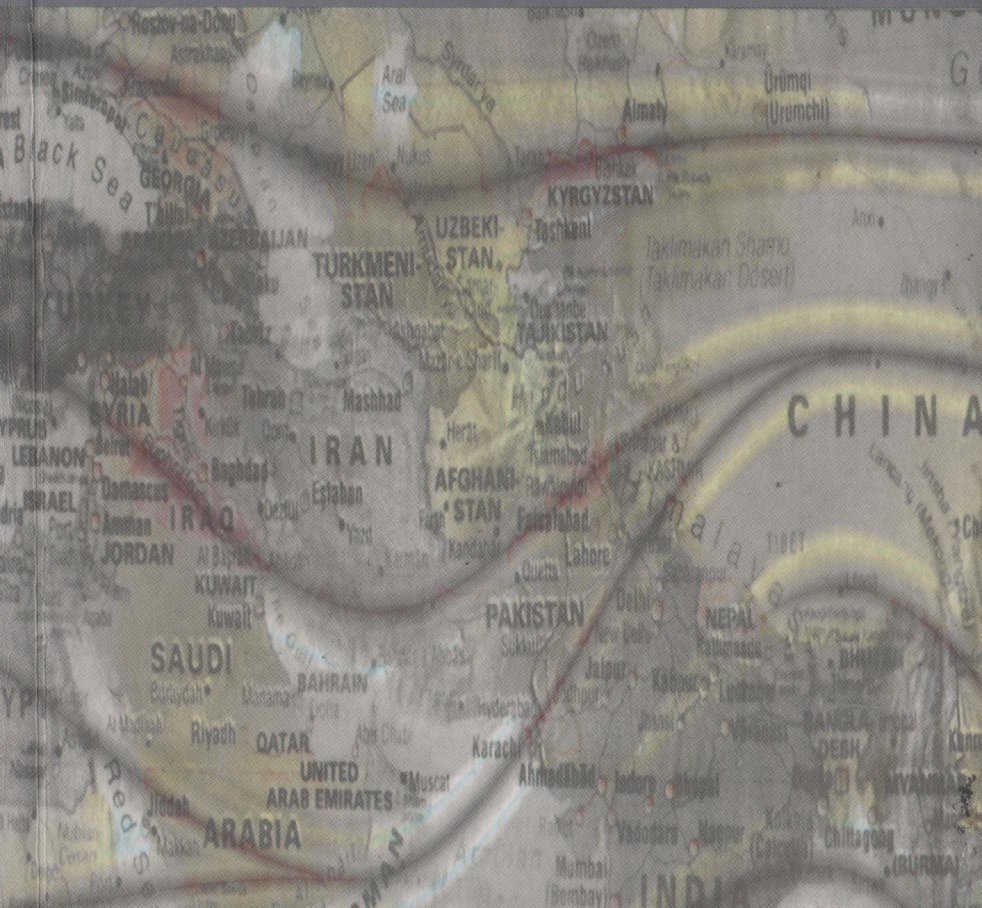
AVRASYA SAVAŞLARI

SUNGUR SAVRAN

KÖRFEZ'DEN AFGANİSTAN'A YENİ DÜNYA DÜZENİNİN KURULUŞU

belge yayınları

BELGE YAYINLARI

AVRASYA SAVAŞLARI
Körfez'den Afganistan'a
Yeni Dünya Düzeninin Kuruluşu

Sungur Savran

Dizgi / Sayfa Düzeni
Süreyya Balta

Kapak
Yusuf Aslan

Montaj
Adım Grafik

Baskı / Cilt
Ceren Ofset

Birinci Baskı
Kasım 2001

BELGE ULUSLARARASI YAYINCILIK
Divanyolu Cad. Binbirdirek Han. 15/1 Sultanahmet-İSTANBUL
Tel-Fax: (0212) 638 34 58

SUNGUR SAVRAN

AVRASYA SAVAŞLARI

Körfez'den Afganistan'a
Yeni Dünya Düzeninin Kuruluşu

belge
yayınları

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....7
1. Soğuk Savaştan Sıcak Savaşa:
Körfez Savaşı Aynasında Dünya ve Türkiye 11-34
2. Körfez Savaşı Sınavında Sosyalist Hareket.....35-62
3. İkinci Kosova Savaşı.....63-142
4. Avrasya Savaşları.....143-260

Önsöz

İşte yine başladı. Yine aynı görüntüler te'evizyon ekranlarını süslüyor: tuhaf bir yeşil ya da mavi fon üzerinde yanıp sönen bir takım ışıklar, bir haç biçimindeki göstergenin izlediği hedeflerin vuruluşu, rahat yataklarından çıkmış, normal günlük yaşamlarını sürdürmekte olan bir takım besili politikacıların ve generallerin basın toplantıları, sonra yıkıntılar, yerlerinden yurtlarından olmuş çaresiz insanların yüzleri, atılan yiyecek torbalarını birbirini ezercesine havada kapmaya çalışan kalabalıklar. Amerika, on yıl içinde üçüncü kez vuruyor. Önce Irak'ı, sonra Yugoslavya'yı, şimdi de Afganistan'ı. Hep bir gerekçesi var: önce Saddam ve Kuveytti; sonra Miloşeviç ve Kosova; şimdi de bin Ladin ve 11 Eylül. İlkinde ciddi biçimde kananlar oldu: Amerika ve müttefiklerinin gerçekten tehlikeli, gözü dönmüş bir despota haddini bildirerek barışı korumakta olduğunu sananlar. İkincisinde hala öğrenememişler vardı: Balkanların çektiği bütün acıların müsebbibi olan kasap Miloşeviç'e artık "dur!" denilmesi gerekiyordu, bunu da NATO yapıyordu. Tuhaftır, 11 Eylül'de New York'ta binlerce masum sivilin hayatını yitirmesi gerçekten trajik bir olay olduğu halde, şimdi Amerika'nın haklı bir savaş verdiğine kananlar sayıca azaldı gibi görünüyor. İnsanlar yavaş yavaş deneyimlerinden öğreniyorlar. Son on yıl içinde kendini bir doğa olayı imişçesine düzenli biçimde tekrarlamaya başlayan bu kalıbın ardında, her bir savaşın kendine özgü nedenlerinin ötesinde, hepsini birbirine bağlayan bir büyük tasarımın varolduğunu sezmeye başlıyorlar.

Bu sezgilerin sağlam analizlerle beslenmesi gerekiyor. Amerika'nın ve Avrupalı müttefiklerinin gerçek amaçlarının artık bütün temelleriyle kavranması gerekiyor. On yıldır Amerika'nın emperyalist savaşları Türkiye'nin çevresinde adeta bir ölüm dansına çıkmıştır. Kah güneyinde Irak'ta, kah batısında Yugoslavya'da, kah doğusunda Afganistan'da...Türkiye'yi içine çekmeye hazırlanan bu hortuma karşı müca-

dele hayat memat meselesi haline geliyor. Tam bu önsöz kaleme alınırken, Amerika'nın Türkiye'den Afganistan'da sözde eğitim vermek için, gerçekte savaştırmak amacıyla asker istediği açık seçik ortaya çıkmış durumda. Yarın onlarca, yüzlerce gencecik asker Hindikuş dağlarında teker teker hayatlarını yitirmeye başladığında, bütün Türkiye'yi bir kaygı saracak. Bütün toplum şu soruyu kendi kendine soracak: "Biz orada ne yapıyoruz?" Toplumun bu sorusuna cevap verebilmemiz gerekiyor. Artık sezgilerin ötesinde geçmemiz, olan biteni bütünselliği ve tarihsel bağlamı içinde kavramamız yakıcı hale gelmiştir.

Bu kitap 1991 Körfez Savaşı'nı, 1999 Kosova Savaşı'nı ve 2001 Afganistan Savaşı'nı bir arada ele alarak, Amerika'nın ve Avrupalı müttefiklerinin son on yıldır yürüttükleri politikaların ve verdikleri savaşların ardında, o çok övülen "küreselleşme"nin ve onun siyasi üstyapısı olarak tasarlanmış olan Yeni Dünya Düzeni'nin yattığını, böyle süslü terimlerle ifade edilen şeyin kendisinin de aslında emperyalizmden başka hiçbir şey olmadığını ortaya koyuyor. Amerika, Sovyetler Birliği'nin çözülüşünden sonra, dünyadaki tek hegemonik güç haline gelmenin kendisine kazandırdığı avantajla, dünya çapında mutlak bir hakimiyet kurmanın yollarını arıyor. Öteki emperyalist odakları da (Avrupa ve Japonya) kendi üstünlüğünün şemsiyesi altında bu hakimiyet sisteminin küçük ortakları haline getirmek için peşinden sürüklüyor. Dünya sesini çıkarmadıkça pervasızlaşıyor. Bir tek örnek: Körfez Savaşı'na girişirken Amerika, Birleşmiş Milletler'in onayını almayı gerekli görmüştü. Dünya henüz Amerika'nın "şerif" faaliyetine alışmamıştı ve savaşa meşruiyet kazandırmak açısından Birleşmiş Milletler onayı yararlı görülüyordu. Aradan sekiz yıl geçti. Bu kez Yugoslavya'ya taarruz için Amerika, Birleşmiş Milletler onayına gerek bile görmedi. Sadece yanına NATO'daki emperyalist müttefiklerini (ve Türkiye gibi emperyalist sistemin eteklerinden tutmuş peşinden sürüklenen birkaç başka NATO üyesini) alarak saldırdı Yugoslavya'ya. Şimdi iki yıl sonra, Afganistan'a, Kosova Savaşı'nda NATO ittifakının bile kendi iradesi önünde engeller oluşturduğunu gördüğü için, yanına yapışık kardeşi Britanya'yı alarak, kendi başına saldırıyor. Artık meşruiyet arayışı da sona ermiştir: Amerika kendisini dünyanın "şerif"liğine atamış bulunuyor.

Tarihin gördüğü en muhteris emperyalist emellerle karşı karşıyayız. Hitler dahi sadece Avrupa kıtasını köleleştirmeyi hedefliyordu. Amerika bir dünya imparatorluğu önündeki bütün engelleri temizlemeye çıkmıştır. Öyleyse, emekten, barıştan, özgürlükten yana herkesin,

hem bu coğrafyada, hem de dünya çapında, olan biteni bütünüyle kavrayarak, bu vahim gidişata karşı mücadeleye girişmesi gerekiyor.

Bu kitap, değişik tarihlerde yazılmış yazılardan oluşturulan bir derleme. Her yazı, analize tabi tuttuğu savaşın hemen ardından sıcağı sıcağına dünya durumunu, savaşın somut nedenlerini ve gelecek için mümkün olan öngörüleri ortaya koyuyor. Körfez Savaşı'na ilişkin bölümler 1991'de, Kosova Savaşı'na ilişkin bölüm 1999'da yazılmış ve yayınlanmış. 11 Eylül ve Afganistan Savaşı'nı ele alan son bölüm ise elbette yeni ve daha önce yayınlanmamış bir bölüm. Böylece kitap, bugünkü Amerikan başkanı George W. Bush'un babası George Bush'un 1990 yılında, Körfez Savaşı'nın eşiğinde ilan ettiği Yeni Dünya Düzeni'ni ilk andan itibaren bütün açılımlarıyla anlamaya çalışan bir çabanın ürünü. Bugün olan bitenleri yalıtılmış biçimde değil, Yeni Dünya Düzeni'nin bütünsel mantığı ve somut gelişmesi içine yerleştirerek anlamaya çalışıyor.

Ve elbette memnuniyetle belirtmek gerekiyor ki, buradaki yazılarda ileri sürülen görüşler, Yeni Dünya Düzeni'nin mantığını ve yapısını daha ilk günden doğru biçimde teşhis ediyor, sonradan doğrulanmış olan öngörülerde bulunuyor, emek ve özgürlük güçleri için zaman içinde doğruluğu kanıtlanan politikalar öneriyor. Bugün, Yeni Dünya Düzeni'nin ilan edilmesinden ve ilk büyük provası olan Körfez Savaşı'ndan on yıl sonra dahi, maalesef solda Afganistan Savaşı'nın emperyalizmin yeni stratejisi çerçevesindeki yerini kavrayamayan yaklaşımlar egemen. Savaşa yaklaşımlar yeni dönemin temel özelliklerinin hala kavranamadığını gösteriyor. Marksizme inançsızlık içinde, sürekli her konuda "yenilik" talep edenler dünyada neyin gerçekten yeni olduğunu bir türlü kavrayamıyorlar. Oysa insanlık tarihinin temel itici gücünün hala sınıf mücadeleleri olduğunu ve kapitalizmin 19.yüzyılın sonundan beri emperyalizm çağını yaşadığını unutmasalar, yeni dönemin özelliklerini kavrayabilmek için Marksizmin zengin ve karmaşık yöntemlerini kullanmayı bu kadar ikrahla reddetmeseler, sonuç çok farklı olurdu.

Ama emperyalizmin yeni stratejisini duğru biçimde kavramak, kendi içinde ne kadar önemli olursa olsun, yetersizdir. Önemli olan, uygun yöntemleri bularak emperyalizme ve savaşa karşı örgütlenmek ve büyük işçi ve emekçi kitlelere, kapitalizmin ve emperyalizmin ezdiği bütün halklara erişerek insanlığın geleceğini güvenceye almaktır.

Yeni açılan dönemde bunun tek yolu sosyalizm için mücadele etmektir. Ancak bütün ülkelerin devrimcileri birleşerek büyük işçi ve emekçi kitlelere, yeryüzünün bütün ezilenlerine ve lanetlilerine eriştikleri takdirde insanlık çığlık çığlığa yaklaşan barbarlıktan kurtulabilecektir.

Amerikan genelkurmay başkanı, "bu savaş insan ömründen uzun sürebilir" diyor. Amerika insanlığa ömür biçmeye çıktı. Çocuklarımızı barbarlıktan kurtarmak için artık sosyalizm yakıcı bir ihtiyaçtır.

Burada eski metinleri olduğu gibi yayınlıyorum. Sadece dilbilgisi bakımından bazı düzeltmeler yaptım, dizgi hatalarını düzelttim. Bir de, yazıldığı dönemde anlam taşıdığı halde bugün, 2001 yılında okuyucuya bir anlam ifade etmeyecek polemikleri ve polemik yapılan bazı isimleri çıkarttım. Okuyucu metnin bir-iki yerinde ifa-dede bir tuhaflık bulursa, bunun nedeni, o isimlerle polemiği gereksiz yere bugüne taşımama kaygısındandır.

Her savaş aynı zamanda bir propaganda savaşıdır. Birbirini tutmayan bilgiler herkesin kafasında soru işaretleri yaratır durur. Okuyucu bütün kitap boyunca, ama özellikle Dördüncü Bölüm'de, referansların çoğunluğunun günlük basına olduğunu fark edecektir. Bunun tek nedeni tartışılan konunun güncelliği değildir. Aynı zamanda, ileri sürülen görüşlerin, yapılan eleştirilerin ezbere spekülasyon olmadığını göstermektedir bu referanslar. Kaynak olarak gösterilen basın, çoğunlukla, Amerika'nın ve Türkiye'nin ana akım burjuva basınıdır. Hemen hemen bütün argümanlar bu kaynaklardan alınan bilgiye dayandırılmaktadır.

Her düşünce süreci kollektiftir, birçok insanın izini taşır. Ama burada yayınlanan yazılarda dile gelen görüşlerin biçimlenmesinde uzun yıllar bu sorunları birlikte düşündüğümüz bazı mücadele arkadaşlarımın özel bir katkısı var. Bu insanlar arasında Şadi Ozansü'nün adını özel olarak anmak isterim.

Elbette tamamlanmış düşünceler benimdir ve yanlışların bütün sorumluluğu bana aittir.

Sungur Savran
1 Kasım 2001

Bölüm-I

*Soğuk savaştan sıcak savaşa: Körfez Savaşı aynasında dünya ve Türkiye**

Uluslararası alanda Gorbaçov ve ideologlarının yaygınlaştırdığı, Türkiye'de ise TBKP'nin sözcülüğünü yaptığı "*Yeni Siyasal Düşünce*" yanlış adlandırılmış: Bu sözde düşünce okulu "*Yeni Siyasi Düş*" olarak anılmalı. Bu okulun en büyük "keşfi" olan emperyalizmin bir barış dünyası kurabileceği iddiası, daha bu konuda yazılan yüzlerce sayfa yazının mürekkebi bile kurumadan Körfez'deki petrol yangınıyla buharlaştı, emperyalist askeri güçlerin Bağdat'ta yarattıkları enkazın altında kaldı. Oysa Körfez Savaşı'ndan önce neler söylenmemişti ki! İnsanlık uluslararası düzeyde ortak global sorunlarla karşı karşıyadır; çevrenin tahribi, nükleer tehlike, ekonomik bunalım, azgelişmişliğin yarattığı sefalet, bütün bunlar insanlığın ortak sorunları olduğu için emperyalist devletlerle işbirliği içinde çözülmelidir. Sovyetler Birliği'nin uzattığı dostluk elini ABD ve öteki emperyalist ülkeler sıkı sıkı kavrarsa, Soğuk Savaş'ı bir barış ve işbirliği dönemi izleyecektir. Emperyalizm militarizmden ve saldırganlığından sıyrılabilir. Bu da insanlığın önünde yepyeni bir dünyanın kapılarının açılması anlamına gelecektir.

Bu "yeni siyasal düş", Körfez Savaşı'yla birlikte tuzla buz oldu. Soğuk Savaşı bir barış döneminin izleyeceği safdil beklentisi, Scud'ların, Patriot'ların, Pershing'lerin darbeleri altında can verdi. Soğuk Savaş yerini "Sıcak Savaş"a bırakmıştı. Emperyalizmin militarizmden arınabileceği, saldırgan doğasından sıyrılabileceği yanılsamaları, saldırgan bir militarizme çarparak un ufak oldu. Çok yüceltilen "Batı demokrasileri"nin basın ve yayın organları militarist aygıtın sadık dişlileri haline geldi savaş boyunca. Emperyalizmin sırtı sıvazlandığında daha barışçı değil, karşısına dikilen güçlerin yokluğunda daha saldırgan olabileceği bir kez daha doğrulandı. Bütün bunların acıklı sonucu da,"Yeni Siyasi Düşünce" taraftarlarının Körfez Savaşı karşısındaki siyasal tavrında cisimleşiyordu: Sovyetler Birliği yönetimi ve SBKP, çelişik sinyaller eksik olmasa da, temelde ABD emperyalizminin munis yardakçısı rolüne so-

* Sınıf Bilinci, 9-10, Temmuz 1991

yunurken, TBKP savaş karşısında izleyecek politika bile bulamıyor, susuyordu. Susmaları uygundur: 1983'de Grenada'nın, 1989'da Panama'nın işgaliyle, Lübnan'ın ve Libya'nın bombalanmasıyla, Nikaragua ve Angola'nın "düşük yoğunluklu" savaş aracılığıyla sıkıştırılmasıyla uyanamayanlar, artık susmalıdır!

Bu noktada akla şöyle bir soru gelebilir: Körfez Savaşı acaba bir istisna mıdır? Dünya tarihinin barışçı bir sayfası içinde kısa bir parantez midir? Emperyalizm ile ezilenlerin barış içinde yaşayacakları bir işbirliği ve gelişme döneminin bağrına gözü dönmüş bir diktatör, Saddam Hüseyin tarafından saplanmış bir bıçak mıdır? Emperyalist odakların resmi propagandasına, "sahibinin sesi" haline gelen burjuva basınının yayınlarına, Birleşmiş Milletler'in (BM) ABD'nin çıkarları doğrultusunda aldığı kararların lâfzına bakılırsa, olan biten tam da budur: Saddam Hüseyin Kuveyt'i işgal ve ilhak ederek dünya barışını tehlikeye atmıştır. Eğer "Bağdat Kasabı", "Ortadoğu'nun Hitleri" olmasaydı, savaş da olmazdı. Kısacası, burjuva propagandası Körfez Savaşı'nı, genel olarak barış yönünde ilerleyen bir dünya durumu içinde istisnai bir sapma olarak sunmaktadır. Gerçek bunun tam tersidir: *Körfez Savaşı, dünya çapında birikmiş olan çelişki ve gerilimlerin bir aynasıdır; savaş ve iç savaşların, devrim ve karşı-devrimlerin dünyayı sarsacağı bir dönemin açıldığını ilan eden bir olaydır.* Saddam Hüseyin'in politikası bu savaşın dinamiklerini kavramak açısından ikincil bir faktördür. Körfez Savaşı'na yol açan dinamiklerin tahlili, dünya durumunun ve Türkiye dahil Ortadoğu'nun güç dengelerinin doğru biçimde kavranmasını gerektirir.

Ama bunları yapabilmek için önce savaşın nedeninin Kuveyt'in işgali olduğu efsanesini yıkmak gerekiyor.

Kuveyt Sorunu

ABD ve bütün bunalım boyunca onun dümen soyuna girmiş olan BM, başından itibaren Körfez bunalımını ve savaşı, Kuveyt'i Saddam Hüseyin'in işgal ve ilhakından kurtarma amacına bağladılar. Bu iddianın ciddiye alınması mümkün değildir.

Her şeyden önce, ABD, bütün tarihi boyunca gütmüş olduğu saldırganlık politikası temelinde uluslararası hukuku, üstelik emperyalist dünya düzeninin sürdürülmesini hedefleyen, yani kendisinin damgasını taşıyan bu haksız hukuku defalarca çiğnemiş bir devlettir. Sayısız es-

ki örneği bir yana bırakarak 80'li yılları hatırlayalım. ABD 1981 yılından itibaren kendi beslemesi Kontralar aracılığıyla Nikaragua'nın Sandinist yönetimine savaş açmış, bununla yetinmeyerek Nikaragua limanlarını mayınlamış ve bu nedenle Uluslararası Adalet Divanı tarafından uluslararası hukuku ihlalden mahkum edilmiştir. Yine ABD, 1982 yılında Lübnan'a asker çıkartmış, 1983 yılında Grenada adasını işgal ederek anti-emperyalist yönetimini devirmiş, 1986 ve 1988 yıllarında Libya'yı bombalamıştır. Daha yakın dönemde 1989 sonunda Panama'yı işgal ederek yönetimini alaşağı etmiş, eski bir CIA ajanı olan başkan Noriega'yı Florida'da cezaevine tıkmış, Panama Silahlı Kuvvetleri'ni ve polis güçlerini kendi komutasına almıştır.

ABD ve emperyalist yandaşlarının uluslararası hukukun kutsal dokunulmazlığından söz etmesi bir ikinci bakımdan da gülünçtür. BM'in dünya düzeninin bir bekçisi haline geldiği İkinci Dünya Savaşı sonrasının tarihi, uluslararası güç dengelerinin yarattığı fırsatlardan yararlanılarak gerçekleştirilen işgal ve ilhak olaylarıyla doludur. Emperyalist güçler ve BM bu işgal-ilhak eylemlerine zaman zaman destek bile olmuştur; bunu yapmadığında ise ya seyirci kalmıştır, ya da etkisiz protestolarla yetinmiştir. Yalnızca Ortadoğu'dan ve Arap dünyasından verilecek örnekler bile yeterlidir. Kendisi tarihin gördüğü en büyük toprak gaspının ürünü olan Siyonist İsrail devleti, 1967 yılında yeni Arap topraklarını (Batı Şeria, Gazze Şeridi, Golan Tepeleri, Sinai) işgal edince, bizzat BM 242 sayılı kararıyla bu bölgelerin "işgal altındaki topraklar" olduğunu resmen tescil etmiştir. Ama İsrail'in bu topraklardan çıkması için 24 yıldır hiçbir yaptırım uygulanmıyor. ABD'nin sadık müttefiki İran Şahı 1971 yılında Birleşik Arap Emirlikleri'ne ait üç adayı ilhak ettiği halde bütün dünya susmuştur. 1975'de Suriye'nin Lübnan'ı işgali hiçbir ciddi yaptırımla karşılaşmamıştır. Yine 1975 yılında emperyalizmin bir başka sadık müttefiki Fas Kralı II.Hasan Batı Sahra'yı ilhak etmiştir. Batı Sahra Kurtuluş Örgütü Polisario'nun yıllardır vermekte olduğu savaşa rağmen ne emperyalist devletler, ne de BM Fas'a karşı herhangi bir önlem almamıştır. Nihayet, Türkiye'nin silahlı birlikleri onyedi yıldır Kıbrıs'ın kuzeyinde işgal güçleri konumunda olduğu halde Türkiye ABD'nin ayrıcalıklı bir müttefiki olmaya devam etmektedir.

Denebilir ki, ABD, İsrail'in, İran şahının, Fas kralının, Türkiye'nin dünya ya da bölge çapında bütünsel bir tehlike oluşturduğu yolunda bir kaygı taşımadığı için bu hukuk ihlallerine göz yummuştur. Ama Saddam Hüseyin, daha önce İran'a saldırısının ve Kürtler'e yö-

nelik soykırım denemesinin de gösterdiği gibi bölge çapında bir tehlike oluşturmaktadır. ABD bunun için Kuveyt'in işgal ve ilhakına izin vermek istememiştir. Bush'un Saddam'a "Ortadoğu'nun Hitleri" lakabını takması tam da bunun bir ifadesidir. Kısacası, ABD Kuveyt'in Irak tarafından ilhakına karşı çıkarak Irak'ın yayılmacı eğilimlerine gem vurmak istemiştir. Bu tür bir yorumun da kabul edilmesi olanaksızdır.

Çünkü, her şeyden önce, eğer Saddam Hüseyin "Ortadoğu'nun Hitler"i ise, Bu Hitler tam anlamıyla emperyalist devletlerin yarattığı bir Frankeştayn'dır. Saddam rejiminin İran'a karşı açtığı, sekiz yıl süren ve bir milyondan fazla insanın hayatına mal olan savaş sırasında, ABD, Fransa ve öteki emperyalist güçler İslam devriminin Ortadoğu'da yayılmasını engellemek amacıyla hiç duraksamadan Saddam'ı desteklemiştir. Körfez Savaşı sırasında ortaya gülünç bir durum çıkmıştır: Emperyalist devletler karşılarında, kendi açtıkları krediler karşılığında kendi sattıkları silahlarla güçlenmiş Irak Ordusu'nu bulmuşlardır:[1] 1979'dan beri Irak Devleti'nin başında bulunan Saddam Hüseyin'in İran'a taarruz ederken ya da Halepçe'de Kürtleri katlederken ABD'nin desteğine layık olduğu halde 1990'da birdenbire canavar kesildiğine inanmak için fazlasıyla safdil olmak gerek!

Ama iş bununla da bitmiyor. ABD, Irak'ı Kuveyt'e karşı askeri güç kullanma yolunda teşvik bile etmiştir: ABD'nin Bağdat Büyükelçisi April Glaspie, işgalden *sadece bir hafta önce*, 25 Temmuz günü Saddam Hüseyin'le yaptığı görüşmede, ABD'nin "Araplararası ilişkilere" yönelik bir görüşünün olmadığını, Irak ile Kuveyt arasındaki sınır çatışmasında taraf tutmayacağını bildirmiştir. Temmuz sonunda, Irak Kuveyt sınırına askeri yığınak yapmaya başladıktan *sonra* bu açıklamayı yapan ABD yönetiminin 2 Ağustos sonrasında Hitler boyutlarında bir tehlikeden söz etmesi çarpıcı bir çelişki oluşturuyor. ABD Dışişleri Bakanı Baker bu çelişkiyi, Bağdat Büyükelçisi'nin kendi talimatı dışında davrandığı iddiasıyla açıklamaya çalıştı. Bu iddianın hiçbir inandırıcılığı yok. Büyükelçinin kendisi ise *Washington Post* gazetesine verdiği bir demeçte davranışını şöyle gerekçelendiriyor: "Apaçık ki, Iraklılar'ın Kuveyt'in tamamını alacakları ne benim, ne de kimsenin aklından geçemezdi."[2] "*Tamamı*": Cümledeki anahtar kelime bu.

1 - Kredilerin bir başka kaynağı da Körfez'in Arap monarşileridir, en başta Suudi Arabistan ve Kuveyt'tir. Zaten Saddam'ın işgal öncesinde Kuveyt'ten başlıca taleplerinden biri, Kuveyt'in de çıkarları uğruna sürdürülen Irak-İran savaşı sırasında Kuveyt'in Irak'a verdiği borçların iptali idi.

Demek ki, Glaspie Saddam ile görüşmesinde Irak'ı Kuveyt'in *bir bölümünü* işgal etmeye teşvik etmiştir. Ama birazdan göreceğimiz gibi, Kuveyt'in işgali ile savaşın başlangıcı arasında geçen dörtbuçuk ay boyunca ABD Kuveyt'in sadece bir bölümünün Irak'ta kalmasına dayalı çözümleri de reddetmiştir. Yani aslında ABD Irak'ı, gerçekte istemediği bir şeyi yapmaya teşvik etmiştir. Öyleyse sonuç açıktır: ABD aslında Irak'ı ve Saddam Hüseyin'i *tuzağa düşürmüştür*. Ortadoğu'daki amaçlarını gerçekleştirebilmek için gerekli bahaneyi yaratmak amacıyla, Saddam Hüseyin'i bile yanıltmıştır. Bu amaçların ne olduğuna aşağıda döneceğiz.

Nihayet, ABD Irak/Kuveyt çatışmasını "barışçı" yollardan sona erdirmek istemediğini, mutlaka savaş çıkmasını hedeflediğini, her tür uzlaşma formülünü reddederek açıkça ortaya koymuştur. Oysa uzlaşma formülleri hiç de eksik olmamıştır. Bunlar arasında en çarpıcı olanı Irak'ın bu olayda en büyük iki düşmanından biri olan Suudi Arabistan'ın Savunma Bakanı Prens Sultan'ın 22 Ekim günü, Saddam'ın bir önerisi doğrultusunda yaptığı açıklamadır. Prens Sultan Irak'a bir miktar Kuveyt toprağı verilerek barışçı ve "kardeşçe" bir çözüm sağlanmasının olanaklı olduğunu ileri sürmüştür. ABD bu öneriye derhal karşı çıkmış ve Suudiler'e baskı yaparak savunma bakanının önerisini geri almasını sağlamıştır.[3] Bu çarpıcı örneğin yanısıra, Mitterrand'ın bütün bunalım boyunca izlediği uzlaştırıcı politika da ABD'den tepki görmüştür. Fransa'nın 15 Ocak günü, savaşın eşiğinde, BM Güvenlik Konseyi'ne sunduğu bir uzlaştırıcı karar tasarısı, ABD'nin gölgesi gibi davranan İngiltere'nin bir usul manevrasıyla saf dışı bırakılmıştır. Örnekleri çoğaltmak olanaklı ama sonuç açık: *ABD Kuveyt'i "kurtarmayı" değil, Irak'la savaşmayı hedeflemiştir.* Amaç üzüm yemek değil, bağcıyı dövmektir.

Öyleyse, ABD'nin bu politikasının ardında yatan dinamikleri incelemeye girişebiliriz.

"Bir Avuç Dolar İçin": Pax Sovietica ve Yeni Dünya Düzeni

21. yüzyılın eşiğinde dünya durumunu tanımlayan temel öğe, başta Sovyetler Birliği olmak üzere yozlaşmış işçi devletlerinde ortaya çı-

2- Bu sorun ABD basınında ayrıntısıyla tartışılmıştır. Örnek olarak bk. **The New York Times**, 19 Eylül 1990 ve 24 Eylül 1990.

3 *The New York Times*, 17 Ekim 1990, 23 Ekim 1990 ve 24 Ekim 1990.

kan köklü değişim sürecidir. Bürokrasinin yarattığı tarihsel tahribatın ürünü olarak derin bir ekonomik ve politik bunalım yaşamakta olan yozlaşmış işçi devletleri, dünya politikasındaki ağırlıklarını büyük ölçüde yitirmişlerdir. Sovyet bürokrasisinin 1985'den itibaren benimsediği perestroyka yönelişi, İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki uluslararası dengelerin büyük ölçüde değişmesine yol açacak bir dinamik taşıyor. Soğuk Savaş, silahlanma yarışına, Avrupa'nın nüfuz bölgelerine bölünmesine, bağımlı azgelişmiş dünyada ise ABD ve SSCB arasında yoğun bir rekabete dayanıyordu. Perestroyka SSCB'nin dış politikasının temelden değiştirilmesini gerektirmiştir. Bir yandan Sovyetler Birliği'nin yaşadığı ekonomik tıkanıklık, silahlanma harcamalarını Sovyet ekonomisi için kaldırılmaz bir yük haline getirdiğinden, silahsızlanma yeni dönemin temel şiarlarından biri haline gelecektir. Öte yandan ve bundan çok daha belirleyici olarak, perestroykanın belkemiği Sovyet ekonomisinin geleceğini emperyalist sermayenin iyi niyetine bağlamıştır. Böyle bir yöneliş, kaçınılmaz olarak, Sovyet dış politikasında köklü bir değişimle elele gitmek zorundadır. Sovyet yönetiminin bu yeni dış politikasının iki temel unsuru vardır. Birincisi, Doğu Avrupa ülkelerine "sınırlı egemenlik" tanıyan "Brejnev doktrini"nin yerini, Sovyet Dışişleri Bakanlığı'nın sözcüsü Gerasimov'un 1988'de kullandığı deyimle "Sinatra doktrini" almıştır. Bunun anlamı, ünlü Amerikan şarkıcısı Frank Sinatra'nın bir şarkısındaki gibi, Doğu Avrupa ülkelerinin "ben bildiğim gibi yaparım" diyebilme kapasitesine kavuşması, yani Sovyet müdahalesi tehlikesinin (şimdilik) ortadan kalkmasıdır. İkincisi, bağımlı azgelişmiş yörelerde Sovyetler Birliği'nin ABD ile rekabetten vazgeçerek ona destek olmaya başlamasıdır. Bu "bölgesel sorunlar" olarak anılan bir dizi uluslararası politik sorunda Amerikan çözümünün iki büyük gücün ortak çabasıyla gerçekleştirilmesi anlamına gelir. Sovyetler Birliği, son yıllarda, Nikaragua'dan Güney Afrika'ya, Filistin'den Angola'ya birçok çatışmalı yörede, Amerikan emperyalizmi ile mücadele etmekte olan güçlerden desteğini çekmekle yetinmemiş, eski müttefikleri üzerindeki etkisini kullanarak onları emperyalizmin çözüm önerisiyle uzlaşmaya zorlamıştır.

Bütün bunların karşılığında Sovyetler Birliği emperyalist ülkelerden ekonomik yardım ve işbirliği talep etmiş ve zaman zaman istediğine kavuşmuştur. Siyasal planda ise bu yeni dış politikanın ödülü, ABD ve öteki emperyalist ülkelerden (şimdilik) Gorbaçov'a tam destek ve Sov-

yetler Birliği'nin bütünlüğünün kabulü olmuştur. Sovyet yönetiminin bu politikasını *Pax Sovietica* (Sovyet Barışı) ya da *Uluslararası Uzlaşma* olarak anabiliriz. Vurgulanması gereken bir nokta şudur: *Pax Sovietica,* Sovyet bürokrasisinin keyfi biçimde belirlediği bir dış politika yönelişi değildir. Perestroykanın mantığına sıkı sıkıya bağlıdır ve Sovyetler Birliği'nin dünya güç dengeleri içindeki nesnel konumunun zayıflamasının somut bir ifadesidir. Bu zayıflama, 1989 yılında Doğu Avrupa'da yaşanan depremden sonra çok daha üst bir düzeye sıçramıştır. 1989 sarsıntısının Doğu Avrupa ülkelerinde kapitalist restorasyonun ve burjuva eğilimlerin hızla gelişmesiyle sonuçlanması, Sovyetler'in yeni dış politikasıyla birleşince dünya çapında güçler dengesi açısından yepyeni bir durum doğmuştur.

İşte Bush'un "Yeni Dünya Düzeni", en başta bu yeni güçler dengesine tekabül edecek bir emperyalist hakimiyet sisteminin adıdır. Tarihsel bir anlamda Ekim devriminin ürünü olan işçi devletleri dizisi, bürokratik bir karakter taşısa da, salt varlığıyla, emperyalizm ile kendi arasında varolan *nesnel* çelişkilerin ürünü olan rekabet politikasıyla, emperyalist hakimiyetin önünde ciddi bir engel oluşturuyordu. Sömürge devrimleri, ulusal kurtuluş savaşları, dekolonizasyon, azgelişmiş ülkelerdeki sosyalist devrimler, hep Ekim devriminin yarattığı bu güçler dengesinin bağrında filiz vermişlerdi. Sovyet bürokrasisinin (ve ötekilerin) temelde emperyalizmle birlikte yaşamayı hedefleyen karşı devrimci politikası, yine de dünya çapında ulusal ve toplumsal kurtuluş hareketlerinin bu nesnel ve tarihsel çelişkinin yarattığı dengeden yararlanmasını engellemiyordu. Oysa bugün, kapitalizmin restorasyonu ilerledikçe, bürokratik işçi devletleri kendi iç sorunlarıyla boğuşmaktan başlarını kaldıramaz hale geldikçe, Sovyetler Birliği ya da Yugoslavya gibi çözülmeye doğru adım adım yaklaştıkça, emperyalizm dünya çapında hakimiyetinin önündeki bu tarihsel engeli fırlatıp atma fırsatını ele geçirmektedir. *Pax Sovietica* 80'li yılların ikinci yarısında Gorbaçov'un ardı ardına attığı şaşırtıcı adımlarla kurulmuştu; emperyalist Batı'nın şaşkınlığa düştüğü o yıllarda inisiyatif Sovyetler Birliği'ndeydi. Ama sadece bir kaç yıl içinde inisiyatif çok daha güçlü bir biçimde ABD emperyalizminin eline geçmiştir. *Pax Sovietica* Körfez Savaşı ile birlikte yeni bir *Pax Americana*'ya dönüşmüştür.

Ama emperyalizmin "barış"ı ancak bir mezarlığın sessizliğinde sağla-nabilir. Emperyalizm, doğası gereği, barışını ancak savaşlar yoluyla sağlar. İşte Körfez Savaşı, yeni "Amerikan barışı"nın, Yeni

Dünya Düzeni'nin kuruluşunda ilk adım olmuştur. ABD emperyalizmi ve müttefikleri, Sovyetler Birliği ile öteki bürokratik işçi devletlerinin tarihsel gerilemesi bağlamında, yeni güç dengelerinin yarattığı ortamda, dünya çapında hiçbir politik gücün, hangi niyetle olursa olsun, kendi belirledikleri kalıbın dışına taşmasına izin vermeyeceklerini, tarihin en büyük hava bombardımanını gerçekleştirerek ve yüzbinlerce Iraklı'yı katlederek dünyaya ilan etmişlerdir.

Yeni Dünya Düzeni'nin "görünmez" eli

Günümüzde dünya durumunu belirleyen ikinci temel unsur, kapitalizmin uluslararası ekonomik bunalımı ve sermayenin bu bunalımdan çıkış için geliştirdiği stratejik yöneliştir. İkinci Dünya Savaşı ertesinde kapitalizm yaklaşık otuz yıl boyunca (1945-1975) dünya çapında canlı bir sermaye birikimine yaslanan bir *uzun genişleme dönemi* yaşamıştı.[4] 1960'lı yılların sonuna doğru soluğu tükenmeye başlayan bu uzun canlılık, 1974-75 daralmasıyla birlikte yerini uluslararası kapitalist sistemin bütünü açısından bir *genel bunalım*'a bırakıyordu.[5] Kısa süren bir yalpalamadan sonra uluslararası sermaye bu genel bunalıma çözüm olarak stratejik bir yöneliş be-nimsedi. Bu yönelişe kısaca *yeni-liberalizm* adı verilebilir.[6] Yeni-liberal stratejinin temel hedefi, dünya ekonomisinde bütünleşmeyi ve emperyalist işbölümünü derinleştirmek, aynı zamanda sermayenin dünya çapında devlet müdahalelerinden "özgürleşmiş" hareketini sağlamaktır. Bu amaçla kullanılan başlıca araçlar ise, uzun genişleme döneminde dünya kapitalizminin gelişimine damgasını vurmuş olan devlet müdahaleciğine, devletin sosyal harcamalarının artışına, kamu üretken sektörünün yaygınlaşmasına ve meta, para, üretken sermaye akışlarına karşı ulusal koruma duvarlarına son vermektir. "Serbest piyasa" ve "ihracata dayalı kalkınma" şiarları, emperyalist ve azgelişmiş kapitalist ülkelerde özelleştirmeler vb. araçlar, hep sermayenin uluslararası planda hareket serbestisinin güçlendirilmesi için başlatılan taarruz kampanyasının araçlarıdır.

4 Bu dönemin ayrıntılı bir tahlili için bk. Sungur Savran, "Bunalım, Sermayenin Yeniden Yapılanması, Yeni-Liberalizm", *Dünya Kapitalizminin Bunalımı*, der N.Satlıgan/S.Savran, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1987.

5 Bir önceki dipnotta sözü edilen kaynağın yanısıra bk. Ernest Mandel, *Uluslararası Ekonomide İkinci Kriz*, çev. Y.Alogan, Koral Yayınları, İstanbul, 1990

6 Yeni-Liberalizmi sivil toplumculuk ya da sol liberalizm ile karıştırmamak gerekiyor. Bu sonuncusu, sağ kaynaklı yeni-liberalizmden yoğun biçimde etkilenmiş olan sol kökenli bir ideolojidir

Yeni-liberalizm Bush döneminin bir keşfi değildir. Özellikle Latin Amerika'da ve Asya'nın doğusundaki bazı ülkelerde 70'li yıllardan itibaren uygulanmaya başlayan bu strateji, 70'li yılların sonu ve 80'li yılların başında emperyalist ülkelerde ilk kalelerini kazanınca uluslararası burjuvazinin genel stratejik yönelişi niteliği haline gelmiştir. Bu ilk kaleler Thatcher hükümeti (1979) altında İngiltere ve Reagan yönetimi (1981) altında ABD olmuş, yeni-liberalizm buradan kıta Avrupası'na sıçrayarak çok kısa sürede "sosyalist" Enternasyonal'e üye partilerin (örneğin Fransa'da ve İspanya'da) hakim olduğu hükümetlerce dahi (daha yumuşak bir versiyonuyla) uygulamaya konulmuştur.

Ama yeni-liberalizmin en büyük atılımı, 80'li yılların ikinci yarısında yozlaşmış işçi devletlerinde piyasacılığın ve özelleştirme tutkusunun uç vermesiyle gerçekleşir. "Piyasa sosyalizmi" adıyla anılan yaklaşım, bu anlamda sermayenin yeni-liberal taarruzunun bürokratik işçi devletlerinde kazandığı hegemonyanın cisimleşmiş biçimidir.[7] Bugün Doğu Avrupa, Sovyet ve Çin ekonomilerinin gittikçe dünya sermayesinin çevriminin birer halkası haline geliyor olması, yeni-liberal stratejinin en büyük başarılarından biridir.

Bütün bunların ışığında şu söylenebilir: Bush'un Yeni Dünya Düzeni'nin ekonomik harcı ya da altyapısı yeni-liberalizmdir. Ya da tersinden söyleyecek olursak, Reagan ve Thatcher ile uluslararası çapta büyük bir taarruza kalkan emperyalist sermaye, bu taarruzu Bush'un yeni Dünya Düzeni şiarında somutlaşan bir ululararası siyasal üstyapıyla taçlandırmayı hedeflemektedir.

NATO'nun "İleriye Doğru Kaçışı"

NATO sadece emperyalizmin bir askeri ittifakının adı değildir. NATO, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ekonomik, politik ve askeri alanlarda Avrupa'nın emperyalist ülkelerini hegemonyası altına almış olan ABD'nin bu üstünlüğünü cisimleştiren simgedir. Başka bir deyişle, ABD "komünizme karşı mücadele" adına Avrupa'nın emperyalist ülkelerini, kendi hakimiyeti altında NATO etrafında bir araya getirmiştir. Ne var ki, 1945 sonrası dönemin ekonomik dengelerine dayalı bu emperyalistler arası ilişki tarzının altındaki toprak eşitsiz gelişme sonucunda 1980'li yıllara ulaşıldığında büyük ölçüde kaymış bulunuyordu.

7 "Piyasa sosyalizmi"nin eleştirisi için bk. Sungur Savran, "Piyasa Sosyalizminin Yükselişi ve Düşüşü", *Onbirinci Tez*, 11 Nisan 1991

ABD, ekonomik alandaki hakimiyetini 1960'lı yıllardan itibaren yitirmeye başlamıştı. 1974-75 daralması ile başlayan genel bunalım emperyalist ülkeler arasındaki ekonomik güç dengelerinin değişimine ivme kattı. 1950'li ve 60'lı yıllarda ABD sermayesi Avrupa ülkelerini istila ederken, 80'li yıllar Japonya ve Avrupa'dan ABD'ye doğru güçlü bir sermaye akımına tanık oluyordu. 50'li yıllar ve 60'lı yılların ilk yarısında ABD kaynaklı metalar Avrupa piyasalarında aranırken, 80'li yıllarda ABD dış ticareti yüz milyarlarca dolar açık veriyor, Japonya ve Almanya ise büyük ticaret fazlaları elde ediyorlardı. Güçlü ABD bankalarının yerini Japon ve Alman bankaları alıyordu. Yeni teknolojilerde bile, bilgisayarlarda hâlâ bir ölçüde koruyabildiği üstünlüğe rağmen, ABD örneğin robotizasyonda Japon ve Avrupa ekonomilerinin kesin biçimde gerisindedir.

Reagan'ın 1981'de "anti-komünizm" bayrağını yeniden yükseltmesi, ABD'nin yitirmeye başladığı hegemonyayı ideolojik bir taarruzla bir kez daha ele geçirmeyi hedefliyordu. Ama Reagan'ın bu tasarısı tam bir iflasa uğrayacaktı. 80'li yılları Sovyetler Birliği'ne "şer imparatorluğu" adını takarak açan Reagan, aradan altı yıl geçmeden Sovyet önderi Gorbaçov'u kucaklamak zorunda kalacaktı. Böylece, ekonomik üstünlüğünün ardından ideolojik kozunuda yitiren ABD, 1989 depremi ertesinde Avrupa'nın siyasal coğrafyasının altüst oluşuyla birlikte emperyalist dünyayı kendi hakimiyeti altında toplayan askeri örgüt NATo'nun da varlık nedeninin sorgulanmaya başladığını görüyordu. Emperyalist Dünya NATO'nun işlevsizleşmesi üzerine tartışmalalarla çalkalanıyordu.

NATO'nun bütün varlık nedenini yitirdiğine ilişkin görüşlerin çok erken ileri sürüldüğünü vurgulamak gerekiyor. Bunun neden böyle olduğuna aşağıda değineceğim. Ama bu tartışmanın çeşitli emperyalist odaklar açısından masum bir tartışma olmadığını belirtmek gerek. Avrupa Toplulu'ğu projesiyle her geçen gün daha güçlenen Avrupa emperyalizminin, Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'daki çözülme ile birlikte ABD hegemonyasının son sağlam halkasından da sıyrılma niyetini yansıtıyor NATO'nun işlevsizliği tezi. Aksini savunanlar ise ABD hegemonyasının savunucuları.

İşte Körfez Savaşı, ekonomik alanda üstünlüğünü yitirmiş olan ABD'nin, emperyalist blokun yöneticisi konumunu, mutlak üstünlük taşıdığı askeri alanda yeniden sağlamlaştırmasının bir ilk adımı nite-

liğini taşıyor. ABD, BM'de kendi etrafında bir emperyalist dayanışma ağını ustaca örerek, savaş alanında bütün müttefik güçlere komuta yetkisini elde ederek, izlediği politikayla öteki emperyalist güçleri birbirine düşürerek, AT ve Japonya'nın petrol bakımından büyük ölçüde bağımlı olduğu Ortadoğu bölgesi üzerindeki denetimini sıkılaştırarak,[8] NATO'nun başka bir alanda (NATO jargonuyla söylersek "bölge dışı" alanda) yeniden canlanması yolunda önemli bir atılım yapmıştır. Körfez bunalımının özellikle AT içinde ciddi çatlaklar yarattığı sık sık tekrarlandı: İngiltere ABD'nin baş yardımcısı rolünü üstlenirken, Fransa ve İtalya Ocak ortasına kadar uzlaştırıcı bir diplomatik yol seçmekle birlikte savaş başlar başlamaz askeri ve politik bakımdan ABD'nin yanında saf tuttular.Avrupa'nın öteki büyük gücü Almanya ile Japonya ise savaş çabasından uzak durdular, katkılarını parasal yardımla sınırladılar. Bu bölünmenin AT'ın geleceğini tehlikeye düşürdüğünü söylemek için vakit aşırı derecede erken. Buna karşılık. ABD'nin AT içinde yarattığı çatlak aracılığıyla hegemonyasını yeniden sağlamlaştırma yolunda önemli bir adım atmış olduğu kesin.

Öyleyse, Körfez Savaşı'nın ardında yatan bir başka temel dinamik, bürokratik işçi devletlerinin çözülme evresine girdikleri yeni dünya durumunda, ABD'nin emperyalist blokta güçlenen merkezkaç eğilimleri ortadan kaldırma yönünde bir atılım yapması. Bu son unsurla birlikte, Bush'un Yeni Dünya Düzeni'nin bütünsel bir tanımını yapmak için yeterli temele kavuşuyoruz. Yeni Dünya Düzeni şu üç öğeden oluşan bir sacayağı üzerinde yükseliyor: (1) Sovyet devletinin ve öteki yozlaşmış işçi devletlerinin bürokrasisinin, emperyalizmin dünya hakimiyetinin munis bir destekçisi haline gelişi; (2) bürokratik işçi devletlerinin çözülme sürecinin emperyalistler arası çelişkileri serbest bırakma eğilimine karşı, emperyalist blokun ABD önderliğine sokulması; (3) İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, bürokratik işçi devletlerinin emperyalizm karşısında oluşturduğu karşı ağırlıktan yararlanarak nefes alma ve manevra olanağı elde etmiş olan azgelişmiş bağımlı ülkelerin kesin bir disiplin altına alınması.

Körfez Savaşı, Yeni Dünya Düzeni'nin bu üç özelliğine açıkça ayna tutuyor.

8 Bk. Halûk Gerger, "Körfez krizi, ABD, Türkiye", *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, 130, Nisan 1991.

Ortadoğu'nun dinamikleri

Körfez Savaşı sadece dünya çapında son yıllarda ortaya çıkmış olan yeni güç dengelerinin bir ürünü değil. Aynı zamanda, bu yeni güç dengeleri bağlamında, Ortadoğu'nun farklı siyasal güçleri arasında ve bu güçler ile emperyalizm arasında ortaya çıkan yeni ilişkilerin de belirlediği bir tarihsel olay. Üstelik, savaşın sonuçları en dolaysız biçimde kendini Ortadoğu'da gösterecek. Bush Yeni Dünya Düzeni'nin inşasına Ortadoğu'dan başlamaya karar verdiğine göre, Ortadoğu'nun toplu durumunun gözden geçirilmesi yararlı olacak.

Soğuk Savaş döneminde ABD ile SSCB'nin sürekli bir rekabet içinde olduğu bölgelerin başında Ortadoğu geliyordu. SSCb önce Nasır'la kurduğu köklü ittifaka, sonra FKÖ, Irak ve Suriye ile farklı dönemlerdeki yakın ilişkilerine yaslanarak Ortadoğu'nun ABD için sınır tanımaz bir avlanma alanı olmasını engelliyordu. Saddam Hüseyin'in 80'li yıllarda Sovyet himayesinden uzaklaşarak emperyalizmle de sıkı bağlar geliştirmesi bile Irak'taki Sovyet askeri danışmanlarının varlığını sürdürmesine engel olmamıştı. Ne var ki, SSCB son yıllarda büyük güç statüsünü geniş ölçüde yitirince Ortadoğu'da yeni bir güç dengesinin oluşumu gündeme geldi. Bu yeni durumda ABD Ortadoğu'da rakipsiz bir hakimiyet kurma hedefini neredeyse kaçınılmaz biçimde önüne koyuyordu. Körfez Savaşı'nın ardında yatan temel dinamiklerden biri Ortadoğu'da son dönemde yaşanan bu toprak kaymasıdır.

Ortadoğu'da ABD hakimiyetinin ya da daha genel olarak emperyalist hakimiyetin yeni temeller üzerine oturtulma çabasının bir de ekonomik yönü var. Genellikle çok vurgulanan petrol sorunuyla sınırlı değil bu ekonomik yön. Elbette dünya petrol rezervlerinin yarısından fazlasına sahip olan Ortadoğu'yu sıkı denetim altında tutmak emperyalizm için yaşamsal önem taşır. Ama sorunun bir başka yönü daha var: ABD, Arap Ortadoğusu'nu uluslararası sermayenin yeni-liberal stratejisi uyarınca ekonomik bakımdan da yeniden-yapılandırmayı hedeflemektedir.

Ortadoğu ülkelerinin önemli bölümünde, en başta (Türkiye'nin yanısıra) Mısır, Irak ve Suriye gibi ülkelerde, kapitalist gelişme çizgisi ağırlıklı biçimde devlet müdahaleciliğine ve geniş bir kamu sektörüne yaslanmıştır. Sovyetler Birliği'nin de desteğiyle, Nasır Mısırı ve Baas Irak ve Suriyesi, "Arap sosyalizmi" adı altında devletin aktif bir rol oynadı-

ğı bir kapitalist gelişme süreci yaşamıştır. Yeni-liberalizm Mısır'da (ve "Arap sosyalizmi"nin öteki önemli temsilcisi Cezayir'de) son on yılda büyük bir atılım yapmış olsa bile, Arap Ortadoğusu'nun geri kalan bölümü sermayenin bu yeni stratejisine kendini hâlâ uyarlamış değil. İşte, emperyalizmin Ortadoğu'da hakimiyetinin pekiştirilmesi çabasına yol açan ikinci temel dinamik de, Ortadoğu'nun yeni-liberalizmin taleplerine uygun biçimde yeniden biçimlendirilmesi gereğidir.

Üçüncü olarak, doğrudan doğruya dar anlamda Ortadoğu'nun güç dengelerine bağlı etkenlerden söz etmek gerekiyor. 1979 İran devrimi, bölgedeki güç dengeleri açısından bir dönüm noktası olarak alınmalıdır. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde ABD, Ortadoğu'da iki büyük askeri güce yaslanmıştı: İsrail ve İran. Şah döneminde tepeden tırnağa silahlandırılan İran radikal İslam'ın denetimine geçince bölgedeki askeri ve siyasal güç dengeleri köklü biçimde değişiyor, ABD'nin hakimiyeti oldukça önemli bir darbe yiyordu. Ecevit'ten cunta yönetimine kadar Türkiye hükümetlerinin İran'ın düşüşünün doğurduğu boşluğu doldurmak için TC devletini aday göstermeleri bunun bilincinin bir ifadesiydi, ama son otuz yıl boyunca sınıf mücadelelerinin yoğunluğuyla, siyasal güçlerinin karmaşıklığıyla, Avrupa sistemiyle varolan yoğun ilişkileriyle Türkiye, Şah altındaki İran'ın işlevlerini yerine getiremezdi. ABD 1979'da iki temel müttefikinden birini yitirirken, 1987'de öteki baş müttefikinin de başı sıkıntıya giriyordu: O yılın Aralık ayında İsrail'in işgali altındaki topraklarda patlak veren "İntifada", hem Siyonist İsrail devletinin geleceği için bir tehdit oluşturuyordu, hem de *Ortadoğu devriminin ana dinamiklerinden birinin güncelleşmesi* anlamını taşıyordu. Nihayet, Türkiye'de 1980'li yıllardan itibaren derinleşen Kürt sorunu ABD'nin bölgedeki üçüncü Arap olmayan müttefikinin de zorlu bir sorunla karşı karşıya kalmasına yol açıyordu. Bu aynı zamanda, Filistin sorununa paralel olarak Ortadoğu devriminin bir başka dinamiğinin de su yüzüne çıkması demekti. Kısacası, 80'li yıllar boyunca (Mısır'la imzalanan Camp David Anlaşması dışında) Ortadoğu'daki en önemli gelişmeler, koşulların ABD hakimiyeti açısından gittikçe daha olumsuz hale gelmesine yol açmıştı. Bu koşulların değiştirilmesi gerekiyordu. ABD'nin uzun süredir çekmecede duran bir planı, bir Ortadoğu güvenlik örgütünün kurulması planını Körfez bunalımı patlak verir vermez ortaya çıkarması bundandır. NATO'ya paralel bir METO (Middle East Treaty Organisa-

tion/Ortadoğu İttifak Teşkilatı) projesi, ABD'nin bölgede dolaysız askeri varlığını meşrulaştıracak bir araç olarak savaşın temel hedeflerinden biri olmuştur.[9]

Irak ve Saddam Hüseyin sorununu bütün bu bağlam içindeki yerine oturtmak gerekir. Emperyalizmin Irak'la sorunu Kuveyt'in işgaliyle başlamadı. Kuveyt sorununun doğuşundan çok önce, 1990 başında emperyalist basının aylarca ağzına sakız ettiği "süper top" öyküsü Saddam yönetimindeki Irak'ın emperyalizm açısından bir çıban başı oluşturduğunu ortaya koyan bir göstergeydi. Bunun nedeni elbette Saddam'ın "anti-emperyalist" olması değildi. Sorun, İran-Irak savaşının 1988'de sona ermesiyle birlikte Irak'ın İsrail'in karşısına potansiyel bir tehlike olarak dikilmesiyle ilgiliydi. Nasıl İran'ın Şah döneminde emperyalizmin desteğiyle oluşturulan askeri gücü devrimle birlikte emperyalizmin aleyhine bir silah haline geldiyse, İran devriminin yayılmasına ve uluslararasılaşmasına karşı bir barikat olarak görüldüğü için kredilerle ve silahlarla desteklenen Saddam Irak'ı da, İran savaşı biter bitmez bir sorun olarak belirdi. Bir milyonluk, savaş deneyimli ordusuyla, modern silah sistemleriyle, Irak 1967'den beri ilk kez bölgede İsrail'le yarışabilecek askeri kapasiteye sahip bir Arap ülkesi olarak sivriliyordu. Bir milyondan fazla insanın ölmesinden başka hiçbir sonuç vermeyen İran-Irak savaşının sona ermesiyle birlikte, savaş sırasında ekonomik bakımdan büyük sarsıntıya uğramış olan, dış borcu 80 milyar dolara ulaşan bu ülkenin, sorunlarına saldırgan ve maceracı yollardan çözüm araması büyük bir olasılıktı. Irak'ın askeri gücü, İntifada'nın moral gücüyle birleştiği takdirde Siyonist İsrail'in varlığı ve bölgedeki emperyalist statüko büyük tehlike altına girebilirdi. Dikkat edilmesi gereken şudur: Bütün bunlar, Saddam'ın dünyaya Irak burjuvazisinin ve burjuva askeri diktatörlüğünün çıkarları açısından bakan tavrıyla ilgili değildir; bütün gerici Arap yönetimlerinin iradesinden bağımsız bir *nesnel* varlığı olan Arap-İsrail çelişkinin bir ifadesidir.

Öyleyse, Irak'ın başdöndürücü askeri gücünün tahrip edilmesi gerekiyordu. Bu güçlü askeri aygıtın doruğundaki Saddam'ın işinin bitirilmesi gerekiyordu. Saddam, Bush'un iddia ettiği gibi, "Bağdat kasabı" olduğu için değil: Saddam'ın en büyük kasaplığı olan, Halepçe'deki Kürt soykırımı (Mart 1988) sırasında ABD kılını bile kıpırdatmamıştı.

9- METO hedefi ABD yetkililerince defalarca açıklanmış somut bir projedir. Bk. *The New York Times*, 5 Eylül 1990 ve 16 Ekim 1990

Irak'ın ezilmesi İsrail'in güvenliği için gerekiyordu. Bu yüzden Bush'un Saddam'a uygun gördüğü öteki lakap çok daha aydınlatıcıdır: "Yeni bir Hitler" kavramı, tam da ABD'nin Saddam'ı esas olarak bir Yahudi düşmanı, daha doğrusu Siyonist İsrail için bir tehdit olarak gördüğünü ve böyle göstermeye çalıştığını ortaya koyuyordu.

Kuveyt sorununu bu bağlam içinde ele almak gerekir. Elbette Kuveyt de, Suudi Arabistan ve öteki şeyhlikler gibi, ABD ve emperyalizm açısından önemlidir. Petrolüyle, emperyalist bankalardaki 150 milyar doları aşkın yatırımıyla Kuveyt, emperyalizmin tam bir uzantısıdır, şeyh kılığında örgütlenmiş bir çokuluslu şirkettir. Ama bu yazının ilk bölümünde de ortaya konulduğu gibi, Kuveyt'in "kurtarılması" ABD için temelde Irak'a taarruz etmenin bir bahanesidir. Şöyle özetleyelim: Körfez Savaşı'nın temelinde Yeni Dünya Düzeni'nin kuruluşunun ilk adımının Ortadoğu'da atılması yatar. Aynı zamanda, emperyalizmin bu bölgede 1979'dan itibaren sarsılmış olan hakimiyetinin pekiştirilmesidir amaç. Ama sorun en dar açıdan, ABD'nin Irak'la ilgili hedefleri açısından ele alınacak olsa bile, Kuveyt'in Irak işgal ve ilhakından "kurtarılması" ikincildir; esas belirleyici etken Irak'ın askeri gücünün tahribi ve ülkenin başına ABD'ye dolaysız biçimde bağımlı bir yönetimin getirilmesidir. Körfez Savaşı'nın bir bölge ülkesinin savunulması için yapıldığı konusunda ille ısrarlı olunacaksa, bu ülke Kuveyt değildir, İsrail'dir.

Yeni Dünya düzeni içinde Türkiye

Özal yönetiminin savaş karşısındaki tavrını Türkiye burjuvazisinin öteki ana sözcülerinin tutumundan ayıran, emperyalizm yanlısı bir tavır almış olması değildir. Demirel, Ecevit, İnönü ve benzerlerinin savaş politikası da aynen Özal gibi emperyalizm yanlısıydı. "Savaşa Hayır" sloganı onların dilinde Türkiye'nin Ortadoğu karşısındaki geleneksel politikasına bağlı kalması, Türk silahlı kuvvetlerinin savaşa dolaysız biçimde sokulmaması ile sınırlıydı. Yoksa, ABD ve müttefiklerinin BM onayı ile giriştikleri emperyalist taarruza hiçbiri karşı çıkmadı. Elbette, Özal'ın politikası emperyalizme daha fazla destek veren bir politikaydı, ama burjuva politik önderlerden hiçbiri emperyalizmin karşısında yer almadı.

Özal'ın politikasını ötekilerden ayıran, Türkiye'ye Yeni Dünya Düzeni içinde biçtiği yer ve buna bağlı olarak savunduğu yeni dış politika yönelişiydi. Üstelik Özal, Türkiye'nin uluslararası ilişkileri bakımın-

dan önerdiği bu yenilenmeyi açıklamak için Körfez bunalımını beklememişti. 1990 yazının başında dünyadaki altüst oluş karşısında Türk dış politikasında ne tür bir yenilenme düşündüğünü oldukça açık bir dille ortaya koymuştu.[10] Körfez savaşı Türkiye'nin uluslararası ilişkilerindeki bu yeni yönelişe tam anlamıyla ayna tuttu.

Bu yeni yönelişin temelinde yatan en önemli unsur "Türkiye'nin hizmet bunalımı" olarak anabileceğimiz bir etken. Doğu Avrupa'daki 1989 depremi, Türkiye burjuvazisinin dış politikadaki başlıca kozlarını elinden alacak bir dinamiği başlattı. Bu kozların başında Türkiye'nin, Sovyetler Birliği'nin güney komşusu olarak NATO çerçevesinde bir ileri karakol ve dinleme merkezi niteliğiyle emperyalist Batı'ya sunduğu hizmet geliyordu. Perestroykanın derinleşmesi, uluslararası uzlaşmanın yerleşmesi, Doğu Avrupa'da bürokratik rejimlerin çöküşü gibi gelişmelerle bu işlevin ortadan kalkma tehlikesi belirince Türkiye burjuvazisi saflarında gerçek bir telaş başladı: Ülkenin "jeostratejik" önemi azaldığına göre gelecekte emperya-lizmin yardım ve desteği nasıl elde edilecekti? Buna eklenen bir etken, sorunu daha da ağırlaştırıyordu. Türkiye'nin 1987'de AT'a tam üyelik için yaptığı başvurunun zaten düşük olan kabul şansı, 1989'da Çekoslavakya, Polonya, Macaristan gibi ülkelerin birdenbire AT üyeliğine aday konumuna gelmesi ile iyiden iyiye azalmıştı. Türkiye'nin, çıkarlarını başka istikametlerde araması gerekiyordu.

İşte Özal yönetiminde Türkiye'nin son dönemde içine girdiği yeni yöneliş bu sancılı gelişmeye bir cevaptır. Özal gözünü iki alana dikmiştir: "Dış Türkler" ve Ortadoğu. Türkiye dışında yaşayan Türk azınlıklara ve Türk kökenli halkların yaşadığı ülkelere (Azerbaycan, Orta Asya cumhuriyetleri) yoğun ilginin ilk basamağı ekonomik ve kültüreldir. Özal, bu kalkış noktasından hareketle AT yerine bir Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi tasarısını dahi gündeme getirmiştir. Ama bu ilgi zamanla yoğun ideolojik ve politik (hatta koşullar gerektirdiği takdirde askeri) biçimlere de bürünebilir. Ortadoğu açısından bakıldığında ise, Özal ABD yönetimi içinde gelişen bir eğilime uygun olarak, Arap dünyasına karşı ılımlı Müslüman, görece sana-yileşmiş, Batı ile iyi ilişkiler sürdüren bir örnek ülke rolünü üstlenmeye yönelmiştir. Bu rol, emper-

10 *Patronsuz, Generalsiz, Bürokratsız Sosyalizm*, Temmuz 1990 sayısının başyazısında, ("Dış Türkler, İç Kürtler"), yani Körfez bunalımının patlak vermesinden önce bu yeni dış politika yönelişini anahatlarıyla tahlil etmişti. Bunalımın patlak vermesini izleyen ilk sayısının başyazısı bu tahlili pekiştiriyordu: bk. "Korsanlar Defolun", Eylül 1990.

yalizmle çelişkiye girecek güçlere karşı bir jandarma yedek rolü ile pekiştirilecektir.

Körfez Savaşı, bu yeni yönelişin uygulamaya konulduğu ve sınandığı ilk pratik gelişme olmuştur. Ama savaşta TC devletinin yönelişini belirleyen yakıcı bir etken daha vardır: Kürt sorunu. Onyıllardır ABD emperyalizmi ile içli dışlı olan Barzani ve son yıllarda Washington'un ve "Sosyalist" Enternasyonal'in kapılarını aşındıran Talabani önderliklerinin oluşturduğu Kürdistani Cephe, Kürt halkının düşmanı Saddam Hüseyin'in ABD ile çelişkisini, emperyalizme sunacakları hizmet karşılığında Saddam'dan kurtulma ve belirli kazanımlar elde etme politikasıyla karşıladılar. Bunalım süresince ABD yönetimine yakın çevrelerde, Irak Kürt hareketinin bu hizmetine karşılık bağımsız bir Kürt devletinin kurulması bile telaffuz edilir oldu. Güney sınırında bağımsız bir Kürt devleti olasılığı TC devleti için bir karabasan olduğundan, Özal ABD'ye Irak Kürt hareketinin sunamayacağı olanaklar sunarak bu tür bir olasılığı bertaraf etme çabasına girişti. Elbette 850 bin kişilik modern ordusuyla TC devletinin emperyalizm nezdindeki önemi Kürt gerilla güçlerinden çok daha ağırlıklı olduğu için bu açık arttırmada zararlı çıkan Kürt hareketi olacaktı.

Ne var ki, Özal'ın Kürt sorununa da, 1988 Halepçe katliamının ardından onbinlerce Kürt'ün Irak'tan Türkiye'ye sığınmasından itibaren ABD ile birlikte geliştirdiği bir yeni yaklaşım vardı. Kürtler'e verilecek bazı hak kırıntılarıyla, hatta sınırları koşullara göre belirlenecek bir özerklik çözümü aracılığıyla, 1980'li yıllarda ortaya çıkan, 1990'da ise kitlesel biçimlere bürünen mücadelenin altını oymaya dayalı bir strateji. Savaşla birlikte bu strateji için yeni bir dayanak olanağı belirdi: Özal Irak'taki Kürt hareketiyle anlaşarak Irak Kürtleri'nin bazı kazanımlarına (aynen Kıbrıs'ta olduğu gibi) TC garantörlüğü yoluyla reformist ve uzlaşmacı önderliklerle sıcak ilişkiler kurmayı planladı. Talabani ve Dizai'nin Ankara ziyareti, Talabani'nin "Sosyalist" Enternasyonal toplantısı vesilesiyle yeniden Türkiye'ye gelişi, Kürtçe'nin sözde serbest bırakılması, işte bu genel planın Irak ve Türkiye Kürtleri'ne yönelik iki ayağını oluşturuyordu.

İşte, ikincil nedenler bir yana bırakılırsa, Özal yönetiminin savaşta ABD emperyalizminin yanında *aktif biçimde* yer almasının, İncirlik Üssü'nün kullanımı yoluyla Irak'a karşı bir "İkinci Cephe"yi açmakta epeyce yol katetmesinin derinde yatan nedeni genel olarak Ortadoğu'ya, özel olarak da Kürt sorununa ilişkin bu yeni politik yöneliştir. Bu

politikanın başarıya ulaşıp ulaşmadığı elbette farklı bir sorundur. Buna birazdan kısaca değineceğiz.

"Yeni Arap Düzeni"

Savaşın gelişiminin ve savaş sonrasında patlak veren Kürt ayaklanmasının encamının ayrıntılı tahlili bu yazının sınırlarını aşıyor. Ama Körfez Savaşı'nın temel dinamiklerinin tahlili ışığında savaşın sonuçlarını en genel hatlarıyla gözden geçirmek, dünya durumunun ve Ortadoğu'nun dengelerinin önümüzdeki dönemde ne yönde gelişeceği konusunda ipuçları elde etmek bakımından gerekli.

Her şeyden önce, birazdan sözünü edeceğimiz karşı eğilimler ne derece önemli olursa olsun, bir gerçeğin adını koymak gerekiyor: ABD yönetimindeki emperyalist blok, 1990'lı yıllara gerek Ortadoğu, gerekse dünya çapında güçlü bir zaferle giriyor. ABD emperyalist dünya üzerindeki hegemonyasını yeniden pekiştirme yolunda önemli bir adım atmıştır. Sovyetler Birliği'nin dünya politikasında ABD'nin destekçisi konumuna yerleştiği tescil edilmiş, ABD emperyalizmi BM bayrağını kendi bayrağı haline gekirmeyi başarmıştır. Emperyalizm Ortadoğu'da askeri güçleriyle cirit atma olanağını kazanmıştır. Irak'ın güneyi hâlâ ABD silahlı kuvvetlerinin işgali altındadır. Kuzey Irak'ta da, insani yardım kisvesi altında bir emperyalist koalisyonun askeri işgali gerçekleştirilmiştir. Arap dünyasında anti-emperyalist duyarlılık taşıyan güçler ağır bir yenilgi yaşamıştır.

ABD'nin ve Ortadoğu'daki müttefiklerin bölge için öngördükleri yeni düzenin anahatları yavaş yavaş (ama çelişkili biçimde) belirmeye başlıyor. Bu yeni düzenin iki temel boyutu var: Arap dünyasının iç güç dengelerinde köklü bir değişim ve İsrail-Filistin sorununun İsrail'in vereceği bazı tavizler karşılığında Filistin halkının ulusal hakları aleyhinde bir çözüme kavuşturulması.

Sorunun birinci boyutunun merkezinde Körfez işbirliği Konseyi (KİK) çerçevesinde bir araya gelen altı monarşi yer alıyor.[11] Konseye üye altı ülke kendilerine paralı asker olarak ABD'nin savaştaki öteki müttefiklerini, Mısır ve Suriye'yi seçmiş durumdalar. Savaşın hemen ardından bu sekiz ülkenin Suriye'nin başkentinde yaptığı toplantıda kabul edilen "Şam Bildirgesi" Ortadoğu'da "Yeni Arap Düzeni" ilan

11 Suudi Arabistan, Bahreyn, Kuveyt, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri ve Umman.

ediyor. Sekiz ülke, Irak ve İran karşısında, emperyalizmle anlaşma içinde oluşturulacak statükoyu savunacak. Bildirgenin ekonomik alanda öngördüğü ise, özel sermaye temelinde bir "kalkınma" programı. Adından ayrıntılarına kadar Yeni Arap Düzeni'nin Bush'un Yeni Dünya Düzeni'nin Arapça'ya tercümesi olduğu apaçık!

İsrail-Filistin sorununda ise ABD'nin öngördüğü çözüm "kollektif bir Camp David" olarak nitelenebilir. Geçmişte İsrail ile tek başına Mısır arasında imzalanan Camp David Anlaşması İsrail'in işgal altında tuttuğu Sinai Yarımadası'nın Mısır'a iadesi karşılığında Mısır'ın Siyonist İsrail'in varlığını tanımasına dayanıyordu. ABD şimdi Suriye ve Körfez ülkelerinden başlamak üzere bütün Arap yönetimlerini kolektif olarak aynı tür bir çözüme ikna etmeye çalışıyor. "Uluslararası konferans" tartışmasının özü budur: ABD'nin sorunu sunuş tarzıyla söylersek, işgal altındaki topraklarla "barış" takas edilecektir. Bu sözde çözümde Filistinliler'in kaderine düşecek olan da Batı Şeria'ya sıkışmış bir *mini Filistin* ya da yirmi yıl önce Filistin hareketini katleden Kral Hüseyin'in himayesinde bir *Ürdün-Filistin konfedarasyonu* olacaktır!

Ne var ki, Yeni Dünya Düzeni'nin Ortadoğu ayağının oluşmasının önünde sayısız pürüz vardır. Bunların başında da, savaş biter bitmez patlak veren Kürt ayaklanmasının somut olarak gösterdiği gibi Kürt sorununa cevap getirmeyen hiçbir çözümün Ortadoğu'da kalıcı olamayacağı gerçeği geliyor. Irak'taki Kürt ayaklanması ile Türkiye'de Newroz döneminde yeniden alevlenen kitlesel hareketin birleşmesi, Suriye'de Newroz'un onbinlerce Kürt tarafından çoşkuyla kutlanması, Kürt mücadelesinin, tarihinde ilk kez *eşzamanlı* bir gelişme potansiyeline kavuştuğunu gösterdi. Irak'taki ayaklanmanın, ABD'nin Irak helikopter ve uçaklarına uçuş izni vermesi sonucunda yenilgiye uğraması, Kürdistani Cephe önderliğinin Kürtler'in özgürlüğünü ABD'nin bahşedeceği beklentisinin ne kadar büyük bir yanılsama olduğunu bir kez daha ortaya koydu.[12] Ama Kürt halkının mücadelesinin bastırılmış olduğunu sanmak büyük bir safdillik olur.

İkinci sırada, Arap ülkelerinin en ABD yanlılarının bile kendi topraklarını Amerikan askeri güçlerine açmaya ayak diremesi geliyor. ABD

12 Şimdi Talabani bunu kendi de itiraf ediyor. *Cumhuriyet* gazetesine verdiği bir demeçte, "Amerikan politikası Irak'ta halk ayaklanmasını önlemeye dayalı" diyor. Bu bir iflas bayrağıdır: Talabani hem ABD'ye yaslanmaya çalışmış, hem de bir ayaklanmaya önderlik etmiştir. Bu ikisinin uyuşmayacağını itiraf ederek kendi politikasını mahkum etmiş oluyor.

Dışişleri Bakanı Baker'in Mayıs ortasında Körfez ülkelerine yaptığı gezi bu yüzden ciddi bir başarısızlıkla sonuçlandı. Yeni METO tasarısının gerçekleşmesinde şimdilik hiçbir ilerleme kaydedilebilmiş değil. Yine aynı ülkeler İsrail karşısında yeterince tavizkar bir politika izlemekten de ürküyorlar. Bütün bunların sonucunda, ABD'nin önde gelen gazetelerinden *Washington Post*'un yorumunda söylendiği gibi, "Baker'in bölgedeki gezileri herhangi bir şeyi berraklığa kavuşturduysa bu savaşın Araplar'ın ve İsrailliler'in bölgesel düzene bakışlarında en fazlasından sadece küçük değişiklikler yarattığıdır... Bunun bir sonucu olarak, Baker'in savaş sonrası durumu sömürme yolundaki çabaları sürekli olarak geri tepmiştir."[13]

Nihayet, ABD'nin çözümüne FKÖ'nün önderliği boyun eğse bile, İntifada ile bilenen Filistinli kitleler bu teslimiyetin karşısında büyük bir engel oluşturuyor.

Irak'taki Kürt ayaklanması emperyalizmin askeri zaferine derhal gölge düşürdü. 20. yüzyılın geri kalan yıllarında Ortadoğu'da emperyalizmi büyük çalkantılar bekliyor.

Türkiye açısından bakıldığında, Özal'ın yeni dış politika tasarısının daha ilk denemede sendelediği gerçeğini saptamak gerekir. Üç nokta çarpıcı biçimde ortadadır. Birincisi, Türkiye emperyalizme ve Arap gericiliğine yardım amacıyla attığı adımlar karşılığında hiçbir ciddi ekonomik kazanç elde edememiş, bunalımdan büyük kayıplarla çıkmıştır. İkincisi, METO projesinden çok şey uman Özal, Ortadoğu'daki askeri güvenlik ağının Arap ülkeleriyle sınırlanacağını anlamıştır. Nihayet, en önemlisi, Irak'taki Kürt ayaklanmasının gelişme tarzı Özal politikasının başarıya ulaşmak bir yana, Türkiye burjuvazisinin dehşet verici bir ikilemle karşılaşmasına yol açmıştır. İkilem şudur: Kuzey Irak'ta Kürtler'e verilecek destek, Türkiye'nin güneyinde, ne kadar uysal ve emperyalizm yanlısı olursa olsun, bir Kürt devletinin kuruluşuna yardımcı olma riskini içeriyor; böyle bir desteğin verilmemesi halinde ise, kurulabilecek devletin Türkiye açısından daha da tehlikeli olması, ayrıca bundan önce uzlaşmacı Kürt önderliklerinin devrimci ulusal harekete doğru itilmesi riski doğuyor. Kısacası, Özal yönetimi ateşle oynuyor.

13. *International Herald Tribune*, 17 Mayıs 1991

Sonuç: Dünya Çapında bir istikrarsızlık dönemine doğru

Körfez Savaşı, 1989'un, Panama'nın ve Sovyetler Birliği'ndeki gelişmelerin de işaret etiği bir gerçekliğe çarpıcı bir ışık tutmuştur: Dünya, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kırk yıla yakın süren genel bir istikrar döneminin ardından, büyük sarsıntılara gebe bir *istikrarsızlık dönemine* girmiştir. Bir bütün olarak dünya durumunun gösterdiği şudur: Önümüzdeki dönemde barış ile savaş, ekonomik istikrar ile bunalım, karşı-devrim ile devrim kutupları arasında son derece hızlı gidiş gelişler olacaktır. Uluslararası planda *spazmodik* (ihtilaçlı) bir gelişme dönemi açılmıştır.

Bu istikrarsızlığın, bu spazmodik gelişme eğiliminin temelinde bir kaç etken yatıyor. Bunların başında yozlaşmış işçi devletlerindeki bunalımın patlayıcı çelişkiler içermesi geliyor. Başta Sovyetler Birliği ve Yugoslavya olmak üzere, yozlaşmış işçi devletleri yakın bir gelecekte askeri darbelere, devrimci kalkışmalara, karşı-devrimci şiddete, hatta farklı uluslar arasında savaşlara sahne olabilir. Farklı uluslar arasında bir savaşın ya da iki politik kamp arasında bir iç savaşın Balkanlar'dan Orta Asya'ya ve Ortadoğu'ya kadar dalga dalga yayılacak etkileri olacağı hiç kuşku götürmez.

Bu etkene bağlı ikinci bir unsur, uluslararası uzlaşmanın son derece kırılgan ve hassas bir doğası olmasıdır. ABD ile SSCB arasında bugün sürdürülmekte olan uzlaşma, belirli koşullar değiştiği (örneğin Sovyetler Birliği'nde bir askeri darbe gerçekleştiği) takdirde yerini hızla bir çatışma, hatta savaş ortamına bırakacaktır. Bu açıdan, ABD ve müttefiklerinin Irak'a karşı açtıkları savaşı, örneğin Sovyetler Birliği'ne karşı açılacak bir savaşın *provası* olarak düşünmek abartmalı sayılamaz.

Çünkü aslında bunalım içinde olan sadece bürokrasinin hakimiyet sistemi değildir. Dünya kapitalizmi de onbeş yıldır genel bunalımını aşabilmesi için gerekli koşulları yaratamamıştır. Bugün zenginler kulübü OECD'de 40 milyon işsiz vardır. (1971 daralmasında bu sayı 10 milyondu); sadece azgelişmiş ülkelerin ağır borç yükü değil, ABD ekonomisinin ciddi zaafları da uluslararası banka sistemini bir çöküşle tehdit etmektedir; ABD, İngiltere, Kanada, İsveç, Avustralya ve bir dizi ülke, 1990'ın ikinci yarısından itibaren yeniden bir ekonomik daralmaya girmiştir; azgelişmiş kapitalist ülkelerin

önemli bir bölümü kronik bir hiper enflasyonla ve ürkütücü üretim düşüşleriyle boğuşmaktadır vb. vb. Yani aslında iki sistem yarış halindedir: kapitalizm işçi devletlerini tasfiye ederek kendi bunalımının çözümü için uygun bir ortam yaratma mücadelesindedir ama bunu gecikmeden yapmak zorundadır çünkü kendisi altından kolay kolay kalkamayacağı, 30'lu yılları bile aratabilecek bir *depresyon* tehlikesiyle karşı karşıyadır.

Dolayısıyla, dünya durumunun istikrarsızlığı sadece bürokrasinin bunalımından kaynaklanmıyor. Burjuvazi de yaşadığı bunalım karşısında henüz sağlam bir zemine basabilmiş değildir. Arada tek bir fark vardır: Burjuvazi bunalımdan çıkış için stratejisini çizmiştir ve yeni liberalizme dayalı Yeni Dünya Düzeni'ni oluşturmak için adım adım ilerliyor. Bürokrasi ise tek çözümü burjuvazinin dünyasına iltihak etmekte görüyor, yani tarihsel olarak yok olmaya mahkum olduğunu kabullenmiştir.

Öyleyse, önümüzdeki dönem emperyalist burjuvazinin ve karşı devrimci bürokrasinin bu çifte bunalımının yol açacağı patlamalara gebedir. Dünya 90'lı yıllarda yeniden 30'lu yıllar türünden bir çalkantı dönemine giriyor. Bu çalkantı döneminde, çelişkiler gittikçe artan ölçüde şiddete dayalı biçimlerde çözülecektir. Bugün emperyalizmle işbirliğini savunan "Yeni Siyasal Düşünce" ya da "Batı Demokrasisi"ni yere göğe koyamayan sivil toplumculuk, yarattıkları yanılsamalarla işçi sınıfını, emekçileri ve bütün ezilenleri, tarihin gördüğü en güçlü saldırgan olan emperyalizm karşısında silahsız bırakıyor. Körfez Savaşı'ndan dünya durumuna lişkin olara çıkarılacak temel ders, işçi sınıfı ve bütün ezilenlerin *yaklaşan büyük emperyalist taarruz* tehlikesine karşı hazırlanmaları gerektiğidir.

Bu sarsıntı ve çalkantı dönemine dünya devrimci güçleri önemli han-dikaplarla giriyor. Bürokratik işçi devletlerinin içinden geçmekte olduğu çözülüş süreci, emperyalist ülkelerde burjuvazinin 80'li yıllardan itibaren üstünlüğü ele geçirmesiyle birleştiği için, uluslararası işçi sınıfı hareketinin ve sosyalizmin saflarında ciddi bir dağınıklık ve demoralizasyon yarattı. Dünya devrimi bir *dar geçitten* geçiyor.

Ama Güney Kore'den Brezilya'ya, Güney Afrika'dan Türkiye'ye kadar, işçi hareketi birçok ülkede ayaktadır, mücadele ediyor. Bürokratik işçi devletlerinin proletaryası, emperyalist basın ajanslarınca yansıtılmayan bir mücadele içindedir; bu mücadele henüz gerilla vurkaç

eylemleri misali, birbirinden kopuk ve sınırlı girişimler düzeyinde yürüyor ama teslim bayrağı çekilmiş değil. Ulusal baskıya karşı ayaklanmış halklar yer yer, özellikle Stalinist cendere altında onyıllardır ezilmekte oldukları ülkelerde, burjuva ideolojisinin etkisine giriyorlar; ama içine girdikleri seferberliğin boyutları, süreç içinde ulusal kurtuluşun toplumsal kurtuluş mücadelesine doğru evrilmesinin dinamiğini yaratıyor.

Genel bir emperyalist taarruz dönemi yaşıyoruz. Bu taarruzu karşılayabilmenin, emperyalizmi geriletmenin, dalgayı geri çevirerek proleter bir taarruzu başlatabilmenin olanakları uluslararası ve ulusal planda proletaryanın önderlik bunalımını çözüme kavuşturmaktan, yeni devrimci Marksist partiler inşa etmekten geçiyor.

Bölüm-2

*Körfez Savaşı Sınavında Sosyalist Hareket**

Savaş, aynen devrim gibi, politikanın denektaşlarından biridir. Bütün politik rejimler ve örgütler, bir savaşla ya da devrimle karşı karşıya kaldıklarında gerçek yüzlerini ortaya koyarlar. Bunun nedeni açıktır: Olağan dönemlerde sınıfların ve ulusların arasındaki çelişkiler bir "barış" ortamının gizemli perdesi arkasında saklı kalırken, savaş ya da devrim anında çelişkiler şiddetli biçimde açığa çıkar. Artık hiçbir politik güç için "mavi boncuk" dağıtmak olanaklı değildir, herkes safını seçmek zorundadır. Silahların konuştuğu yerde demagojinin sesi kısılır.

Savaşın bütün politik güçler için gerçek bir sınav niteliğini taşımasının bir başka nedeni daha vardır. Savaş, girdabına çektiği toplumların görünürdeki istikrarını altüst eder, "barış" döneminde varolan bütün toplumsal ve siyasal güç ilişkilerini kökten değiştirir, dev siyasal güçlerin çökmesine ya da son derece marjinal güçlerin devleşmesine yol açar. Bu yok olma tehlikesi ya da dev adımlarla büyüme potansiyeli, savaş karşısındaki politik tavır ve eylemin, bütün güçler için muazzam bir önem taşıdığı anlamına gelir. Doğru politik tavır, savaş öncesinde çok sınırlı bir güce sahip bir politik partiye iktidar yolunu açabilir. Bunun klasik örneği Bolşevik Parti'dir. Yanlış politika heybetli bir devlet için yıkılmak anlamına gelebilir. Bunun klasik örnekleri ise Rus Çarlığı ve Osmanlı İmparatorluğu'dur.

Savaşın politik bir sınav olarak önemi konusunda ileri sürülen bütün bu noktaları tek bir örnekle canlandırmak mümkün: Birinci Dünya Savaşı bağlamında Almanya'da politika. Savaş öncesinde sermaye birikiminin ve üretici güçlerin dev adımlarla gelişmekte olduğu bu ülkede, "toplumsal barış"ın kalıcı olacağı inancı Bernstein'ın revizyonizminin de, Kautsky'nin 1914'e kadar üstü örtülü kalan parlamentarist stratejisinin de temelinde yatıyordu. Alman sosyal demokrasisinin toplumun ufkundan silmeye çalıştığı proleter devrimi, savaşın başlamasından sadece dört yıl sonra bütün heybetiyle patlak verdi. Savaş söncesinde bütün ulusların kardeşliğini ve enternasyo-

**Sınıf Bilinci*, 9-10, Temmuz 1191

nalizmi savunduğunu ileri süren Sosyal Demokrat Parti'nin (SPD) gerçek yüzü ise, İkinci Enternasyonal'in öteki partilerinin ezici çoğunluğu ile birlikte savaş patlak verir vermez ortaya çıktı: SPD, Almanya'nın militarist imparatorluğunun öteki emperyalistlere karşı verdiği savaşı destekliyor, böylece Avrupa'nın farklı uluslarından proleter ve köylülerin birbirlerini milyonlarla imha etmelerini "meşru" gördüğünü ortaya koyuyordu. Partinin devrimci kanadından Rosa Luxemburg'un dediği gibi, bu durumda *Komünist Manifesto*'nun ünlü şiarını bir tadilattan geçirmek gerekiyordu: "Bütün ülkelerin işçileri! Barış zamanında birleşin, savaş zamanında birbirinizi boğazlayın!" Sözün kısası: SPD savaş sınavında sınıfta kalmıştı.

Savaşların bu niteliği, Körfez Savaşı karşısında takınılan politik tavırları da çok ciddi biçimde değerlendirmeyi gerektiriyor. Bu tavırlar, değişik politik güçlerin gelecekte, belirleyici dönüm noktalarında ne yönde gelişeceklerine ışık tutuyor. Barış zamanında söylenen milyon söz, takınılan sayısız politik tavır, savaşa ilişkin yaklaşımın yanında, politik hareketlerin gerçek karakterini tanımak bakımından çok daha az önem taşıyor. İşte bu anlamda, Türkiye'nin sol politik hareketlerinin Körfez Savaşı karşısındaki tavır ve eylemlerini eleştirel bir süzgeçten geçirmek son derece anlamlı. Sonucu baştan belirtmekte yarar var: Türkiye solunun büyük bölümü Körfez Savaşı sınavından geçemedi.

Sivil toplumculuğun sefaleti

Türkiye'de 80'li yılların ortalarından itibaren ideolojik, teorik ve kültürel bir akım olarak ortaya çıkan sivil toplumculuğun bugüne kadar doğrudan doğruya politik yaşama ilişkin *kendine özgü* bir girişimi olmamıştı. Sivil toplumcu görüşleri şu ya da bu ölçüde benimseyen unsurlar, sözde sosyal demokrat partilerin içinde kendi görüşleri doğrultusunda bir dönüşüm sağlayabilmek için mücadele vermeye devam ediyorlar ama bağımsız bir sivil toplumcu odak hiçbir durumda dolaysız politik bir tavır almamıştı. "Helsinki Yurttaşlar Meclisi Türkiye Komitesi" adı altında, Körfez Savaşı'nın patlak vermesinden hemen önce basında yayınlanan bir kampanya sivil toplumculuğun uluslararası politika düzeyinde bu türden ilk müdahalesi oldu.[1] Bu ilk

1 İlan önce 12 Ocak 1991 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde yalnızca Türkçe olarak yayınlandı. Bu metin temelinde toplanan imzalarla birlikte, aynı ilan bu kez hem Türkçe hem İngilizce olarak 13 Ocak 1991 tarihli *Cumhuriyet*'te bir kez daha yayınlandı.

örnekle birlikte, sivil toplumculuk, bırakalım sosyalist olmayı, ilerici bile olmayan, en azından bu olayda emperyalizm yanlısı bir akım olduğunu açık seçik kanıtladı. İşin daha da acı yanı, Helsinkiciler'in İngilizce metnin Türkçe'ye çevirisinde *tahrifat* yaparak solda yer alan, aralarında sosyalistlerin ve devrimcilerin bulunduğu birçok aydını aldatma yoluyla politikalarına ortak etmiş olmalarıydı. "Demokrasi" sözcüğünü, Latince'deki deyimle *ad nauseum* tekrarlayan sivil toplumcuların, geçmişte de örneklerine işaret etmiş olduğum[2] türden çarpıtma ve manipülasyonlara başvurmaları kolay sindirilebilecek bir yöntem olmasa gerek.

Bu yazı çerçevesinde, Helsinkiciler'in metninin sivil toplumculuğun politik anlamına tutmuş olduğu ışığa kısaca değinmek yeterli olacak. Toplumsal yaşama toplumun devletle karşıtlığı açısından bakan ve böylece liberalizme soldan bir iltihak anlamına gelen sivil toplumculuk temelde bir Batı'ya özenme ideolojisidir.[3] Kemalizmin Batı hayranlığı bazı sivil toplumcularca ne denli eleştirilirse eleştirilsin, "İslamcı cephe" diye anılan toplumsal ve siyasal hareketlerle yakınlaşma ne denli yoğun biçimler alırsa alsın, sivil toplumculuk da aynen Kemalizm gibi bir Batıcılıktır. Kemalizmin tepeden devrim yoluna uygun olarak despotik bir Batılılaşma programı izlemesine karşılık, sivil toplumculuk liberal bir Batılılaşmayı savunur.[4] Türkiye gibi azgelişmiş ülkelerin yaşadığı tüm sorunların, bu arada burjuva demokrasisinin kırılgan ve köksüz bir yapıya sahip olmasının nedeni, sivil toplumcu söylemde Batı'nın "sivil toplum kurumları"nın yeterince (ya da hiç) gelişmemiş olmasına bağlanır. Türkiye Batı'ya bir benzese sorun hallolacaktır. Böyle bir perspektifin Batı toplumlarının yüceltilmesiyle ve Batı kapitalizminin emperyalist doğasının gözden yitirilmesiyle sonuçlanacağını kestirmek için kâhin olmaya gerek yok! Nitekim, Türkiye'de ve dünyada sol liberal bir perspektife yakın bazı teorisyenler, emperyalizmin varlığını ya da karşı çıkıl-

2- Bk. Sungur Savran, "Sol Liberalizm:Maddeci Bir Eleştiriye Doğru", *Onbirinci Tez*, 2, Şubat 1986, dipnot 15, s. 20-21

3-Sivil toplumculuğun ayrıntılı bir tahlili için 2 no.lu dipnotta verilen kaynağın yanısıra şu kaynaklara bakılabilir: Gülnur Savran, *Sivil Toplum ve Ötesi*, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1987 ve "Bireyleşme Çağrıları Üzerine", *Onbirinci Tez*, 2, Şubat 1986.

4 Bu konuyu daha once ayrıntılı biçimde ele almıştım: Sungur Savran, "Osmanlı'dan Cumhuriyete: Türkiye'de Burjuva Devrimi Sorunu", *Onbirinci Tez*, 1, Kasım 1985. Ayrıca bk. Rıza Tura, "Kemalist Devlet", *Sınıf Bilinci*, 7, Haziran 1990.

ması gereken bir güç olduğunu yadsıyan özel teoriler de geliştirmişlerdir.[5] Bu teorilerde Batı kapitalizminin kâr hırsıyla dünyanın dört bir yanına el atması, geri kalmış halkların uygarlaşması sonucunu doğuracağı için ilerici bir gelişme olarak görülür.[6] Kısacası, emperyalist Batı'nın başındaki sıfat sivil toplumculukta bir kalem darbesi ile siliniverir. Batı'nın çok övülen demokrasisinin emperyalist demokrasi olduğu unutulur.[7]

Bütün bunlardan sonra sivil toplumcuların Körfez Savaşı'nda temelde ABD emperyalizmini destekleyen bir tavır almış olduğuna şaşmak için bir neden var mı? Savaş sadece örtülü olanı açığa çıkartmıştır. Bir sınav olmanın yanısıra, bir göz açıcı olarak rol oynamıştır, o kadar.

Tarafsızlık yanılgısı

Körfez savaşı konusunda solun sosyalist kanadında (hiçbir ciddi tavrı olmayan TBKP ve SBP bir kenara bırakılırsa) en yaygın tavırlardan biri (zaman zaman ABD Irak'a oranla biraz daha fazla eleştirilse bile) tarafsızlık politikasıydı. "İt dalaşı" deyiminde en saf ifadesini bulan bu politika hem çeşitli siyasal yayınlarda dile getiriliyor, hem de kitle hareketine önerilen eylem ve şiarlarda cisimleşiyordu. Örneğin, bir protesto eylemi yapılacaksa hem ABD, hem de Irak konsolosluklarına siyah çelenk konulması öneriliyordu. Sendikaların ve kitle örgütlerinin başını çektiği "Savaşa Son Kampanyası"nın "emperyalist savaş" terimini kullanmasına, bu terimin sadece ABD ve müttefiklerini suçladığı, Irak'ın savaştaki sorumluluğunu gizlediği gerekçesiyle karşı çıkılıyor, bunun yerine "Savaşa son!" ya da "emperyalist savaşlara son!" gibi şiarlar öneriliyordu.[8]

5 Bu teorilerin bir örneği için bk. Sungur Savran, "Azgelişmişlik: Eşitsiz ve Bileşik Gelişme", *Onbirinci Tez*, 3, Mayıs 1986, özellikle "Emperyalizm Uygarlığın Taşıyıcısı mı?" başlıklı ikinci bölüm, s. 59-63.

6 Kemalizm de kendini "çağdaş uygarlık düzeyi"ne ulaşmanın bir yöntemi olarak tanımladığına göre, sivil toplumculukla Kemalizmin hedefte birleştiği, sadece yöntemlerde ayrıldığı ortaya çıkmıyor mu?

7 "Emperyalist demokrasi" kavramı için bk. Mehmet Şadi, "Devrimci Marksizm ve Sosyal Demokrasi", *Sınıf Bilinci*, 2, Ekim 1988, özellikle s. 182-184

8 Sosyalistler açısından bu iki şiardan hangisinin daha yanlış olduğunu saptayabilmek gerçekten güç. "Savaşa son" şiarı, yalınlık aldatıcı görünümü altında, soyut niteliği dolayısıyla, sosyalistlerin haklı savaşlara son verilmesine karşı olduğunu gözlerden saklayarak pasifist bir konumun savunulmasına yol açar. "Emperyalist savaşlara son" şiarı ise, Irak'ın Kuveyt'i işgal ve ilhakına karşı çıkmak

Tarafsızlık politikasının bir de "devrimci" çeşitlemesi mevcuttu: Savaşı iç savaşa çevirmek. Aslında bu biçimiyle ifade edilen politikanın devrimci literatürde adı (Lenin'in Birinci Dünya Savaşı'nda, IV. Enternasyonal'in İkinci Dünya Savaşı'nda savunduğu) "devrimci bozgunculuk" olduğuna göre, bunu savunanlar hem müttefikler hem de Irak için devrimci bozgunculuk politikası öneriyorlar demektir.[9] Bu da ABD ve müttefikleriyle Irak'ın her ikisinin de savaşta haksız konumda olduğunu varsayar.[10] Yani devrimci bozgunculuk savaşan iki kampa birden karşıdır, ikisi arasında tarafsızdır. Dolayısıyla, devrimci retoriğine rağmen, bu yaklaşım ABD-Irak çatışmasında genel tarafsızlık politikasının tavrını paylaşıyor demektir.[11]

Körfez Savaşı sırasında tarafsızlık politikasının iki temel dayanağı vardı: Birincisi, Irak'ın Kuveyt'i işgal ve ilhakının reddi; ikincisi, Saddam Hüseyin'in ve Baas rejiminin, başta Kürt halkına yönelik baskı politikası olmak üzere, gerici karakteri. Sırayla ele alalım.

İlk konuda tarafsızlık politikasının yandaşlarınca söylenenler kabaca şöyle sıralanabilir: Irak'ın Kuveyt'i işgal ve ilhakı saldırgan bir davranıştır, onaylanamaz; Kuveyt halkının da kendi kaderini tayin hakkı tanınmalıdır; bütün bunlardan dolayı Irak'ın Kuveyt'ten çekilmesi talep edilmelidir.[12]

Görüldüğü gibi bu yaklaşım büyük ölçüde Ortadoğu'nun verili statükosunu temel alan, olaya varolan uluslararası hukukun gözlü-

sosyalistlerin görevi olsa bile (bu konuya döneceğim), yanlıştır. Çünkü sözcüğün Marksist anlamında Irak emperyalist değildir, dolayısıyla Kuveyt'e açtığı savaş emperyalist bir savaş olamaz. Yani Körfez savaşı bağlamında tek bir emperyalist savaş vardı, "emperyalist savaşlar" değil.

9 "Savaşı iç savaşa çevirmek" şiarı yerine "devrimci bozgunculuk" politikasını vurgulamam boşuna değil. Devrimci bozgunculuk, örneğin emperyalist ülke Marksistlerinin kendi emperyalist devletlerinin bir sömürgeye karşı açtığı savaşta (örneğin Vietnam savaşında) mutlaka savunmaları gereken bir politikadır. Ama kendi ülkesinin yenilmesi için mücadele, ülke içinde sınıflar arası güç dengesine bağlı olarak birçok biçim alabilir, birçok evreden geçebilir. Bazı momentlerde "savaşı iç savaşa çevirmek" mümkün değildir: örneğin 60'lı ve 70'li yılların ABD'sinde. o zaman Marksistler salt yenilgi için mücadele ederler. Bunun da yöntemi devrim değil, emperyalist askeri aygıtı felç etmeye çalışmak olur. Ancak, bir yenilgi sözkonususözkonusu ülkede bir devrimci bunalım yaratırsa iç savaş gündeme gelir.

10 Bu varsayımın gerekliliği aşağıda ayrıntılı olarak gösterilecek.

11 Önemli bir farka aşağıda değineceğim

12 Bu gerekçelerle zaman zaman içiçe geçen bir akıl yürütme tarzı şuydu: Saddam gericidir, bu yüzden Kuveyt'in işgal ve ilhakı savunulamaz. Bu yaklaşımın, uluslararası hukuku formalist biçimde savunan öteki yaklaşımdan üstün olduğu açıktır. Ama burada basit bir nokta gözden kaçırılmış oluyor: Saddam gericidir ama Kuveyt emirliği daha da gerici bir rejimdir. O zaman gericilik kıstas alınacaksa Kuveyt emirliği neden savunulsun?

günden bakan bir niteliğe sahip. Öyleyse bu statükoyu ve bu statükonun koruyucusu olan uluslararası hukuku eleştirel bir gözle incelemek zorundayız.

Öncelikle, sözkonusu statükonun emperyalist sömürgeciliğin mirası olduğunu saptamak gerekiyor. Arap Ortadoğusu, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra İngiliz ve Fransız sömürgeciliği tarafından "böl ve yönet" politikası uyarınca çeşitli devletlere bölünmüştü. Ortadoğu haritasının (örneğin Avrupa'nınkinden farklı olarak) pürüzsüz çizgilerle çizilmiş olması, varolan "ulusal" devletlerin, tümüyle sömürge imparatorlukları arasındaki pazarlıklar sonucunda ulaşılmış keyfi kararların ürünü olmasına bağlıdır. *Sömürgecilik, Arap ulusunu suni devlet birimleri halinde parçalamıştır.*

Ne var ki, bu devletlerin hepsi aynı derecede suni değildir. Bazıları tarihsel bölünmelerin, coğrafi engellerin, Osmanlı İmparatorluğu'nun idari birimlerinin ürünü olarak ortaya çıkarken (Mısır, Suriye, Irak, Suudi Arabistan, Yemen) bazıları ise yalnızca sömürgecilerin çıkarlarına bağlı olarak oluşturulmuş birimlerdir. İşte Kuveyt bunlardan biridir.

Kuveyt emirinin yönetiminde bulunan topraklar, 19. yüzyılın sonuna dek Osmanlı İmparatorluğu'nun Basra vilayetinin bir parçasıydı. Ortadoğu'nun politik tarihin yazan bir araştırmacı (Goldschmidt) Kuveyt'i "Basra Körfezi'nin dibine yakın bir balıkçılık kasabası" olarak anıyor. 19. yüzyılın sonlarında Abdülhamid yönetimindeki Osmanlı İmparatorluğu II. Wilhelm Almanyası ile yakınlaşınca ve Bağdat demiryolu projesi emperyalist Almanya'nın Ortadoğu'da hakimiyet kurması tehlikesini somutlaştırınca, kendisi için stratejik önem taşıyan Hindistan yolunu sağlama alma açısından bir yeni üs arayan İngiliz İmparatorluğu 1899 yılında yerel aşiret reislerinden biriyle anlaşarak Kuveyt üzerinde ("protektora" adı altında) hakimiyet kurmuştur. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Kuveyt'i, bir İngiliz sömürgesi olarak doğan Irak devletinden ayıran anlaşmaya Kırmızı Hat Anlaşması adı verilir; nedeni, iki bölgeyi ayıran hattın, sömürgeciler arası bir pazarlık sırasında İngiliz temsilcisi tarafından harita üzerinde kırmızı kalemle işaretlenmiş oluşudur! İngilizler'in amacı stratejik üslerini korumak ve Irak devletini, Basra Körfezi yoluyla denize açılımını kısıtlayarak zayıf bırakmaktı. Bu etkene İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren Kuveyt'te zengin petrol rezervlerinin keşfi eklenecektir.

Kuveyt'in sözde bağımsız bir devlet haline gelmesinin tarihi de çok anlamlı. Kırmızı Hat Anlaşması'ndan 1961'e dek Kuveyt bir İngiliz sömürgesi olarak kaldı. Oysa Irak 1936'dan itibaren bağımsız devlet statüsüne kavuşmuştu. Bu tarihten itibaren Irak hükümetleri İngiltere'den tarihsel olarak Irak'ın kurulduğu bölgenin bir parçası olan Kuveyt'i iade etmesini talep edeceklerdi. Ama esas bunalım 1958'de Baas hareketinin Irak Kralı Faysal'ın emperyalizm yanlısı gerici yönetimini devirip bir cumhuriyet kurmasıyla başladı. Yeni yönetimin Kuveyt'i talep etmesi karşısında, Nasır'da simgeleşen Arap ulusçuluğu dalgasının bölgede sömürgeciliği uygulanamaz kıldığının bilincine varan İngiltere 1961'de alelacele Kuveyt'in bağımsızlığını tanıyordu. Yani Kuveyt sadece sömürgeciliğin Arap ulusunu bölmesinin bir ürünü değildir; aynı zamanda Arap ulusçuluğunun yükselişi karşısında emperyalizmin kendine bir dayanak olarak oluşturduğu bir "devlet"tir.

Bütün bu tarihsel gerçekler bizi şaşmaz biçimde tek bir sonuca götürüyor: *Kuveyt devletinin egemenleğinin savunulması, emperyalizmin Ortadoğu'da kurduğu düzenin savunulmasıdır.* Uluslararası hukuk, varolan devletlerin sınırlarının ve egemenliğinin mutlaklaştırılması yoluyla emperyalizmin yarattığı düzenin savunulmasının bir aracı işlevini görmektedir. Emperyalist statükonun savunulmasının sosyalizmin hangi ilkesi uyarınca sosyalistlerin görevi olduğu sorusuna, tarafsızlık politikasının yandaşlarının vereceği cevap merak edilmeye değer!

"Kuveyt ulusunun kendi kaderini tayin hakkı"na gelince. Marksistler elbette ulusların kendi kaderlerini tayin hakkını koşulsuz biçimde desteklemekle yükümlüdür. Buradaki tek sorun "Kuveyt ulusu" denen şeyin ne olduğudur. İki nedenden. Birincisi, Kuveyt'in 2 milyonluk nüfusundan sadece 650 bini (yaklaşık üçte biri) Kuveyt kökenlidir. Gerisi başta Filistinliler olmak üzere başka Arap ülkelerinden, ayrıca Pakistan'dan Sri Lanka'ya kadar çeşitli Asya ülkelerinden gelmiş olan göçmen işçilerdir. Bu göçmen işçiler asgari politik haklardan dahi yoksundur: Bunlara tam bir *apartheid* (ırk ayırımı) uygulanır. 650 bin Kuveytli'nin arasında kadınlar da hiçbir hakka sahip değildir: Cinsiyet temelindeki bu ayırım ikinci bir *apartheid* oluşturur. Ama Kuveyt kökenli erkeklerin de yalnızca 60 bini oy hakkına ve medeni haklara sahiptir. Kısacası, Kuveyt'te yaşayan nüfusun %3'ü, Kuveyt kökenlilerin %10'u Kuveyt "ulusu"nu oluşturur. Hiçbir hayalgücü böyle bir azınlığın irade-

sine saygı duymaya, "kendi kaderini tayin hakkı" ilkesini böyle karikatürleştirmeye izin vermez.[13]

Ama ikinci neden daha da önemli. Kuveyt, yukarıda da söylendiği gibi, Arap ulusunun yaşadığı toprakların emperyalist *diktat* yoluyla bölünmesinin bir ürünüdür. Dolayısıyla, "Kuveyt ulusu" denen şey aslında Arap ulusunun haklarının ayaklar altına alınmasının bir ürünüdür. Bu sözde ulusun kendi kaderini tayin hakkını savunmak gibi bir tavır, *Arap ulusunun kendi kaderini tayin hakkının yadsınması anlamına gelir.* Öyleyse, ne kadar ararsak arayalım, "Kuveyt ulusu" diye bir şey bulamayız! Tarafsızlık politikası yandaşlarının yüce bir demokratik ilkeye yaslanma çabaları da böylece boşlukta kalır

Bütün bu dayanaklar yıkıldığında, tarafsızlık politikasının mistik kabuğu kırılır ve gerçek özü ortaya çıkar. Körfez Savaş'ı Kuveyt'in işgal ve ilhakının bir sonucu olmadığına, bu emperyalizmin Ortadoğu'ya karşı giriştiği taarruz için sadece bir bahane olduğuna göre,[14] tarafsızlık yandaşları gerçekte Irak'ın saldırganlığını ve Kuveyt'in "hakları"nı öne sürerek anti-emperyalist mücadeleyi felç etmişlerdir.

Saddam'a rağmen emperyalizme karşı Irak'a destek

Tarafsızlık yandaşlarının hiddet içindeki haykırışlarını duyar gibi oluyorum: "Hangi anti-emperyalist mücadele? İşte, Saddam'ı anti-emperyalist olarak niteliyorsunuz! İşte Saddam'ı destekliyorsunuz!" Bu söylediklerim hayal ürünü değil: Devrimci Marksistler savaş karşısında takındıkları tavır dolayısıyla "Saddam Hüseyin'e destek vermek" gibi gülünç bir eleştiri ile karşılaştılar. Bu suçlamaların hepsi ya bir yanlış anlamaya ya da bilinçli bir çarpıtmaya dayanıyor. Bunu görmek için demin başladığımız tartışmaya dönelim ve tarafsızlık yandaşlarının ikinci gerekçelerini ele alalım.

Tarafsızlık politikasının ikinci dayanağı Saddam Hüseyin'in Baas rejiminin gerici karakteri, özel olarak da Kürt halkını soykırıma kadar

---

13 Ulusun kendi kaderini tayin hakkına bir Emirin ve avanesinin iradesine teslim etmek isteyen anlayışı Lenin'in anlayışıyla karşılaştırmak çok öğreticidir. Lenin, ilhak sorununu tartışırken, bir kral ve benzerlerince alınmış bir karara dayanılarak başka bir ülkeye katılmanın ilhak sayılacağını, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkına aykırı olacağını söylüyor. ("War and Revolution", *On Imperialism and Imperialists*, Progress Publishers, Moskova, 1973. s.121) Bunun anlamı açıktır: Kralların, emirlerin iradesiyle ulusun iradesi özdeşleştirilemez!

14 Bu tezi, yukarıda ("Soğuk Savaştan Sıcak Savaşa vb") ayrıntılı olarak açıklamıştık

varan yöntemlerle ezmiş olmasıdır. Tarafsızlık yandaşları, Irak ile ABD'yi karşı karşıya getiren savaşı, aynen emperyalist propogandanın sunduğu gibi, Saddam'ın yol açtığı bir savaş ya da en azından Saddam rejimi ile Bush yönetimi arasında bir düello gibi algıladıkları için vardıkları sonuç açıktır: ABD ve emperyalist müttefiklerinin kararlı biçimde karşısında duran, onların taarruzuna karşı Irak'ı destekleyen, Irak'ın zaferi için çaba gösteren bir politika gerici Saddam yönetiminin desteklenmesi demektir.

Devrimci Marksistler için Saddam rejiminin gericiliği konusunda tarafsızlık yandaşlarıyla hiçbir fikir ayrılığı yok. Fikir ayrılığı bu gerici yönetime *rağmen*, Irak ile emperyalizmi karşı karşıya getiren bir savaşta, emperyalizme *karşı* Irak'ın yanında olmanın mümkün olup olmadığı konusundadır. Bu soruya bizim cevabımız ikirciksiz biçimde "evet" olmuştur. Marksist açıdan *doğru* politika, Irak'ın ezilmiş halklarına yönelen emperyalist taarruz karşısında Irak'ın yanında, mümkünse *askeri* destek de sağlayarak yer almak, ama Saddam'a en ufak bir *politik* destek vermemektir.

Tarafsızlık yandaşları toptancı ve ayırımsız bir bakışaçısına sahip oldukları için böyle bir şeyin nasıl mümkün olduğunu sorabilirler. Burada savunulan yaklaşımın klasik Marksizmin temel yaklaşımı olduğunu ve geçmişte tekrar tekrar sınandığını birazdan ortaya koyacağım. Biz önce *somut* olarak Körfez Savaşı'nda devrimci Marksizmin benimsemesi gereken politik tavır üzerinden yürüyelim

Marksistler açısından, Körfez Savaşı'nda emperyalizme karşı Irak'ı savunmak için en az üç neden sayılabilir. Birincisi, enternasyonalizmin Marksistler'e yüklediği görevlere bağlıdır. Emperyalizm dünya uluslarını hiyerarşik bir yapı içinde ezen uluslar ile ezilen uluslar biçiminde ayırır ve karşı karşıya getirir. Devrimci Marksizm için, genel olarak her türlü ezme/ezilme ilişkisine karşı mücadele, sosyalizm mücadelesinin ayrılmaz bir parçasıdır. Ayrıca, emperyalizmin Irak karşısındaki yenilgisi, aynen Vietnam yenilgisi sonrasında olduğu gibi, ABD'yi ve müttefiki emperyalistleri bir dönem boyunca felç olmaya iteceğinden, Irak'ın kazanması için mücadele, bütün toplumsal ve ulusal kurtuluş hareketlerinin emperyalizm karşısındaki çıkarları açısından gereklilik taşır. Kısacası, *proleter enternasyonalizmi* bütün dünyanın devrimci komünistlerine emperyalizmin yenilgisi ve Irak'ın askeri zaferi için mücadele görevini yükler. Saddam'ın gerici-

liğinin ardına sığınan tarafsızlık yandaşlarının aksine emperyalist ülkelerde (ABD'de, Almanya'da, Fransa'da) yüzbinlerin, hatta milyonların meydanlarda ABD ve müttefiklerinin birliklerinin Ortadoğu'dan *koşulsuz olarak* çekilmesini talep etmesi, bu hareketlerin bir bölümü salt pasifist (barışçı) amaçları destekliyor olsa bile, pratikte enternasyonalizme çok daha uygun bir davranıştı.

Irak'ın desteklenmesinin gerekliliğinin ikinci nedeni, emperyalizmin, tarafsızlık yandaşlarının kavrayamadığı *diyalektik* doğasıdır. Bağımlı azgelişmiş dünyanın politik düzeni, emperyalist dünya düzeninin bir parçasıdır, *son tahlilde* esas desteğini emperyalist düzende bulur. Dolayısıyla, emperyalist düzenin yenilgisi ve zayıflaması, azgelişmiş ülkelerdeki burjuva diktatörlüklerinin de dayanaklarının zayıflaması anlamına gelir. Yani ironik bir sonuca ulaşıyoruz: Saddam'dan ve Baas rejiminden kurtulmanın en emin yolu emperyalizmin yenilgiye uğratılmasıdır. Çünkü ABD'nin yenilgisinin Ortadoğu'da bir devrimci yükselişe bağlı olduğu açıktır. Evet, kısa dönemde bir başka olasılık da mevcuttur: Emperyalizmin Saddam'ı devirmesi. Ama buradaki ince nokta şudur: Saddam'ın emperyalizm tarafından yerinden edilmesi sonucu kurulacak yönetim (aynen Panama'daki Endara yönetimi gibi) emperyalizmin bir oyuncağı olacağından ne Arap kitlelerinin, ne de Kürt halkının yararına olacaktır. Tabii göz boyama dışında.

Üçüncü neden, proleter iktidarı için mücadelenin *taktik* gerekleriyle ilgili. Emperyalizmin yarattığı ezen ulus/ezilen ulus diyalektiği, bağımlı ülkelerin halklarında köklü bir ulusal (anti-emperyalist) bilincin yerleşmesine, özellikle yaşadıkları toprakların emperyalistlerin taarruzuna ya da işgaline uğradığı tarihsel momentlerde bu bilincin kitleleri kavrayan ve sürükleyen temel itici güç haline gelmesine yol açar. Komünistlerin görevi, ezilmeye karşı bir başkaldırının hammaddesini oluşturan bu bilince sırt çevirmek değil, işçi sınıfı da dahil büyük kitlelerin *somut* ihtiyacı haline gelmiş ulusal kurtuluş talebinin gerçekleşmesi için en ön saflarda mücadele yoluyla kitle hareketinin önderliğini ele geçirmektir. Ancak bu temelde, anti-emperyalist taleplerin *tutarlı ve kalıcı* biçimde sadece sosyalist devrimle gerçekleşebileceği kitlelere anlatılabilir. Ancak bu tür bir tavırla, kitlelerdeki anti-emperyalist bilincin ve hiddetin, Arap dünyasındaki politik akımlar arasında İslami radikalizmin, Nasır tipi radikal milliyetçiliğin ya da Saddam tipi gerici burjuva despotizminin saflarına akması engellenebilir, devrimci sosyalizmin kitle hareketi üzerinde hegemonya kurması sağla-

nabilir. Yine ironik bir sonuca varıyoruz: Tarafsızlık yandaşlarının sandıklarının aksine devrimci Marksizmin ezilen ulusları emperyalizm karşısında *kendi yöntemleriyle* savunması bir "Üçüncü Dünyacılık" değil, proleter sosyalizminin zaferi için somut bir halkadır; buna karşılık, sosyalist hareketin kitlelerin anti-emperyalist bilincine duyarsız kalması emperyalizm ile ezilen uluslar arasında tarafsız durması, acı bir cilveyle, "Üçüncü Dünyacılığın" eline oynamak, İslami ya da milliyetçi akımları güçlendirmek demektir.[15]

Tarafsızlık yandaşları, ABD ile Irak arasında adelet dağıtmakla meşgulken Arap kitleleri Fas'tan Yemen'e, Ürdün'den Cezayir'e sokaklarda yüzbinlerle ABD aleyhtarı gösteriler yapıyorlardı. ABD ile aynı kampta yer alan Suriye'de bile, Ağustos sonunda Şam, Halep ve başka kentlerde gösteriler düzenleniyor, Hafız Esad'ın hunhar polisi bu gösterileri düzinelerce insanı katlederek bastırıyordu.[16] Tarafsızlık yandaşları, devrimci Marksistleri kitle kuyrukçuluğu ile suçlamaya, sözü edilen Arap kitlelerinin Saddam'ın büyük boy portrelerini taşıdığını hatırlamaya kalkışırlarsa, cevap basittir: Bu gerçek tam da bizim söylediklerimizin *doğruluğunu* kanıtlar. Çünkü Saddam'ın kitlelerce yüceltilmesi, komünistler daha tutarlı anti-emperyalistler olarak kitle hareketinin önderliğini ele geçirmedikçe, anti-emperyalist bilincin gerici burjuva önderliklerinin değirmenine su taşıyacağının açık kanıtıdır. Elbette, devrimci Marksistler kit-

15 Adnan Ekşigil, *Onbirinci Tez*'in 11. sayısında yayınlanan, zengin imgelerle dolu uyarıcı değinmesinde, kendi yazısının başlığına nazire yaparak söylersek, "savaş gecesinin köründe" birçok önemli ayırımı gözden kaçırıyor. Ekşigil, eğer çaresizlik içinde sosyalizmin "düşünce dünyasına kaçmak" anlamında idealistleşmesini sonuna kadar savunmayacaksa, sosyalist *hareketin, başka şeylerin yanısıra, bir politik hareket olduğunu kabul etmek zorunda.* O zaman da (ilkeci anlamında) "idealistler" ile (Makyavelci anlamında) "gerçekçiler" arasında yaptığı ayırım yetersiz kalıyor, çünkü hem politika yapmak (yani gerçeklikten kaçmamak), ama hem de ilkelere bağlı kalmak mümkün olmasaydı, sosyalist politika olamazdı. Çeşitli türden "gerçekçiler"i savaş gecesinin köründe el yordamıyla tek bir torbaya yerleştirmenin Ekşigil için maliyeti,"Saddam ve *şurekasının gaddarlığını mazur göstermeye*" çalışmadan da Irak'ın emperyalizme karşı savunulmasının mümkün olduğunu görememesi oluyor. Bundan sonrası çorap söküğü gibi gidiyor: Ekşigil, bilinç ve proğramı tek bir solukta saydığı için, ampirik hareketin varolan bilincini (ve önderliğini), harekete politik olarak müdahale etmeye çalışan sosyalistlerin programlarından ayıramıyor. Hareketin önderliğini de destekleyen gerçek Makyavelcilerden farklı olarak, verili bilinç ve önderliği reddeden "ilkeci gerçekçiler"in anti-emperyalizm ufkunun hiç de "Üçüncü dünyacılık" ile sınırlı olmadığını göremiyor. Tam tersine, Irak'ı emperyalizm karşısında savunmanın, bir ütopya olmayan sosyalizm mücadelesinin bir dolayımı olarak ele alındığını kavrayamıyor. Ekşigil renkli üslubuyla "kuzeyde cennete giden sosyalizmin, güneyde cehenneme düştüğünü" söylüyor. Korkarım, ahlakçılığın sınırlarında dolaşan bir ilkelilikte ve düşünce dünyasına kaçma anlamında bir idealizmde ısrar eden sosyalistlerin sayısı artarsa, cehenneme düşen sosyalizm değil, kuzeyi ve güneyi ile, batısı ve doğusu ile bütün insanlık olacak!

16 **The New York Times**, 30 Ağustos 1990.

lelerin arasında *Saddam'a destek vermeden*, kendi şiarları ve talepleri ile yer alırlar. Dolayısıyla, kitle kuyrukçuluğu sözkonusu bile edilemez. Bir haksızlığa karşı hiddet içinde tepki gösteren kitlenin içinde yer alarak onu gerici önderliklerden koparmaktır yapılması gereken.

Saddam'a karşı politik mücadele

Bu da bizi sorunun öteki yanına getiriyor: Irak'ı emperyalizm karşısında, gerekirse askeri destek de dahil olmak üzere, savunmak sözkonusu olunca Saddam'a politik destek vermemek ne anlama gelir? Bu, her şeyden önce, komünistlerin işçilere, emekçilere ve askerlere, savaşı kazanmak gerektiğini ama bunu Saddam için *değil* emekçi kitlelerin kurtuluşu için yapmak gerektiğini yorulmadan, usanmadan anlatmaları demektir. Daha da önemlisi, kitlelere emperyalizme karşı savaşın Saddam'ın yönetiminde kazanılamayacağını, emperyalistleri yenilgiye uğratmak için gerçek bir halk savaşı verilmesi gerektiğini, bunun için kitlelerin ihtiyaçlarına cevap verilmesinin zorunlu olduğunu somut talepler biçiminde ifade etmek gerekir.

Bu taleplerin başında Irak'ta Kürt halkına kendi kaderini tayin hakkının gerçek bir anlamda tanınması gelir. Komünistler Irak'ın Arap kökenli işçi ve emekçilerine, bu hakkın tanınması halinde Kürt halkının yeni kazanılmış haklarını korumak için emperyalizmin karşısında Irak'la birlikte yer alacağını, bunun komşu ülkelerdeki Kürt hareketlerini de Irak'a destek vermeye sevkedeceğini anlatmak zorundaydılar. Bu ise emperyalist ittifakın "İkinci Cephe"sini felç ederek savaştaki güç dengelerini köklü biçimde değiştirebilirdi.

İkinci tür talep, Irak işçi ve emekçilerinin bir dizi somut sorununu ele almak zorundaydı. Irak'taki somut duruma bağlı olarak, işçilere iş, ücret artışı, yoksul köylüler için toprak, genel olarak köylülük için kredi, uygun alım koşulları vb. Ama iki talep ön plana çıkarılmalıydı. Birincisi, ambargodan doğan kıtlığın yönetiminin mahalle ya da benzeri komitelerin sorumluluğuna devredilmesi yoluyla fedakârlığın eşit paylaştırılması talebi. İkincisi, işçi ve köylülerin silahlandırılması ve halk milislerinin oluşturulması talebi. Saddam tipi bir gerici burjuva diktatörlüğünün gerçek halk milisleri örgütlemesi olanaksızdır: Bu da savaşın yitirilmesinin sorumluluğunun Saddam'a ait olduğunun gösterilmesi için bir kozdur. Böylece, komünistlerin anti-emperyalist mücadeleye girmesi Saddam'a destek anlamına gelmek bir yana, gerici yönetimin altını oyma sonucunu verir.

Bir üçüncü tür talep demokratik hak ve özgürlüklerle ilgili olabilirdi. Burada en başta gelen talep, bütün politik mahkûmların serbest bırakılması ve komünistlere ve öteki siyasal güçlere özgürlük olacaktı elbette. Ama kitle hareketinin ve siyasal muhalefetin gücü ölçüsünde bu talepler dizisi bir Kurucu Meclis ve işçi-emekçi hükümeti şiarına kadar götürülebilirdi.

Nihayet, gerici Saddam yönetiminin emperyalizmle varolan derin bağlarının izin vermeyeceği türden anti-emperyalist talepler ileri sürülebilirdi: Dış borçların reddi (Saddam sadece erteledi), bütün emperyalist malvarlığının millileştirilmesi, tütünde yabancı tekellere tanınan ayrıcalığın kaldırılması, IMF'den ayrılma vb. Bu önlemler gerçekleştiği takdirde Irak'ın sadece öteki ülkelerin Arap kitlelerinden değil, dünyanın bütün ezilen halklarından büyük bir destek sağlayacağı Arap işçilerine ve emekçilerine anlatılabilir, savaşın bu önlemleri uygulamayan Saddam'ın yüzünden yitirildiği bir kez daha ortaya konulabilirdi.

Hangi çizgi doğrulandı?

Savaşın bitişinin hemen ertesinde Kuzey Irak'ta başlayan Kürt ayaklanması, tarafsızlık yandaşlarınca burada savunulan politikanın yanlışlığının bir kanıtı gibi düşünüldü. Daha düne kadar "Saddam'ı destekleyen" bu yaklaşım, şimdi birden Saddam'ın aleyhine dönmek zorunda kalıyordu. Bu viraj benimsenen politikanın yanlışlığını göstermiyor muydu?

Doğru olan tam tersidir. Yukarıda sözü edilen bir gerçek, Kürt ayaklanmasıyla birlikte ender görülebilecek bir yalınlıkla ortaya çıkıyordu: Emperyalizm, Kürt ayaklanması karşısındaki tavrı ile, bağımlı az gelişmiş dünyadaki gerici burjuva diktatörlüklerinin gerçek dayanağı olduğunu kanıtlıyordu. Irak helikopterlerine uçuş izni vererek Kürt ayaklanmasının ezilmesini sağlayan ABD, Saddam'ı bile emperyalist statükonunu parçalanmasına tercih ettiğini böylece ortaya koyuyordu. Yani emperyalizmin zaferi Kürtler'in ve Iraklı Arap işçi ve emekçilerinin *aleyhine* olmuştur. Yanılan, emperyalizmin zaferine karşı mücadeleyi savunmadıkları için tarafsızlık yandaşlarıdır!

Ama asıl sorulması gereken soru bambaşkadır. Bu satırlar yazıldığında savaş biteli üç ay oluyor. Bu üç ay boyunca Saddam Hüseyin düşmedi. Burada durup "neden?" sorusunu sormak gerekiyor. Çünkü Saddam'ın düşmemesi olağan değil tam tersine *anormal* bir gelişmedir. Saddam işgal ettiği Kuveyt'ten zırnık alamamış bir önderdir. Üstüne, en az

130 bin Iraklı'nın yaşamını bedel olarak ödemiş, bütün Irak nüfusunun amborgadan sıkıntı çekmesine yol açmış, Bağdat ve başka kentlerde taş taş üstünde kalmamasına neden olmuştur. Ayrıca Irak'ın yıllar boyunca tazminat ödeme zorunluluğuyla karşı karşıya kalmasının nedeni de odur. Daha önce de yüzbinlerce Iraklı'nın ölümüne yol açan İran savaşından bir karış toprak dahi elde edememiş bir önderdir. Bu kadar çok politik hata yapan bir önderin düşmemesi değil, düşmesidir olağan olan. Öyleyse neden? Saddam neden düşmedi?[17]

Bu sorunun cevabı, Irak muhalefetinin, en başta da komünistlerin savaş konusunda yanlış bir politika izlemelerinde yatıyor Irak'ın, içinde Şii hareketinin, komünistlerin, uzlaşmacı Kürt önderliklerinin de yer aldığı sözde "demokratik" muhalefeti, bunalım ve savaş dönemlerinde bütün umudunu ABD'nin zaferi sonucunda Saddam'ın düşmesine ve Baas rejiminin çözülmesine bağladı. Savaş sırasında ABD'ye karşı aktif bir anti-emperyalist tavır almak bir yana, bazı bileşenleriyle emperyalizm yanlısı bir politika tutturdu. Bunun sonucu açıktır: Irak muhalefeti, Irak Arap kitlelerinin gözüne emperyalizmin yanında duran, Arap ulusuna *ihanet eden* bir siyasal güç olarak göründü. Madalyonun öteki yüzü de emperyalizme kafa tutma, Arap ulusunun çıkarlarını savunma onurunun, gerçekte hiç de böyle bir niyeti olmayan, olaylar tarafından sürüklenen Saddam'a kalmış olmasıdır. Şii hareketi bunun için büyük Arap kitleleri nezdinde destek bulamadı, askerlerin isyanı yoluyla ordunun çözülmesini sağlayamadı. Saddam bunun için o muazzam yenilgi anında dizginleri elinde tutabildi. Saddam'ın ayakta kalışı, burada savunulan politikanın *doğru*, tarafsızlık yandaşlarının ya da açıkça ABD yanlısı tavır alanların savunduğu politikaların yanlış olduğunun açık kanıtıdır. Yarın Saddam devrilse bile, bu, Irak muhalefetinin politikası *sayesinde* değil, bu politikaya *rağmen* olacaktır.

Irak Kürt hareketinin önderliğinin (Türkiye'de bazı Kürt hareketlerince ve aydınlarınca da benimsenen) politikası üzerinde de birkaç kelime söylemek gerekiyor. Elbette Kürt halkının konumu en karmaşık yönüydü bunalımın: Çünkü emperyalizm ile Kürt halkının kasabı karşı karşıya geliyordu. Ama burada da izlenebilecek doğru bir politika mevcuttu. Gerçek bir anti-emperyalist önderlik, bunalımın başında Saddam'a bir ültimatom yoluyla, Irak Silahlı Kuvvetleri'nin Kuzey Irak'tan *fiilen* çekilme-

17 Saddam'ın yakın gelecekte ABD'nin yeniden yükselebilecek basıncı, süregiden yaptırımların etkisi vb. etkenler altında bir *saray darbesi* ile görevden uzaklaştırılması olasalığı mevcut. Ama bu olasılık buradaki tartışma açısından hiçbir şey değiştirmez. Buradaki soru Saddam'ı kitle hareketinin üzerinde yükselen gerçek bir *muhalefetin* neden düşüremediğidir.

si ve bölgenin yönetimini (bağımsız devlet alternatifi dahil olmak üzere) Kürt halkının kendi iradesi dahilinde belirlemesi *koşuluyla*, emperyalizme karşı ortak bir mücadele önerebilirdi. Bu yapılsaydı ortaya iki alternatif çıkardı: Ya Saddam bu öneriyi kabul ederdi; bu yukarıda belirtildiği gibi, komşu ülkelerin Kürt hareketinin de desteğiyle emperyalizmi "İkinci Cephe" de felç edebilecek bir dinamiğe yol açar, Filistin İntifadası'nı da daha cüretkar kılardı. Ya da, çok daha güçlü olasılık budur, Saddam öneriyi kabul etmeyerek olası bir anti-emperyalist cepheyi bölmenin ve Irak'ı emperyalizm karşısında zayıf bırakmanın sorumluluğunu üstlenmiş olurdu. O zaman da Irak'ın Arap çoğunluğu, zor anında emperyalizmin taarruzuna karşı ezilen uluslar arasında dayanışma öneren Kürt hareketine savaş sonrasında çok farklı yaklaşırdı. Her iki alternatif de bugünkü gelişmeye oranla, Kürt mücadelesi için çok daha elverişli bir durum yaratırdı. Oysa ABD'ye kölece bağımlı bir politika güden Kürdistani Cephe önderleri sonunda kendilerini içine kıstırdıkları tuzaktan kurtulabilmek için Kürt halkının kasabı Saddam'la kucaklaşmak zorunda kalmışlardır. Yine sormak gerekiyor: Kim "Saddamcı"?

Saddam ve Bismarck

Körfez savaşı konusunda solda alınan tavırlar arasında biri üzerinde dikkatle durmak gerekiyor. Çünkü bu tavır ile devrimci Marksistler'in izlediği politika arasında bir benzerlik var. Ama aradaki fark belirleyici bir nitelik taşıyor.

Bilindiği gibi 19. yüzyılda Avrupa'da iki ulusun, Alman ve İtalyan uluslarının birlik hareketleri burjuva devriminin feodaliteye karşı mücadelesini temsil ediyordu. Bu yüzden, Marx ve Engels de dahil bütün sosyalistler birlik hedefini ilerici olarak kabul ediyorlardı. Ne var ki, her iki durumda da birliğe bir *tepeden devrim* süreci sonucunda ulaşıldı.[18] Almanya'da bu süreç Prusya'nın Junkerleri ile yeni gelişmekte olan Alman Burjuvazisi arasında Bonapartist türden bir rol oynayan Bismarck'ın demir yumruğu altında gerçekleşti.

Körfez bunalımı ile birlikte Sosyalist Parti'nin (bugünkü İşçi Partisi'nin öncülü) sözcüleri, Saddam'ın Kuveyt'i ilhak edişini, parçalanmış Arap ulusunun birleşmesi yolunda bir adım olarak yorumladılar. 19. yüzyılın Alman deneyimi ile yapılan yüzeysel bir benzetme sonucun-

18 "Tepeden devrim" kavramı için bk. S. Savran, "Osmanlı'dan Cumhuriyete..." a.g.m. ,s. 180-191

da da Saddam Arap dünyasının Bismarck'ı haline getirildi. Arap ulusunun birliği Saddam'ın kendine özgü yöntemleriyle sağlanacaksa bu anti-emperyalist bir misyon olarak desteklenmeliydi. Yani Sosyalist Parti, ABD emperyalizmine karşı Irak'ı savunmakla yetinmiyor, Saddam'a anti-emperyalist bir ilericilik nişanı takarak onu da destekliyordu.

Bu politika, emperyalizmin karşısında Irak'ı desteklemenin dışında, katmerli olarak yanlıştır. Birincisi, Saddam Kuveyt'i gerçekten Arap ulusunun birliğine doğru bir adım atma amacıyla işgal etmiş olsa bile (ki gerçek bundan çok uzaktır), Marksistlerin, hele emperyalizm çağında bu tür tepeden burjuva devrimleri karşısındaki tavrı tepeden devrimin önderliğine ilericilik nişanları takarak destek vermek değildir. Bu, Bismarck'la gizli anlaşmalar yaparak onu destekleyen bir Ferdinand Lassalle'ın tavrı olabilir ancak. Marksist tavır, tepeden burjuva devrimini, gericiliğe ve yabancı işgal ve taarruz tehdidine karşı savunmakla birlikte *önderliğine politik destek vermemektir.*

Ama Sosyalist Parti'nin politikası sadece politik değerlendirme bakımından değil, olguların değerlendirilmesi açısından da yanlıştır. Saddam Kuveyt'e Arap birliğine doğru bir adım atmak için değil, Irak burjuvazisinin ve diktatörlüğünün *kısmi* çıkarlarına katkıda bulunmak için girmiştir. Girmeden önce de ABD'nin onayını almıştır.[19] Öyleyse, Saddam'ın Arap ulusunun birlik mücadelesinin kahramanı olarak sunulmasının hiçbir dayanağı yoktur.

Devrimci Marksizm ile Sosyalist Parti'nin politikalarının bu temel farkı birçok bakımdan belirleyicidir. Birincisi, SP'nin Saddam'a verdiği anti-emperyalizm payesi, bu despota uluslararası işçi hareketi içinde destek sağlanmasını gerekli kılar. Sonuç Saddam rejiminin güçlenmesi olacaktır. Oysa, devrimci Marksizmin önerdiği politika Saddam'ın gerici bir burjuva yönetimi niteliğiyle anti-emperyalist mücadeleyi yönetemeyeceğini, olayların gerisinde kalacağını, dolayısıyla mücadelenin önünü proleter hareketinin alması gerektiğini ileri sürer. Yani bir proleter iktidar perspektifine dayalıdır. İkincisi, bu farkın bir sonucudur: SP'nin politikası gerçek anlamda "Üçüncü Dünyacı"dır Zaten partinin sözcüleri Doğu/Batı çelişkisinin yerini Kuzey/Güney çelişkisinin almış olduğunu tekrar tekrar ifade etmişlerdir. Oysa devrimci Marksizmin politikası emperyalizme karşı verilecek mücadele içinde ve aracılığıy-

19 Bu gelişmeyi yukarıda ele almıştık.

la toplumsal ve siyasal farklılaşmayı derinleştirmeyi, giderek anti-emperyalist mücadeleyi proleter devrim mücadelesine bağlamayı hedefler. Yani "Üçüncü Dünyacı'lığın pratikte reddidir, tam karşıtıdır.

Savaş ve Marksizm

Körfez Savaşı karşısında burada sergilenen tavrın solun geniş kesimlerinde anlaşılmamış olmasının çok temelli bir nedeni var: Türkiye'de sol, devrimci Marksizmin Marx'dan bu yana savaş konusundaki tavrını çoktan unutmuş durumda. Eğer durum böyle olmasaydı, eleştiriciler bu tavrın klasik Marksizmin tavrı ile tam bir örtüşme içinde olduğunu fark ederler, ayrıca yaptığı politik ayırımların ne anlama geldiğini kavrarlardı.

Öyle anlaşılıyor ki, Türkiye'de reformizm alanı dışında kalan solun, Marksizmin savaş karşısındaki tavrından hatırladığı tek şey, Lenin'in Birinci Dünya Savaşı sırasında savunduğu "devrimci bozgunculuk". İşin tuhafı, yukarıda sözünü ettiğim "savaşı iç savaşa çevirme" şiarının sahiplerinden başka hiçbir çizgi "devrimci bozgunculuk" düşüncesini bile öne sürmedi savaş sırasında. Bunun yerine solda, esas olarak Marksist değil *pasifist* bir tutum olan "tarafsızlık" yaygın destek gördü.

Marksizmin savaş karşısındaki tek devrimci politikası "devrimci bozgunculuk" değildir. Marksizmin yaklaşımı en başından itibaren yaşanan savaşı *somut* koşulları içinde değerlendirmek, *ne tür* bir savaş olduğunu belirlemek ve benimsenecek politik tavra bu temelde karar vermektir. Başka bir biçimde ifade edilirse, bir tek tür savaş yoktur ki, Marksizmin tek bir savaş politikası olsun!

Marksizmin savaş konusundaki hareket noktası şudur: Savaş politikanın başka araçlarla sürdürülmesidir.[20] Ünlü Alman savaş uzmanı von Clausewitz'den devralınan bu fikrin anlamı, savaşların ancak politika zemininde, artlarında yatan politik hedefler ve ilişkiler göz önüne alınarak değerlendirilebileceğidir. Bu açıdan, askeri saldırıyı kimin başlattığı Marksizm için bir kıstas değildir. Kıstas, askeri olarak karşı karşıya gelmiş iki ülkenin dünya sistemi içindeki karşılıklı politik konumlarıdır.[21]

20 Bk. V.I. Lenin, "War and Revolution" (Savaş ve Devrim), *On Imperialism and Imperialists*, Progress Publishers, Moskova, 1973, s. 114. 27 Mayıs 1917'de Petrograd'da verilmiş bir konferansın metni olan bu yazıda Lenin bu noktayı sayfalar boyu açıklar.

21 Bk. V.I. Lenin "Socialism and War" (Sosyalizm ve Savaş), *On Imperialism*... a.g.y., s 37. Lenin bu broşürü 1914 yılında kaleme almış ve "Partimizin kararları üzerine görüşler" olarak anmıştır.

Esas ayırım *haklı ve haksız* savaşlar arasındadır. Tarihsel anlamda ilerici olan, genel olarak proletaryanın kurtuluş mücadelesinin bir evresini oluşturan savaşlar haklı, bunların karşısında ya da dışında yer alan savaşlar haksız savaşlardır. Kabaca söylersek, emperyalist çağda üç tür haklı savaş vardır: Ezilen ulusların emperyalist ya da sömürgeci devletlere karşı savaşları; proleter devrimin eski düzene karşı savaşları; bürokratik olarak yozlaşmış olsa da işçi devletlerinin emperyalizme karşı savaşları. Buna karşılık, bu haklı savaşların karşısında yer alan güçlerin sürdürdüğü savaşlar haksız savaşlardır. Ayrıca, emperyalist güçlerin kendi aralarındaki savaşlar (Birinci ve İkinci Dünya Savaşları) ya da emperyalist hiyerarşi içinde aynı konumda bulunan kapitalist ülkeler arasındaki savaşlar da devrimci Marksistler açısından proleteryanın ve geniş emekçi kitlelerin çıkarlarına aykırı oldukları için haksız savaşlardır.[22]

Devrimci bozgunculuk yalnızca *haksız* savaşlar için geçerli bir politikadır. Haklı savaşlarda Marksistler savaşa *karşı* tavır almazlar, savaş içinde *taraf* tutarlar. Olanaklı ve uygun durumlarda askeri olarak da dahil, savaşta haklı tarafın yanında yer almaya dayanan bu politikaya genel olarak *devrimci savunmacılık* adı verilir.

Bu genel ilkeler ışığında, Körfez Savaşı'na dönersek, Marx ve Engels'den başlayarak bütün Marksistlerin gelişmiş kapitalist/emperyalist ülkeler ile az gelişmiş, bağımlı ülkeler arasındaki *bütün* savaşlarda, ilkine karşı *az gelişmiş ülkelere ve ezilen uluslara destek* verdiği görülür. Bu konuda 19. yüzyılda Marx ve Engels'in tavrı tutarlı olarak böyle olmuştur: 1839-42 arasında İngiltere'nin Afganistan'a karşı savaşını Marx "rezil" bir savaş olarak nitelemiş ve Afganistan'ı savunmuştur.[23] İngiltere'nin İran'a 1856-57'de açtığı savaşta Marx yine İran'ın yanındadır.[24] "İkinci Afyon Savaşı" döneminde (1856-59), Çinliler'in Avrupalılar'a karşı bir kitle katliamına girişmesine rağmen, hem Engels hem Marx Çin tarafına destek vermişlerdir.[25] Aynı

22- İşçi devletleri arasındaki savaşlara (örneğin Çin-Vietnam, Vietnam-Kamboçya vb.) karmaşık niteliği dolayısıyla bu yazıda girmiyorum.

23 S.F. Kissin, *War and the Marxists,* Westview Press, Boulder, Colarado, 1988, s.27

24 A.y.

25 A.g.y., s.30-31 Engels'in şu satırları çarpıcıdır: "Halk kitlesi yabancılara karşı mücadelede aktif, aktif ne demek fanatik bir rol üstleniyor. Ellerine geçirdikleri her yabancıyı kaçırıyor ve öldürüyorlar. Bütün Çinlilerin bütün yabancılara karşı bu evrensel isyanına ve bu isyanın bir imha savaşı karakteri kazanmasına İngiliz hükümetinin korsanca politikası yol açtı. Çinlilerin korkunç katliamları konusunda ahlak hocası kesileceğimize, bu savaşın Çin ulusunu muhafaza amacıyla verilen bir halk savaşı olduğunu kabul edelim." Bu satırlarla Körfez Savaşı'nda rehineler olayına gösterilen bazı tepkileri karşılaştırmak anlamlı olur!

şekilde 1857-59 arasındaki Hint ayaklanması sırasında, Hint askeri birliklerinin isyanı bir "ulusal isyan" olarak görülmüş ve desteklenmiştir.[26] Marx ve Engels III. Bonaparte'ın Meksika seferinde (1861-67) Meksikalıların, Mısır'daki Arabi Paşa isyanında (1882) Mısırlıların yanında yer almışlardır.[27]

Marx/Engels sonrası dönemde de Marksistler'in bu tavrı aynen sürmüştür. 1900 yılında Çin'de yabancı güçlere karşı patlak veren Boxer ayaklanmasında, dini misyonerler dahil binlerce yabancı ve ayrıca Hıristiyan Çinliler katledilmiştir. Bunun üzerine emperyalist devletlerle ortak bir askeri gücü ülkeye girmiş, Pekin'i ele geçirerek yağmalamış ve isyanı bastırmıştır. Bu emperyalist birlikler arasında Rus birlikleri de vardır. Lenin, onca katliama rağmen, Rus Ordusu'nun Çin'e gönderilmesine karşı çıkmış, Çin'i emperyalist güçlere karşı savunmuştur.[28]

Daha çarpıcı bir örnek, İtalya'nın Osmanlı'nın Kuzey Afrika'daki son hakimiyet alanı olan Trablus'u (şimdiki Libya) ele geçirmek istemesi sonucunda başlayan Trablus savaşı (1911) sırasında alınan tavırdır. Osmanlı Trablus'da *sömürgeci* bir güç olduğu halde, kendisi bir yarı-sömürge olarak emperyalist bir ülkeyle karşı karşıya geldiği için bütün Marksistler İtalya'nın karşısında ve Osmanlı'nın yanında yer almışlardır. Trotskiy, "İtalya'nın Trablus'a saldırısı kaba bir kapitalist haydutluk örneğidir" diye yazmış, Lenin bu savaşın "tipik bir sömürgeci savaş" olduğunu belirtmiş, Kautsky bile İtalyan hükümetinin izlediği "haydutluk politikası"nı kınamıştır. İtalyan Sosyalist Partisi de (o dönemde ülkenin Marksist partisi) İtalya'nın savaşına karşı güçlü bir muhalefet geliştirmiştir.[29]

Nihayet, Fas'ta Fransızlara ve İspanyollara karşı Abdulkerim önderliğinde 1921'de başlayan ve ancak 1926'da bastırılabilen ayaklanma dolayısıyla patlak veren savaşta Komünist Enternasyonel Faslılara güçlü bir destek vermiştir.[30]

Marksistlerin savaşlarda sömürge, yarı-sömürge, bağımlı ülkelerin lehindeki tavrı o kadar açıktır ki, savaşı başlatan, yani yüzeysel anlamda "saldırgan" olan onlar olsa bile sosyalistler yine de onları

26 A.g.y., s.32-35
27 A.g.y., s.57-58 ve 91.
28 A.g.y., s.115.
29-A.g.y., s.145-46.
30 L.D. Trotsky, *Leon Trotsky on China*, Monad Press, New York, 1976, s.568.

desteklemelidir. Körfez Savaşı'nda, Irak'ın Kuveyt'e saldırısını bahane ederek tarafsızlık politikası güdenler açısından İngiltere ile İran arasında yaşanan savaşta (1856-57) Marx'ın tavrı çok öğreticidir. Savaşın nedeni, İran'ın İran-Afgan sınırındaki Herat prensliğini işgal etmesi üzerine İngiltere'nin, bu işgalin uluslararası hukuku ve bazı anlaşmaları çiğnediği gerekçesiyle İran'a savaş açması olmuştur. ABD-Irak-Kuveyt üçgenine bu kadar benzeyen bir örneğe tarihte zor rastlanır!

Marx, İngiltere'nin askeri müdahalesi için Herat'ın işgalinin salt bir *bahane* olduğunu ileri sürer:

> Doğu Hindistan Kumpanyası, politik ya da ticari kaynakları ya da mücevherleri değerli olan herhangi bir bağımsız devlete ya da herhangi bir bölgeye hırslı gözlerini diker dikmez, kurban şu ya da bu ideal veya gerçek anlaşmayı ihlal etmekle, hayali bir vaadi ya da sınırlamayı çiğnemekle, belirsiz bir suç işlemekle suçlanır. Sonra savaş ilan edilir ve kurt ile kuzunun ezeli masalı ulusal tarihte yeniden cisimleşir.[31]

Bizim sosyalistlerimizin bir bölümü ise Körfez Savaşı'nda "ezeli kurt-kuzu masalı"nın yeniden oynandığını bir türlü fark edememişlerdir!

Ezilen ülkenin, "saldırgan" taraf olsa bile savaşta desteklenmesi gerektiğine ilişkin yaklaşımı Lenin genel bir ilke halinde formüle eder:

> Yarın Fas Fransa'ya, Hindistan İngiltere'ye, İran ya da Çin Rusya'ya vb. vb. savaş açacak olsa, bunlar ilk kimin saldırdığından *bağımsız olarak* 'haklı' savaşlar, 'savunma' savaşları olurdu. Her sosyalist ezilmiş, bağımlı, eşitsiz konumdaki *devletlerin,* ezen, köleci yağmacı "Büyük" Güçler karşısında zafer kazanmasını dilerdi.[32]

Dikkat edilsin: Lenin "halkların" değil "devletlerin" zaferinden söz ediyor. Çünkü savaşlar devletler arasında yürütülür. Oysa Körfez Savaşı'nda bir takım sosyalistler Arap halkını savunmanın anlamlı olabileceğini ama Irak burjuva devletini savunmanın "Üçüncü Dün-

31 Aktaran. Kıssın, a.g.y., s.27.

32- "Socialism and War", a.g.m., s.38. "Devletlerin" ifadesinin altını ben çizdim.

yacılık" olduğunu ileri sürdüler. Bu politika "sol" olabilir--ama *politika* değildir. Çünkü savaş meydanlarında ne yapılması gerektiğini anlatmaz bize!

Unutulan bir ayırım

Körfez Savaşı sırasında tam da bu yerleşik Marksist ilkeden hareketle emperyalist ittifak karşısında Irak'ı savunmak ve Lenin'in deyimiyle "zafer kazanmasını dilemek" gerekiyordu. Ama Marksist geleneğin, bir çok alanda olduğu gibi burada da, sosyalist saflarda unutulmuş olması, bu tavrın Saddam Hüseyin'e de destek vermek anlamına geldiği izlenimini uyandırdı. Birçok solcu, Irak'ı desteklemekle Saddam'a politik hiçbir destek vermemek gibi iki tavrın bir arada mümkün olacağını hayal bile edemiyordu. Oysa yerleşik Marksist yaklaşım tam da bu ayırım üzerine kuruludur!

Eğer bir ülkeyi savaşta desteklemek zorunlu olarak o ülkenin yönetimini desteklemek anlamına gelseydi, klasik Marksizmin tarihte defalarca gerici önderliklere politik destek verdiği sonucuna ulaşmak gerekirdi.Yukarıda verilen hemen hemen bütün örnekler için bu iddia geçerli olurdu. O zaman Marx ve Engels İran Şahı'nı, Afgan kralını, Çin'deki yarı-feodal önderliği, Hint ayaklanmasında Hint ordusunu vb. vb. politik olarak destekliyor olurdu! En kötüsü Lenin, Trotskiy, Kautsky, İtalyan Sosyalist Partisi vb. Trablus Savaşında Osmanlı Padişahı'na politik destek veriyor olurdu! Bu tür *indirgemeci* bir yaklaşımın gerçekle en ufak bir ilişkisi yoktur.

Tam tersine, bir ülkenin "büyük" kapitalist devletlere ya da emperyalizme karşı savunulmasına rağmen o ülkenin yönetimine politik destek verilmemesi türünden bir ayırım uzun sınavlardan geçmiş yerleşik bir ayırımdır. Bu konuda çeşitli örnekler vermek mümkündür. Marx ve Engels daha devrimci yaşamlarının başında 1848 İtalyan devrimi sırasında bu ayırımı ortaya koymuşlardır. İtalyan devrimi henüz başlangıcındayken İtalya Avusturya'ya karşı eski rejimin bir temsilcisinin, Sardunya-Piemonte Kralı Carlo Alberto'nun yönetiminde bir savaşa girmek zorunda kaldı. Avusturya hem İtalya'yı işgal etmiş bir "büyük" gücü, hem de İtalyan burjuva devrimine karşı gericiliği temsil ediyordu. Bu yönden İtalyan tarafı *haklı* bir savaşı, devrimin karşısında yer alan bir yönetim altında sürdürüyordu. Engels hem İtalya'yı destek-

liyor, hem de savaşın kral tarafından değil ancak devrimci yöntemlerle devrimci bir önderlik altında kazanılabileceğini vurguluyordu:

> Bağımsızlığı için çarpışan bir ulus kendini *olağan* savaş yöntemleriyle sınırlamamalıdır. Kitlesel ayaklanma, devrimci savaş, her yerde gerillalar--küçük bir ulusun büyük ulusa karşı durabilmesinin tek yolu, göreli olarak küçük bir ordunun daha güçlü ve daha iyi örgütlenmiş bir orduya kafa tutabilmesinin tek yöntemi budur... Kraliyet, kitlesel ayaklanmadan, bütün halkın silahlandırılmasından kaçınıyor... Eğer İtalya'nın monarşi yüzünden mahvolması istenmiyorsa, o takdirde İtalya'da monarşinin mahvolması gereklidir.[33]

Halkın silahlandırılması (ya da işçi ve köylülerin silahlandırılması), devrimci savaş, gerillalar (ya da halk milisleri): devrimci Marksizmin Saddam'a karşı ileri sürülmesi gereken taleplerin başında saydığı bunlardı! Eğer kral başta kalırsa İtalya savaşı kaybeder. Biz de Saddam başta kalırsa Irak'ın yenileceğini söylüyorduk!

İkinci örnek 1930'lu yıllardan. 1931 yılında Japon Emperyalizmi Çin'e ait Mançurya bölgesini işgal ederek Mançuko adlı kukla bir devlet kurar. 1937'de ise Çin'e savaş açarak ülkenin bütününü işgale kalkışır. Bilindiği gibi bu dönemde Çin'in başında Çan Kay-şek'in gerici Kuomintang(KMT) hükümeti vardır. Çan Kay-şek 1925-27 devrimi sırasında binlerce Çinli işçi ve komünisti öldürmüş olan bir canidir. O dönemde KMT karşısındaki tavır Komünist Enternasyonal içinde yoğun tartışmalara yol açmış, Stalin-Buharin önderliğinin Çin Komünist Partisi (ÇKP) üyelerini burjuva KMT içinde örgütlenmeye itmeleri Trotskiy tarafından sert biçimde eleştirilmiş, 1927'de Çan Kay-şek'in işçi ve komünistlere karşı giriştiği katliam da Trotskiy'i bütünüyle doğrulamıştır. Yani Trotskiy'in KMT ve Çan Kay-şek'e karşı en ufak bir hoşgörüsü bile yoktur. Çan Kay-şek'i "işçilerin celladı" olarak adlandırır.[34]

Japonya'nın Çin'i işgaline karşı uluslararası komünist hareket içinde ortaya üç tavır çıkar. Bunlardan biri Stalinistleşmiş ÇKP'nin tavrıdır. ÇKP Şubat 1937'den itibaren KMT karşısındaki politik bağımsızlığını yine terketmeye başlar. Toprak reformunu durdurur, KMT'ı devirme çabasına son verir, Yenan dolayındaki kurtarılmış bölgeleri KMT hüküme-

33- Aktaran: Kissin, a.g.y., s.8.

34 Trotskiy, "On the Sino-Japanese War" (1937), *Leon Trotsky on China*, a.g.y., s.568.

tinin bir alt bölümü olarak yeniden düzenler ve savaş boyunca Çan Kay-şek'in önderliğini bütünüyle kabul eder. 1938'de Çu Enlay büyük bir gösteriyle KMT'ye yeniden katılır. ÇKP'nin politik bağımsızlığını koruyarak Çan Kay-şek'e paralel biçimde Japon emperyalizmine karşı kendi bağımsız askeri gücüyle savaşmak yerine onun politik ve askeri komutasına girmesi, ona karşı tüm eleştirilerini durdurması Stalizmin sağ politikasının bir ürünüdür.[35]

Bu tavrın tam karşı kutbunda Stalinizmden kopmuş bazı devrimci akımların ültra sol, doktriner yaklaşımları ortaya çıkmıştır. Bunlar Çan Kay-şek'in gerici bir rejimi temsil ettiğini öne sürerek, KMT hükümetince yönetildiğine göre, Japonya karşısında Çin'e destek verilemeyeceğini öne sürerler. Bunlara göre doğru politika her iki yanda da devrimci bozgunculuktur. Yani Japonya ile Çin arasında tarafsız bir tavır takınırlar.

Üçüncü tavır Trotskiy'indir. Trotskiy, Lenin,'in defalarca vurguladığı ve emperyalizmin en belirgin özelliği olarak nitelediği bir gerçekten yola çıkar. Lenin'e göre, "*emperyalizmin en belirgin özelliği* bütün dünyanın şimdi gördüğümüz gibi bir sürü ezilen ulusla muazzam zenginliğe ve güçlü silahlı kuvvetlere sahip bir avuç ezen ulus olarak ikiye bölünmesidir."[36] Trotskiy bu noktadan hareketle ezen ulus ile ezilen ulus arasındaki bir savaşta.devrimci Marksistlerin ezilen ulusun yanında olması gerektiğini ileri sürer. Elbette, gerici Çan Kay-şek'e hiçbir politik destek verilemez. Çinli işçi ve köylü kitlelerine savaşın Çan Kay-şek'in baskıcı ve tutarsız politikasıyla kazanılamayacağı anlatılmalıdır.[37] Yani Çin'i Japonya'ya karşı desteklemek KMT'ı ve Çan Kay-şek'i desteklemek değildir. Çin'in ulusal haklarını *KMT'a rağmen* desteklemek demektir. Çin proletaryası ancak emperyalist işgale karşı en dirençli mücadeleyi verdiği takdirde büyük kitleleri devrimci programın etrafında toplayabilir.[38]

35 Trotskiy ÇKP'nin bu tavrını şöyle eleştirir: "Çin Komünist Partisi yine, 1924-25'de olduğu gibi, Çin işçi sınıfı hareketini Çan Kay-şek ve Kuomintang'a politik bakımdan tabi kılmak için elinden geleni ardına koymuyor. İkinci defa işlendiği için daha da büyüyor suçu." ("La lutte contre la guerre" (1937), **Oeuvres, 15,** Institut Lêon Trotsky, 1983.)

36 V.I.Lenin, "Milli Mesele ve Sömürge Sorunu Üzerine Rapor", *III. Enternasyonal Konuşmaları*, Pencere Yayınları, 2. baskı, İstanbul, 1989, s.64.

37 Çan Kay-şek'in Japon işgaline karşı tutarsızlığı ve gönülsüzlüğü o kadar ileri gitmiştir ki, Japon işgali altındaki Mançurya'da çarpışmakta olan KMT birlikleri 1936 Aralık ayında kendisini tam da bu nedenle tutuklamışlardır. ÇKP'nin bu olay karşısındaki tepkisi ise çok anlamlıdır: parti Çan Kay-şek'in serbest bırakılması için çaba gösterir! Zaten ÇKP-KMT yakınlaşması da bu olayla başlamıştır.

38 Bk.Lev Trotskiy, "Ültra Solcular ve Çin'deki savaş", *Sınıf Bilinci*, 9-10, Temmuz 1991

Trotskiy'in söylediklerinde KMT'ın yerine Baas'ı, Çan Kay-şek'in yerine Saddam'ı koyun, devrimci Marksizmin Körfez Savaşı'nda benimsemesi gereken doğru politik tavrı elde edersiniz. Kimileri Trotskiy konusundaki kuşkuları dolayısıyla bunun Leninist bir tavır olup olmadığını soracaklardır. Örneğin Lenin'den değil Trotskiy'den vermemin nedeni Lenin'in politik yaşamı boyunca bu tip bir durumun *bütün* özelliklerini taşıyan bir savaşın ortaya çıkmamış olmasıdır. Yukarıda Lenin'in Çin'deki Boxer ayaklanması sırasında bütün mezalimine rağmen ayaklanmayı emperyalizme karşı savunduğundan söz etmiştim. Ama Boxer isyanı iktidarda olan bir yönetim tarafından yönetilmiyordu. Çan Kay-şek ya da Saddam türünden billurlaşmış bir önderliği yoktu. Ne var ki, tekil örnek vermek mümkün olmasa bile sözü edilen yaklaşımın *Leninizmin emperyalizme karşı mücadeledeki temel ilkelerinden biri* olduğunu kanıtlamak zor değildir. Göstereceğim kaynak *programatik* bir belgedir. Komünist Enternasyonal'in Dördüncü Kongresi'nde (1922) kabul edilmiş olan "Doğu Sorunu Üzerine Genel Tezler" başlıklı karar şöyle diyor:

> Sömürgelerin komünistlerinin, yalnızca sınıf çıkarlarının 'savunulması' bahanesine sığınarak emperyalist tahakküme karşı mücadelede yer almamaları, Doğu'da proleter devriminin itibarını düşürecek, en kötü tipten bir oportünizmin ifadesidir... Sömürgelerin ve yarı-sömürgelerin işçi sınıfı tereddütsüz biçimde bilmelidir ki, yalnızca metropollerin emperyalist boyunduruğuna karşı mücadelenin yaygınlaştırılması ve yoğunlaştırılması işçi sınıfına devrimde yönetici bir rol kazandırabilir ve yalnızca işçi sınıfının ve yarı-proleter unsurların ekonomik ve politik örgütlenmesi ve politik eğitimi emperyalizme karşı savaşın devrimci boyutlarını genişletebilir.[39]

Komintern'in kararının bu satırları tekrar tekrar ve dikkatle okunmalı. Devrimci Marksizmin emperyalizm ile ezilen uluslar karşı karşıya geldiğinde alması gereken tavrın genel ilkeleri burada her yönüyle yer alıyor: emperyalizme karşı mücadelede en kararlı hareket olmak, bu yolla kitleler nezdinde proleter devrimin itibarını yükseltmek, ama burjuva önderliklere karşı politik bağımsızlığı korumak. Burada sorunun konuluşunun "Üçüncü Dünyacı" bir perspektifle hiçbir ilişkisi yoktur.

39 "Theses generales sur la question d'Orient", *Manifestes, theses et resolutions des quatre premiers congres mondiaux de l'Internationale communiste 1919-1923*, Bibliotheque Communiste, 1934 baskısından tıpkı basım, La Breche-Selio, Paris, 1984, s.176-177

Bakışaçısı işçi sınıfının büyük kitleler üzerindeki hegemonyası sorunudur. İşte Leninizmin tavrı!

Trotskiy her alanda olduğu gibi bu konuda da Bolşevizmin, devrimci Marksizmin sınavlardan geçmiş program ve politikasının sürekliliğini temsil ediyor.

"Bu Savaş Bizim Savaşımız Değil!"... mi?

Burada bir parantez açmak gerekiyor. Körfez Savaşı'na ilişkin doğru politik tavır konusunda bir de Trotskistler arasında bir farklılık çıktı ortaya. Bazı Trotskistler Körfez bunalımı patlak verir vermez şu şiarı ileri sürdü: "Bu savaş bizim savaşımız değil!" Bu yaklaşıma göre, bizim tutumumuz Irak'a destek vermekle Saddam'a destek vermiş oluyordu. Bu tavır devrimci Marksist bir tavır olamazdı. Devrimci Marksistler Körfez Savaşı'nda iki tarafı da desteklememeliydiler. Tersine güçleri oranında iki tarafla da mücadele etmeliydiler. Şiarları "devrimci Marksistler örgütlenin" olmalıydı.

Bu yazı boyunca solun bir bölümünün Körfez Savaşı konusunda yanlış bir politik tavır takındığını göstermeye çalıştım. Trotskizm içinden de aynı tür bir sesin yükselmiş olması çok şaşırtıcıdır ve en hafif deyimle talihsizliktir. Ben bütün yazı boyunca ileri sürdüğüm argümanları burada tekrarlayacak değilim. Yalnızca bir-iki noktaya dikkat çekeceğim.

Herşeyden önce Trotskiy'in Japon-Çin savaşına ilişkin tavrı, önerilen "politika"ya *taban tabana karşıttır.* Bu politika "bu savaş bizim savaşımız değildir" diyor. Asli özellikleri bakımından Körfez Savaşı'na tıpatıp benzeyen Japon-Çin savaşı konusunda ise Trotskiy'e kulak verelim:

> Cevap verilmesi gereken ilk soru şudur: Çinli yoldaşlarımız bu savaşı *kendi* savaşları gibi mi kabul etmeliler yoksa hakim sınıflar tarafından kendilerine dayatılmış bir savaş gibi görüp red mi etmeliler?... Çan Kay-şek'in işçilerin celladı olduğunu biliyoruz, ama aynı Çan Kay-şek şimdi *bizim* savaşımız olan bir savaşa önderlik etmek zorunda kalıyor. Bu savaşta yoldaşlarımız en iyi savaşçılar olmak zorundadır.[41]

42- "Concerning the Resolution on the War", *Leon Trotsky on China*, a.g.y., s.574. "Kendi" ve "bizim" sözcüklerindeki vurgu Trotskiy'in kendisine aittir

Trotskiy devam ediyor:

> Çinli işçi şöyle demeli: Japon soyguncular halkıma bu savunma savaşını dayattılar. *Bu benim savaşımdır*. Ama maalesef savaşın önderliği kötü ellerdedir. Savaş yönetimini kesin bir göz hapsine almalıyız, önderliği değiştirmeye hazırlanmalıyız.[41]

Çin-Japon savaşından başka bir örneğe dönelim. Trotskiy 1937 yılında Arjantinli işçi önderi Mateo Fossa'ya şöyle bir örnek veriyordu:

> Brezilya'da bugün, hiçbir devrimcinin nefret etmeksizin anamayacağı yarı-faşist bir rejim var. Varsayalım ki İngiltere yarın Brezilya ile askeri bir çatışmaya girdi. Soruyorum size: İşçi sınıfı kimin yanında yer alacak? Ben kendi adıma cevap vereyim. Bu durumda ben "demokratik" İngiltere'ye karşı "faşist" Brezilya'nın yanında yer alırdım. Neden? Çünkü bu iki ülke arasında çatışma bir demokrasi ya da faşizm sorunu olmayacaktır. eğer İngiltere zafer kazanırsa, Rio de Janeiro'ya bir başka faşist diktatör yerleştirir ve Brezilya'yı çifte zincirle tutsak eder. Buna karşılık eğer Brezilya zafer kazanırsa, bu, ülkenin ulusal ve demokratik bilincine büyük bir ivme kazandırır ve Vargas diktatörlüğünün devrilme sine yol açar. İngiltere'nin yenilgisi, aynı zamanda, emperyalizme darbe vurur ve İngiliz proletaryasının devrimci hareketine cesaret kazandırır.[42]

Dikkat edilirse, Trotskiy bu tavrı sömürge statüsünde bir ülkeyle değil, 19. yüzyılın başından beri bağımsız olan bir ülke olan Brezilya ile ilgili olarak öne sürmektedir. Yani sömürge/bağımsız ülke ayırımına sığınmak da mümkün değil.

Ezilen bir ülkenin emperyalizme karşı koşulsuz olarak savunulması, aynı zamanda IV. Enternasyonal'in *programatik* bir yaklaşımıdır. 1940 yılında Enternasyonal'in Olağanüstü (Alarm) Konferansı'nda kabul edilen savaş ve IV. Enternasyonal konulu *Manifesto* savaşta ezilmiş ülke halklarına ilişkin olarak şu açık tavrı alır:

41- A.g.m., s.575 Vurgu bana ait.

42- "La lutte anti-imperialiste. Un entretien avec Mateo Fossa", *Oeuvres*, 18, Institut Leon Trotsky, 1984. Vargas 1930 yılında bir darbeyle iktidara gelmiş ve "Estado Novo" (Yeni Devlet) olarak anılan bir diktatörlük rejimi kurmuştur

> Sömürge ya da yarı-sömürge ülkelerde bağımsız bir ulusal devlet için ve dolayısıyla 'yurt savunması' yolunda mücadele, ilke olarak emperyalist ülkelerde olduğundan farklıdır. Bütün dünyanın devrimci proletaryası Çin'in ya da Hindistan'ın ulusal bağımsızlık yolundaki mücadelesini koşulsuz olarak destekler.[43]

Bütün bunların ışığında şu söylenmeli: Trotskizmin tavrı Leninizmin doğrultusunda yürür. Trotskiy'in kendisi, ezilen bir ulusun emperyalizm karşısında savunulmasından, ezilen ulusun gerici yönetimini gerekçe göstererek kaçınanlar için oldukça ağır eleştiriler yapıyor. Bunları, Lenin'in sözünü ettiği "çocuksu kafa karışıklıkları"na düşmekle suçluyor.[44] İki ülkenin arasındaki *tahakküm* ilişkisini görmezlikten gelerek ezilen ulusun yönetiminin "geçmiş ve gelecek" suçlarını tekrarlayıp durmalarının "aşırı sol" bir tavır olduğunu ileri sürüyor. Bu tavrın, savaşın patlak verdiği bölge dışında, örneğin Körfez Savaşı'nda Irak dışında İstanbul'da ya da İzmir'de, mümkün olan "tümüyle *doktriner*" bir yaklaşım olduğunu yani savaş yaşayan ülkede *politika* adına savunulamayacak bir tavır olduğunu belirtiyor.[45] Bunların kendi "bakir tarafsızlıkları"nı koruma adına pasif kaldıklarını belirtiyor.[46] Nihai yargısı ise şu: Hem Japon, hem de Çin ordusuna karşı olmak gerekir diyenler, "ya gerçek hainlerdir, ya da katıksız ahmaklar. Ama ahmaklığın bu derecesi ihanete eşittir."

Askeri Destek Sorunu

Burada Körfez Savaşı konusunda savunulan politikaya yöneltilen bir itiraz da devrimcilerin, işçi sınıfına ve emekçilere ABD'ye karşı mücadele için nasıl bir askeri yöntem önermesi gerektiği sorununa ilişkindi. Temel itiraz şöyle formüle ediliyordu: "Ne yani, Saddam'ın ordusunda asker olarak mı çarpışsın Iraklı işçiler ve devrimciler?"

Bu soruya verilecek cevap koşulludur. Eğer devrimci hareketin kendi askeri güçleriyle *bağımsız* olarak (ama elbette ortak düşmana karşı burjuva güçlerle askeri eşgüdüm içinde) emperyalizmle

43 "Manifeste de la IVe Internationale sur la guerre imperialiste et la revolution proletarienne mondiale", Leon Trotsky, **Oeuvres, 24**, Institut Leon Trotsky, Paris, 1987.
44 Bk. Lev Trotskiy, "Ültra solcular ve Çin'deki savaş", a.g.m.
45 "Concerning the Resolution on the War", a.g.m., s.574.
46 A.g.m., s.575.

mücadele etmesi olanağı varsa bu bağımsızlık kuşkusuz korunmalıdır. Örneğin Çin'de kurtarılmış bölgelere dahi sahip olan ÇKP'nin bunu yapması mümkündü. Ama ÇKP önderliği KMT'a karşı *politik* bağımsızlığını bile korumaktan kaçındı. İspanya iç savaşında devrimci güçlerin (Anarşistler, POUM vb.) her birinin kendi *bağımsız* askeri birlikleri vardı ve düşmana karşı ortak mücadele bu temelde veriliyordu.

Körfez Savaşı bağlamında sorunu ayırımsız biçimde ele almak mümkün değildir. Irak'taki *Kürt hareketi açısından*, varolan silahlı birliklerin Saddam'ın ordusuyla bütünleştirilmesi düşünülemezdi. Tam tersine, yukarıda belirttiğim gibi, Irak Kürt önderliği ile merkezi Irak hükümeti arasında işbirliği ancak Irak ordusunun Kuzey Irak'tan çekilmesi temelinde anlamlıydı. Buna karşılık, *Iraklı Arap devrimciler açısından*, bağımsız bir askeri güç oluşturma olanağının mevcut olmadığı günümüz somut koşullarında Saddam'ın ordusunda asker olarak görev yapmak kaçınılmazdı. Tabii devrimci Marksistler bir yandan emperyalizme karşı en iyi savaşçılar olarak mücadele ederken, bir yandan da **politik** bağımsızlıklarından taviz vermemek, eleştiri görevlerini yapmak, demokratik talepleri ileri sürmek ve en önemlisi *bütün halkın silahlandırılmasını ve işçi-köylü milislerin kurulmasını* talep etmekle yükümlüydüler.

Bu tartışma Çin konusunda da yapılmıştır. Trotskiy'e kulak verelim:

> Şu argümanı da duymuş bulunuyorum: "Çin ordusu bir burjuva ordusudur. Biz ancak proleter bir Kızıl Ordu'yu destekleyebiliriz." Bu argüman, burjuva (yarı burjuva-yarı feodal) bir sömürge ülke ile emperyalist köle sahiplerinin ülkesi arasındaki fark konusunda varolan anlayış eksikliğinin "askerileşmiş" bir ifadesidir. Bir burjuva ordusu olarak Çin ordusu elbette işçi grevlerini ve köylü ayaklanmalarını mülk sahiplerinin çıkarları doğrultusunda bastırabilir. Bütün bu durumlarda biz Çin ordusuna mümkün olan her yoldan muhalefet ederiz. Ama Japonya'ya karşı savaşta aynı ordu, yetersiz ve bilinçsiz bir biçimde de olsa, Çin halkının *ilerici* ulusal çıkarını savunmaktadır. O ölçüde destek veririz. Çin ordusunu Japon ordusu ile özdeşleştirmek, ezenleri ve ezilenleri, soyguncuları ve kurbanlarını özdeşleştirmek anlamına gelir.[47]

47- "Concerning the Resolution on the War", a.g.m., s.575.

Türkiye'nin savaştaki yeri ve sol

Nihayet tartışmanın en hassas noktasına geliyoruz. Savaşa ilişkin politikanın sol açısından *en yakıcı yönü* hiç kuşkusuz Türkiye'nin savaş karşısındaki konumuydu. Çünkü enternasyonalizmin ilk görevi kendi ülkesindedir. Türkiye solu öncelikle Türkiye'de *somut politik müdahale* ile yükümlüydü. Öyleyse, bu konudaki politik tavırları da ele almak gerekiyor.

İlk bakışta, solun bütününün Türkiye'nin savaştaki yeri konusunda fikir ve tavır birliği içinde olduğu düşünülebilir. Solun tamamı, sendikaların ve kitle örgütlerinin büyük bölümü, savaş başlamadan önce "Savaşa Hayır!", başladıktan sonra ise "Savaşa Son!" şiarları ile, Türkiye'nin emperyalist güçlerce kullanılmasına karşı çıktı. Denebilir ki bu tavır birliği sağlandığına göre somut politikalarda fark yoktur, savaş konusundaki anlaşmazıklar ikincildir. Bu görüş yanlıştır.

Yanlış olduğunu anlamak için şunu hatırlamak yeterlidir: burjuva muhalefet partileri de Türkiye'nin savaşa girmesine karşıydı. SHP "Savaşa Hayır!" mitingi bile düzenledi. Ama, birincisi, SHP ve DYP emperyalistlerin Irak'a saldırısına karşı çıkmadılar, bu saldırıyı desteklediler. Dolayısıyla, Türkiye'nin savaşa katılmaması talebi ile emperyalizmin desteklenmesi farklı konular. O zaman da *solun içinde* emperyalizme ilişkin olarak (bu yazının başından beri tartıştığım) politik tavır farklılıklarının önemi ortaya çıkar. Ayrıca ikincisi, salt Türkiye'nin savaş içindeki konumu açısından bile "Savaşa Hayır!" tavrı bütün sorulara cevap veremez. Daha doğrusu *en yakıcı* sorunların cevabını boşlukta bırakır. Çünkü herşeye rağmen Türkiye emperyalistlerin yanında savaşa girseydi izlenecek politika ne olacaktı? Türkiye tarafsız mı kalmalıydı, yoksa başka bir talep mümkün müydü?

Türkiye'nin herşeye rağmen savaşa girmesi halinde burjuva muhalefet partilerinin tavrı belliydi. Gerek SHP, gerekse DYP, savaşa katılmanın yanlışlığı konusunda ileri sürdükleri argümanlarla tam bir çelişkiye düşerek savaş başlar başlamaz "milli birlik" tavrına gireceklerini açıkca ilan ettiler. Bizi bu yazı sınırları içinde ilgilendiren solun tavrı. İlk söylenecek şey şu: "Savaşa Hayır!" demek için burjuva partileriyle işbirliği yapan sol partilerin (TBKP, SBP, SP) savaş çıktığı takdirde politik tavırlarının burjuva partilerinden ayrılıp ayrılmayacağı konusunda hiçbir açıklama yapmamaları (SP burada istisnadır) burjuva politikasının kuyruğuna takılmak anlamına gelir.

Bunun ötesinde sorunu iki açıdan ele almak, iki ayrı soruya cevap

vermek gerekiyor. Sosyalistler Türkiye'nin savaştaki yeri konusunda nasıl bir şiar geliştirmeliydi? Türkiye bütün muhalefete rağmen savaşa girseydi sosyalistlerin tavrı ne olmalıydı?

İlk soruna ilişkin olarak, sosyalist hareket içindeki *tarafsızlık* yandaşlarının tavrı, genel yaklaşımlarıyla son derece tutarlı biçimde, "Türkiye'nin tarafsız kalması" talebinde odaklaşıyordu. Bu tavır yanlıştır. Sosyalistlerin talebi "emperyalizme karşı Irak'a destek" olmalıydı. Bu, sınıfsal güç dengelerine bağlı olarak askeri desteğe kadar varabilecek bir dizi biçim alabilirdi. İşçi hareketinin şiarı, "Savaşımız Özal'la ve Bush'la" olmalıydı.

Bu yaklaşım Marksizmin haklı ve haksız tarafların bulunduğu savaşlarda klasik yaklaşımının sürdürülmesidir. Trotskiy'in Japon-Çin çatışmasında Sovyet devletinin tümüyle ve kararlı biçimde Çin'in yanında yer alması önerisinin üzerinde durmuyorum.[48] Çünkü Sovyet devleti bir işçi devletiydi, TC devleti ise bir burjuva devletidir. Asıl örnek olarak kullanabileceğimiz tarihsel durum, 1863 yılında Polonya halkının Rusya'ya karşı ayaklanması sonucunda çıkan savaş karşısında Engels'in aldığı tavırdır. Engels Almanya'nın Polonya halkıyla dayanışma için Rusya'ya savaş açmasını önermiş, Marx'ın teşvikiyle aynı öneriyi Enternasyonal'in yayın organı olan *The Commonwealth* dergisi için de kaleme almıştır.[49]

İkinci soruna gelince. Devrimci Marksizmin tutarlı tavrı her koşul altında emperyalizm ve müttefiklerinin yenilgisi, Irak'ın zaferi için mücadele etmek olmalıydı. "Savaşımız Özal'la ve Bush'la" şiarınınilk yarısının anlamı budur. Zonguldak meydanlarında "savaşımız Özal'la" diye haykıran işçi kitlelerinin pratik içinde yaklaştığı noktanın mantıksal sonucu budur.

Kısacası, "Savaşa Hayır!" demek çok genel ve soyut düzeyde kalan bir politikadır. Bu şiar elbette *belirli bir anda* politik bakımdan anlamlı olmuştur. Çünkü Türkiye'yi savaşın dışında tutma mücadelesine temel olmakla, nesnel olarak emperyalist saldırının karşısında yer alıyordu. *Savaşa Son Kampanyası*'nın pratik bir faaliyet olarak yararı buydu. Ama eğer Türkiye savaşa girseydi, "Savaşa Son!" şiarının yetersizliği derhal ortaya çıkacaktı. Bu haliyle, "Savaşa Hayır!" ya da "Savaşa Son!" pasifizmle çelişmeyen şiarlardır. Devrimci Marksizm pasifist değildir. Haklının yanında savaşılmasını savunur.

48- Trotskiy'in bu önerisi konusunda bk. "The Soviet Union and Japan's Manchurian Adventure", *Leon Trotsky on China*, a.g.y. s.520

49- Kissin, a.g.y., s.61

Bölüm 3

İkinci Kosova Savaşı

Eylül 1999

Eski "sosyalist" İsmail Cem, emperyalizmin Balkanlara el koymasının ekonomik cephesini örmek üzere ortaya atılan "Güneydoğu Avrupa'da İstikrar Paktı" toplantısına giderken yaptığı açıklamada, "Türkiye'nin yüzlerce yıllık deneyimiyle Balkanlarda istikrarın sağlanmasına büyük katkısı olacağını" ileri sürüyor. Cem'in sözünü ettiği "yüzlerce yıllık deneyim"in ne olduğunu biliyoruz: Osmanlı sömürgeciliği! Türkiye'nin hakim sınıfları, "Adriyatik'ten Çin Seddi'ne kadar" uzanan bir dünyaya göz koyalı beri artık hiç utanma falan hissetmiyorlar. Bugünlerde yaşadığımız Kosova savaşı tarihin İkinci Kosova Savaşı'dır. İlkinin 1389'da Osmanlı ordusuyla Sırplar arasında yapıldığını biliyoruz. Osmanlı sömürgeciliğinin Balkanlara yerleşmesinin belirleyici bir anıydı o savaş. Türkiye Cumhuriyeti'nin dışişleri bakanının, bugün yaşanan İkinci Kosova Savaşı'ndan sonra Osmanlı sömürgeciliğinin deneyimine gönderme yapması tek kelimeyle ayıptır! Osmanlı devletinin kuruluşunun 700. yıldönümü kutlamalarına bir eski "sosyalist"ten güzel bir katkı! Türkiye'nin (eğer Osmanlı mirasına böyle sahip çıkıyorsa) Balkanlarda istikrar sağlama deneyiminin ne olduğunu da iyi biliyoruz: Kazıklı Voyvoda yöntemleri! Öyleyse Türkiye'nin sosyalistlerinin Balkanlarda oynanmakta olan oyuna ve Türkiye'nin bu oyunda üstlendiği role çok dikkat etmesi gerekiyor.

Bu rolün bir boyutuna, NATO'nun Yugoslavya'ya saldırısının başlamasından hemen sonra bir İngiliz generali değindi. Ecevit'in, NATO kara savaşına karar verdiği takdirde gönderilecek Türk birliğinin hazır olduğunu açıkladığı günlerdi. Sözkonusu İngiliz general, Türk ordusunun kara harekatında ve gerilla savaşına karşı son yıllarda büyük deneyim kazanmış olduğunu, NATO'nun bu deneyimden özel olarak yararlanması gerektiğini söylüyordu. Gurkalar gibi! Gençlerin bir bölümü bilmeyebilir: "Gurka", Güneydoğu Asya'da yer alan Ne-

pal'de bir aşiretin adı. Bu aşiret savaşçılığıyla meşhur. Dolayısıyla sömürgeci İngilizler, bu aşiretin savaşçılarını II. Dünya Savaşı'nda çeşitli cephelerde kullanmıştı. "Mıştı"? İngiliz generalin bu sözlerini duyduğumda kendi kendime "Gurkalar bitti, şimdi de Türk askerine el atıyorlar" diye söylenmiştim. Ama bu satırları yazmaya oturmadan hemen önce televizyonda Kosova'ya girmekte olan sözde "Barış Gücü" KFOR'a ilişkin haberleri izlerken ne göreyim? Kosova'ya da bir Gurka birliği yollanmış! Demek İngiltere hala yararlanıyor Gurkalardan.

Bu da bizi başka bir noktaya getiriyor. Kosova savaşının görünürdeki nedeni (ve gerçekte de bir boyutu) Kosova Arnavutlarının Sırp ulusçuluğunun yönetimindeki Yugoslav devleti tarafından maruz bırakıldığı ezilme. Ortada, haklarını talep eden farklı bir etnik grup, bir gerilla örgütü (UÇK) ve evlerinden barklarından edilen bir halk var. Bu tablo Türkiye'de bize yabancı gelmese gerek. Burjuva basını sabah akşam Kosovalılar için ağlarken, Türkiye Kürtlere karşı azgın bir şovenizmin pençesinde kıvranıyor. Dünyada, sadece solda değil, sağda da birçok yazar Kürt sorunu ile Kosova sorunu arasında sürekli paraleller çiziyor. Öyleyse bu bakımdan da Balkanlarda olup bitenler Türkiye'nin insanlarını ve en fazla da sosyalist solunu yakından ilgilendiriyor.

Ama bütün bunların ötesinde, NATO'nun Kosova sorunu gerekçesiyle Yugoslavya'ya yaptığı saldırı, dünyanın bugün içinde bulunduğu durumu, emperyalizmin, özellikle ABD emperyalizminin içinde bulunduğu yönelişi, yakın geleceğin taşıdığı potansiyelleri ortaya koymak bakımından son derece önemli bir politik olay. Şöyle diyebiliriz: Doğu Avrupa'da ve Sovyetler Birliği'nde bürokratik işçi devletlerinin çözülmesi ve kapitalist restorasyonun başlaması ile aynı zaman dilimine rastlayan Körfez Savaşı'ndan bu yana Kosova Savaşı dünya politikasında yaşanan en önemli ve anlamlı olaydır. Körfez Savaşı'na yaptığım gönderme boşuna değil: aşağıda göreceğimiz gibi, Kosova Savaşı, ilk kez Körfez Savaşı ile ortaya çıkan yeni eğilimlerin (belirli önemli değişikliklerle de olsa) daha ileri, daha olgunlaşmış bir evreye sıçraması anlamına geliyor. Kosova Savaşı, Yeni Dünya Düzeni'nin yeni bir evresine girişinin habercisidir.

I. Yugoslavya sorununa standart bakış

Kosova Savaşı tartışılırken yapılan birinci yanlış, bu olayı yalıtarak kendi içinde ele almak, Sırplarla Kosova Arnavutları arasındaki mücadelede ortaya çıkan vahim gelişmelere "Batı"nın müdahalesi olarak bakmak, bu temelde tahliller yapmak ve politik bir tavır almaktır. Bu, uluslararası solda son derece yaygın bir yaklaşımdır. Özellikle Marksistlerin böylesine durağan bir yaklaşımı benimsemesinin nedenlerine girmeksizin, bu yazıda benimsenecek yöntemin farklı olacağını belirtelim: Kosova Savaşı, birincisi, 1991-1999 arasında sekiz yıldır sürmekte olan Yugoslavya savaşlarından (en önemlisi Bosna Savaşı'ndan) ve, ikincisi, bürokratik işçi devletlerinin çöküşü sonrasında emperyalizmin yeni stratejisinden bağımsız olarak ele alınamaz. Elbette, Yugoslavya'nın dünya durumunun bütününe göre, Kosova'nın da Yugoslavya'nın geri kalanına göre özgül yanları vardır. Bu yazıda bunları da ele almaya çalışacağız. Ama her durumda Kosova Savaşı'nı 1990'lı yılların geniş dünya ve Yugoslavya bağlamlarına yerleştirmeyen hiçbir tahlilin olan bitenden birşey anlayamayacağını vurgulamakla başlayalım.

Demek ki tartışmayı üç ölçekte yürütmek zorundayız. En geniş ölçekte dünya, orta ölçekte Yugoslavya, en küçük ölçekte ise Kosova. Hem somuttan başlayabilmek, hem de her üç ölçek arasındaki bağıntıları daha baştan ortaya koyabilmek için en doğrusu orta ölçekten başlamak. Ama burada karşımıza derhal büyük bir önyargılar ve yanılsamalar yığını çıkıyor. 90'lı yılların tamamı boyunca eski Yugoslavya bölünürken ve farklı etnik gruplar birbirinin boğazına sarılırken, standart bir açıklama ve politik tavır, sadece hakim sınıfların yayın organlarında değil, solun saflarında da yayıldı. Türkiye'de solun önemli bir bölümünün de bu standart açıklama ve tavrın etkisi altında kaldığını biliyoruz. Bu yazıda, istesek de istemesek de bu standart açıklamayla tartışıyor olacağız. Öyleyse, tartışmanın selameti açısından, bu açıklamayı kavrayabildiğimiz kadarıyla daha baştan özetlemekte yarar var.

Yugoslavya'nın bölünmesini ve yaşanan savaşları açıklamanın en basit ve kolaycı yolu, özellikle emperyalist Batı'da yaygın olarak ortaya atılan bir çeşit oryantalist tezdir: Balkan halkları bunu hep yaparlar. Avrupa kıtasında 20. yüzyılın Balkan Savaşlarıyla (1912-13) açıl-

ması ve I. Dünya Savaşı'nın Saraybosna'daki bir suikast üzerine başlamış olması gerçeğiyle yüzyılın sonunda Balkanların yine milliyet savaşlarına sahne olması arasındaki çarpıcı paralellik bu kolaycı yaklaşıma aldatıcı bir güç kazandırır. Bu açıklamaya göre, Balkanlardaki milliyet savaşlarının ardında halklar arasındaki kadim düşmanlık vardır. Özellikle Güney Slavlarının en kalabalık iki halkı olan Hırvatlarla Sırplar arasında, tarihin derinliklerinden, ta Roma İmparatorluğu'nun Batı ve Doğu olarak ikiye bölünmesinden kaynaklanan etnik, dinsel ve kültürel karşıtlık belirleyicidir. Hırvatlar Katoliktir, Habsburg İmparatorluğunun kültürel mirasçısıdır, dolayısıyla Avrupa'nın Batısının bir uzantısıdır. Sırplar ise Ortodokstur, Osmanlı hakimiyetinden gelmektedir ve Avrupa'da Doğuyu temsil eder. Bu iki halk ve temsil ettikleri dinsel ve kültürel dünyalar Balkanlarda hep çatışmıştır.

Halklara özsel bazı nitelikler atfeden, yani değişmezliği postüle eden bu tür açıklamalarla çok fazla tartışmak bile anlamlı değil. *Yugoslavya* savaşlarında her iki tarafın da tarihe bol bol gönderme yapmasını bu tezin kanıtı olarak kullanmak gülünç olur, çünkü bütün milliyetçilikler işin doğası gereği ulusun tarihsel oluşumunu ve mücadelelerini yüceltirler, birliği sağlayacak bir ideolojik unsur olarak yüceltmek zorundadırlar. Aslında bütünüyle güncel nedenlerle ortaya çıkan ulusal karşıtlıklar, bu *tarihsel* mücadeleleri kendi amaçları için sömürmektedirler. Olan biten bundan ibarettir. Tarihsel değişmezlik teorisinin yanlışlığı ise kolayca gösterilebilir. Birincisi, Güney Slav halkları 20. yüzyılın çok büyük bölümünü aynı devletin çatısı altında geçirebilmişlerdir. Aslında yüzyıl boyunca düşmanlık ve çatışma istisnadır: esas olarak Nazi işgali dönemine ve '90'lı yıllara özgüdür. Evet, birinci Yugoslavya Sırp hakimiyet çabası dolayısıyla gerilimli bir ortam olmuştur, ama hatırlatmak gerekir ki Güney Slavlarının birliği fikri, hakim ulus Sırplardan kaynaklanmamış, 19. yüzyıl boyunca Hırvat aydınları tarafından geliştirilmiştir.[1] Hırvatlar Sırplara bu kadar düşmansa bu fikir nasıl hakim eğilim haline gelmiştir? İkincisi, II. Dünya Savaşı sırasında Nazi müttefiki Hırvat Ustaşe hükümeti, Yahudiler ve Romanlarla birlikte Sırpları toplama kamplarında tutarken, Sırp kralcı Çetnikleriyle ölümüne bir savaşa girmişken, Tito'nun partizanlarının saflarında birleşen ve o büyük ulusal boğazlaşmadan kar-

1.Bk.Diana Johnstone, "Seeing Yugoslavia Through a Dark Glass: Politics, Media and the İdeology of Globalization", *Covert Action Quarterly*, 65, Sonbahar 1998, s.10.

deşce gönüllü bir federasyon çıkaran yine bu uluslar değil midir? Ve en önemlisi, ikinci Yugoslavya'da neredeyse yarım yüzyıl boyunca eşitlik ve kardeşlik içinde yaşıyan, azınlık da olsa bir bölümü nüfus sayımlarında, etnik aidiyetleri sorulduğunda, kendilerine Hırvat, Sloven, Sırp ya da Müslüman değil "Yugoslav" diyen yine bu uluslar değil midir? Kadim düşmanlık teorisini ciddiye bile almak için fazla neden yoktur. İş ki milliyetçiliğin bu tuzağı, Batı'nın oryantalist prizmasında çarpılmış bir biçimde etki yaratmasın.

Bir kez bu *"teori"* bir kenara bırakıldığında, Yugoslavya'nın bölünmesi konusunda yaygın yaklaşım ile karşı karşıya kalırız. Kısaca ele alındığında, bu yaklaşım üç temel unsur içerir:

Eski Yugoslavya'nın bölünmesinin tek sorumlusu Sırp miiliyetçiliğidir. Özellikle Miloşeviç'in başa gelmesi (1987) ve Kosova'nın 1974 anayasasına dayanan özerkliğini kaldırması (1989) ile birlikte, farklı ulusların bir arada yaşamasının olanağı ortadan kalkmıştır. İşte bu şoven, hatta faşizan milliyetçiliktir ki, Yugoslavya savaşlarının, özellikle Bosna savaşının bu derece barbar olmasına yol açmıştır. Halklar arasında düşmanlık tohumlarını attığı ve bu denli mezalime yol açtığı için Yugoslavya'daki gerici güç Miloşeviç'tir. (Tabii Batı basını Saddam'dan sonra Miloşeviç'i de Hitler ilan etmekten kaçınmamıştır. Bunun öyküsüne aşağıda dönecegiz.) Öteki halklar, özellikle Bosna'nın Müslümanları mağdur durumdadır.

Saldırgan Sırp şovenizminin ürünü olan bölünme ve savaşlar karşısında Batı (ya da burjuvazinin sevdiği deyimle "uluslararası topluluk") yeterince kararlı ve aktif olamamış, her zaman Miloşeviç ile uzlaşmanın yolunu aramıştır. Solun çok büyük bir bölümü de dahil olmak üzere "Batı"ya (yani açık konuşacak olursak ABD ve Avrupa emperyalist devletlerine) yöneltilen bu eleştirinin elbette bir de varsayımı vardır. "Batı" Yugoslavya'da esas olarak tarafsız bir hakem konumundadır. Çıkarı, en fazladan, Avrupa'da istikrarsızlık doğmasını engellemekte yatar. Ama bunu yapmakta da gecikmiş ve beceriksiz davranmıştır.

Yugoslavya'nın ve Batı'nın politik durumunun bu tahlilinden çıkacak politik tavır açıktır. Yugoslavya'nın bölünmesi desteklenmelidir. Madem öteki uluslar Sırpların şovenizminin mağduru durumundadırlar, o zaman ayrılmaları anlayışla karşılanmalı, hatta savunulmalıdır. Bu tabii Bosna-Hersek için de geçerlidir: Bosna'nın Yugos-

lavya'dan ayrılmasını savunmak, buna karşılık Bosna Sırplarının bu yeni bağımsız devletten kopmasına karşı çıkmak gerekir. Sırpların kopma eğilimi Sırp şovenizminin programı olan "Büyük Sırbistan" düşünü gerçekleştirmenin bir aracı olarak gündeme gelmiştir. Etnik bir temele dayanacak böyle bir devlete karşıt olarak Bosna "çok kültürlü" bir devlet ve toplum yaşamının mükemmel bir örneği olabilir. Dolayısıyla savunulmalıdır.

Bu bakış açısı, bütün tahlilin hem temeli, hem de sonucu olarak, Yugoslavya savaşlarında bütün mezalimin (etnik arındırma, toplama kampları, sistematik tecavüz vb.) Sırplar tarafından yapıldığına inanır. Bu da "uluslararası topluluğun" Sırp tarafının karşısında ve öteki ulusal grupların yanında yer alması için önemli bir ek nedendir.

Kosova sorunu geçen yıl güncelleşmeden ve son aylarda yeni bir savaşa yol açmadan önce bu yaklaşım sağlam biçimde yerleşmişti. İşin tuhafı, bu konuda emperyalizmin resmi sözcüleri, ideologları ve medyası ile solun (buna uluslararası devrimci Marksist hareketin geniş kesimleri de dahildir) önemli bir bölümü arasında hemen hemen hiç fark yoktu. Eğer bir farktan söz edilecekse o fark da solun, genel çizgisinden farklı olarak, emperyalist devletleri Yugoslavya'ya yeterince kapsamlı ve kararlı biçimde müdahale etmemekle eleştirmesiydi. NATO'nun 1995 yılında Bosna Sırplarını bombalamaya başlamasıyla bu şikayetin de ortadan kalktığı söylenebilir. (Uluslararası devrimci Marksist hareket ise burada solun geri kalanından elbette ayrılıyor, NATO bombardımanına karşı çıkıyordu.) İşte dünya Kosova Savaşı'nı bu ruh durumuyla karşıladı. Demin de belirttiğim gibi, Kosova sorununun Yugoslavya bağlamında elbette belirli özgüllükleri vardır ama Kosova Savaşı'na verilen yaygın tepki yukarıda özetlenen yaklaşımın devamı olarak ele alınabilir. Kosova Savaşı'na ilişkin yaygın bir düşünce tam da bu çerçeveye yerleşiyor: Bunu da standart bakışa ekleyelim.

NATO müdahalesi Kosova Arnavutlarının insani ve siyasi haklarını korumak için yapılmıştır ve bu yüzden desteklenmelidir. Bu görüş, "Batı"nın 90'lı yıllar boyunca Yugoslavya savaşları karşısındaki konumu üzerine geliştirilen genel bakışı varsayar. Kosova'da bir insan hakları sorunu olması, NATO'nun Yugoslavya'ya bu yüzden savaş açtığı anlamına gelmez. Ancak "Batı"nın Yugoslavya'da başka çıkarı olmadığını, sadece bu bölgenin istikrarını sağlamaya çalışan ta-

rafsız bir hakem olduğunu kabul ederseniz, insan hakları savaşı tezini hiç sorgulamadan kabul edebilirsiniz. Aksi takdirde, insan hakları bir faktör olmuş olsa bile, en azından NATO'nun başka ne amacı olduğu sorusunu sormak zorunda kalırsınız.

Böylece, Yugoslavya'nın bölünmesi ve savaşları konusunda ileri sürülen standart görüşü kısaca özetlemiş oluyoruz. Bu yaklaşımın önyargılar ve yanılsamalar üzerine yerleştiğini ortaya koymak bu yazının temel amaçlarından biri. Ancak bunu yapabilmek için gerçek dünyada ne olup bittiğini önyargısız biçimde soğukkanlı bir tahlile tabi tutmamız gerekiyor.

II. Yugoslavya neden bölündü?

Yugoslavya'nın 45 yıl süren başarılı bir federasyon deneyiminden sonra iki yıl içinde (1991-93) dağılmasını, sadece milliyetçilik ideolojisiyle (hele hele sadece Sırp milliyetçiliğiyle) açıklamaya çalışmak son derece yüzeysel bir yaklaşımdır. Milliyetçiliğin (ama göreceğimiz gibi sadece Sırpların milliyetçiliğinin değil) önemli bir rol oynadığı doğrudur, ama soru şudur: 45 yıl boyunca uyuyan bu milliyetçilik(ler), neden 90'lı yıllarda, uyanmak bir yana, böylesine azgınlaşmıştır? Bu soru bizi 90'lı yıllar Yugoslavyası'nın maddeci bir açıklamasına yönlendirir. Yugoslavya'nın parçalanması iç ve dış etkenlerin sadece yanyana gelmekle kalmadığı, iç içe geçtiği bir sürecin ürünüdür. Kolaylık bakımından bu süreci çeşitli unsurlarına ayrıştırarak ele alalım.

1.Bürokratik kapitalist restorasyonun biçimi olarak parçalanma

Yugoslavya'nın parçalanmasının arka planında derin bir ekonomik kriz, bu krizin kışkırttığı sınıf mücadeleleri ve bu mücadeleler içinde kapitalizmin restorasyonu için çalışan güçlerin zaferi yatar. Yugoslavya'nın bir geçiş ekonomisi olarak yaşadığı deneyimin, öteki bürokratik işçi devletlerinde yaşanandan belirli farklılıklar gösterdiği biliniyor.[2] Bu deneyimin bir yüzü "özyönetim" olarak anılan sistemse, öteki yüzü de Yugoslavya'nın "piyasa sosyalizmi"ne en erken ge-

2. Bu konuda bkz. Cenk Ötkünç, *"Düğün ve Cenaze,"* SB, 23-24, Bahar/Yaz 1999. Ayrıca bk. Sungur Savran, "Piyasa Sosyalizminin Yükselişi ve Düşüşü", *Onbirinci Tez*, 11, 1992.

çen ülkelerden biri olmasıdır. İşte "piyasa sosyalizmi"nin çelişkileridir ki, 1980'li yılların sonuna gelindiğinde Yugoslavya'yı derin bir ekonomik krizle karşı karşıya bırakmıştır.

Kısaca özetlendiğinde, Yugoslavya büyük ölçüde dış borçlanmaya dayanarak ihracata dayalı bir gelişme yoluna girdikten sonra, dünya ekonomisinin 1974-75 daralmasından itibaren karşılaştığı ekonomik kriz yüzünden bir tıkanıklık yaşamaya başlamıştır. 80'li yılların başından itibaren başlayan ciddi güçlükler sonunda ekonomi, 80'li yılların sonunda dış ödemeler darboğazı, enflasyon ve işsizlik türünden bir dizi sorunun keskinleştiği bir kriz ortamına girmiştir. Bu krize cevap olarak, Yugoslav bürokrasisi ağır bir kemer sıkma ve özelleştirme politikası başlatırken, bir yandan da 1990 Ocak ayında IMF ve Dünya Bankası ile birer anlaşma imzalamıştır. 1989 İşletmeler Yasası ile başlayan ve IMF'nin dayatmalarıyla derinleşen bir süreç içinde, iki yıl gibi kısa bir süre zarfında 2,7 milyon sanayi işçisinden 600 bini işinden olmuştur. Geri kalan fabrikaların önemli bir bölümü de aylarca işçilerinin ücretlerini ödemeyerek ayakta kalabilmiştir. Bankalar Yasası ile kamu bankaları sistemi tasfiye edilmiştir. Bunlara paralel olarak ücretler düşmüş, toplumsal hizmetler büyük darbeler almıştır.[3]

Yugoslav işçi sınıfının ekonomik krize ve kemer sıkma programına tepkisi başlangıçta sınıf mücadelesi yöntemlerine başvurmak olmuştur. 80'li yıllarda grevlerin sayısı her yıl artmıştır. 1980 ile 1985 arasında iki katından fazlaya çıkmış (235'den 696'ya), 1986'de 851'e, 1987'de ise 1685'e ulaşmıştır. Bu mücadelenin doruğu bölünmenin resmen başladığı tarihten iki ay önce, *Sırbistan'da 650 bin işçinin greve gitmesiyle ortaya çıkmıştır*. Bu hareket onbinleriyle sık sık greve çıkan öteki cumhuriyetlerden işçilerden de destek görmüştür.[4]

Bu tür bir gelişmenin bürokrasinin IMF ve Dünya Bankası ile anlaşma içinde kemer sıkma programını uygulama ve kolektif ekonomiyi tasfiye etme yönelişinin önünde büyük bir engel oluşturacağı açıktır. Yugoslav işçi sınıfının ulusal farklılıkların ötesinde toplu halde mü-

3. Ekonomik krizin Yugoslavya'nın bölünmesindeki rolünü en fazla Michel Chossudovsky vurgulamıştır. Yazarın şu yazılarına bakılabilir: "Dismantling Yugoslavia, Colonizing Bosnia", NATO in Balkans, International Action Center, New York, 1998 içinde [ilk yayınlanışı 1996'da CovertAction Quarterly'de] ve "Dismantling Former Yugoslavia, Recolonizing Bosnia", Capital and Class, 62, Yaz 1997. Ayrıca bk. Peter Gowan, "The NATO Powers and the Balkan Strategy", New Left Review, 234, Mart/Nisan 1999

4. Branka Magas, The Destruction of Yugoslavia, Verso, Londra, 1993, s. 278.

cadeleye girmesi bürokrasi için elbette büyük tehlikeler taşıyacaktır. Bu aşamada bürokrasinin ulusal kanatları, 80'li yıllar boyunca sinsi biçimde gelişmekte olan milliyetçi ideolojileri, Yugoslav işçi sınıfını bölmek ve her biri kendi işçi sınıfıyla ulusal bir temelde birlik sağlamak yolunda kullanmışlardır. Elbette kemer sıkma programı federasyon düzeyinde merkezi hükümet tarafından uygulanmakta olduğundan, cumhuriyet bürokrasileri kendilerini bu programdan ayırarak hareket etmişler, işçileri bir kez milliyetçi çizgilerine kazandıktan sonra kendileri aynı yola girmişlerdir. Ekonomik krizin doruğuna çıktığı ve işçi mücadelelerin yükseldigi 1989-90 yıllarını 1991 ortasında Slovenya, Hırvatistan ve Makedonya'nın üstüste bağımsızlıklarını ilan etmesi izlemiştir. (Onları hemen arkadan Bosna-Hersek izleyecektir.) Böylece toplumsal gündem bütünüyle değişmekte, Yugoslav işçi sınıfı bir bütün olarak mücadeleden koparak bürokrasiyle ulusal birlik halinde öteki uluslardan işçilerle karşı karşıya kalmaktadır. Milliyetçilik restorasyonizmin silahı haline gelmiştir.

2. Ulusal bencillik olarak milliyetçilik

Yugoslavya'nın bölünmesinde 90'lı yılların milliyetçi yükselişinin bazı tipik özellikleri de güçlü bir rol oynamıştır.[5] Bunların başında "zengin milliyetçiliği" gelir. Başka ülkelerde olduğu gibi, Yugoslavya'da da cumhuriyetler arasında ciddi bir gelir eşitsizliği sözkonusudur. Bu eşitsizliğin bir yönüyle tarihsel ve coğrafi faktörlere bağlı olduğu doğrudur, ama Yugoslavya'nın erkenden girdiği "piyasa sosyalizmi" yolunun da daha önceki dönemde geriletilen eşitsizlikleri yeniden keskinleştirdiğinin belirtilmesi gerekir. Nedenleri ne olursa olsun, 80'li yılların sonuna gelindiğinde kişi başına ulusal gelir Slovenya'da 9500, Hırvatistan'da 7000 dolar iken, Sırbistan'da 3500, Kosova'da ise 1500 dolar civarındadır.[6] Eşitsizlik bütün göstergelerde berrak biçimde görülmektedir. Örneğin, 80'li yılların sonu yaklaşırken farklı cumhuriyetlerdeki işsizlik oranına bakalım: bu oran Kosova'da baş döndürücü düzeylere varırken (%56) ve Makedonya'da %27 iken, Hırvatistan'da % 7,7'ye, Slovenya'da ise % 1,7'ye düşmektedir.[7]

5. Bu konuyu daha önce ayrıntılı olarak ele almış, uygun yerlerde Yugoslavya örneğine de işaret etmiştim. Bk. "Bankalar ve Bayraklar", Sınıf Bilinci, 12, 1992.
6. Ramsey Clark, "US and NATO Plans to Divide Yugoslavia", NATO in the Balkans, a.g.y., s. 16.
7. Magas, a.g.y., s. 191.

Elbette ekonomi canlı biçimde büyürken, büyük ekonomik birimin avantajlarından bütün taraflar yararlanmakta olduğu için, bu farklılıklar bir ayrılma nedeni olmaz. Ama ekonomik büyüme yavaşladığı, hele Yugoslavya'nın '80'li yılların sonunda yaşadığı türden bir kriz başladığı takdirde, zengin bölge ya da cumhuriyetler yoksul bölge ve cumhuriyetlerin yükünü neden paylaşmak zorunda olduklarını kendilerine sormaya başlarlar. Bu tür bir eğilim Baltık ülkelerinin SSCB'den ilk ayrılan cumhuriyetler olmasına, Çeklerin kendilerinden yoksul Slovaklardan boşanmasına yol açmış, en ileri ifadesini ise yoksul Güney İtalya'ya destek olmaktan kaçınma temelinde ayrılıkçılığa kalkışan İtalyan Kuzey Ligasında bulmuştur. İşte Yugoslavya'dan ilk ayrılan birimlerin en zengin iki cumhuriyet, yani Slovenya ve Hırvatistan olması da doğrudan doğruya bununla ilgilidir.

Yukarıda zengin milliyetçiliğinin canlanmasının koşulunun büyük ekonomik birimin (bu durumda Yugoslavya'nın) avantajlarının tükenmesine bağlı olduğunu belirtmiştik. Slovenya ve Hırvatistan sözkonusu olduğunda (aslında aynı şey yukarıda başka ülkelerden verdiğimiz örnekler için de geçerlidir), sadece eski büyük birim yararlarını tüketmiş gibi görünmekle kalmamakta, ondan çok daha büyük ve çok daha vaadkar bir birim ufukta bütün çekiciliği ile yükselmektedir: Avrupa Birliği. 90'lı yıllarda bütün Doğu Avrupa ve eski Sovyet cumhuriyetlerinde milliyetçiliğin yükselişinin AB'ye doğru bir yarışla dolaysız bağı vardır. Yugoslavya'nın bütününün ekonomik koşullarının AB'ye kabul edilmeye uygun olmadığının bilincinde olan Sloven ve Hırvat bürokrasisi, kapitalist restorasyonu ülkelerini AB'ye katarak güvence altına almak üzere Yugoslav federasyonundan ayrılmışlardır.

Nihayet, zengin bencilliği kapitalizmin restorasyonu ile de doğrudan bağlantılı biçimde Yugoslavya'nın bölünmesinde önemli bir rol oynamıştır. Farklı bürokratik işçi devletlerinde kapitalist restorasyonun başlaması ile sonuçlanan süreçlerin sosyo-politik dinamikleri ne kadar farklı olursa olsun, bir nokta ortaktır: Kapitalistleşme esas olarak bürokrasinin, kolektif ekonominin parçası olan üretim ve dolaşım araçlarını kendi özel mülkiyetine geçirmesi yoluyla gerçekleşmektedir. 1990'lı yılların başına gelindiğinde aynı şey Yugoslavya için de geçerliydi. Ama burada bir sorun doğuyordu: Sloven ve Hırvat bürokrasileri kendi cumhuriyetlerinin gelişkin üretim ve dolaşım araçlarını neden Karadağ ya da Makedon bürokrasisi ile paylaşsınlar? Zengin

cumhuriyet bürokrasisinin ulusal bencilliği bu alanda da parçalanma yönünde bir dinamiğin temeli olmuştur.

3. "Sırp sorunu"

Yugoslavya'nın bölünüşünde elbette zengin ulusların bencil milliyetçiliğinin yanısıra 1980'li yılların sonlarına doğru Sırbistan'ın ve bu cumhuriyet dışında yaşayan Sırpların, Yugoslavya'nın içinden geçmekte olduğu kritik sürece verdiği tepkinin de önemli bir katkısı olmuştur. Bu tepkinin büyük ölçüde milliyetçilik biçimini aldığını söylemek mümkün. Ne var ki, aşağıda ayrıntılı olarak göreceğimiz gibi, Yugoslavya'nın parçalanmasına ilişkin standart görüş, Sırp milliyetçiliğini her şeyden tek yanlı biçimde sorumlu tutmakla yanılır. Ama bunun da ötesinde "Sırp sorunu"nun aldığı karmaşık biçimler standart görüşün çerçevesi içinde kendine yer bulamaz.

Başlangıç noktası olarak bir eşitsiz gelişme olgusunu almak gerekiyor. Yugoslavya'da bürokratik işçi devletinin tasfiyesi süreci, farklı cumhuriyetlerde farklı biçimler almış, farklı tempolarda gelişmiştir. Örneğin, 1990 yılı içinde bütün cumhuriyetlerde ilk kez düzenlenen çok partili seçimlerde, Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek ve Makedonya'da eski iktidar partisinin (Yugoslav Komünistler Ligası'nın) uzantısı olan partiler yenilgiye uğrar ve muhalefet kazanırken, Sırbistan ve Karadağ'da iktidar partileri seçimlerden büyük farkla üstün çıkmışlardır.[8] Kaldı ki, Yugoslav Komünistler Birliği'nin federal düzeyde 1990 yılında dağılmasından sonra, Slovenya ve Hırvatistan Komünist Partilerinin her ikisi de Demokratik Değişim Partisi adını almışlardır; buna karşılık Sırbistan'daki parti kendine Sosyalist Parti adını uygun görmüştür. Bu cumhuriyetlerde yaşanan pratik sürece bakıldığında da Slovenya ve Hırvatistan'da özelleştirmenin daha hızlı ilerlediği dikkati çekmektedir. Yani bu dönemde SSCB'de Gorbaçov'un perestroyka ve glasnost'u ile (1985-1991) hakim ulusun (Rusya'nın) bürokrasisinin bağrında yaşanan ayrışmalar ve çelişkiler, Yugoslavya'da farklı cumhuriyetlerin bürokrasileri arasında ayrışmalar ve çelişkiler biçimini almıştır. Bunun kuşkusuz çeşitli nedenleri vardır, Bunlardan biri, Sovyet sisteminden farklı olarak Yugoslavya'da bir hakim ulus (ezen ulus) olmayışıdır. Bürokratikleşme sürecinden sonra Sovyetler

8. A.y., s. 287-88.

Birliği'nde herşey Rusya'da belirlenmeye başlamıştı. Yugoslavya'da ise ne Sırpların, ne Hırvatların, ne de ötekilerin böyle bir konumu yoktu. (Bu önemli noktaya aşağıda döneceğiz.) İkincisi ise zaten yukarıda değinilmiş olan bir noktadır. Slovenya ve Hırvatistan'ın kapitalist restorasyon yoluna daha hızlı girmeleri, bürokrasinin çok partili bir politik hayatı daha çabuk benimsemesi, bu iki cumhuriyetin (sadece coğrafi olarak değil, ekonomik, kültürel ve diplomatik olarak da) kapitalist Avrupa'ya daha yakın olmalarındandır.

Bir kez Sloven ve Hırvat bürokrasilerinin restorasyona yöneliş hızı Sırbistan'ın önüne geçince bu iki kamp arasında kaçınılmaz gerilimler ortaya çıkmaya başlamıştır. Hırvatistan ve Slovenya kısa sürede Makedonya'yı ve Bosna'nın Müslüman ve Hırvatlarını kendi yanlarına çekmeyi başarmışlar, bu son iki cumhuriyet daha temkinli tarzda da olsa Slovenya'nın ve Hırvatistan'ın açtığı yoldan yürümeye yönelmişlerdir. Bu kamplaşmada işin içine sorunları iyice karmaşıklaştıran bir faktör girmiştir: federal devletin tavrı. Yugoslavya'da federal devleti dört ana katman olarak ele almak gerekir. Yugoslav Komünistler Birliği cumhuriyet partilerinin bir birliği olduğu için, cumhuriyetler arası çelişkiler partiyi kısa sürede felç etmiş, parti yukarıda belirtildiği gibi 1990'da ardında cumhuriyet partilerini bırakarak dağılmıştır. Cumhurbaşkanlığı kolektif bir organdır (oluşumuna aşağıda başka bir bağlamda döneceğiz); dolayısıyla cumhuriyetlerin politikasından ayrı bir varlığı olamaz. Geriye federal hükümet, en başta federal başbakan ve ordu kalmaktadır. Bu iki gücün parçalanma öncesi oynadığı rol son derece çelişik olmuştur.

Bu dönemin başbakanı Ante Markoviç, Yugoslavya'nın bütünlüğünü gözeten ama bütünüyle restorasyonist, IMF'ci ve Amerikan taraftarı bir politik çizginin sahibidir. Buna karşılık, Yugoslav Halk Ordusu, ayrışmanın başından itibaren restorasyonist kanadın karşısında yer almıştır. Restorasyonizm ve Avrupa'yla birleşme hevesine 1990 seçimlerinden sonra eski iktidar partisinin yerine kapitalizm yanlısı muhalif partilerin iktidarı eklenince Hırvatistan ve Slovenya eski Yugoslav federasyonunun çerçevesini bir cendere gibi yaşamaya başlamışlar ve bir egemen devletler konfederasyonu için basınç yapmaya başlamışlardır. İşte bu açılım, işçi devletini ve federasyonun birliğini koruma temelinde biçimlenmiş olan Yugoslav ordusunun ilk dört cumhuriyette iktidara gelen komünizm karşıtı partilere karşı sert bir

tavır geliştirmesine ve kaderini Sırbistan'la paralel görmeye başlamasına yol açmıştır.[9] Böylece ortaya Sırbistan (ve yakın müttefiki Karadağ) ile ordunun federalist ittifakı çıkmış olmaktadır.

Ordunun durumu saydamdır. İlk anda anlaşılamayacak olan belki de Sırp bürokrasisinin tavrıdır. Sırbistan neden ötekilerden farklı bir tavır almıştır? Miloşeviç yönetiminin kapitalist restorasyona bütünüyle karşı olduğunu iddia eden ender yorumlara rastlamak mümkündür. Oysa bu gerçek olmaktan uzaktır: Miloşeviç IMF ve yabancı sermaye konusunda başlangıçta olumlu bir tavra sahipken zamanla tereddütler geçirmeye başlamıştır. Esas açıklama başka yerde yatmaktadır. Sırbistan'ın çıkarları federasyonun korunmasından yanadır. Restorasyonizmin bu cumhuriyette daha yavaş bir tempoda gelişmesinin nedeni budur. Federasyon yanlılığı ise Yugoslavya tarihinin bir ironisinden kaynaklanır. İki dünya savaşı arasındaki dönemde Sırplar hakim ulus olduğu için, bunun yeniden canlanmasını engellemek amacıyla, Yugoslavya Sosyalist Cumhuriyetler Federasyonu kurulurken Sırpların yoğun olarak yaşadığı, hatta çoğunluk olduğu bazı topraklar diğer cumhuriyetlere verilmiştir. Federasyonun dağılması bu Sırp toplulukların başka devletlerin vatandaşı haline gelmelerine ya da yüzlerce yıldır yaşadıkları topraklardan kopmalarına yol açabilecektir. Yani Sırp ulusal çıkarları federasyonun devamından yanadır.

Dolayısıyla Sırp milliyetçiliği (standart görüşün görmezlikten geldiği ya da anlayamadığı da budur) kaçınılmaz olarak federalist, "Yugoslavist" ya da Titocu diye anabileceğimiz bir biçime bürünür. Bugün bile Yugoslavya'yı en çok yücelten hala Sırplardır. Ne var ki, ayrılıkçılık tehlikesi yükseldiği oranda Sırp milliyetçiliği federalizmin yerine "Sırpların birliği" ideolojisine sarılır. Bütün Sırpların tek bir devletin çatısı altında birleşmesi Sırp milliyetçiliğinin bazı kanatlarının hedefi haline gelir. Miloşeviç'e ya da Sırp rejimine atfedilen "Büyük Sırbistan" ideali, işte Yugoslav federasyonunun bu karmaşık yapısına karşı Sırp milliyetçiliğinin bu tepkisinin ifadesidir. Ne var ki, standart görüş sorunu bu karmaşıklığı içinde kavramak yerine Sırp milliyetçiliğini homojen görmeyi, Miloşeviç ve bir dizi başka gücün federalizmini basit bir "takiyye" gibi algılamayı tercih eder.

9. Yugoslav ordusu, Ocak 1991'de bunu ortaya koyan bir metin kabul etmiş, bu metin basına sızdırılmıştır. Bk. "The Generals' Manifesto", Magas, a.g.y. içinde, 266-74.

Nihayet, Sırp milliyetçiliğinin yükselişinde Kosova sorunu elbette önemli bir rol oynamıştır. Ama hemen belirtmek gerekir ki Sırbistan'ın bu konudaki sert politikası Yugoslavya'nın dağılmasında olsa olsa dolaylı, hatta marjinal bir rol oynamış olabilir. Çünkü öteki uluslar da Kosova Arnavutları'nın bir ittifak kurma konusundaki bütün çabalarına rağmen, Kosova'yı bütünüyle görmezlikten gelmişler, hatta bu konuda Sırbistan'la sessiz bir işbirliğine girmişlerdir.[10]

4. Emperyalist planlar (1): Almanya

Yugoslavya'nın bölünmesini Sırp milliyetçiliğiyle ya da "kadim etnik düşmanlıklar"la açıklamaya çalışan teorilerin en tuhaf yanlarından birinin "Batı"ya yükledikleri tarafsız (ama kararsız ve beceriksiz) hakem rolü olduğunu yukarıda görmüştük. Oysa, Yugoslav trajedisinde belki de en büyük sorumluluk emperyalist güçlerin kendi çıkarları doğrultusunda ülkeyi karıştırmalarında yatar.[11] Bu etkiyi iki aşamada incelemek gerekiyor.

İlk aşama 80'li yıllarda başlar ve 1992'ye kadar devam eder. Bu aşamada Yugoslavya'nın parçalanmasından özel bir çıkar uman başlıca ülkeler Almanya, Avusturya ve Vatikan'dır.[12] Sondan başlayalım. Vatikan'ın Polonya'da rejimin çözülmesi için 80'li yıllarda küçümsenmeyecek bir çaba gösterdiğini biliyoruz. "Sovyet bloku" içinde Polonya'yı tanımlayan özellik Yugoslavya'nın iki cumhuriyeti için de geçerliydi: Slovenya ve Hırvatistan halkları ağırlıkla Katolik bir kökene sahipti. 1989-90 dönemi geldiğinde Vatikan bu iki cumhuriyetin bağımsızlığını açıkca savunmaya başlamıştı. Avusturya ise bu iki cumhuriyetin topraklarını da kapsayan bölgede tarihsel sömürgeci güçtü. AB'nin eşiğinde olduğu bir dönemde, eski imparatorluk topraklarında (Almanya ile işbirliği içinde) özel bir etki aracılığıyla avantaj kazanma çabası içindeydi.

Ama asıl önemli olan, Avrupa'nın devi ve Avrupa Birliği'nin kalbi Almanya idi. Doğu Almanya ile birleşmenin yarattığı moral ve Doğu Avrupa'daki öteki bürokratik işçi devletlerinin çözülüşünün ortaya çı-

10. Bk. "The Kosovo Boomerang", Magas, a.g.y.. içinde, s. 291-96.

11. Peter Gowan şöyle yazıyor: "Batılı büyük devletlerin Yugoslav tiyatrosundaki operasyonları, geçmişte Yugoslav insanlarının karşı karşıya kaldığı barbarlıkların birçoğunun temel bir nedeni (bazıları en temel nedeni derdi muhtemelen) olmuştur." A.g.m., s. 83.

12. D. Johnstone, a.g.m., s. 12; P. Gowan, a.g.m., s. 87.13. P.Gowan, a.g.m., s. 88 ve 93.

kardığı fırsatlar, Almanya'nın önüne II. Wilhelm ve Hitler'den sonra üçüncü kez bir Ostpolitik (Doğu politikası) olanağını getiriyordu. Almanya'nın orta ve doğu Avrupa'ya doğru etki alanını genişletmesi, Avrupa Birliği içindeki ortakları (Fransa, İtalya vb.) tarafından bile kaygıyla izlenir olmuştu. İşte bu politika çerçevesindedir ki Almanya parçalanmanın başından itibaren Slovenya ve Hırvatistanı cesaretlendirmekle kalmayacak, bu cumhuriyetlerin bağımsızlığını derhal tanıyarak sorunu Yugoslavya'nın bir iç meselesi olmaktan çıkarıp uluslararası bir mesele haline getirecektir. Almanya'nın teşviki ve açık desteği olmasa, Yugoslavya'nın (hiç olmazsa o aşamada) bölünmesi belki de mümkün olmazdı.

5. Emperyalist planlar (2): Amerika

Amerika 1991 yılında, Slovenya ve Hırvatistan'ın federasyondan ayrıldığı aşamada henüz Yugoslavya'yı bölme politikası gütmüyordu: aynen Gorbaçov'un Sovyetler Birliği ya da Yeltsin'in Rusyası için olduğu gibi restorasyonun birliği koruma temelinde merkezi devlet tarafından gerçekleştirilmesini tercih ediyordu.[13] Ancak Almanya'nın Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlığını elde etmesiyle yaptığı başarılı atak, Amerika'ya bölgede Alman hakimiyetini kırmak gerektiği yönünde bir sinyal vermiş oldu. ABD'nin Yugoslavya işlerine karışmaya başlaması işte bu aşamada başlar ve o günden beri de artarak devam etmektedir.

Yukarıda gördüğümüz gibi, Yugoslavya konusundaki standart anlayışın sol versiyonu, "Batılı" devletleri yeterince kararlı davranarak savaşı bitirmeyi başaramadıkları için eleştirir. Şu soru hiçbir zaman sorulmaz: acaba emperyalist ülkeler Bosna Savaşı'nı kasıtlı olarak uzatmış olabilirler mi? Olan tam da budur: ABD Yugoslavya sorununa Mart 1992'de elini sokmuş, tam da Avrupa Birliği'nin aracılığıyla Bosna savaşını sona erdirecek Lizbon anlaşması imzalanacağı sırada Müslümanların önderi Alia İzzetbegoviç'e İsviçre tipi kantonal bir konfederasyona razı olmamasını telkin etmiş, üniter bir devlet için vereceği mücadelenin destekleneceğini ima ederek anlaşmanın bozulmasına ve savaşın derinleşmesine yol açmıştır.[14] İngiltere'nin eski

13. P. Gowen, a.g.m., S.88 ve 93
14. Sean Gervasi, "Why is NATO in Yugoslavia?", *NATO in the Balkans*, a.g.y., s. 23-24.

dışişleri bakanı David Owen ile ABD dışişlerinden Cyrus Vance'in çalışmaları sonucunda 1993 Mayıs ayında imzalanan ikinci bir anlaşma, yine ABD'nin kışkırtması ile bozulmuştur.[15] Böylece, Bosna'da üçbuçuk yıl boyunca süren (Mart 1992-Kasım 1995) savaşta işlenen cinayetlerden ve uygulanan mezalimden ABD'nin doğrudan doğruya sorumlu olduğu ortaya çıkıyor.

Peki ABD neden böyle bir politika izlemiştir? Bunu anlayabilmek için, emperyalizmin ve özellikle ABD emperyalizminin 1990'lı yıllarda Avrupa'nın bürokratik işçi devletlerinin çöküşünden sonra izleyegeldiği stratejiyi bir bütün olarak incelemek gerekiyor. Üç alanımızdan orta ölçekli sorunun (Yugoslavya) araştırılması bizi büyük ölçekli soruna sevketmiş bulunuyor. Öyleyse şimdi gözümüzü Yugoslavya özelinden dünya geneline çevirmek zorundayız.

III. Yeni Dünya Düzeni içinde Yugoslavya

İçinde yasadığımız çağın "küreselleşme çağı" olduğunu sürekli duyuyoruz. Uluslararası burjuvazinin bir stratejisi ve ideolojisi olarak "küreselleşme"yi daha önce ayrıntısıyla ele almıştım.[16] Sermayenin dünya yüzünde hiçbir engelle karşılaşmadan dolaşımını sağlama stratejisi olarak "küreselleşme"ye, uluslararası politika alanında Yeni Dünya Düzeni'nin karşılık verdiğini biliyoruz. Yeni Dünya Düzeni (YDD), hatırlanacağı gibi, ilk kez, 1990 yılında, Körfez Savaşı'nın eşiğinde, o dönemin ABD Başkanı George Bush tarafından ortaya atılmış bir kavramdı. Zamanlama elbette bir raslantı değildi: Körfez Savaşı birkaç bakımdan, ABD emperyalizminin YDD başlığı altında özetlenen yeni stratejisinin koşullarına ve hedeflerine ışık tutuyordu. Birincisi, YDD Sovyetler Birliği'nin dağılmanın ve çöküntünün eşiğinde yaşadığı bir aşamada (bilindiği gibi nihai dağılma Aralık 1991'de gelecektir), yani Soğuk Savaş biterken dünya çapında güç dengelerini ve etki alanlarını yeniden düzenlemenin adıdır. Körfez

15. "Owen, anlaşmanın müzakereler yoluyla sonuçlandırılmasından sonra Washington tarafından sabote edildiğini kamu önünde açıklamıştır." Sara Flounders, "Introduction", *NATO in the Balkans*, a.g.y., s. 5. Diana Johnstone Dayton antlaşmasının mimarı Richard Holbrooke'un yeni çıkan kitabını ele aldığı yazısında David Owen'ın kitabına (*Balkan Odyssey*) atıfla aynı noktaya değiniyor. Bk. "To Use a War", CovertAction Quarterly, 66, Kis 1999, s. 50n. Amerika'nın savaşı kasten uzatarak kullandığı iddiası, Johnstone'un yazısının temel tezidir.

16. Bk. "Küreselleşme mi, Uluslararasılaşma mı?", I ve II, *Sınıf Bilinci*, 16, Kasım 1996 ve 17, Nisan 1997.

Savaşı'nın konusu (bazı saf sosyalistlerin ve pasifistlerin sandığının tersine Kuveyt ya da Saddam değil) buydu.[17] İkincisi, YDD insan hakları ve uluslararası düzen adına "kabadayı devletler"in ABD ve müttefikleri tarafından cezalandırılabileceği, hatta bu politikaları güden yöneticilerin ABD tarafından devrilebileceği ilkesini bir teamül haline getirmeyi hedefliyordu. Irak'ın Kuveyt'i işgal ederek uluslararası düzeni bozduğu ve kuvözdeki bebekleri bile öldürerek (buna aşağıda yeniden döneceğiz!) insan haklarını ihlal ettiği, kısacası Saddam'ın bir "Hitler" gibi davrandığı gerekçesiyle ABD önderliğindeki uluslararası koalisyonun yapmayı hedeflediği tam da buydu. ABD hiç sıkılmadan egemen bir devletin yöneticisini devirmek istediğini belirtiyor, bunun için besleme muhalefetler yaratıyor, ülkeyi bölmeye yönelik adımlar atıyordu.[18] Bu da bizi üçüncü noktaya getiriyor: küreselleşme ulus devletleri geçersiz kılıyorsa, ulusal egemenliğin hiçbir önemi kalmamış demektir. Bu durumda "uluslararası topluluk" ülkelerin egemenlik haklarını aşabilmeli, iç işlerine karışabilmelidir. Ekonomik alanda MAI ve uluslararası tahkimin yapmaya çalıştığını, politik alanda YDD yapacaktır: uluslararası hukukun kendisinin, egemenliği sınırlayan biçimde değiştirilmesi gerekmektedir.[19]

İşte YDD'nin temel unsurları: dünyanın yeniden paylaşımı ve sermayenin engelsiz dolaşımına açık hale getirilmesi; ulusal egemenliğin sınırlanması; bunların gerçekleştirilebilmesi için emperyalist devletlerin dünya jandarması olarak davranma özgürlüğü; bütün bunlarda ABD'nin önderliği. Şimdi bu çerçevede Yugoslavya'nın parçalanmasını ve savaşları inceleyebiliriz.

1. Doğu Avrupa ve eski Sovyetler Birliği'nde sınıf mücadeleleri

Avrupa'nın bürokratik işçi devletlerinde kapitalist restorasyon kampı devlet iktidarını ele geçireli tam on yıl oluyor. Berlin Duvarı

17. Sınıf Bilinci'nde bu yeni durumu erkenden teşhis etmiştik. Bk. Sungur Savran, *"Soğuk Savaştan Sıcak Savaşa: Körfez Savaşı Aynasında Dünya Durumu"*, *Sınıf Bilinci*, 9-10, Temmuz 1991.

18. Aslında egemen bir devletin yöneticisinin ABD tarafından demokratik biçimde (!) görevden alınmasının ilk örneği 1989 yılında Panama'nın ABD ordusu tarafından işgali sırasında CIA'nın eski ajanı Noriega'nın devrilmesi ve ABD'ye kaçırılarak hapse atılması sırasında yaşanmıştı. Korsanlık mı dediniz?

19. Bu konuya daha önceki bir yazımda değinmiştim: "Küreselleşme, Milliyetçilik, Enternasyonalizm", *Onbirinci Tez*, 12, 1992. Ayrıca bk. Haluk Gerger, "Küreselleşme: Emperyalizmin En Yüksek Aşaması", *Sınıf Bilinci*, 16. Kasım 1996.

çöktüğünde burjuva dünyasında yaşanan (ve solun liberallerini de etkisine alan) sevinç, "tarihin sonu"nun geldiği, liberal demokrasinin artık ebediyen hakim olacağı tezleri (Fukuyama), dünyayı yeni bir barış ve refah döneminin beklediği hayalleri, belirli bir yaştan büyük olanların unutamayacağı kadar yeni. Ama bu on yıl içinde köprülerin altından çok sular aktı. Fukuyamalar kekelemeye başladı. Bunun bir nedeni, 1997'de Asya'da başlayıp 1998'de Rusya'ya, 1999'da da Latin Amerika'ya sıçrayan ekonomik kriz sonucunda "küreselleşme" stratejisinin bütünüyle çökmesi tehlikesi elbette. Ama uluslararası burjuvazi, devletleri ve ideologları, dev bir alanı kaplayan bürokratik işçi devletlerinde kapitalizmin restorasyonunun da çetin bir iş olduğunu çoktan kavramış durumdalar.

Kapitalist restorasyonun dümen suyunda bu toplumlara uzun onyıllar boyu görülmemiş illetler girdi. İşsizlik, açlık, evsizlik, güvencesizlik, fuhuş, mafya, sıradan gündelik şiddet, ulusal boğazlaşma... listeyi ayrıntıya meraklı olduğunuz kadar uzatabilirsiniz. Restorasyonun karşılaştığı ekonomik sorunlar bir yana, bu "geriye doğru büyük atılım"ın bu toplumlarda (bu arada devlet iktidarının henüz bürokrasinin elinde olduğu ama kapitalistleşmenin hızla ilerlediği 1,1 milyarlık Çin'de de) dev toplumsal patlamalara yol açması ihtimali uluslararası burjuvazi için hala bir kabus gibi varlığını koruyor. Bu on yıl içinde kitlelerin bu ülkelerin birçoğunda yüzünü yeniden eski partilere çevirmeye başladığı görülüyor. Sırbistan'dan Polonya'ya, Beyaz Rusya'dan Kazakistan'a bu partiler 1989-91 döneminin travmasını atlatarak yeniden canlanıyor. En çarpıcı gelişme elbette Rusya'da. Avrasya coğrafyasında her yönüyle belirleyici olan bu ülkede bugün en büyük ve belki de gerçekten örgütlü tek politik güç Rusya Federasyonu Komünist Partisi adını taşıyor. Elbette, bu partiler bürokrasinin eski partileri gibi işçi devletinin kazanımlarını (bürokrasinin çıkarları adına da olsa) kararlı biçimde savunmaktan uzak. Ama sosyal demokratlaşmış ya da "modernleşmiş" bile olsalar, bu partilerin yükselmesi *sonuçları değil nedenleri açısından* çok önemli bir gösterge değil mi?

Parti politikasından çok daha önemli olan belki de toplumsal mücadeleler. Rusya'da ya da Romanya'da madencilerin verdiği zorlu mücadeleyi önemsemeyebilirsiniz. Ama tam da Yugoslavya'nın komşusunda, Avrupa'nın eteğinde, Arnavutluk'ta doğan devrimci krizi

görmezlikten gelebilir misiniz? 1997 baharında Arnavutluk'ta kapitalist restorasyonun gölgesinde ortaya çıkan bir banker çöküşü karşısında olan biteni *Sınıf Bilinci* şöyle tasvir etmişti: "Şu anda Arnavutluk'ta yaşanan açıkca bir *devrimci krizdir.* Resmi iktidarın silahlanma tekeline son veren büyük kitleler ülkenin bir bölümünde denetimi ele geçirmişler, başkente doğru yürümeye başlamışlardır. Ordu ve polis bölünmüş, hapisane kapıları açılmıştır."[20] Bu ayaklanmanın nasıl sona erdiği hatırlardadır: olayın önemi karşısında bütün emperyalist dünya harekete geçerek İtalya önderliğinde bir çok uluslu askeri gücü Arnavutluğa sokmuş, bir yandan askeri gücüyle, bir yandan da "dolar karşılığında Kalaşnikof" olarak nitelenebilecek bir programla halkı silahsızlandırmış ve devrimin ateşini söndürmüştür. Krizin gelişmesi, ayrıca, o zaman da işaret edildiği gibi, "emekçi kitlelerin devrimci kalkışma anlarında düzenin en önemli savunma aracının reformist, düzen içi sol partiler olduğu gerçeğini" tekrar kanıtlamıştır. Eski Arnavutluk Emek Partisinin nedamet getirmiş devamı olan Sosyalist Parti emperyalizmle işbirliği içinde devrimci krizin çözülmeye uğramasında en önemli rolü oynamıştır. (Böylece, yukarıda bu coğrafyada eski resmi partilerin yeniden yükselişinin "sonuçları değil nedenleri açısından" önemli olduğunu söylememizin nedeni de anlaşılmaktadır.) Ama devrim devrimdir ve emperyalist burjuvaziye önemli işareti vermiştir. Bu alan istikrarsızlığa gebedir.

İşte emperyalizm, daha Rusya'daki ve Arnavutluk'taki gelişmeleri beklemeden, bunları öngörerek, yıllardır Doğu Avrupa'da istikrarı sağlamak üzere buraya yerleşmeye çalışmaktadır. Bu amacı emperyalizmin askeri gücü NATO'nun belgelerinden izlemek mümkün. Nato Genişlemesi Çalışma Grubu'nun, Eylül 1995'te yayınlanan nihai raporunda yer almamakla birlikte, taslak raporunda yer alan şu önerisi, duruma açıklık kazandırıyor:

> Batı Avrupa'ya dolaysız bir askeri güvenlik tehdidi bulunmamaktadır. Ancak, Orta ve Doğu Avrupa'da var olan politik istikrarsızlık ve güvensizlik NATO alanının güvenliğini büyük ölçüde etkilemektedir. NATO Orta ve Doğu Avrupa'nın güvenlik ve Batı' kurumlarıyla bütünleşme arzularını gerçekleş-

20. "Arnavutluk: Avrupa'nın eteğinde devrimci kriz", "Sınıf Belleği", Sınıf Bilinci, 17, Nisan 1997, s.28.

tirmelerine yardımcı olmalı, böylelikle kendi üyelerinin istikrar konusundaki çıkarları hizmet etmelidir.[21]

Bu yüzdendir ki NATO, ilk elde Çek Cumhuriyeti, Polonya ve Macaristan'dan başlamak üzere Doğu Avrupa'ya doğru genişlemektedir. Bu yüzdendir ki, Amerika son yıllarda Doğu Avrupa'nın tam 13 ülkesiyle iki taraflı askeri programlar uygulamakta, Ortadoğu'dan sonra askeri teçhizat alımında en büyük finansman desteğini bu ülkelere sağlamaktadır.[22] Nihayet bu yüzdendir ki, ABD Bosna Savaşı'nı dikkatli bir planlamayla uzatmış ve sonunda bu ülkeye NATO öncülüğünde ve komutası altında 60 bin kişilik bir uluslararası gücün yerleşmesini sağlamıştır.

Bugün NATO'nun Bosna dışında Hırvatistan, Makedonya, Arnavutluk ve Macaristan'da birlikleri vardır. İtalya'daki Aviano üssü de hesaba katılırsa, NATO'nun Doğu Avrupa'ya derhal erişmek için seferber edeceği yaklaşık 150 bin kişilik bir gücü bölgeye yığılmıştır.[23] Kosova Savaşı'nı da ancak bu gelişmelerin ışığında ele alabileceğimizi aşağıda göreceğiz.

2. Amerika/Avrupa çelişkisi

Amerika'nın Yugoslavya'nın kapitalist restorasyonu birlik içinde yaşamasını öngören bir politikadan Bosna Savaşı'nı kışkırtan ve uzamasına yol açan bir politikaya geçerek (moda askeri deyimle) Yugoslavya "tiyatrosu"nda baş aktör haline gelmesinin nedenine yukarıda kısaca değinmiştik. ABD, Almanya'nın Orta ve Doğu Avrupa'da oluşturmaya yöneldiği yeni etki alanını kendi özgül emperyalist amaçları için bir tehlike olarak görmüş ve bölgeye boylu boyunca girerek emperyalist politikanın yönetimini eline almıştır. Yugoslavya savaşlarının ardındaki bu dinamiği biraz daha ayrıntısıyla incelemek gerekiyor.

"Küreselleşme" ve Yeni Dünya Düzeni dönemi, emperyalistler arasındaki çelişkilerin Soğuk Savaş dönemindekine oranla keskinleşmeye başladığı bir dönemdir. Bunun temelinde yatan neden, elbette

21. Aktaran: Gervasi, a.g.m., s. 38.
22. Ellen Ray/Bill Schaap, "NATO and Beyond: The Wars of the Future", CovertAction Quarterly, 66, kis 1999, s. 7.
23. Gervasi, a.g.m., s. 20.

kapitalist dünya ekonomisinin 1974-75 daralmasından bu yana yaşadığı genel krizdir. Kapitalizmin bütün krizleri, farklı sermayelerin, farklı ülkelerin ve rekabet içindeki bütün aktörlerin, daralan olanaklar dolayısıyla eskisinden daha fazla rekabet içine girdiği bir dinamik yaratırlar. Kapitalizmin genel krizinin yarattığı bu dinamiğe ek olarak bugün iki etken emperyalistler arasındaki çelişkileri daha da gergin hale getirmektedir. Bunlardan biri, tarihsel olarak erkenden bütünleşmiş Amerikan sermayesi karşısında farklı ulusal devletlere bölündüğü için dezavantajlı durumda kalan Avrupa finans kapitalinin Avrupa Birliği aracılığıyla yaşamakta olduğu bütünleşme sürecidir. İkincisi ise, Yeni Dünya Düzeni'nin ta kendisidir: YDD, bir yanıyla, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra doğan boşlukta dünyanın bir yeniden paylaşımı olduğu için, bu paylaşım aynı zamanda emperyalistler arası bir paylaşım mücadelesine kaçınılmaz olarak yol açacaktır.

İşte bu koşullar altında Amerika öteki emperyalist ülkeler karşısında büyük bir koza sahiptir: askeri gücü, ötekilere göre karşılaştırma dahi kabul etmeyecek kadar üstündür. Rekabetin ekonomik, finansal, nüfus, coğrafya, tarihsel bağlar vb. vb. boyutlarında her üç emperyalist odağın da (ABD, Japonya, Avrupa) farklı üstünlükleri olabilir, ama askeri alanda (dolayısıyla uluslararası politikada) öteki odaklar şimdilik ABD ile yarışmayı hayal bile edemezler. İşte ABD emperyalistler arası ilişkilerde bu durumun böyle kalmasını sağlamak zorundadır. Askeri alandaki politikasının belirleyenlerinden biri budur.

Sovyetler Birligi'nin dağılmasının hemen ardından ABD gazetelerine sızan bir belge bunun ABD için ne kadar önemli olduğuna tanıklık ediyor. Pentagon (ABD Savunma Bakanlığı) tarafından hazırlanan bu belge, bizim ünlü Milli Savunma Siyaseti Belgesi türünden bir şey. Başlığı "Savunma Planlama Rehberi". Belgeden bazı bölümler New York Times gazetesinde yayınlandığı halde hiçbir zaman yalanlanmamış. Okuyalım.

> İlk hedefimiz yeni bir rakibin ortaya çıkmasını engellemektir (...) İleri sanayi ülkelerinin çıkarlarını yeterince göz önüne almalıyız ki, onları bizim önderliğimize kafa tutmaktan ya da kurulu politik ve ekonomik düzeni devirme arayışına girmekten caydırabilelim. Nihayet, potansiyel rakiplerimizin daha geniş bir bölgesel ya da küresel rol oynamayı ümit bile

> etmesini engelleyebilecek mekanizmayı ayakta tutmamız gerekir.[24]

Bu genel perspektif, ABD ile Avrupa arasındaki ilişki sözkonusu olunca NATO'nun sadece dünya jandarması olarak değil, aynı zamanda Avrupa'yı ABD hegemonyası altında tutmanın bir aracı olarak da ayakta tutulması için çaba gösterilmesi anlamına geliyor.

> NATO'yu hem Batı savunma ve güvenliğinin temel aracı olarak, hem de Avrupa'nın güvenlik işlerine ABD etkisinin ve katılımının bir kanalı olarak muhafaza etmek hayati önem taşıyor. (...) NATO'nun altını oyacak, sadece Avrupa'yı kapsayan güvenlik düzenlemelerinin ortaya çıkmasını önlemek için çaba göstermeliyiz.[25]

ABD'nin Avrupa karşısındaki politikası burada bütün çıplaklığıyla ortaya çıkıyor. Uygun sonucu çıkaralım. '90'lı yılların başındaki Körfez Savaşı ve 1995'te Bosna Savaşı sırasında NATO'nun Bosnalı Sırpları bombalaması örneklerinde olduğu gibi, Kosova Savaşı'nın da amaçlarından biri, ABD'nin emperyalist ittifakı kendi önderliğinde toplama çabasıdır. Emperyalistler arası çelişkilere hiçbir biçimde öncelik ve belirleyicilik verilmemelidir. Böyle bir yaklaşım gerçekliği yanlış okuduğu gibi, politik olarak da Avrupa emperyalizmini ABD emperyalizmine karşı koruma sonucunu verebilir. Buna karşılık emperyalistler arası çelişkinin etkisinin ve ABD'nin bu çelişkilere hakim olabilmek için geliştirdiği stratejinin bilincinde olmak gerekir. ABD'nin stratejisinin tam anlamıyla tutmadığı ve Kosova Savaşı'nın bu bakımdan tam tersi yönde bir gelişmeye de sahne olduğu noktalarına aşağıda döneceğiz.

3. Dünya jandarması olarak NATO

Emperyalistler arası çelişkiyi birinci plana çıkarmanın "gerçekliği yanlış okuduğu" nu söylemiştim. Buradaki yanlışlık şudur: NATO yalnızca ya da esas olarak Amerika ile Avrupa arasındaki güç mücadelesinin bir aracı olarak kavranırsa, dünya çapında üstlenmeye başla-

24. *The New York Times*, 8 Mart 1992. Aktaran Sara Flounders, "Introduction", a.g.m., s. 3-4.
25. Aynı yerde.

dığı yeni rolü anlamak mümkün olmaktan çıkar. Aynı zamanda Kosova Savaşı'nı neden NATO'nun yürüttüğü, BM'in neden dışlanmaya çalışıldığı, sözde Barış Gücü'nün (KFOR) komutasının NATO'da olması için neden bu kadar ısrar edildiği de anlaşılamaz şeyler haline gelir. İşin kısası şudur: NATO bütün dünyada asayişi Amerika'nın çıkarları doğrultusunda sağlayacak bir uluslararası polis rolünü üstleniyor.

ABD Dışişleri Bakanı Madeleine Albright'ın ifadesiyle, NATO "tercih ettiğimiz kurum"dur. "Komünizm" tehdidi bittiyse, "bölgesel istikrarsızlık", "kitle imha silahları", "kabadayı devletler", "terorizm", hatta İslami köktendincilik gibi yeni tehdit unsurları vardır.[26] Kısacası, NATO, bir burjuva gazetesinin ifadesiyle, "Amerikan ve Avrupa çıkarlarına yönelik tehditlere karşı küresel bir vurucu güce" dönüştürülmektedir.[27] NATO'nun 50 yıllık tarihinde ilk savaşlarını Bosna'da ve Kosova'da, yani teknik jargonda geçen deyimle "alan dışı"nda yapmış olması bu bakımdan son derece anlamlıdır.

Nitekim NATO'nun 50. yılını kutlamak için Nisan sonunda Washington'da bir araya gelen üye devlet yöneticileri NATO için yeni bir "misyon" tanımlamışlardır. NATO'nun yeni konsepti, "kriz yönetimi" ve "NATO üyesi olmayanlarla işbirliği" ayakları üzerinde yükseliyor. Eskiden amaç bildirgesinde var olan şu cümle belgelerden çıkarılıyor: "İttifak amaçları bakımından sadece savunmayı hedefler: silahlarından hiçbiri özsavunma dışında hiçbir zaman kullanılmayacaktır."[28] Rusya ile ilişkileri düzenleyen Sürekli Ortak Konsey askıya alınmıştır; bugün önem kazanan organ ise, 25 üye-olmayan ülkeyi NATO etrafında kümelendirmeye ve bir bekleme odası işlevi görmeye yarayan Barış İçin Ortaklık (BIO) anlaşmasının yürütme organı Euro-Atlantik Ortaklık Konseyi'dir.[29] Amerikan emperyalizminin görüşlerini en iyi temsil eden gazetelerden birinin bu konudaki başyazısı, NATO'nun yeni karakterini gayet iyi özetliyor:

> Balkanlarda en azından 100.000 askerlik bir ordunun toparlanmasının gerektireceği uzun zaman dilimi, NATO'nun

26. Bu unsurları (İslami hareket hariç) ABD'nin NATO nezdindeki temsilcisi Alexander Vershbow sayıyor. Aktaran: Ray/Schaap, a.g.m., s. 6, dn. 15.
27. *The New York Times*'in 7 Aralık 1998 tarihli başyazısından aktaran Ray/Schaap, s. 6.
28. The New York Times, 22 Nisan 1999.
29. Aynı yerde.

> daha çevik bir savaş gücüne ihtiyacı olduğunu gösteriyor. (...) Bölgesel ve yerel çatışmaların damga vurduğu bir dönemde gücün büyüklüğü ve ateş kapasitesi, süratten ve manevra kabiliyetinden daha az önemli olabilir. Başkan Clinton ve NATO'daki meslektaşları NATO'nun Yugoslavya gibi bir ülkeye müdahale etmesinin ne zaman uygun olacağı hassas sorununda tartışmalılar. Bir saldırgan sınırlar ötesinden vurursa, özellikle bir NATO üyesini vurursa, askeri bir tepki vermeyi savunmak gerektiği genellikle açıktır. Ama Kosova vakası öyle gösteriyor ki bir despot kendi halkına soykırıma yönelik bir saldırı emri verir ya da yüzbinlerce vatandaşını yurtlarından sürerse, müdahale yine haklı olabilir.[30]

Kısacası, NATO'nun yeni yönelişi açıkça bütün dünyanın jandarması olma yönündedir. Hem Bosna, hem de Kosova savaşları bu yeni rolün bir denemesi, bir alıştırması olmuştur.

4. Helsinki'den Kosova'ya

Bu aşamada şöyle bir soruyu kendimize sormakta yarar var: NATO Doğu'ya doğru genişlemekle birlikte neden Rusya'yı da içine almıyor? Bunun cevabı açıktır: Avrasya bölgesinde tarihsel, coğrafi, ekonomik, askeri ve kültürel nedenlerle emperyalist düzene meydan okuyabilecek, kapitalist restorasyonun geriye çevrilmesinde öncü rolü oynayabilecek tek güç Rusya'dır da ondan. Elbette Yeltsin'in yönetimindeki Rusya değil. Ama bu ülkedeki son gelişmeler emperyalistlerin korkularının boşa olmadığını, Rusya'nın yeniden emperyalist düzene karşı bir tehdit oluşturabileceğini ortaya koymuştur.

Emperyalizmin Rusya ile ilişkilerinin son dönemdeki gelişimini iki açıdan ele almak mümkün. *Kurumsal düzeyde*, 1975 Helsinki Nihai Senedi'nin imzalanmasıyla başlayan süreç, 1990'da Paris'te Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'nın (AGİK — daha sonra Teşkilat haline gelecek ve bugünkü AGİT adını alacaktır) oluşmasıyla sonuçlanacaktır. Sovyet bürokrasisinin "barış içinde bir arada yaşama" ilkesi temelinde Brejnev döneminde başlattığı ve restorasyonist kampın devam ettirmeye çalıştığı bu politika, Avrupa kıtasında güvenliğin, kurallara bağlı biçimde, ABD'nin de işin içinde olduğu ama esas olarak

30. The New York Times'in 23 Nisan 1999 tarihli başyazısı.

Batı Avrupa ile Rusya'nın askeri güçlerine yaslanan bir düzen içinde sağlanacağı bir modeli öngörüyordu. G-7'nin G-8 haline gelmesini de, Yugoslavya savaşları sırasında kurulmuş olan Temas Grubu'nu da bu çerçeve içinde görmek mümkün.

Politikalar düzeyinde ise, Rusya'nın emperyalizmin politik yönelişlerine karşı tavrının gelişimini ele almak gerekiyor. Gorbaçov yönetimindeki Sovyetler Birliği (1985-1991), dış politikasını adım adım emperyalizmin çıkarlarıyla uyumlaştırdıktan sonra, nihayet 1990-91 dönemecinde, yani YDD dönemi açılırken, Birleşmiş Milletler Güvenlik Kurulu'nda, veto hakkına sahip olduğu halde bu kurumun emperyalizmin savaşına onay vermesine engel olmayarak tam anlamıyla YDD önünde diz çökmüştü. Körfez Savaşı ile Kosova Savaşı arasındaki en önemli farklardan biri burada ortaya çıkıyor: Rusya'daki yeni güçler dengesi dolayısıyla ABD ve emperyalist müttefikleri Yugoslavya'nın bombalanması kararını BM'e getir(e)memişlerdir. Bu yüzden savaş açıkça uluslararası hukukun çiğnenmesiymiş, zarar yok. Bu yüzden de emperyalist ülkeler (bu arada tabii Türkiye de) onbir hafta boyunca savaş ilan etmeksizin bir ülkeyi bombalamak gibi hukuki tuhaflıklara kalkışmışlar, zarar yok. Hukuksal incelikler, Rusya'nın (ve belki de Çin'in) BM Güvenlik Kurulu'nda Yugoslavya'ya saldırıyı veto ederek engellemelerinden daha az önemlidir! Ama bu yaklaşımla birlikte, emperyalist kampın Helsinki, AGİT ve her tür kolektif güvenlik anlayışını terketmeye yöneldiği de böylece ortaya çıkmaktadır.

Yugoslavya'nın parçalanması ve bunu izleyen savaşlar, emperyalizmin Helsinki/AGİT çerçevesini adım adım terkettiğini gösteriyor. Birincisi, Almanya'nın Slovenya ve Hırvatistan'ı telaş içinde bağımsız birer ülke olarak tanıması Helsinki Nihai Senedi'nin açıkça çiğnenmesidir, çünkü bu antlaşma Avrupa'da sınırların değiştirilmesini bütünüyle dışlamaktadır.[31] İkincisi, Bosna Savaşı sırasında NATO'nun Bosna Sırplarını bombalaması tek yanlılığıyla Kosova Savaşı'nın bir ön habercisi olmuştur. Nihayet, en önemlisi, Kosova sorununun ele alınışında Temas Grubu bir rol oynamış olsa bile, NATO hem BM'i, hem AGİT'i, hem de Temas Grubu'nu yani Rusya'yı görmezlikten gelerek kendi başına Yugoslavya'ya savaş açmış ve böylelikle Helsinki

31. D. Johnstone, "Seeing Yugoslavia...", a.g.m., s. 12, dn. 6.

anlayışını bütünüyle terketmiş olmaktadır.[12] Rusya'nın daha sonra işin içine sokulmasının bütünüyle NATO'nun kendini içinde bulduğu çelişkili konumdan, yani çaresizlikten kaynaklandığını aşağıda göreceğiz.

Helsinki anlayışının emperyalizm tarafından terkedildiğinin saptanması, devrimci Marksist bir anlayış açısından yalnızca iki bakımdan önemlidir. Birincisi, uluslararası politikadaki biçimlenmelerin ve güç dengelerinin değiştiğini saptamak gelecekte sosyalist politikalar belirlenirken önem taşır. İkincisi, Sovyet bürokrasisinin onlarca yıldır gönül verdiği "barış içinde bir arada yaşama" ve detant politikasının hali pür melalini ortaya koyar bu gelişme. Helsinki Nihai Senedi'ni göklere çıkaranlar, emperyalizmin esas olarak dostluk senetleriyle değil, ancak proletaryanın uluslararası seferberliğiyle geriletilebileceği gerçeğini, şimdi somut dünyadaki pratik gelişmelerle öğrenmektedirler.

4. Avrasya'da "Büyük Satranç Tahtası"

Peki, emperyalizm 90'lı yılların başında alayu vala ile ilan ettiği AGİT'i bugün neden terkediyor? Burada Yugoslavya savaşlarının ve en önemlisi Kosova Savaşı'nın özüne ilişkin bir soru ile karşı karşıyayız. Bunu kavrayabilmek için önce, Doğu Avrupa'nın ve Sovyetler Birliği'nin çözülüşünden sonra Avrasya coğrafyasının durumuna bakmak gerekiyor. Bu konu Türkiye'yi de doğrudan ilgilendirdiği için bizim açımızdan çok önemlidir.

"Avrasya" aslında, kelimenin yapısının da ortaya koyduğu gibi, Avrupa ile Asya kıtalarının oluşturduğu tek ve birleşik kara parçasına verilen addır. (Dikkat edilirse, bu iki kıtayı, İstanbul ve Çanakkale boğazları dışında hiçbir deniz ya da okyanus ayırmamaktadır. Bu yüzden Avrupa ile Asya arasındaki sınırın nerede başlayıp nerede bittiği genellikle belirsizdir. Örneğin hepimizin geleneksel olarak "Asya" diye algıladığımız Kafkas ülkeleri şimdi Avrupa Konseyi'ne üye veya aday olmaktadırlar.) Ancak son dönemde Avrasya kavramı Rusya ve Balkanlar'dan başlayarak Ortadoğu ve Kafkasları içine alacak biçim-

32. Bu Tarık Ali'nin Kosova Savaşı'ndan çıkarttığı en önemli sonuçlardan biridir Bk. "Springtime for NATO", New Left Review, 234, Mart/Nisan 1999, s. 65 ve 72. Ayrıca bk. Tariq Ali, "NATO's Balkan Adventure", Monthly Review, c. 51 (2), Haziran 1999.

de Doğu'da Orta Asya'nın Türki ve Farsi dünyasına kadar uzanan bir coğrafyayı tasvir etmek için kullanılıyor. Biz de bu kullanıma uyalım.

Sözü edilen bölgede üç unsur temeldir. Birincisi, bu bölge dünyanın enerji deposu olacak kadar bol petrol ve doğal gaz rezervlerine sahiptir. Eskiden Ortadoğu, petrol yatakları dolayısıyla, emperyalizm için neyse, şimdi (Ortadoğu'nun devam eden öneminin yanısıra) Kafkasya ve Orta Asya da hem petrol hem de doğal gaz rezervleri (Azeri, Türkmen, Kazak petrol ve doğal gazı) sayesinde benzer bir gelecek vaad etmektedir. İkincisi, dünyanın en büyük iki ülkesinin (Çin ve Hindistan), askeri bakımdan gerilemekle birlikte en büyük ikinci nükleer gücünün (Rusya) ve ikinci büyük ekonomisinin (Japonya) dev güçler olarak yer aldıkları Asya kıtası açısından, Orta Asya ve ona açılan kapı olarak Kafkasya, büyük bir jeostratejik önem taşımaktadır. Üçüncüsü, Balkanlardan Orta Asya'ya dek iki büyük etnik grup (Slavlar ve Türkiler) ve iki din (başlıca Ortodoks olmak üzere Hıristiyanlık ve İslam) bütün tarih boyunca içiçe geçmiş ve karşı karşıya gelmişlerdir. Burada patlayıcı bir karışım ile karşı karşıyayız.

İşte böyle bir bölgede 1991'den beri ortaya yeni bir tablo çıkmıştır. 19. yüzyılın başından itibaren çarlık Rusyası'nın hakimiyeti altına aldığı, Ekim devrimi ile birlikte kaderini sovyetik Rusya ile birleştiren Türki alem, Sovyetlerin dağılması ve Bağımsız Devletler Topluluğu'nun kurulması ile birlikte, bütün dünyanın ilgisini çeken, en başta da emperyalizmin iştahını kabartan bir bölge haline gelmiştir. Önümüzdeki dönemin en büyük jeopolitik ve ekonomik mücadelelerinin bu bölge üzerinde verileceğini söylemek için kahin olmaya gerek yok.

İşte başta Amerika olmak üzere emperyalizmin Balkanlar macerası aynı zamanda bu sorunla ilgidir. ABD, Gorbaçov (1985-91) ve Yeltsin (1991'den günümüze) dönemlerinde, önce Sovyetler Birliği'nin, daha sonra da Bağımsız Devletler Topluluğu'nun iç işlerine karışmamaya, kapitalist restorasyon çizgisini benimseyen ve kendisiyle uyumlu bir uluslararası politika yürüten bu önderlerin işini kolaylaştırmaya çaba göstermiştir. Ama 1998 Ağustos ekonomik iflası bir dönüm noktası olabilir. Rusya eğer yeniden sosyalizm yoluna girer ya da Rus milliyetçiliği ekseninde Batı'ya ciddi biçimde kafa tutmaya başlarsa, Amerika ve genel olarak emperyalizm aynen Yugoslavya'ya yaptığı gibi bir parçalama operasyonuna girişebilir. Kosova Savaşı

Rusya'ya bir ihtardır; aynı zamanda, gelecekte Rusya'ya karşı düzenlenebilecek bir saldırının provasıdır. Eğer Rusya emperyalizmin dümen suyundan bütünüyle ayrılırsa, Kafkas ve Orta Asya cumhuriyetlerini Bağımsız Devletler Topluluğu'ndan, hatta Müslüman cumhuriyet ve özerk bölgeleri Rusya Federasyonu'ndan koparmak için Kosova savaşı ideal bir model ve emsal değil midir?

Bakın Amerikan emperyalizminin ideologlarından biri, daha Kosova Savaşı patlak vermeden, ABD'nin Kosova sorununa yalnızca görüşmeler düzeyinde karışmakta olduğu bir aşamada sorunu nasıl görüyor:

> Ekim ayında Kosova konusunda varılan Holbrooke Miloşeviç anlaşmasını Richard Holbrooke gayet doğru olarak emsali görülmemiş bir olay diye tanımlıyor. NATO kendi üyesi olmayan egemen bir devletin iç ihtilafına, kendi üyelerini korumak için değil, o öteki devleti, isyan halinde bir etnik azınlığa uyguladığı baskıyı durdurmaya zorlamak için müdahale etmiş oluyordu (...) Washington bunu Avrupa içinde ve dışında var olan ve gelecekte ortaya çıkacak olan farklı türden sorunlarla başa çıkacak yeni bir NATO için bir emsal olarak görüyor. Bu, Balkanlardaki huzursuzlukların ötesinde, Irak'ta, İran'da ve Güney Asya'da olduğu gibi kitle imha silahlarının yayılmasına, "kabadayı devletler"in yarattığı başka tür sorunlara, uluslararası terörizme, hatta uyuşturucu ticaretine kadar uzanıyor (...) Zbigniew Brzezinski son kitabında (The Grand Chessboard - Büyük Satranç Tahta sı), ittifakı "Avrasya'nın bütünü için entegre, kapsayıcı ve uzun dönemli bir strateji"nin bir aracı gibi görüyor. Bu çerçevede NATO nihai olarak Asya'ya erişecek, burada Amerika'nın önderliğinde bir başka ittifak, Pasifik ve Güneydoğu Asya devletlerini birbirine bağlayacaktır."[33]

Bütün bu stratejide elbette Türkiye'yi doğrudan ilgilendiren çok önemli bir yer vardır. ABD, geleceğin güvenlik ağını oluşturmak için Avrupa'da Balkanlardan başlayarak, Ortadoğu'dan ve Kafkaslardan geçerek, Orta Asya'da sona erecek bir Müslüman devletler zincirini oluşturmaya şimdiden başlamıştır. Elbette, demin belirttiğimiz gibi

33. William Pfaff, "Washington's New Vision for NATO Could Be Divisive", *International Herald Tribune*, 5 Aralık 1998. Aktaran: Johnstone, "To Use a War", a.g.m., s. 50, dn. 2.

henüz Rusya'nın "arka bahçesi"ne doğrudan el atmamıştır. Ama Balkanlarda ve Ortadoğu'da ittifaklar zinciri genişlemektedir. Bu zincirde "Türkiye...yeni yükselen blokta merkezi bir öneme sahiptir."[34] *Bosna ve Kosova bu zincirin Balkanlardaki ayaklarıdır.* (Her iki savaşın da Müslüman nüfuslara destek olmak üzere yapılması bir raslantı olmasa gerek!) Arnavutluk (belki de yarın Kosova ile birleştirilecek bir Büyük Arnavutluk) Balkanlardaki üçüncü adaydır. Bu ittifakın Ortadoğu'daki belkemiği İsrail-Türkiye eksenidir. Başta Ürdün olmak üzere bir dizi Arap ülkesi bu yeni oluşumun adaylarıdır. Ama Türkiye açısından en önemlisi Kafkasya ve Orta Asya ile ilişkisidir. Bu alanda ise 1990'dan bu yana Türkiye hakim sınıflarının bütün güçlerini (ve maalesef solun da önemli bir bölümünü) pan-Türkizm, Enverizm, dış Türkler histerisinin sarmış olduğu, Karadeniz Ekonomik İşbirliği ve ECO gibi uluslararası kuruluşların bu yaklaşımın bir ürünü olduğu hepimizin malumudur.

İşte Kosova Savaşı Türkiye için bundan dolayı bu kadar önemlidir. *Kosova Avrasya'nın geleceğine ışık tutuyor.* Türkiye'nin sosyalistleri Kosova Savaşı'nın dinamiklerini bu yüzden derinlemesine incelemek ve gelecek konusunda sonuçlar çıkarmak ihtiyacındadırlar.

5. Dayton Anlaşması: Küresel Sömürgecilik

Şu ana kadar yaptığımız tartışma şunu ortaya koyuyor: Yugoslavya'da oynanan oyun, YDD'nin inşası sürecinin çarpıcı bir sahnesidir.

Bu görüşün sağlamasını yapmak için (kelimeyi aritmetikteki anlamıyla kullanıyorum) elimizde çok önemli bir veri var: Bosna Savaşı'nı bitiren Kasım 1995 tarihli Dayton anlaşması. Eğer Marksistlerin sık sık tekrarladıkları gibi, "savaş politikanın başka araçlarla sürdürülmesi" ise, barış da savaşın hangi amaçlarla yapıldığına ışık tutan bir süreçtir. Savaşın yerini politikanın çıplak biçimde aldığı andır. Bu açıdan bakıldığında, Dayton barışı (eğer bu derece kırılgan bir anlaşma için bu adı kullanmak mümkünse), Bosna Savaşı'nın bütün anlamını ele vermektedir. Çünkü Dayton barışı Bosna'da, bildiğimiz anlamda bir egemen devlet değil, bir *uluslararası sömürge* kurmuştur.

Dayton'da kurulan "devlet"in en tepesinde (BM Genel Sekreteri tarafından atanan) bir Yüksek Temsilci yer alır. Yüksek Temsilci, bir

34. Gervasi, a.g.m., s. 31.

sömürge idaresinin başındaki Genel Vali'nin yetkilerine sahiptir: askeri konuların dışındaki bütün konularda son karar hakkı (yani veto hakkı) vardır. Yani Bosna devletini oluşturan iki hükümetin (Hırvatların ve Müslümanların ortak federasyonunun ve *Republika Srpska* olarak anılan Bosna Sırplarının hükümetinin) bütün kararlarını iptal edebilir ve seçimler dahil birçok işlemi de iptal etmiştir. Yüksek Temsilci'ye bağlı bir "Komiser", yabancı ülkelerden devşirilmiş bir polis gücünü yönetir. Askeri olarak Bosna NATO işgali altındadır. NATO dışı ülkelerden de birliklerin yer aldığı 60 bin kişilik bir "Barış Gücü" NATO'nun birleşik komutası altındadır.

Ne var ki, uluslararası sömürgecilik yönetim ve güvenlik alanlarıyla sınırlı değildir. Ekonomi alanı da emperyalizmin uluslararası kuruluşlarının yönetimine verilmiştir. Bosna'nın Merkez Bankası'nın guvernörü IMF tarafından atanmaktadır. Aynen Yüksek Temsilci gibi, Merkez Bankası guvernörünün de "Bosna-Hersek'in ya da komşu bir devletin vatandaşı olamayacağı" hükme bağlanmıştır. Anlıyorsunuz ya, bu Balkan insanları "piyasa ekonomisi"ne alışık olmadıkları için ekonomilerine yabancıların bakması gerekiyor! Üstelik Merkez Bankası bir merkez bankasının işlev ve yetkilerinden de yoksun kılınmıştır. Dünya ekonomisini izleyenler "Para Kurulu" uygulamasının vatanı olarak Arjantin'i bilirler. Sonuç olarak ulusal parayı zorunlu biçimde dolara bağlayan bu kurumlaşmaya karar veren, Arjantin'in kendi burjuvazisi olmuştur. Ama Para Kurulu, Bosna'ya dayatılmıştır: Dayton anlaşmasına göre, Merkez Bankası, "ilk altı yıl boyunca (...) para yaratma yoluyla kredi sağlayamaz; bu açıdan sadece bir para kurulu gibi davranabilir."

Nihayet bir işçi devleti tarihinden gelen Bosna'nın geniş kamu sektörünün yönetimi ve "yeniden yapılandırılması", yani özelleştirilmesi, Kamu İşletmeleri Komisyonu'na verilmiştir. Bu komisyonun çalışmalarını Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD) yönlendirecek, başkanını da bu kurum atayacaktır.

Dayton anlaşması, aynı zamanda, gayet demokratik bir biçimde, Bosna halklarına en ufak bir danışma bile olmaksızın, Bosna'ya bir de anayasa hediye etmiştir![35]

İşte, barbarca bir savaşı sona erdirdiği için bütün dünyanın memnuniyetle karşıladığı Dayton anlaşması! Amerika'nın savaşı neden

35. Dayton anlaşmasıyla kurulan "devlet"in gerçekte bir sömürge olduğunun vurgulanmasını Chossudovsky'ye borçluyuz. Bk. "Dismantling Yugoslavia, Colonizing Bosnia", a.g.m., s. 80-81.

derinleştirmek istediğini anlamak çok zor olmasa gerek! Dayton anlaşmasından doğan uluslararası sömürgenin karakterini kavramak iki bakımdan çok önemli. Birincisi, bu, geleceğin modeli olmaya adaydır. Aşağıda göreceğimiz gibi, daha şimdiden Kosova sorununun çözümü için savaştan önce toplanmış olan Rambouillet konferansına emperyalistlerin getirdiği anlaşmaya örnek olmuştur. Emperyalizm yeni bir sömürgecilik geliştiriyor: *çok-taraflı sömürgecilik*. 19. yüzyıl sonu, tekil emperyalist devletlerin, biribirleriyle yarış içinde, dünyanın çeşitli bölgelerinde kendilerine bağlı sömürge idareleri kurmalarına tanık olmuştu. 20. yüzyıl sonunun "küreselleşme" çağı da kendine uygun bir sömürgecilik türü yaratıyor: emperyalist devletlerin hep birlikte yönetecekleri sömürgeler. Bosna bu yeni sömürgenin ilk örneği olmaya adaydır.

İkincisi, ulusal kurtuluşları için emperyalizme bel bağlayan halklar için burada muazzam bir ders yatıyor. Dün Bosna'nın Müslümanları, bugün Kosova'nın Arnavutları ulusal bağımsızlığın kendilerine emperyalizm tarafından hediye edileceği umuduna kapıldılar. Sonuca bakın: *elde ettikleri bağımsız bir devlet değil, bir sömürgedir.* Dünyanın her yanındaki ulusal hareketlerin ibretle incelemesi gereken bir örnekle karşı karşıyayız!

IV. Yugoslavya'da ulusal sorun

Yukarıda sergilenen tahlilin, Yugoslavya savaşları konusunda var olan konsensusun bir noktasını çökertmiş olduğunu umuyorum: emperyalizm Yugoslavya savaşlarında, "yaramaz" ya da "kötücül" Balkan halklarıyla başa çıkamayan tarafsız bir hakem değil, kendine özgü çıkarları dolayısıyla Yugoslavya'nın bölünmesini kışkırtan, sonra da savaşı derinleştirmek için çaba gösteren bir aktör (ya da bir dizi aktör) konumundadır. İyi tanımlanmış bir stratejiyi adım adım uygulama amacıyla hareket etmiştir.

Bunu saptamak önemli, ama Yugoslavya savaşlarının tek boyutu bu değil elbette. Sorunun yukarıda gördüğümüz gibi bir de Yugoslavya'nın kendi iç ilişkilerine özgü boyutları var. Şimdi uzun bir dünya turundan sonra yine orta ölçekli analizimize dönerek Yugoslavya'da farklı uluslar arasındaki ilişkileri ve bu ilişkilerin savaşlar aracılığıyla ifade ediliş biçimini ele alalım. Bu konuya girerken, bir noktayı hatır-

lamamız gerekiyor: standart görüş, (halklar arasında kadim düşmanlık teorisi bir yana bırakılırsa) Yugoslavya'nın bölünmesinin ardında hep Sırp milliyetçiliğini ve Miloşeviç'i görmüştür. Yukarıda bu konuyu tartışırken, bölünmede emperyalizmin (özellikle Almanya ve ABD'nin) ne denli büyük bir rolü olduğunu gördük. Böylece, standart görüş bir yara almış oldu. Ama iş bununla bitmiyor: aynı zamanda Yugoslavya'nın kendi içinde taşıdığı dinamikleri (ekonomik kriz ve kapitalist restorasyon, zengin ulusçuluğu, Avrupa Birliği vb.) de ortaya koymuş bulunuyoruz. Eğer bunlar doğruysa, en azından, standart görüşün aşırı derecede indirgemeci olduğunu, birçok faktörün rol oynadığı tarihsel önemi haiz bir toplumsal olayda tek bir faktörü ötekilerden yalıtarak öne çıkarttığını söyleme hakkına sahibiz. Ama sorun burada da kalmıyor. Standart görüş bölünmenin ve savaşın sorumluluğunu yine de Sırp milliyetçiliğine atfetmeye devam edebilir; yani, öteki koşullar doğru olsa bile, azgın, şoven, faşizan milliyetçiliğiyle, savaştaki mezalimiyle, bölünmeye Sırp unsuru neden oldu diye ısrar edebilir. Bu da yanlıştır. Sırp milliyetçiliği hiçbir biçimde Yugoslavya'nın bölünmesinden ya da savaşlardan tek başına sorumlu tutulamaz.

Bu tartışmayı yapmak aynı zamanda eski Yugoslavya'da ulusal sorunu ve çözümünü tartışmak anlamına geliyor. Sorunu üç temel nokta etrafında odaklaştırabiliriz. Çünkü standart görüş, herşeyin sorumlusu olarak Sırp milliyetçiliğini gösterirken bu üç noktaya yaslanmaktadır: Sırpların (ve Miloşeviç'in) faşizan milliyetçiliği; Sırpların savaş mezalimi; Sırpların ezen ulus olarak sorumluluğu. Tartışmaya girmeden önce, bir soyutlama yapalım: Sırp/Kosova çelişkisini bu aşamada bir kenara koyarak, sorunu genelliği içinde inceleyelim; bu genel incelemeden sonra Kosova sorununu özgül boyutlarla tartışmaya katabiliriz. Çünkü Kosova sorunu bazı bakımlardan (bunların ne olduğunu aşağıda göreceğiz) eski Yugoslavya'nın öteki ulusal sorunlarından farklılıklar göstermektedir.

1. "Faşizan" Sırp milliyetçiliği mi?

Önce Sırp milliyetçiliğinin azgın, şoven, hatta faşizan karakteri sorununu ele alalım. Konuyu izleyenlerin bildiği gibi, yaygın iddia, Miloşeviç'in Sırp Komünist Partisi'nin başına gelmesinden (1987)

sonra Sırp milliyetçiliğini kışkırttığı, 1989 yılında Kosova'nın 1974 anayasasıyla garanti altına alınmış özerkliğini tek yanlı olarak ortadan kaldırdığı, aynı yıl Osmanlıların Sırpları yenilgiye uğratmış olduğu tarihi Kosova Savaşı'nın 600. yıldönümünde son derece tahrik edici ve şoven bir konuşma yaparak Sırp milliyetçiliğinin zembereğinden boşanmasına yol açtığı, bütün bunların amacının Yugoslavya'nın çeşitli cumhuriyetlerine dağılmış Sırpları bir Büyük Sırbistan'da birleştirme hedefini güttüğü yolundadır. Buna Miloşeviç'in bir diktatör olduğu ve rakiplerine karşı amansız, acımasız baskı yaptığı yolundaki tezi de eklemek gerekiyor.

Miloşeviç'in Sırp milliyetçiliğini suistimal ettiği kuşku götürmez. Sırbistan'da ve eski Yugoslavya'ya dağılmış Sırp topluluklarında milliyetçiliğin ağır bir etkisi olduğu da yadsınamaz. Ancak bunları söylemek ve eleştirmekle Yugoslavya trajedisinin bütün, hatta esas sorumluluğunu Miloşeviç ve Sırp milliyetçiliğinin hanesine yazmak arasında dağlar kadar fark vardır. Bugün Batı ülkelerinde var olan ve bütün bir ulusu suçlu göstermeye yönelik "Sırplar zalim, vahşi ve şovendir" türü psiko-ideolojik gerici yaklaşımları bir kenara bırakalım. Bir politik akım olarak Sırp milliyetçiliğinin herşeyin sorumlusu olduğu da, Sırbistan ve yeni Yugoslavya rejimlerinin birer diktatörlük olduğu da doğru değildir.

Yukarıda "Sırp sorunu" başlığı altında tartıştığımız gibi, Yugoslavya Sosyalist Cumhuriyetler Federasyonu'nun kuruluşu sırasında Sırpların önemli bir bölümünün yaşadığı toprakların öteki cumhuriyetlerin sınırları içinde bırakılmış olması, federasyonun dağılması ihtimali doğduğunda patlamalı bir çelişkiye yol açıyordu. Bir bakıma herşey federasyonun varlığını sürdüreceği varsayımı üzerine inşa edilmişti. Bu varlık tartışma masasına gelince Sırplar ya federalist bir tavır alıyorlardı, ya da bütün Sırpları tek bir devlet çatısı altında birleştirme projesi güç kazanıyordu. Bu tartışmada Sırpların bir "Büyük Sırbistan" için mücadele ettiği tezi, standart bir suçlama haline gelmiştir. O zaman şu soruyu sormalıyız: Hırvatistan'ın önderi Tudjman'ın Miloşeviç'le anlaşma içinde Bosna'yı paylaşma planları yapması, Bosna'da yaşayan bütün Hırvatları Hırvatistan'a katma mücadelesi, onun da en azından pratikte bir "Büyük Hırvatistan" hedefi peşinde olduğunu göstermez mi? Daha ötede, Kosova sorununa sonra ayrıntısıyla dönmek üzere, Arnavutluk'un ve Kosova ve Makedonya Arna-

vutlarının birleşerek bir "Büyük Arnavutluk" kurma hülyasını besledikleri, kaynak vermeye gerek olmayacak kadar sıradan bir gerçekken, neden sadece Sırp milliyetçiliğini suçlamalı? Sırp milliyetçiliği de yayılmacılığı dolayısıyla suçludur ama ötekiler kadar!

İkinci nokta, sadece Sırpların değil, öteki ulusların da koyu bir milliyetçilik ve ayırımcılık akımına kapıldıklarıdır. Hatta birazdan göreceğimiz gibi, federalist tonları dolayısıyla, Sırp milliyetçiliği bazı bakımlardan ötekilere göre daha ilerici (ya da daha az gerici) bir nitelik taşır. Hırvatistan'da iktidar partisi, eski "komünist" general Franjo Tudjman ile II. Dünya Savaşı döneminin Nazi müttefiki faşist Ustaşe hareketinin diasporadaki dökütülerinin birleşmesiyle oluşmuştur. Hırvatistan'ın başına 1990'da geçen Tudjman, Ustaşe'yi rehabilite etmiş, yeni Hırvat cumhuriyeti, faşist Ustaşe cumhuriyetinin sembollerini, ulusal marşını ve bayrağını devralmıştır. Tudjman koyu bir ırkçıdır. II. Dünya Savaşı'ndaki Yahudi katliamını reddedecek, kamu önünde "karımın ne Sırp, ne de Yahudi olmadığına çok memnunum" diyecek kadar ırkçı. Ve en önemlisi, Hırvatistan kurulduğu zaman (1991), o dönemde Sovyetler Birliği'nden kopan Baltık cumhuriyetlerinde de Ruslara yapıldığı gibi, topraklarında yaşayan oldukça yüksek sayıda Sırp'a ve öteki Yugoslav milliyetlerinden insanlara vatandaşlık, mülkiyet edinme, emeklilik vb. haklarını tanımamıştır. Batı'nın sevgilisi Hırvatistan ve önderi Tudjman böyle.

Bir de Miloşeviç'in önderliğindeki yeni Yugoslavya'ya bakalım. Ama önce isimler üstüne bir not: bir dostumuz, *Sınıf Bilinci*'nin geçen sayısında bizi, resmi adı Yugoslavya Federal Cumhuriyeti olan yeni (yani parçalanma sonrası, yani bugünkü haliyle) Yugoslavya'dan "Yugoslavya" olarak söz ettiğimiz için uyarıyor. Batı ve Türk basınları da Sırbistan'a Yugoslavya diyormuş, bu NATO kaynaklıymış ve amacı "savaş suçlusu belgrat yönetimini meşrulaştırmak"mış. *Sınıf Bilinci*'nin bu eleştiriyi yayınlandığı 22. sayısı Şubat 1999'da çıktı. O sırada Rambouillet görüşmeleri devam ediyordu. Ama bir ay sonrasından, tam olarak 24 Mart'tan itibaren, NATO üç aya yakın bir süre boyunca Belgrad'ı bombaladı. Arkadaşımızın bilgisayarla yazdığını bilmesem "yazının mürekkebi henüz kurumamıştı" diyeceğim! Sanırım NATO Belgrad'ı "savaş suçlusu belgrat yönetimini meşrulaştırmak" için bombalamamıştır! Sorun şu: arkadaşımız Yugoslavya savaşlarının standart yorumundan etkilenmiştir; hatırlanacak olursa bu

yorum emperyalistlerin başından beri Miloşeviç'le uzlaştığını, hatta onu koruduğunu söylüyordu. Kendisinin bu kadar vahim bir öngörü hatasına düşmesinin gerisinde işte bu yanlış yargı yatıyor.

Biz bıraktığımız yerden devam edelim. Arkadaşımızın *Sınıf Bilinci*'ni Yugoslavya'ya Yugoslavya dediği için eleştirmesi şaşırtıcı. Herşeyden önce basit bir sağduyu sorusu: Yugoslavya demiyeceğiz de ne diyeceğiz? Sözünü ettiğimiz devlet Sırbistan'dan ibaret değil ki! İçinde Karadağ var. Karadağlılar kendilerini ayrı bir ulus saydıklarına göre bunu görmezlikten gelip, onların içinde yaşadığı devlete Sırbistan demek ilericilik mi oluyor? Arkadaşımız Yugoslavya'ya Yugoslavya demenin, "eski cumhuriyetler federasyonunun hala yaşadığını varsayması anlamında utanmazca" olduğunu söylüyor ama bu pek doğru değil. Bu adın kullanılmasıyla iddia edilen, olsa olsa aynı ruhun yaşatıldığı olabilir. Ama tam da bu çaba, bu isim sembolizmi çok önemli değil mi? Bakın, o kadar şoven olduğu söylenen Sırplar, hala kendi adlarıyla anılan bir cumhuriyet yerine halkların birliğinin bir sembolü olan Yugoslavya adını kullanıyorlar! Bugün Türkiye Cumhuriyeti adı mı daha ilericidir, yoksa örneğin bir Anadolu Federal Cumhuriyeti adı mı? Üstelik Yugoslavya adı hiç de sadece bir sembol değildir. Bugün Yugoslavya'nın iktidar partilerinden, Miloşeviç'in karısı Mirjana Markoviç tarafından yönetilen JUL (Yugoslav Solunun Partisi) bütünüyle "çok kültürlü" bir Yugoslavya'yı savunmaktadır. Sözü Miloşeviç'e en ufak bir sempati duymayan bir Yugoslavya uzmanına bırakıyorum:

> [JUL] "Yugoslavist", Titocu bir ideoloji adına Sırp milliyetçiliğine ve Bosna'daki suçlarına karşı açıktan açığa mücadele etmiştir. Bundan dolayıdır ki bu parti, çok kültürlülüğü savunan çevrelerde ve azınlık ulusları arasında o kadar etkilidir. Bu uluslar Yugoslavya'nın hala % 40'ını oluşturuyor; buna karşılık Hırvatistan etnik bakımdan hemen hemen homojen hale gelmiştir.[36]

Miloşeviç'in kendisi bile genellikle sanıldığından farklıdır. Örneğin Miloşeviç'in Kosova'nın özerkliğini kaldırırken (halkların geleceği açısından cinayete yakın bir hata!), Arnavutların dilini bile yasak-

36. Catherine Samary, "Une offensive incoherente et dangereuse", *Rouge*, 1 Nisan 1999, s. 3.

ladığı efsanesi ortada dolaşmaktadır. Bunun gerçekliğine aşağıda döneceğiz ama bir de Miloşeviç'in şovenizminin kanıtı olarak en sık sözü edilen ünlü Kosova Savaşı 600. yıl konuşmasından küçük bir pasaj okuyalım:

> Sırbistan'da beraberlik Sırp halkının, Sırbistan'ın ve milliyetine ya da dinine bakılmaksızın her bir vatandaşı nın refahına hizmet edecektir (...) Tarihinin hiçbir döneminde Sırbistan'da sadece Sırplar yaşamadı. Bugün, her zamankindan daha fazla, başka milliyetlerden ve etnik gruplardan vatandaşlar yaşıyor aramızda. Bu, Sırbistan için bir dezavantaj değildir. Hatta, ben inanıyorum ki bir avantajdir. Dünyanın bütün ülkelerinde, özellikle gelişmiş ülkelerde, ulusal yapının değişim yönü budur.[37]

İnsanın, "ne mozaiği, ulan?" diyeceği geliyor! Bu mu "faşizan" milliyetçilik? Elbette, Miloşeviç Kosovalı Arnavutlara "bizimle kalacaksınız" demiş oluyor. Ama İspanyollar Basklara, İngilizler İrlandalılara, Fransızlar Korsikalılara aynı şeyi söylemiyorlar mı? Bütün bu durumlarda ulusların kendi kaderlerini tayin hakkını savunabilirsiniz. Ötekileri olduğu gibi Miloşeviç'i de eleştirebilirsiniz. Ama Miloşeviç'e şoven deyip şeytanlaştırıp ötekileri bir kenara bırakamazsınız! Miloşeviç başka milliyetlerin varlığını Sırbistan için bir avantaj olarak sunarken, Tudjman'in etnik olarak homojen bir Hırvatistan inşa etmeye çalıştığını biliyoruz!

Bir de Müslümanlara bakalım. Bir bakıma Bosna Müslümanlarının siyasi önderliğinin nitelikleri bizim için daha önemli, çünkü Türkiye Cumhuriyeti Alia İzzetbegoviç ve hareketinin hamisi gibi davranmıştır. Türkiye'nin yüreği laiklik için çarpan bütün politik kadroları ve "laikliğin güvencesi" Türk Silahlı Kuvvetleri Bosna'da köktendinci bir önderliği savunmuştur! İzzetbegoviç'in 1970 yılında yayınlanan *İslami Beyanname* ve 1984'te yayınlanan *Doğu Batı Arasında İslam* başlıklı kitapları bunu açıklıkla ortaya koymaktadır.[38] İzzetbegoviç, *İslami Beyanname*'sinde açıkça İslami düzeni savunmaktadır:

37. Aktaran: Johnstone, "To Use a War", a.g.m., s. 57. (Vurgular benim)

38. Bu kitaplar hakkındaki bilgiler şu kaynaktan derlenmiştir: Diana Johnstone, "Alia Izzetbegovic: Islamic Hero of the Western World", *CovertAction Quarterly*, 66, Kış 1999. İzzetbegoviç'ten alıntıların kaynağı da bu makaledir

> İslami hükümeti olmayan bir İslami cemaat eksiktir, iktidarsızdır (...) Umumi kaide olarak, bir Müslüman bir fert olarak mevcut olamaz (...) Bir Müslüman olarak mevcudiyetini idame ettirmek istiyorsa, bir vasat, bir cemaat, bir içtimai nizam yaratmalıdır. Tarih, aynı zamanda siyasi bir cereyan olmayan tek bir hakiki İsmi hareket tanımamıştır.

Ya da

> Kendi alemini idare etme hakkına sahip olan İslam, kendi toprakları üzerinde yabancı bir ideolojinin tatbik edilmesi imkanını men etmekte haklıdır. Yani laik hükümet etme prensibi yoktur; Devlet dinin ahlaki umdelerini ifade ve müdafaa etmelidir.

Bir de "diktatör" Miloşeviç'ten farklı olarak "demokrat" olan İzzetbegoviç'in basın özgürlüğü konusundaki görüşlerini alalım:

> Çoğu zaman olduğu gibi, medyanın, kendi hayatlarının gayesizliğini ve boşluğunu başkalarına aktaran sapık ve dejenere insanların eline düşmesine müsaade edilmemelidir. Eğer cami ile televizyon istasyonunun halka verdiği mesajlar çelişik olursa, ne bekleyebiliriz?

İşte Türkiye Cumhuriyeti'nin baş tacı ettiği politik önder! Tabii, İzzetbegoviç, köktendinciliği ile tutarlı olarak, cumhuriyet Türkiyesini küçümsemekte, Müslüman ülkelerin dinle bağları zayıfladığında nasıl gerileyeceğini kanıtlayan bir örnek olarak kullanmaktadır.

> Bir İslam ülkesi iken Türkiye cihana hükmediyordu. Avrupa'nın bir taklidi olarak Türkiye dünyada yüz tane misali bulunabilecek üçüncü sınıf bir memleket olmaktan ileri gidemez.

İzzetbegoviç'in hedefi çoğunluğu ele geçirip bir İslam devleti kurmaktır.

> İslami bir nizam sadece Müslümanların ekseriyet haline geldikleri memleketlerde muvaffak olabilir.

Böyle düşünen birinin etnik arındırma uygulayarak çoğunluğu Müslümanlardan oluşan bir toplum yaratmaya çalışması şaşırtıcı geliyor mu size? Bu durumda Sırpların ve Hırvatların İzzetbegoviç'in partisine direnmesini anlamak kolay değil mi? Bütün bunları gördükten sonra, bir başka Yugoslavya uzmanının şu yakınışına kulak vermemek mümkün mü?

> Aslında, Yugoslav trajedisi sözkonusu olduğunda, ironi şudur: "alternatif" ya da "sol" aktivistler ya da yazarlar Sırpları, yani çok kültürlü Yugoslavya'da yaşamaya devam etmeyi en çok isteyen halkı, Nazi ırkçılarına benzetme ve kendini etnik olarak tanımlamış ayrılıkçı hareketler adına askeri müdahaleye çağrı çıkartma konusunda çoğu zaman başı çekmişlerdir - bütün bunlar da güya "çok kültürlü Bosna" adına yapılmıştır...[39]

Geriye Miloşeviç'in bir diktatör olduğu, Yugoslav ve Sırp rejimlerinin ağır baskı rejimleri olduğu iddiası kalıyor. Bu iddia aslında sadece Batı'nın bir propaganda aracı değil. Aynı zamanda şu imayı içeriyor: eğer Miloşeviç bir diktatör olarak "demokrat" rakiplerini bastırmasa, "demokratlar" Sırp milliyetçiliğini sona erdirecekler. Bu iddiaya da kısaca değinelim.

Yugoslavya'da bir baskı rejiminin yaşandığı iddiası, esas olarak, 1996 yılında yapılan yerel seçimlerde muhalefetin kazandığı bazı şehirlerin iktidar partilerine verilmesi dolayısıyla muhalefet partisi taraftarlarının aylarca süren gösteriler yapmasına dayanır. Bürokrasinin diktatörlüğünden gelen bütün ülkelerde olduğu gibi, (emperyalistlerin dostu "demokrat" Yeltsin'in 1993'te parlamentoyu bombalamasını hatırlayın!) Miloşeviç'in de bu olayda muhalefetin en önemli demokratik haklarını bastırmaya çalıştığı sanırım az çok belgelenmiştir. Ama şimdi herkes vicdanını eline koyup düşünsün: aylarca süren gösterileri polis hiçbir biçimde bastırmıyor, kimsenin burnu bile kanamıyor, sonunda muhalefeti kısmen tatmin eden bir çözüm bulunuyor, ve bu rejimin adı "diktatörlük" oluyor! Hayır, Miloşeviç bugün ülkeyi bir koalisyon hükümetiyle yönetmektedir ve savaşa kadar bu koalisyonda hem Seselj'nin şoven milliyetçi partisi, hem de muhalefetin en önemli ismi Vuk Draskovic'in partisi vardı. Yani sokaklara çı-

39. Johnstone, "Seeing Yugoslavia...", a.g.m., s. 10.

kan muhalefet sonradan iktidarın ortağı olmuştur. Üstelik 1996 istisnadır. 1989'dan bu yana Sırbistan'da da, yeni Yugoslavya'nın bütününde de defalarca çok partili seçimler yapılmıştır. Miloşeviç başa seçimle gelen bir yöneticidir.[40] Yugoslavya'da yaygın bir muhalefet basını vardır. Sadece Belgrad'da yayınlanan 14 gazeteden altısı devlet tarafından desteklenirken (toplam tiraj 180 bin), sekizi bağımsızdır (toplam tiraj 350 bin).[41] Kısacası, Yugoslavya ya da Sırbistan bir demokrasi cenneti değildir ama bölgeyi tanıyanların tanıklığı göstermektedir ki demokrasisinin birçok ülkeden, bu arada Hırvatistan'dan aşağı kalır yanı yoktur.

Bir de ünlü "demokratlar"ın bir iktidara gelseler Sırp milliyetçiliği sorununa son verecekleri ve herşeyin çözüme kavuşacağı hayaline değinelim. Bu konuda bölgenin bir sosyalistine söz vermekten daha iyi bir seçim olabilir mi? Hem de Miloşeviç'e amansız biçimde düşman bir sosyalist yazara:

> ... "demokratik muhalefet"in büyük çoğunluğu Miloşeviç'in Arnavut karşıtı milliyetçi gündemini koşulsuz olarak onaylamakta, hatta onu Batı ile uzlaşmalar yapmak ve Kosova'da Sırp ulusal çıkarlarına "ihanet etmek"le suçlamaktadırlar. 1996 kışında, Miloşeviç yanlısı Sosyalist Parti'nin seçim sonuçlarını tahrif etmesine karşı düzenlenen öğrenci gösterilerinde, olayları yakından izleyen ve Sırbistan'da demokratik bir ruhun yeniden doğuşuna övgüler düzen Batı medyası, göstericilerin özel polise karşı düzenli olarak attığı sloganlardan birinin şu olduğundan pek ender söz ediyordu: "Bizi tekmelemeyin! Kosova'ya gidin, Arnavutların kıçına vurun tekmeyi!"[42]

"Demokrat" sözcüğünü neden tırnak içinde kullandığımı (yukarıdaki satırların yazarı da öyle yapıyor ya!) ve bu noktayı neden önemsediğimi anlatayım. Bugün, 1989'da yaşanan deneyimden sonra, Doğu Avrupa ve SSCB'deki "demokrat"ların tıyneti artık iyice ortaya çıkmışken, yani bu "demokrat"ların % 99'unun burjuva liberalizminin ve kapitalizmin taraftarı olduğu ortaya çıkmışken, bunlardan hala medet uman, onlarda bir müttefik gören o kadar çok solcu var ki, bu

40. Samary, a.y.
41. Johnstone, a.g.m., s. 18.
42. Slavoj Zizek, "Against the Double Blackmail", New Left Review, 234, Mart/Nisan 1999, s. 81.

burjuva akımlarının iş ezilenlerin haklarını savunmaya gelince nasıl çark ettiklerinin bir örneğini sunabilmek bana önemli görünüyor.

2. Sırp mezalimi

Yugoslavya savaşlarının sorumluluğunu Sırp tarafına yüklemenin gerekçelerinden biri de, özellikle Bosna Savaşı'nda Bosna Sırplarının ağır savaş suçları işledikleri, Müslümanlara tam bir mezalim uyguladıkları yolundaki yargıdır. Bosna Savaşı'nın insanlık suçlarıyla dolu olduğu galiba kimsenin reddedemediği bir olgudur. Ama insanın aklına (eğer iflah olmaz bir ırkçı değilse) neredeyse sağduyu düzeyinde bir soru geliyor: neden insanlık suçlarını sadece Sırplar işlemişlerdir? Miloşeviç rejiminin kötü olduğunu ama faşist ya da diktatörlük diye anılamayacağını gördük. Öyleyse neden sadece Sırplar? Sırplar emperyalist Batı'da bazan söylendiği gibi yapısal olarak kötücül müdür yoksa? Batı medyasına safça inanmadan önce bir an durup düşünmekte yarar var.

Sırp mezalimi iddiasının farklı temelleri vardır. Şimdi bu temelleri teker teker inceleyelim.

Toplama kampları: Bosna Savaşı'nın başlamasından sadece 5 ay sonra, dünya, Sırpların aynen Naziler gibi toplama kampları kurduğu ve öncelikle Müslümanları burada aç bilaç bıraktıkları, onlara zulmettikleri iddiasıyla çalkalanmıştı. İddiaya inanmamak zordu: iki İngiliz televizyoncusu dikenli tel örgü arkasında perişan durumdaki bir takım adamların filmini çekmişlerdi; kamera özellikle bunlardan birinin üzerinde duruyordu: adamcağız sanki II. Dünya Savaşı döneminde Nazi toplama kampları üzerine yapılan filmlerden çıkmıştı; kemiklerini saymak mümkündü, o kadar zayıftı. Trnopolje Kampı bütün burjuva basınının sevgilisi olmuştu! Ortada kanıt vardı. Sırplar Naziler gibi yürütüyorlardı savaşı. İnsanın aklına savaşın bu kadar başında böyle bir açlığın nasıl olmuş olabileceği gibi sorular geliyor, ama kanıt ortada!

Ne var ki, bir Alman gazeteci, Thomas Deichmann, yaptığı araştırmalar sonucunda, buranın bir toplama kampı olmadığını, kameranın gösterdiği insanların oraya güvenlikleri için sığındıklarını, hareketlerinin sınırlanmış olmadığını, zaten kameranın arkasına yerleştirildiği dikenli tel örgünün o insanların bulunduğu yerin etrafını çevirmediğini, sadece bir okulun tel örgüsü olduğunu ve çok kısa olduğu-

nu vb. vb. kanıtlamıştır! Filmi yapan gazeteciler ise şeflerinin kendilerine toplama kampları bulmaları için ne kadar baskı yaptığını anlatmış, daha sonra bu konuda konuştuklarında oranın bir toplama kampı olduğunu iddia edememişlerdir. Daha sonra Bosna Savaşı için kurulan Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi'nde ilk sanık olarak yargılanan Bosnalı Sırp Dusko Tadiç, Trnopolje toplama kampında mezalim yapmakla suçlanmıştır. Üstelik ortada Dragan Opaçiç adlı bir tanık da vardır. Ama tanık sonunda çökmüş ve yalancı tanıklık yaptığını, bunun kendisine Saraybosna polisi tarafından telkin edildiğini açıklamıştır.[43] Bütün bunlar Bosna savaşında korkunç kamplar olmadığını değil, Sırplar hakkında tek yanlı bir yalan propagandanın yapıldığını gösterir.[44]

Saraybosna'da sivillere katliam: Bosna Savaşı'ndan "ölüm kampları"nın yanısıra akılda kalan en önemli televizyon görüntülerinden bir tanesi de Saraybosna'daki pazaryerine atılan ve 37 sivilin ölümüyle sonuçlanan bombadır. Bu bomba, deyim yerindeyse, tam zamanında gelmiştir. NATO Bosna Sırplarını bombalamayı kendi içinde tartışırken 28 Ağustos 1995'te bu katliam yapılmıştır: bombayı şehri kuşatan Sırplar atmıştır, cezalandırılmalıdırlar. Sırplar hemen bombayı kendilerinin atmadığına dair açıklama yaparlar. NATO uzmanları ihtilafa düşerler. BM Genel Sekreteri bir soruşturma açmayı önerir. Ama ABD soruşturmayı beklemeksizin Sırpları bombalamaya başlar. 4400 sorti yapılacaktır iki ay içinde.

Oysa bombanın Sırplar tarafından atılmış olamayacağı daha sonra iki ayrı kaynak tarafından belgelenir. İngiliz muhafazakar *Sunday Times* gazetesinde yer alan bir haberde BM adına bölgede bulunan İngiliz mühimmat uzmanlarının bombayı Sırpların atmış olamayacağını belirttiği, Fransız uzmanların da aynı fikirde olduğu belirtilmektedir.[45] Daha da önemlisi, Amerikan *New York Times gazetesi* muhabiri, kendi gazetesinde değil *Nation* dergisinde (acaba neden?), bombayı Sırpların attığı iddiasına karşı çıkan dört askeri kaynaktan söz etmektedir: bunların biri Rus'tur (onun yalan söyleyeceği zaten açık!),

43 Thomas Deichmann, "The Picture That Fooled the World" ("Dünyayı Aldatan Resim"), *NATO in the Balkans*, a.g.y. icinde. (Yazı ilk kez 1997 başında Alman Novo dergisinde yayınlanmıştır.)
44. Johnstone hem Sırpların, hem de Müslümanların böyle kamplar kurduğunu, Müslüman kamplarının görmezlikten gelindiğini belirtiyor. "To Use a War", a.g.m., s. 55, dn. 13.
45. "Serbs 'Not Guilty' of Massacre: Experts Warned US That Mortar Was Bosnian" ("Sırplar Katliamdan Suçlu Değil: Uzmanlar ABD'yi Suçun Boşnaklarda Olduğu Konusunda Uyarmışlar"), *The Sunday Times*, 1 Ekim 1995. Aktaran: Johnstone, "To Use a War", a.g.m., s. 51-52.

biri Kanadalıdır, ama ikisi *Amerikan görevlileridir!*"[46] Sırplar (aynen bu kaynakların söylediği gibi) kendilerine atfedilen üç büyük bombalı katliamın (27 Mayıs 1992 "ekmek kuyruğu katliamı", 5 Şubat 1994 ve yukarıda sözü edilen 28 Ağustos 1995 pazaryeri patlamaları) İzzetbegoviç'in güçlerince yapıldığını sonuna kadar savunmuşlardır. Bugüne kadar beliren kanıtlar hep Sırpları doğrulamıştır. Örneğin yukarıda sözü edilen ve 68 kişinin hayatını yitirdiği ikinci katliam hakkında BM'in yaptığı analiz sorumlunun İzzetbegoviç güçleri olduğunu ortaya koymuştur.[47]

Güvenli bölgeler: Bosna Savaşı boyunca burjuva basını "güvenli bölgeler" olarak anılan ve sivillerin yoğun olarak yaşadığı bölgelere Sırpların uluslararası kuralları ihlal ederek askeri tacizde bulunduğu yolunda çok şey yazdı. Bu bölgeler, sivil nüfusun yoğun olarak yaşadığı Müslüman kentleriydi. Çevreleri ise Sırplar tarafından kontrol ediliyordu. BM buraları "güvenli bölge" olarak ilan etmiş ve askeri faaliyetleri yasaklamıştı. Ancak, bu bölgeler bu biçimde güvenceye alındığından Müslüman (Boşnak) hükümeti bunları askeri faaliyetin düzenlendiği yerler olarak kullanıyordu. Sonra da dönüp Sırpların BM kararlarını çiğnediğinden şikayet ediyordu. BM Genel Sekreteri Butros Gali'nin bir raporu durumu açıklıkla ortaya koyuyor: "Son aylarda [Boşnak] hükümet güçleri çoğu güvenli bölgede ve çevresinde askeri faaliyetlerini arttırmışlardır; bu bölgelerin birçoğu, bu arada Saraybosna, Tuzla ve Bihaç, hükümet tarafının askeri kampanyasının bütününe katılmıştır. (...) Hükümet Srebrenica'da önemli sayıda birlik bulundurmaktadır (bu askersizleştirme anlaşmasının bir ihlalidir); Gorazde ve Zepa'da da aynı durum geçerlidir. Saraybosna ise hükümet ordusunun genel karargahının ve başka askeri tesislerin bulunduğu yerdir. Burada ayrıca bir mühimmat fabrikası vardır. Bosna Sırplarının hükümet ordusunun güvenli bölgelerden başlattığı taarruzlara cevabı, genellikle bu bölgelerdeki *askeri hedeflere* saldırmak olmuştur."[48] Rapor açıktır: BM anlaşmalarını çiğneyen Müslüman tarafıdır. Sırp tarafı buna rağmen BM Genel Sekreteri'nin ifadesiyle yalnızca askeri hedeflere taarruz etmektedir. Ve burjuva basını Sırpların sürekli sivil halka saldırdığını yazmaktadır. Müslüman güçlerinin yaptığı,

46. David Binder, "Bosnia's Bombers", **The Nation,** 2 Ekim 1995. Aktaran: S. Flounders, "Bosnia Tragedy...", a.g.m., s. 66.
47. A.g.m., s. 63.
48. 30 Mayıs 1995 tarihli BM belgesinden aktaran Flounders, a.g.m., s. 65. (Vurgu benim.)

kalabalık bir sokakta silahsız halkın arasına saklanarak düşmanına ateş etmekten başka nasıl nitelenebilir?

Etnik arındırma: Bosna Savaşı'nda etnik arındırmanın (bir bölgeyi ulusal ve etnik sorunları ortadan kaldıracak derecede etnik bakımdan homojen hale getirmek amacıyla, istenmeyen nüfusu sürmek) dev boyutlarda yaşandığına kuşku yok. Bugün verilen çeşitli sayılar arasında benim duyduğum en yüksek sayı bütün Yugoslavya için 3,7 milyon insanın evlerinden, köylerinden sürülmüş olduğu. Bunlar ya mülteci olarak başka ülkelere göç etmişler ya da kendi memleketlerinde (yani cumhuriyetlerden birinde) yersiz yurtsuz insanlar olarak barınıyorlar. (3,7 milyon sayısına son Kosova Savaşı sırasında yerinden olanların sayısı dahil değil.) Parçalanmadan önce yaklaşık 24 milyonun yaşadığı bir ülke için bu sayı dehşet verici. (Tabii Türkiye'de biz 2 ya da 3 milyon Kürt'ün evinden ve köyünden koparıldığını bildiğimiz için 3,7 milyon sayısı bize başka iklimlerde yaşayan insanlara olacağı kadar çarpıcı gelmez.)

Yani sorun "etnik arındırma yapıldı mı, yapılmadı mı" değil. Sorun şu: burjuva kaynakları neden etnik arındırmayı sadece Sırplar yapmış gibi davrandı ve davranıyor? Çünkü bunun gerçeklerle en ufak bir ilişkisi yok: etnik arındırmaya tabi tutulan Sırpların sayısı çeşitli kaynaklara göre değişiyor. Ama sadece Hırvatistan'dan 600 bin Sırp'ın sürüldüğü kesin. Bosna ve başka yerler hesaba katılınca bu sayı yaklaşık bir milyona yükseliyor. Bu kadar yüksek rakamlar sözkonusu olduğuna göre neden sadece Sırplar suçlanıyor? Sırpların da etnik arındırmaya maruz kaldığı konusunda başka kaynaklara inanmayanlar, Dayton anlaşmasının mimarı ABD diplomatı Holbrooke'un kitabına başvurabilirler. Holbrooke, savaşın sadece son aylarında, Krajina'dan sürülen 200 bin dolayında Sırp'a ilave olarak, Amerikan bombardımanı sayesinde Bosna-Hırvat Federasyonu güçlerinin (yani paramilter güçler değil resmi ordu) Batı Bosna'dan "en az 100 bin Sırp'ı mülteci" haline getirdiğini açıkça yazıyor.[49] Kısacası, kamplar, sivillere yönelik katliamlar, sivil bölgelerde askeri faaliyet sorunlarında olduğu gibi, etnik arındırmada da bütün taraflar ağır savaş suçları işlemiş, mezalim yapmışlardır.

Sistematik tecavüz: Geriye en hassas sorunlardan biri kalıyor: kadınlara uygulanan sistematik tecavüz. Bilindiği gibi, 1992 ortaların-

49. Richard Holbrooke, *To End a War, Random House*, New York, 1999, s. 154. Aktaran: Johnstone, "To Use a War", a.g.m., s. 53.

dan itibaren bütün dünya, Bosna Sırplarının Müslüman kadınlara yönelik olarak, bazan aylarca süren, kadın hamile kalana kadar ardı arkası kesilmeyen sistematik bir tecavüz kampanyasına giriştiği haberleriyle sarsılmıştı. ABD Dışişleri Bakanlığı'nın 1992 yılı için hazırladığı insan hakları raporu ve Avrupa Topluluğu Bakanlar Konseyi için 1993 başında hazırlanan bir rapor yaklaşık olarak aynı sonuca ulaşıyorlardı: Sırp güçleri en az 20 bin Müslüman kadına tecavüz etmişlerdi. Varılan sonuç ta aynıydı: Sırplar tecavüzü bir savaş silahı olarak kullanıyorlardı. Uluslararası Af Örgütü 1993 Ocak ayında yayınladığı bir raporda Sırp askerlerinin uyguladığı tecavüzü "organize ve sistematik" olarak niteliyordu.[50] Helsinki Watch raporu ise tecavüzün politik amaçları üzerinde duruyordu: "Bir kadın ister askerlerce evinde tecavüze uğrasın, isterse bir evde başka kadınlarla tutulsun ve tekrar ve tekrar tecavüze uğrasın, politik bir amaçla tecavüze uğramaktadır: amaç kadını ve onun çektiği acıdan etkilenen başka insanları korkutmak, aşağılamak, küçük düşürmektir. Tecavüzün etkisi çoğunlukla kadınların ve ailelerinin kaçmasının ve hiçbir zaman geri dönmemesinin güvence altına alınması olmaktadır."[51] Her ne kadar tecavüze uğrayan kadınların sayısı genellikle 20 bin olarak verilmiş olsa bile, bazı tahminler 50 bine kadar yükseliyordu.[52] Uluslararası feminist hareket bunu ciddi bir sorun haline getirmiş ve bu konuda kampanyalar düzenlemişti. Tarihteki hemen bütün savaşlarda tecavüz yaygın olarak görülen bir olay olduğu halde ilk kez tecavüzün bir savaş suçu olarak kabul edilmesi de bunun sayesinde gerçekleşmiştir.

Savaşta ya da savaş dışında tecavüzün iğrenç bir insanlık suçu olduğu açıktır. Sırp askeri güçleri yaygın ve sistematik bir tecavüz politikası uyguladıysa bu, savaşta işledikleri en büyük suçlardan biridir. Ama bu iddianin kaynağı ne? 20 bin ya da 50 bin Müslüman kadına tecavüz edildiği sonucuna nasıl ulaşılmış? Ben maalesef bu rakamları veren kaynakların metodolojisini inceleme fırsatını bulabilmiş değilim. Ama günlük basına yansıyan bazı veriler bu metodolojinin epeyce kuşku çeken yanları olduğunu düşündürüyor. Örneğin, yukarıda sözü edilen, Avrupa Topluluğu Bakanlar Konseyi'ne sunulan Warburton Raporu'nu hazırlayan komisyonun bir üyesinin raporun

50. *The Economist*, 23 Ocak 1993, s. 46.

51. War Crimes in Bosnia-Herzegovina, Human Rights Watch, New York, 1993, s. 21.

52. Ayşe Düzkan, dergimizde yayınlanan yazısında, Bosna'da savaş muhabirliği yapmış olan Şerif Turgut'un "en az elli bin" dediğini aktarıyor. Bk. "bosna'da iç savaş", *Sınıf Bilinci*, 21, Yaz 1998, s. 131.

metodolojisine itiraz ettiği açıklanmış durumda. Sözkonusu komisyon üyesi öyle rastgele biri değil: Fransa'nın eski bir bakanı ve Avrupa Parlamentosu'nun eski bir başkanı. Kadın olması da herhalde bu bağlamda önem taşır. Adı Simone Veil. Veil'e göre 20 bin Müslüman kadına tecavüz edildiği tahminini yapan raporun hazırlanması sırasında sadece dört tanıkla görüşülmüştür. Warburton Raporu'nun 20 bin sayısı için ana kaynağı da Hırvatistan Sağlık Bakanlığı'dır.[53] Bir başka örnek: *Newsweek* dergisi tecavüz gören kadınların sayısını 50 bin olarak hesaplıyordu. Ama bu hesaplamanın temelinde yalnızca 28 kadınla görüşmenin yattığını haberi yapan muhabirlerden biri kendi açıklıyordu.[54] Eğer durum böyleyse verilen rakamlardan kuşkulanmak için epeyce neden var demektir. Şahsen ben bu sayılar çürütülmediği sürece susmayı tercih edeceğim. Sonuç olarak 20 bin de olsa 2 bin de, tecavüz bir suçtur ve şiddetle protesto edilmesi, tekrarlanmaması için mücadele edilmesi gerekir. Sayılar sadece Batı'nın propagandası açısından önemlidir.

Bence önemli olan, bu yazının başından beri sorduğum sorudur: neden tek yanlı olarak Sırplar suçlanıyor? Neden erkek hakimiyetindeki bir toplumda kadına karşı işlenmiş bu belki de en ağır suçu Hırvat ya da Müslüman erkekler işlemiyorlar? Yukarıdan beri ortaya konan gerçekler (toplama kampları konusundaki yalanlar, Saraybosna katliamındaki yalanlar, güvenli bölgelerle ilgili etnik propaganda, etnik arındırmanın yalnızca Sırpların üstüne atılması) bütün bunlar göz önüne alınınca Hırvat ve Müslüman güçlerinin hiç de azizler gibi davranmadığı, ama başta emperyalist ülkelerin basını olmak üzere tüm burjuva basınının bu güçlerin günahlarını sakladığı ortaya çıkar. Öyleyse tecavüz sorununda da kuşkucu olmak, her söylenene inanmamak, karşı tarafın da aynı şeyleri yapmış olabileceğini hesaplamak gerekir.

Emperyalist propaganda

Sırp mezalimi üzerine bu bölümü bitirmeden önce, Sırpların dünya kamuoyuna yeni dönemin Nazileri olarak nasıl sunulduklarına ilişkin son bir noktaya değinmek istiyorum. Bilindiği gibi, II. Dünya Savaşı'nda Sırplar Nazi işgali altında en büyük acıyı çekmiş ve (bü-

53 *The New York Times*, 19 Ekim 1993. Aktaran Flounders, a.g.m., s. 57.
54. Flounders, aynı yerde.

tün Yugoslav halklarını kucaklayan partizanların dışında) sağcı Çetnikleri dahi Nazilere karşı mücadele etmiş bir halktı. Buna karşılık, 90'lı yıllarda Sırpların karşısında yer alan halklardan Hırvatlar, II. Dünya Savaşı'nda faşist Ustaşe'nin yönetiminde Nazilerle işbirliği yapmışlardı. Naziler Bosna Müslümanları ve Kosova Arnavutları arasında da kendilerine epeyce taraftar devşirmişlerdi. Bosna Savaşı başladığında, özellikle ABD'deki güçlü Yahudi lobisini Sırpların kötü, ötekilerin iyi olduğuna ikna etmek gerekiyordu. Bu işi Ruder Finn Küresel Halkla İlişkiler adında bir Amerikan şirketi üstlenecekti. Fransız televizyonundan Jacques Merlino, bu şirketin sorumlusuyla bir röportaj yapmış ve sonra bunu kitabında yayınlamış. Şimdi şirketin sorumlusunu dinleyelim. Merlino en önemli başarılarının ne olduğunu soruyor, sorumlu cevap veriyor:

> Yahudi kamuoyunu kazanmaktı. Bu hassas bir meseleydi, çünkü bu açıdan bakıldığında dosya tehlikeliydi. Başkan Tudjman kitabında (*Tarihsel Gerçeğin Çorak Arazileri*) çok dikkatsiz bir dil kullanmış. Yazılarını okuyan biri kendisini anti-Semitizm'le suçlayabilirdi. Bosna'nın durumu daha iyi değildi: Başkan İzzetbegoviç kitabında (*İslami Beyanname*) ısrarla köktendinci bir İslam devletinin yaratılmasını savunuyordu. Üstelik, Hırvatların ve Boşnakların geçmişinde de gerçek ve zalim bir anti-Semitizm vardı. Hırvat kamplarında onbinlerce Yahudi ölmüştü; yani aydınların ve Yahudilerin Hırvatlara ve Boşnaklara düşman olması için her türlü neden vardı. Karşımızdaki zorlu sorun bu tutumu tersine çevirmekti ve bunu ustalıkla başardık. 1992 Temmuzu başında *New York Newsday* gazetesi Sırp kampları konusundaki yazısını yayınladı. Derhal bu fırsatın üzerine atladık. (...)Yahudi örgütleri oyunun içine Boşnakların yanında girdiğinde, halkın kafasında derhal Sırpları Nazilerle eşitleyebilirdik. Yugoslavya'da olan biteni kimse anlamıyordu. Amerikalıların büyük çoğunluğu muhtemelen Bosna'nın hangi Afrika ülkesinde olduğunu merak ediyorlardı. Tek bir adımla basit bir iyi adamlar/kötü adamlar hikayesi yaratmayı başarmıştık; gerisi kendiliğinden gelecekti.

Merlino, bu kişiye, harekete geçip Yahudi örgütlerini kazandıklarında, söylediklerinin gerçek olup olmadığını bilmediklerini hatırlatınca, şirket sorumlusu cevap veriyor:

> Bizim işimiz bilgiyi doğrulamak değil. Böyle bir hazırlığımız yok. Bizim işimiz, akıllı biçimde seçilmiş hedefler gözeterek bizim lehimize olan bilginin dolaşımını hızlandırmak. Bosna'da ölüm kamplarının olup olmadığını doğrulamaya girişmedik, yalnızca *Newsday*'in iddiasını yaydık. (...) Biz profesyonel insanlarız. Yapılacak bir işimiz vardı ve bu işi yaptık. Sağa sola ahlak dersi vermek için para vermiyorlar bize.[55]

Ahlaksızlığın resmini çektikten sonra, Sırpların "ölüm kamplarının Batı basınında ne tür bir ciddiyetle ele alındığına yukarıda değinmiş olduğumuzu hatırlatalım.

3. Sırplar ezen ulus muydu?

Bu aşamada Yugoslavya'da ulusal sorun konusunda yapmakta olduğumuz bu tartışmanın çerçevesini hatırlamamızda yarar var. Yugoslavya'nın parçalanması konusunda neredeyse evrensel bir önyargı haline gelmiş olan "Sırplar kötüdür, ötekiler iyidir" inancının nasıl imal edildiğini az önce gördük. Bu inancın temellerinin de çürük olduğunu ele aldığımız veriler gösteriyor. Dolayısıyla, standart görüşün Yugoslavya'ya ilişkin açıklamasının bu dayanağı da şimdiden çökmüş durumda. Ama geriye hala bir sorun kalıyor. Devrimci Marksistler açısından, bütün milliyetçilikler aynı kefeye konulamaz. Ezen ulus milliyetçiliği ile ezilen ulus milliyetçiliği arasında mutlaka bir ayırım yapmak gerekir. Öyleyse, şimdi kendimize şu soruyu sormamız gerekiyor: eski Yugoslavya'da bir ezen ulus var mıydı? Daha doğrudan soralım: Sırplar Tito Yugoslavyasında ezen ulus muydu? Eğer böyleyse, yukarıda söylediklerimiz ne kadar doğru olursa olsun, Bosna Savaşı'nda devrimci Marksistlerin Müslümanların ve Hırvatların haklarını savunması gerekirdi. (Kosova ayrı bir mesele olduğu için henüz oraya girmiyorum.) O zaman bu soruya cevap vermemiz gerekiyor.

Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan kraliyet Yugoslavyası, her ne kadar gönüllü bir birlik idiyse de, kısa süre içinde Sırp hakimiyetine girmişti. Sırplar o dönemde açıkça ezen ulus konumundaydılar.[56] II. Dünya Savaşı'ndan çıkışta ise bambaşka bir ortam ve bambaşka bir güçler dengesi doğacaktır. Yugoslavya Sosyalist Cumhuriyetler Fede-

55. Aktaran: Flounders, a.g.m., s. 54-55.
56. Bk. Cenk Ötkünç, a.g.m.

rasyonu, anti-faşist bir direniş üzerinde yükselerek çıplak bir sürekli devrim dinamiği içinde bir işçi devletinin kuruluşuyla sonuçlanan sahici bir halk devriminin ürünüydü. Ama aynı zamanda tam anlamıyla bir *Balkan devrimiydi bu devrim*. Bununla şunu söylemek istiyorum: bir uluslar mozaiği olan Balkanlarda sosyalist devrimin belirleyici sorununun ulusal sorun olması neredeyse kaçınılmazdır. Yugoslav Federasyonu'nun yapısını da başından beri bu (ve ek bir faktör olarak Stalin yönetimiyle ilişkileri) belirleyecekti. Devrimin yükseliş dönemi, Yugoslavya'nın farklı uluslarının birbirini boğazlamasına tanık olmuştu: yalnızca komünist partizanlar bu büyük ulusal boğazlaşma şenliğinin karşısında durmuş ve çokuluslu bir gönüllü birlik programıyla Nazileri yenilgiye uğratarak işçi ve emekçi kitlelerin desteğini kazanmış ve iktidara gelmişlerdi. Devrimin geçtiği bu somut patika, ayakta kalacaksa ulusal sorunu doğru biçimde çözmesini hayati bir sorun haline getiriyordu. Devrim bu soruna, koşullar göz önüne alınırsa, olabildiğince doğru cevap vermiştir.

Birincisi, iki dünya savaşı arası dönemin hakim ulusu Sırpların ülkesi Sırbistan, toprak bakımından öteki uluslara büyük tavizler vermistir. Bunun sonucu neredeyse sadece Sırpların yaşadığı bazı bölgelerin öteki cumhuriyetlerin içinde kalması olmuştur. (Bugün yaşanan sorunların bir bölümünün buradan kaynaklandığını yukarıda gördük.) İkincisi, federasyon dillerin ve kültürlerin gelişimi açısından dünyada eşi görülmeyen bir ölçüde özgür ve demokratik bir ortam yaratmıştır. Federasyonun kendisinin dört resmi dili vardır. Ayrıca her ulusal grup (buna aşağıda göreceğimiz gibi Kosova Arnavutları da dahildir) kendi ana dilinde eğitim görmekte, kendi kültürünü geliştirebilmekte özgürdür; kendi basınına, radyosuna ve televizyonuna sahiptir. Üçüncüsü, ekonomik düzeyde, "özyönetim" olarak anılan sistem, kararların Sovyet tipi merkezi planlamaya göre bir ölçüde daha adem-i merkeziyetçi biçimde verilmesini sağlayarak cumhuriyetlere merkezi hükümet karşısında belirli bir güç kazandırmıştır. ("Özyönetim" olarak anılan sistemin bu boyutu genellikle atlanmaktadır. Oysa Yugoslavya'yı klasik Sovyet planlamasından ayrılmaya sevkeden ana nedenlerden biri budur.) Nihayet, belki de en önemlisi, siyasi iktidarın uygulanışında farklı uluslara incelikle oluşturulmuş bir kota sistemi aracılığıyla hem hükümet düzeyinde, hem de silahlı kuvvetlerin komuta düzeyinde katılım olanakları sağlanmıştır. Ülkeyi yöneten ve

ordunun yönetimi yetkisine sahip organ kolektif başkanlıktır. Kolektif başkanlık kurulu 1974'e kadar altı cumhuriyetin birer temsilcisinden, 1974 anayasasının kabulünden sonra ise bunların yanısıra iki özerk bölgenin (Kosova ve Voyvodina) eşit haklara sahip temsilcilerinden oluşur. Kolektif başkanlık kurulu kendi içinden her yıl rotasyonla yeni bir federasyon başkanı seçer. Bu başkan esas olarak temsili görevlere sahiptir ve sadece bir yıl görev yapar. Sırpların hakimiyeti sorunu açısından bakıldığında önemli olan bir başka noktayı da belirtelim: ülkeyi 1980'deki ölümüne kadar tek elden yöneten Tito'nun kendisi Hırvattır; sağ kolu olan Edvard Kardelj ise Sloven.

Ekonomik, politik, kültürel, coğrafi alanlardaki bütün veriler, eski Yugoslavya'da Sırpların hakim ulus olmadığını gösteriyor. Tam tersine, Yugoslav terminolojisine göre "kurucu uluslar" arasında bu denli büyük eşitlik muhtemelen tarih boyunca dünyanın başka hiçbir ülkesinde görülmemiştir. Soruna ciddi biçimde yaklaşan yazarlar, ister Marksist olsunlar, ister burjuva, Yugoslavya Federasyonu'nun bu yönünü vurgulu biçimde öne çıkarırlar.

> Ama Tito'nun Yugoslavyasında (...) artık Sırpların hakimiyeti yoktu; Yugoslavya, altı güney Slav "halk"ının ve çok sayıda "milliyet"in kimliğinin açıkça tanındığı altı üyeli (bu daha sonra sekize yükselecektir) bir federasyonhaline gelmişti. 1974'ten itibaren, federasyonun sekiz bileşeni (altı "cumhuriyet" ve iki "özerk bölge") çok geniş yetkilere sahip olacaklar ve *bağımsız devletler* gibi işleyeceklerdir.[57]

Sırp düşmanlığının Batı'da evrensel hale geldiği bir dönemde bir burjuva profesörünün yazdığı bu satırlara bir sosyalistin kanısını ekleyelim:

> İkinci Dünya savaşı sonrası Yugoslav devleti, birçok bakımdan, çokuluslu bir devletin nasıl inşa edilmesi gerektiği konusunda örnek teşkil ediyordu...[58]

57. Paul Garde, "Depuis 1815, le Kosovo dans les Balkans", *Le Monde*, 31 Mart 1999, s. 14. (Vurgu benim.).

58. Peter Gowan, a.g.m., s. 84. Ayrıca bk. Tariq Ali, a.g.m., s.71: "Kendisi Hırvat kökenli bir Komünist olan Tito, kurucu milliyetler ve azınlıklar arasında örnek bir eşitliğe dayanan bir federasyon inşa etti..."

Bu durumda, 1991'de Hırvatlar, Slovenler, Makedonlar ve Bosnalı Müslümanlar Yugoslavya Federasyonu'ndan ayrılmaya kalktıklarında, Sırpların hakim ya da ezen ulus olduğunu söylemenin hiçbir temeli olmadığı ortaya çıkmaktadır. Miloşeviç'in (öteki halkların önderlerinden daha vahim olmadığını) gördüğümüz milliyetçi politikası başlayalı en fazla dört yıl olmuştur. Bir politika, Sırpları hakim ulus haline getirmez. Ezen ulus / ezilen ulus ilişkisi maddi dünyada belirli nesnel yapıların doğurduğu bir ilişkidir, politik deklarasyonların değil. 1989'da Kosova'nın özerkliğinin kaldırılması elbette Kosovalı Arnavutlar karşısında böyle bir konumun gelişmekte olduğunu ortaya koymaktadır, ama bu Sırplarla Kosovalılar arasında bir ilişkidir. Öteki ulusal grupların Sırplara karşı verdiği mücadelenin hiçbir biçimde ezilen ulusun ezen ulusa karşı ayaklanması olarak yorumlanamayacağı ortadadır.

4. Kosova'nın özgüllüğü

Genel olarak bakıldığında, Yugoslavya savaşlarının, ezilen uluslaın ezen ulusun boyunduruğundan kurtulmak için verilen savaşlar olmadığını saptamış bulunuyoruz. Kosova'nın durumunun göreli bir farklılık gösterdiğini başından beri belirtmiştik. Şimdi artık orta ölçekli tartışmamızdan küçük ölçekli tartışmaya geçmenin vakti geldi.

Günümüzde Kosova'nın nüfusunun % 90'ını Arnavutlar, % 10'unu da Sırplar oluşturuyor. Tarihsel olarak Kosova'nın Sırbistan'ın merkezi olduğuna ilişkin iddialar var. Sırpların bir dizi kutsal yerinin Kosova toprakları içinde olması, bunun Sırp milliyetçiliğinin bir efsanesi olmadığını gösteriyor. Osmanlı hakimiyetinde geçen yaklaşık 500 yıl boyunca, Arnavutların bir bölümünün Müslümanlığı kabul ederek merkezi devletle iyi ilişkiler kurduğu ve Sırplara karşı üstünlük elde ettiği de biliniyor. Ancak Balkan savaşlarının ve Nazi işgalinin sınırları yeniden ve yeniden çizdiği Balkanlarda, belirli bir toprak parçasının siyasi statüsü tartışılırken bölgenin nüfusunun ön planda ele alınması gerekeceği açık gibi görünüyor.

II. Dünya savaşı sonrasında kurulan Yugoslav Federasyonu içinde Kosova Arnavutlarının konumu bir ölçüde kuraldan sapan bir istisna gibi duruyor. Kosova başlangıçta doğrudan doğruya Sırbistan'ın bir parçası sayılmış. Bunu o dönemde esas amacın Yugoslavya, Bulgaris-

tan ve Arnavutluk arasında bir Balkan Federasyonu kurmak olmasına bağlayanlar var. Bu düşünceye göre, Kosova'nın durumu bütünüyle geçicidir, Arnavutluk'la birleşme olur olmaz Kosovalıların statüsü de değişecektir. Stalin'le Tito'nun 1948'de kopuşu bu projeyi engellemiş olduğu için Kosova uzun süre Sırbistan'ın toprakları içinde kalmıştır.[59] Bu açıklamanın çok inandırıcı olmadığı kanısındayım. Aynı yazarın sunduğu bir başka açıklama çok daha inandırıcı: Kosova Sırplara, öteki cumhuriyetlerin lehine kaybetikleri topraklar karşılığında verilmiş gibi görünmektedir. Zaten hemen herkes, Kosova'nın Yugoslav federasyonu içinde bir istisna olduğunu kabul ediyor.[60]

Ne var ki 1974 anayasası Kosova'yı Sırbistan Cumhuriyeti'nin bir parçası olarak tutmakla birlikte, bu topraklarda, bir yerel parlamentodan başlamak üzere çok geniş yetkilere sahip bir özerk bölge yaratmıştır. Kosova federal düzeyde tanınmış bir statüye sahip hale gelmiştir. Kosova temsilcisinin federal başkanlık kuruluna cumhuriyet temsilcileriyle eşit haklara sahip olarak katıldığını biraz önce gördük. Bölgede Arnavutca resmi dildir; eğitim üniversite dahil Arnavutca yapılmaktadır. Federal sistemlerde istisnasız merkezi hükümetin tekelinde olan bir alanda, dış politikada bile Kosova'nın kendi politikası vardır; elbette Arnavutluk'la da özel ilişkileri.[61]

Dolayısıyla Kosova sorunu da bir ölçüde Yugoslavya halkları arasındaki genel ilişkilerin doğasına yakın özellikler taşımaktadır. Ancak 1989'da Sırbistan'ın federal güvenceleri olması gereken "özerk bölge" statüsünü tek yanlı olarak ortadan kaldırması Kosova Arnavutlarını ezilen bir konuma doğru itmiştir. Bunu izleyen olayları ele almaya burada yer yok. Yine de şu noktanın altı çizilmeli: 1998 yılı içinde UÇK (Kosova Kurtuluş Ordusu) yönetiminde başlayan gerilla savaşı karşısında Miloşeviç yönetiminin halk kitlelerini zorla göç ettirmeye yönelik tipik kontrgerilla yöntemlerini benimsemesi, Arnavut halkın ezilen bir halk haline gelmesinde önemli bir merhale olmuştur.

Ancak burada bir efsaneyi ortadan kaldırmak gerekiyor. Emperyalist Batı basını ve onun izleyicileri, 1989 sonrasında Arnavut halkın bütün haklarının elinden alındığını, artık Arnavutçanın konuşulması-

59. Gowan, a.g.m., s. 84.

60. Bk. Gowan, a.g.m., s. 84; Ali, a.g.m., s. 71.

61. Samary, a.g.m., s. 3. Yukarıda Paul Garde'in Yugoslavya'nın 8 kurucu bileşeninden söz ettiği ve bunların *bağımsız devletler gibi* işlediğinin altını çizdiği hatırlanacaktır. "Sekiz" sayısı elbette Kosova'yı da içeriyor.

nın bile serbest olmadığını ileri sürebilmektedirler. Bu, gerçeğe tamamen aykırıdır. Arnavutlar bütün kamu kurumlarından kendileri geri çekilmişlerdir: 1981'den beri resmi Yugoslav devleti kurumlarına karşı kitlesel bir boykot uygulamaktadırlar. Yoksa ne varlıkları inkar edilmektedir, ne de medeni ve sosyal hakları ellerinden alınmıştır.[62]

Kosova sorununu basit bir ulusal sorun olmaktan çıkartarak karmaşıklaştıran başka bir etken daha var: Arnavutluk faktörü. İki komşu devletten birinde ötekinin hakim etnik kimliğiyle aynı kökenden gelen bir grup insan yaşıyorsa, ulusal sorunu soyut olarak değil bu gerçeği göz önüne alarak tartışmak gerekir. Çünkü bu durumda sorun yalnızca bir grup insanın kendi kaderini tayin etme sorunu olmaktan çıkar, aynı zamanda iki devlet arasında bir ilişki (yani birinin öteki aleyhine genişlemesi) haline gelir. Genellikle böyle durumlarda "azınlık" hukuki kategorisi geçerlilik kazanır. Azınlıklar sorununun ele alınması ise, hiçbir devlete sahip olmayan halklar sorunundan daha karmaşık ve çetrefil bir iştir. Üstelik, yukarıda da belirttiğimiz gibi, bugün Kosova ve Makedonya Arnavutlarını da içine alacak bir "Büyük Arnavutluk" projesinden yaygın olarak söz edilmektedir. Kosova Savaşı'nda UÇK gerillalarının Arnavutlukta üslerinin olduğu, operasyonlarına buradan hareketle giriştikleri, kısacası Arnavutluk'tan destek aldıkları televizyon kanallarına bile yansımıştır. Kosova sorunu böylece basit bir "ezilen ulusun kurtuluşu" sorununa indirgenemeyecek karmaşıklıklar içermektedir.

Sorunun ikirciklilikleri ne olursa olsun, bugün Kosova Arnavutlarının çoğunun kendi kaderlerini tayin için ayağa kalkmış oldukları açıktır. NATO saldırısı sonrasında Kosova'da esas politik güç haline gelmis olan UÇK'nın baştan beri öne sürdüğü açık bağımsızlık talebi bir yana, 1991'deki kuruluşundan itibaren halkın büyük desteğini kazanan, UÇK'dan şiddete karşı olmasıyla ayrılan İbrahim Rugova yönetimindeki Kosova Demokratik Birliği de bağımsızlık şiarını benimsemektedir.[63] Bu durumda, bir halkın bir devletin sınırları içinde zorla tutulmasını kabul etmek mümkün değildir. Yani Kosova Arnavutlarının kendi kaderlerini tayin hakkını kullanmasına engel olan politikaların onaylanması sözkonusu olamaz. Ancak sorunu bütünlüğü içinde değerlendirebilmek için son yıl içinde ortaya çıkan politik gelişmeleri de ele almamız gerekiyor.

62. Johnstone, "Seeing Yugoslavia...", a.g.m., s. 18 ve 18n.

63. Bk. İbrahim Rugova ile görüşme, *Le Monde*, 31 Mart 1999, s. 15.

5. Ulusal sorun ve "insan hakları" emperyalizmi

Eğer bu yazının başından beri savunulan görüş doğruysa, yani önce Almanya, ardından ABD Yugoslavya'ya yönelik olarak bütün 90'lı yıllar boyunca kendi çıkarları doğrultusunda politikalar izledilerse, eğer Yugoslavya'nın parçalanmasını hedefledilerse, o zaman bu emperyalist devletlerin bir Kosova politikası olmadığını düşünmek mümkün değildir. Kosova gibi patlayıcı bir çelişkiye sahip, 1981'den itibaren çalkalanıp duran, Miloşeviç'in ateşin üzerine benzinle giden 1989 kararından sonra başa çıkılamaz hale gelen bir bölgeye ilişkin bir politikanın emperyalist karargahlarda hazırlanmamış olması mümkün değildir.

Hazırlıkların ne olduğunu elbette bilmiyoruz. Ama 1998 yılından itibaren emperyalizmin Kosova politikası gün ışığına çıkmıştır. Bu politikanın ilk adı UÇK'dır. Bu örgütün Amerikan ve Alman devletlerince finanse edildiği, emperyalist basın dahil birçok kaynak tarafından defalarca açıklanmıştır.[64] Bu finansman anlaşılan sadece silah alımına yönelik değil, paralı askerler tutulmasını da kapsıyor. UÇK'nın komutanlarından biri olan Agim Çeku, Hırvat ordusunun bir generali iken 1995'de Krajina'dan 200 bin Sırp'ı etnik arındırmaya tabi tutmuş. Çeku Pentagon ile yakın ilişkileri olan Military Professional Resources Inc. şirketiyle yakın ilişki içinde. ABD ordusunun emekli generallerinin yönettiği bu şirket, yabancı ülkelere paralı askerler yolluyor![65] Ayrıca, UÇK'nın organize suç örgütleriyle ve uyuşturucu kaçakçılığıyla içiçe geliştiği konusunda da inandırıcı bulgular mevcuttur. '90'lı yılların başından bu yana İstanbul-Sofya-Belgrad güzergahı savaş dolayısıyla kesintiye uğradığı için, uyuşturucu trafiğinin Balkanların güneyine kaydığı ve Arnavut mafyasının eline geçtiği yolunda sağlam göstergeler vardır. Arnavutluk'ta patlak veren devrimci krize yol açan büyük sahtekarlıkların da o dönemin Arnavutluk cumhurbaşkanı Sali Berişa'nın koruması altında palazlanan Arnavut mafyasının işi olduğu bilinmektedir. Bu küçük ve

64. *Sınıf Bilinci* bu olguya erkenden dikkati çekmiştir. Bk. "Büyük Serkeş'in Balkan Maceraları", Sınıf Belleği bölümü, *Sınıf Bilinci*, 21, Yaz 1998, s. 45.

65. Bu bağlar, kendi alanında güvenilir bilgiler veren bir güvenlik dergisi olan *Jane's Defense Weekly* tarafından teşhir edilmiş. Aktaran: Brian Becker. "Is the US/NATO Leadership Planning a Ground War", 18 Mayıs 1999, International Action Center yayını, New York, s. 5.

yoksul ülkenin İtalya ile tarihsel bağları işin içine elbette Sicilya mafyasının da girmesi demektir. İşte UÇK aynı zamanda bütün bu kirli bağlantıların içinde serpilip büyüyen bir örgüttür.[66]

Emperyalizmin, özellikle ABD emperyalizminin UÇK'yı silahlandırarak Kosova'da gerilla savaşı başlatmasının ardında hangi niyetin yattığı bugün artık saydam. ABD Kosova'da Yugoslav yönetimini adım adım bir tuzağa sürüklemiştir. Bosna Savaşı'nın deneyimi, Miloşeviç'in bir gerilla faaliyeti karşısında sivil halka saldırmaya başlayacağını, etnik arındırma hayaletini yeniden hortlatacağını ve böylece bölgede büyük bir insan hakları sorununun doğacağını gösteriyordu. Bu sorunun bir manivela olarak kullanılması emperyalizmin işin içine girmesi için uygun bir kanal olacaktı. Bundan sonra Miloşeviç'i uzlaşmaz bir pozisyona iterek savaşın gerekçesini oluşturmak mümkündü.

Olan biten herşey bu planın uygulandığını gösteriyor. Planın kilit unsuru Rambouillet görüşmeleriydi. Miloşeviç, aslında başından beri Kosova sorununda uzlaşmaz bir tavırdan uzak durmuştu. Gerilla güçleriyle masaya oturmaktan sonuna kadar kaçınan birçok yönetime (örneğin Türkiye'ye) karşıt olarak Arnavutların temsilcileriyle görüşmeyi defalarca kabul etmişti. Rambouillet, emperyalistlerin sözde arabuluculuğuyla, gerçekte hakimiyeti altında, bu görüşmeler dizisinin yeni bir evresi oluyordu. Aynı zamanda Miloşeviç'e kurulmuş olan tuzağın son durağı. Çünkü emperyalistler Rambouillet'ye bir barış anlaşmasıyla değil, bir diktat metni ile gelmişlerdi. Bunu iyi anlamak gerekiyor. Solda dahi Rambouillet görüşmelerinin Miloşeviç'in uzlaşmazlığı dolayısıyla kesildiği yolunda bir izlenim zaman zaman uç verebiliyor. Oysa Rambouillet, bir egemen devletin sınırları içinde iki ulusal grup arasında süren bir çatışmaya arabulucuların da katkısıyla bir çözüm bulmaya çalışan bir barış anlaşması değildir; *Ram-*

66. Michel Chossudovsky, "Kosovo 'Freedom Fighters' Financed by Organized Crime", Internet: NATO taarruzuna başta Hindistan, Nijerya ve Arap dünyası olmak üzere büyük bir muhalefet vardı. Japonya bile tereddüt içindeydi. BM'de Rusya ve Çin'in vetosu da göz önüne alındığında diplomatik bir karşı taarruz için büyük olanaklar olduğu ortaya çıkıyor. Bugün Rusya'da Çernomırdin'in mimarı olduğu nihai anlaşma "yeni Münih" olarak anılıyorsa, bu, muhalefetin, Yeltsin'in saldırgan bir emperyalizmin önünü açtığını görmesindendir. İlk Münih'in faturası çok ağır olmuştu. Rusya bu yeni Münih'i çok pahalıya ödeyebilir! ("Münih", 1938'de Hitler'in Çekoslovakya'yı işgali karşısında, sözde yatıştırma politikası adına onu daha da cesaretlendiren Batılı önderlerin böylece Nazizmin ve II. Dünya Savaşı'nın önünü açmasına verilen addır.)

bouillet, Yugoslavya'nın egemenliğini ayaklar altına alan, Kosova sorununa sömürgeci bir çözüm öneren bir dayatma metnidir.

Bunu anlayabilmek için Rambouillet'nin başlıca hükümlerini hızla gözden geçirmemiz gerekiyor.[67] Bu anlaşma imzalandığı takdirde, Yugoslavya'nın Kosova bölgesi bir "Genel Vali"nin yetkilerine benzer yetkilere sahip olacak bir yabancı yönetici tarafından yönetilmeye başlayacaktır. "Uygulama Misyonu Şefi" olarak anılan ve Avrupa Birliği tarafından atanacak olan bu yönetici, "anlaşmanın bütün sivil boyutlarıyla ilgili olarak nihai otorite" ilan edilmekte ve "kararlarının bağlayıcı" olacağı açıkça belirtilmektedir. Askeri boyutlarla ilgili kelimesi kelimesine aynı yetkiler ("nihai otorite", "bağlayıcılık" vb.) ise KFOR (Kosova Barış Gücü) komutanına verilmektedir. Peki bu komutan kim olacaktır, KFOR nasıl oluşturulacaktır? Kosova Barış Gücü NATO'nun 30 bin askerinden oluşacak, komutan da elbette NATO tarafından atanacaktır. Bu kadarı, NATO'nun Kosova'yı işgal etmekte olduğunu söylemek için yeterlidir ama iş bununla bitmiyor. Rambouillet'nin Ek B bölümü, KFOR'a sadece Kosova'da değil bütün Yugoslavya topraklarında serbest dolaşım hakkı vermektedir. NATO "Barış Gücü" Yugoslavya'nın bütün kitle iletişim organlarından bedava olarak yararlanabilecek, yolları, köprüleri, tünelleri istediği gibi değiştirme, geliştirme vb. yetkisine sahip olacaktır. Ve bütün bunlar yapılırken NATO personeli Yugoslavya yasalarından bütünüyle muaf olacaktır. Bu sömürgeciliğin ünlü "extra-territorialite" hükmüdür!

Görüldüğü gibi bu, sadece Kosova'yı değil Yugoslavya'nın bütününü kapsayan sömürgeci bir anlaşma metnidir. Bosna için imzalanan Dayton Anlaşması'yla paralellikler çarpıcıdır. Bu durumda Miloşeviç'in bu metni imzalamaması değil, imzalaması eleştirilebilirdi ancak. Çünkü böyle bir anlaşmaya imza atmak, ilk kez Bosna'da uygulamaya konulmuş olan çok-taraflı sömürgeciliğe barışçıl bir biçimde boyun eğmek anlamına gelirdi. Miloşeviç açısından, yönettiği ülkenin egemenliğini ayaklar altına almak, emperyalizm karşısında diz çökmek anlamına gelirdi.

"İkinci Kosova Savaşı" işte bu anlaşmanın uygulamaya konulması için yapılmıştır. *Yani NATO'nun Yugoslavya'ya saldırısı bir sömürgeleştirme savaşıdır.* Daha savaşın ilk günlerinden itibaren emperyalist basın üst düzey NATO yetkililerinin Kosova için çözümü, sömür-

67. Bu özet bütünüyle şu kaynağa yaslanıyor: Richard Becker, "Rambouillet Appendix B", International Action Center yayını, New York, 1999.

geciliğin tarihinden gelen "protektora" (korunan bölge) terimiyle ifade etmekte olduğunu aktarmaya başlamıştır. Bir gazete II. Dünya savaşı öncesinden beri kullanılmayan bu hortlak kavramı okuyucularının anlayamayacağını bildiği için bir tanım vermektedir. "...güvenliği uluslararası topluluk tarafından güvence altına alınan, ama statüsü bir devletin altında kalan bağımsız bir birim."[68] Elbette sömürgenin statüsü bir devletin altındadır!

Zaten NATO'nun savaşın sona ermesi için Yugoslavya'ya dayattığı koşullar da bunu gösteriyor. NATO onbir haftalık savaşın başından sonuna dek şu beş talep üzerinde ısrarlı olmuştur: (1) Yugoslav güçlerinin Kosova'daki askeri faaliyetini durdurması; (2) Kosova'daki bütün askeri, paramiliter ve polis gücünü çekmesi; (3) NATO komutasında bir uluslararası "barış" gücü; (4) yerinden yurdundan edilen Kosovalıların geri dönmesi; (5) Kosova'nın Rambouillet anlaşmaları temelinde bir siyasi çerçeveye kavuşturulması.[69]

Burada sadece iki tane kilit sözcük olduğu açıktır: NATO ve Rambouillet. Mültecilerin geri dönmesine ilişkin dördüncü talep zaten büyük bölümüyle NATO savaşının yarattığı bir sorunun ortadan kaldırılmasıyla ilgilidir. İlk iki nokta ise NATO "Barış Gücü" talebinin basit uzantıları. Miloşeviç de zaten işin başından itibaren kendi ileri sürdüğü barış planlarında NATO üyesi olmayan ülkelerin askerlerinden oluşan bir barış gücü talebini merkezi talep olarak ileri sürmüştür.

Peki sorun nasıl çözülmüştür? Henüz çözülmemiştir! En azından bu satırlar yazılırken savaş (şimdilik?) bitmiştir, ama sorun çözülmeden kalmıştır. Tarihin en tuhaf diplomasi vakalarından biriyle karşı karşıyayız. NATO ülkeleriyle Miloşeviç'in karşılıklı imzaladıkları barış planının ne olduğu belli değildir! Öteki maddeler önemli değildir. Önemli olan Kosova'nın askeri kontrolünün kimde olacağıdır. Bu konuda barış planı tam anlamıyla bir dizi cambazlıktan sonra BM Güvenlik Konseyinden belirsizlikle çıkmıştır. İşin sonunda nereye geleceği az çok bellidir ama önce bu belirsizliğin anlamı üzerinde biraz duralım.

Ortaya çıkan durum aslında Rusya'nın arabulucu olarak oynadığı ikircikli rolün bir ürünüdür. Yeltsin kendisine güvenen Slav kardeşlerine ihanet etmiş, ama Rusya içindeki yeni güçler dengesi, hiç olmaz-

68. *International Herald Tribune*, 3-4 Nisan 1999.
69. Financial Times, 27 Mayıs 1999, s. 2.

sa bir ilk aşamada bu ihanet metnini geri çevirmiştir. Mesele şudur: NATO Nisan ayının ortalarından itibaren Yugoslavya'nın beklendiği gibi kolayca teslim olmayacağını kavrayınca, soruna diplomatik bir çözüm bulmak için Rusya'ya başvurmuştur. O ana kadar "Üçüncü Dünya Savaşı" tehdidi bile savurmuş olan Rus yönetimi, emperyalist Batı'ya (en azından yaşadığı ekonomik iflas durumunu aşabilmek için gerekli fonlar bakımından) göbeğinden bağlı olduğundan, bu arabuluculuk rolüne derhal uyum sağlamıştır.[70] Uzun süre Yugoslavya'ya paralel olarak NATO dışı bir barış gücünü savunan Rusya sonunda NATO çözümünü kabul etmiş, ama bunu Miloşeviç'e (ve Rusya'daki muhalefete) kabul ettirebilmek için metinlere doğru dürüst geçirmemiştir. Örneğin Miloşeviç'e imza için sunulan metin (eğişik çeviriler değişik kelimeler içermekle birlikte) "BM himayesi altında" bir güçten söz etmekte, ama "önemli NATO katılımı"ndan söz etmektedir.[71] Tabii sorun komutanın kimde olacağındadır. NATO komutayı eline geçiremezse NATO katılımı tek tek NATO ülkelerinin bir BM barış gücüne katılımı haline gelir. Dolayısıyla, NATO, metni "önemli katılım komuta anlamına gelir" diye yorumlarken, Yugoslavya bir BM kararı çıkmadan askeri anlaşmayı imzalamayacağını ilan etmiştir. Sonunda olanlar biliniyor: BM Güvenlik Konseyi de kararı belirsiz bir dille kabul edince, Rusya'nın muhalif güçleri sorunu savaş alanında Kosova'ya NATO izni olmaksızın birlik sokarak çözmüşlerdir!

Bu eğlenceli hikayenin nasıl sona ereceği az çok bellidir. Rusya NATO komutasını kabul edecektir. Ama olayın kendisi çok önemlidir. NATO gücünden farklı olarak BM gücü demokratik bir çözüm olduğundan falan değil. BM (Çin'in de yüz kızartıcı çekimser oyuyla) NA-

70. "Başka ne yapabilirdi?" diye sorulabilir. Politik açıdan son derece ilginç bir tartışma konusu. Eğer Rusya'nın başında devrimci bir önderlik olsaydı, yapabileceği çok şey vardı. NATO savaşına sadece Çin karşı değildi. (Ama Çin Elçiliği'nin bombalanmasından sonra, kitleler yönetimin teşvikiyle de olsa sokaklara döküldüğünde, Rusya'nın önünde yeni olanaklar da açılmış demekti.) Nato tarruzuna başta Hindistan, Nijerya ve Arap dünyası olmak üzere büyük bir muhalefet vardı. Japonya bile tereddüt içindeydi. BM'de Rusya ve Çin'in vetosu da göz önüne alındığında diplomatik bir karşı taarruz için büyük olanaklar olduğu ortaya çıkıyor. Bugün Rusya'da Çernomirdin'in mimarı olduğu nihai anlaşma "yeni Münih" olarak anılıyorsa, bu, muhalefetin, Yeltsin'in saldırgan bir emperyalizmin önünü açtığını görmesindendir. İlk Münih'in faturası çok ağır olmuştu. Rusya bu yeni Münih'i çok pahalıya ödeyebilir! ("Münih", 1938'de Hitler'in Çekoslovakya'yı işgali karşısında, sözde yatıştırma politikası adına onu daha da cesaretlendiren Batılı önderlerin böylece Nazizmin ve II. Dünya Savaşı'nın önünü açmasına verilen addır.)

71. *The New York Times*, 4 Haziran 1999.

TO diktat'ını bir noter gibi onaylayarak, ilerici bir rolü olamayacağını bir daha kanıtlamıştır. Önemli olan şey, bu olayın, Rusya'daki gelişmelerin uluslararası sistemde nasıl bir karışıklığa yol açabileceğini göstermiş olmasıdır.

Biz işin özüne gelelim. Kosova Savaşı, Amerika'nın 70'li yılların sonundan bu yana sürdürdüğü "insan hakları" retoriğine dayalı emperyalist politikasının askerileşmiş doruğudur. Bu savaş bütün burjuva ideologlarınca "insan haklarının ulusal egemenlikten üstün tutulduğu" bir savaş olarak nitelenmiştir. İşin "insan hakları" yanına aşağıda döneceğiz. Bu formülde en önemlisi, emperyalizmin Yeni Dünya Düzeni politikasının kendi amacını hiç yüzü kızarmadan itiraf etmesidir. Yukarıda NATO'ya biçilen yeni rolün tam da bu olduğunu görmüştük. YDD'nin özgüllüğü, emperyalizme, başka ülkelerin egemenliğini çiğneme hakkını sadece fiilen değil, hukuki düzeyde de tanımayı hedeflemesidir. Kosova Savaşı bunun ilk ari örneğidir. Bu açıdan, Kosova Savaşı'na sözcüğün dar anlamıyla YDD'nin ilk savaşı diyebiliriz.

Peki bu koşullar altında Kosovalı Arnavutların ulusal haklarına nasıl bakmak gerekir? Sorunun cevabını bulmak için uzun teorik tartışmalara gerek yok: pratik hayat cevabı vermiştir. Kosova Arnavutları eğer bugüne kadar Sırplar tarafından ezilen bir halk ise, elbette kendi kaderlerini tayin etme hakkına sahip olmaları gerekir. Ama kendi kaderini tayin demek, hele hele ayrılma ve bağımsızlık demek, kendi ülkesini uygun gördüğü biçimde yönetmek demektir. Oysa Kosova bugün, Bosna'ya benzer biçimde, çok-taraflı bir uluslararası sömürge haline gelmektedir (devletin altında bir statü nitelemesini hatırlayın). Kosova'yı yıllar boyunca, nasıl bir parlamenter cephe kurulursa kurulsun, gerçekte Avrupa Birliği'nin temsilcisi ile NATO yönetecektir. Yani, Kosova Arnavutları bir ulusal baskıdan kaçarken çok daha ağırıyla karşı karşıya kalmışlardır. Emperyalizmle işbirliği, hatta emperyalizme teslimiyet, ulusal hareketlerin sonunu buraya kadar getirir.

Arnavutlar bugünlerde Kosova'ya girmekte olan NATO birliklerini büyük sevinç gösterileriyle karşılıyorlar, "NATO, NATO!" diye bağırıyorlarmış. Gazeteler kutlamalarda, alnına NATO yazılmış bir çocuktan söz ediyor. Kosova Arnavutlarının alın yazısını bu çocuğun görünümü binlerce kelimeden daha iyi anlatıyor!

V. İkinci Kosova Savaşı'nın dersleri

Her ne kadar bu yazı yazılırken Rus ordusunun Kosova'daki rolü henüz açıklığa kavuşmamış olsa bile, İkinci Kosova Savaşı pratik olarak bitmiş ve yeni bir evre açılmıştır denebilir. Rusya'nın sonunda, epeyce yüklü bir rüşvet karşılığında NATO'ya boyun eğeceği varsayımı temelinde, Kosova Savaşı'ndan çıkarılması gereken dersleri kısaca özetleyelim.

YDD, "küreselleşme" stratejisinin uluslararası politikası olarak, emperyalizmin politik/askeri stratejisinde yeni bir dönemin açılışını haber veriyor. On yıllık deneyim, bu stratejinin yeni ve özgül yönünün ulusal egemenliği bütünüyle ayaklar altına almaya hazır olması olduğunu gösteriyor. Buradan birden fazla politik sonuç çıkarmak gerekiyor. Birincisi, ulusal kurtuluş mücadeleleri, kendi çıkarları ve insanlığın genel çıkarları açısından, önümüzdeki dönemde emperyalizmle ilişkileri bakımından eskisine göre çok daha büyük hassasiyet geliştirmek zorundalar. Aksi takdirde emperyalizmin elinde bir oyuncak haline gelmeleri ve sahte bir kurtuluşla yetinmeleri kaçınılmaz olacaktır. İkincisi, bu gidişe karşı şimdiden yalpalamasız bir mücadele verilmediği takdirde, geleceğin devrimlerini, Rus devriminden Nikaragua devrimine kadar geçmişin devrimlerinin yaşadığından kat kat ağır sorunlar bekleyecektir. Üçüncüsü, Marksistler açısından, Kosova ve Yugoslavya, uluslar politikasının çok daha hassas bir terazide tartılmasını sağlayacak bir programatik derinleştirmeye ihtiyaç duyuruyor.

YDD'nin ulusal egemenlik karşısındaki hoyrat tavrı, kendini emperyalizmin geliştirmekte olduğu yeni sömürgecilik tarzında da gösteriyor. Bosna'da ortaya çıkan eğilim, Kosova'da teyid edilmiştir. Emperyalizm, YDD'ye uygun bir yeni "devlet-benzeri" yapıyı yavaş yavaş yerleştiriyor. Anayasası, parlamentosu, "özgür" seçimleri, hükümeti, yargısı olan, tek bir sömürgeci güce bağımlı olmayan bir sömürge: çok-taraflı sömürgecilik. Günümüz dünyasında ulusal egemenliğe dayanmayan hiçbir demokrasi olamayacağını, daha üst birliklere geçişin ancak ulusal iradenin özgürce karar vermesi durumunda demokratik bir nitelik taşıyabileceğini vurgulu biçimde yeniden ortaya koymak gerekiyor. Marksizmin ulusal hakların savunulmasından ve enternasyonalizmden vazgeçmesi, transnasyonal, yani uluslarüstü bir

politik program ve örgütlenme modeli geliştirmesi gerektiğini söyleyenler, "küreselleşme" retoriğini ciddiye aldıkları, YDD'yi anlayamadıkları için emperyalizmin önündeki barikatların bir bölümünü kaldırmayı önermiş oluyorlar.[72]

NATO Balkanlara yerleşmiştir. Bu, bütün bölgenin (Doğu Avrupa'nın, Balkanların ve Ortadoğu'nun), ama aynı zamanda Türkiye'nin devrimcilerini yakından ilgilendiriyor. Emperyalizmin Balkanlarda beceriksiz ama tarafsız bir hakem rolüne soyunduğunu varsayan naif düşünce sahipleri yanılıyor. Dayton Anlaşması imzalandığında Clinton ABD askerlerinin bir yıl içinde Bosna'dan çekileceğini söylüyordu. Aradan neredeyse dört yıl geçti, bu konuda en ufak bir hareketlenme yok. Daha Kosova Savaşı bitmek üzereyken, ABD'nin Yugoslavya'da görev yapmış olan son büyükelçisi W. Zimmermann, hiç çekinmeden, "NATO o bölgede 20-30 yıl kalır" diye açıklama yapıyordu.[73] Zimmermann önemsiz biri değil; ABD'nin büyükelçi düzeyinde bir diplomatı. Ama daha önemli isimler de aynı şeyi söylüyor. Bosna'nın eski "Genel Valisi" İsveçli Carl Bildt de şöyle diyor: "Balkanlarda barışı güvence altına almayı amaçlayan bir uluslararası askeri mevcudiyet, önümüzdeki onyıllar boyunca, soğuk savaş yıllarında bölünmüş Almanya'da birlik bulundurmak kadar doğal birşey olarak görülmelidir."[74] "Onyıllar": Yugoslavya savaşlarının emperyalizmin Balkanlara ve Avrasya'ya yerleşmesi için yapıldığından kuşku duyanlar, emperyalizmin bu temsilcisine iyi kulak vermeliler!

Körfez Savaşı ile karşılaştırıldığında, Kosova Savaşı'nda ortaya çıkan manzara, Rusya ve Çin'in Amerikan emperyalizminin dümen suyundan uzaklaşmakta olduğunu gösteriyor. Rusya, savaşın ilk günlerinde donanmasından bazı gemileri Akdeniz'e çıkaracak kadar savaşa muhalefet etti. İçerideki mücadelenin yansıması sonucunda Kosova'da 200 askerlik bir birlikle komuta ve görev bölgeleri sorununu tartışıyor olması da bu aşamada emperyalizme uysal biçimde boyun eğmeye niyeti olmadığını gösteriyor. Çin ise, bürokratik de olsa bir işçi devleti olarak, son BM Güvenlik Konseyi oylamasında yüz kızartıcı biçimde çekimser oy kullanmış olsa dahi, savaş boyunca aldığı tavırla emperyalizme hoşnutsuzluğunu açıkça ifade etti. Belgrad'daki

72. Bu aslında içten içe son derece yaygın bir eğilimdir. Yakın dönemden, tam da Kosova savaşıyla ilgili bir örnek için bk. Slavoj Zizek, a.g.m.

73 *Le Monde*, 5-6 Haziran 1999.

74. *The New York Times*, 15 Haziran 1999. (Vurgu benim).

Çin elçiliğinin bombalanması olayı esrarını koruyor. Belgrad telefon rehberinde bile adresi olan dev bir binanın[75] CIA tarafından keşfedilememiş olması, bir komedi unsuru olarak eğlenceli olabilir. Ama ABD'nin Çin elçiliğini kasıtlı olarak bombalamış olması olasılığı, hatırlattığı dünya savaşı manzaralarıyla daha çok bir korku filmi havası taşıyor. Çin'de bu olaya kitlelerin verdigi anti-emperyalist tepki, bu ülkenin de önümüzdeki dönemde uluslararası politikada '90'lı yıllardan farklı bir rol oynamaya aday olduğunu gösteriyor.

NATO, 50 yıllık tarihinde ilk kez egemen bir devlete taarruz etmiştir. Bugün savaş bittikten sonra emperyalistler "zafer"den söz etmektedirler, ama başta Amerikan yöneticileri olmak üzere emperyalist hükümetler onbir hafta boyunca ecel terleri dökmüşlerdir. Savaştan hedeflerine yakın sonuçlar elde ederek çıkmış olsa bile, NATO'nun ve emperyalizmin gücünü kesinlikle abartmamak gerekir. Birincisi, bu savaş NATO ülkelerinin çok zayıf bir yanını ortaya koydu. Vietnam Savaşı'nın travmasını hala üzerinden atamamış olan emperyalizm kara savaşını göze alamadı. Orduların profesyonelliştiği bir çağda buna rağmen ortaya çıkan bu tahdit, emperyalizmin dünya jandarmalığı projesinin ciddi sorunlarla karşı karşıya olduğunu gösteriyor. Yerden 5000 metre yükseklikten atılan bombaların, sözde "akıllı" bombalar olsalar bile hedefi ne kadar çok şaşırabilecekleri bu savaşla iyice anlaşıldı. Saldırılan ülkedeki sivil ölümleri ise emperyalist ülkelerde halkın savaşa karşı tavır almasına yol açıyor. İkincisi, Rusya ve Çin'de en belirgin örneklerini gördüğümüz gibi, emperyalizmin dışında savaş dünyada olumsuz tepkilerle karşılaştı. Saddam'a karşı açılan savaşta Arap devletlerinin bile emperyalizmi desteklediğini hatırlamak gerekiyor. Üçüncüsü, emperyalist ülkeler savaşın sonuna kadar koalisyonu bozmamış olsalar bile aralarında çok kısa süre içinde ciddi çatlaklar belirdi. Bu savaşta esas olarak Amerika, İngiltere ve Fransa (ve elbette Türkiye!) NATO'nun şahinleri, Almanya, İtalya ve Yunanistan ise güvercinleri idiler. Örneğin bir aşamada Blair İngilteresi kara savaşını savunurken Alman Başbakanı Schroeder bir basın toplantısında "kara savaşı İngiltere'nin bir iç tartışmasıdır" diyerek müttefiki ile alay edebildi. Barış anlaşmasının imzalanmakta olduğu günlerde, bir üst düzey NATO yetkilisi, basına şöyle diyordu: "Ben şahsen, bu tür birşeyin tekrarlanmayacağına inanıyorum. NATO bu

75. *Le Monde,* 16 Haziran 1999.

savaşa başaşağı daldı, ikide bir ayağı takılarak yürüdü, nasıl çıkacağını bir türlü bilemedi, olan bitenden ölümüne korktu." Gazete şu sonucu çıkarıyor: "Elli yıl boyunca beyaz kitaplar hazırladıktan, analiz ve hazırlık yaptıktan sonra, NATO'nun ilk savaşı bal gibi sonuncusu olabilir."[76]

Emperyalistler arası rekabet, Kosova savaşı ile birlikte yeni bir evreye girmiştir. Bir bakıma Kosova Savaşı'nda, Amerika'nın silahlarından biri ters tepmiştir. ABD'nin Körfez Savaşı'ndan Kosova'ya kadar uluslararası operasyonlarında amaçlarından birinin Avrupa emperyalizmini NATO'nun kanatları, yani kendi himayesi ve yönlendiriciliği altında tutmak olduğu artık meçhulümüz değil. (Buna karşılık, solda sık sık yapıldığı gibi, Kosova Savaşı'nı sadece bu amaçla, yani emperyalistler arası ilişkilerle açıklamaya çalışmak, emperyalizmin bu yazıda ele alınan vahim eğilimlerini görmezlikten gelmek anlamını taşır.) Ama Kosova Savaşı'nda tam barışın imzalandığı gün, Avrupa Birliği emperyalizmi kendi bağımsız askeri gücünü oluşturma yönünde tarihi bir karar almıştır.[77] Savaş, ABD'nin politik ve askeri üstünlüğünü çıplak biçimde ortaya koyarak AB'nin bu yönde hareket etmesini hızlandırdığı için ironik bir şekilde ABD'nin silahının ters tepmesine yol açmıştır. Kosova Savaşı'nın yarattığı imgenin tam tersine, dünya yeni binyıla yeni bir emperyalist kutuplaşma ile giriyor.

Birçok sosyalist haklı olarak bu savaşın "sosyal demokrasi"nin savaşı olduğunu belirtmiştir. Nasıl haklı olmasınlar ki? Şu anda Avrupa'nın dört büyük ülkesinin başbakanları sosyal demokrattır! Kosova Savaşı, ayrıca, uluslararası planda sosyal demokrasinin ardından Yeşiller hareketinin de emperyalizmin bir aracı haline geldiğini ortaya koymuştur. Buna karşılık uluslararasi işçi hareketi ve sosyalizm bu savaşta hiçbir biçimde sesini duyuramamıştır. Üstelik sosyalist hareketle bile NATO saldırısının desteklenmesi yönünde eğilimler ortaya çıkmıştır. Şimdi bu konuyu biraz daha ayrıntılı olarak ele alalım.

VI. Sosyalist saflarda kargaşa

Kosova Savaşı, sosyalizmin son 50 yıllık tarihinde oldukça önemli bir dönüm noktası oldu. Kendisine sosyalistim diyen insan ve hare-

76 *The New York Times*, 7 Haziran 1999

77. Bu tarihsel önemdeki gelişme, "Sınıf Belleği" sayfalarındaki "Avrupa emperyalizmi tırnaklarını törpülüyor" yazısında ele alındığı için ayrıntıya girmiyorum.

ketler, bu savaşta, kuruluşundan bu yana ilk kez NATO'yu desteklediler. 1982'de emperyalist İngiltere ile diktatörlerce yönetilse bile emperyalizm tarafından ezilen bir ülke olan Arjantin'i karşı karşıya getiren Malvinas/Falklands savaşında sosyalist saflarda yanlışlar yapılmıştı. 1991'de Körfez Savaşı'nda da benzer hatalara rastlanıyordu. Ama her iki olayda da yapılan hata, savaşan taraflar arasında tarafsız kalmaktı. Kosova'da ise kendine sosyalist diyen bir dizi unsur ilk kez bir savaşta emperyalizmi ve onun ayrıcalıklı aracı NATO'yu destekliyordu. Bunun ne anlama geldiğini ele almadan önce, "sosyalist" NATO destekçilerinin gerekçelerine kısaca değinelim.

Temel gerekçe elbette Miloşeviç'in Kosova Arnavutlarına etnik arındırma uyguladığı, NATO taarruzunun da bunu engellemek için yapıldığıydı. Miloşeviç'i artık durdurmak gerekiyordu. Dolayısıyla "müdahale etmemiz gerekli ve kaçınılmazdı." Bu gerekçeye yöneltilecek ilk soru şudur: madem NATO ve emperyalizm insan haklarına bu kadar düşkündür, o zaman neden dünyanın başka bölgelerinde başka halkların insan haklarının ayaklar altına alınmasına seyirci kalmakta, hatta destek olmaktadır? NATO'nun Yugoslavya'yı bombalamaya başladığı aşamada, yerinden yurdundan edilmiş olan Kosova Arnavutlarının sayısı azami 300 bin olarak veriliyordu. Ölü sayısı ise 2 bin. Bu sayılar, 1998 yılı için Kolombiya'da gerçekleşen sayılara eşit.[78] Ama Amerika Kolombiya devletine bu politikasında destek oluyor, hala o ülkede "askeri danışman" adı altında asker bulunduruyor. Türkiye'de yerinden yurdundan sürülen Kürtlerin sayısı çeşitli kaynaklarca 2 ila 3 milyon arası veriliyor; boşaltılan köy ve mezra sayısı 4 bini bulmuş. Ama biliyoruz ki ABD Türkiye'nin baş müttefiki. Emperyalist koalisyondan Fransa'nın 1994 yılında, Nazilerin Yahudi soykırımından bu yana en büyük soykırım olan Ruanda'daki Tutsi soykırımına destek verdiği artık herkesin bildiği bir gerçek.[79] Başka örneklere girmeye gerek yok: sadece insan haklarını başka iklimlerde korumaktan kaçınmakla kalmayan, kendisi katliamlara ve soykırımlara destek veren emperyalist güçlerin Yugoslavya'ya Kosova'da etnik arındırmayı engellemek için savaş açtığına inanmak ve başkalarını inandırmaya çalışmak nasıl bir şeydir?

78. Michael Albert, "Lend Me Your Ear", Z Magazine, Haziran 1999, s. 17.
79. Bk. Mehdi Ba, Rwanda, 1994: un genocide francais (Ruanda 1994: bir Fransız soykırımı), L'esprit frappeur, Paris, 1997.

İkincisi, emperyalizmin Yugoslavya'yı bombalamaya başladığı aşamada Miloşeviç'in büyük bir etnik arındırma planlamakta olduğuna ilişkin gerekçesinin uydurma olduğu ve savaş başlayana kadar yapılan mezalimin abartılmış olduğu belgelerle ortaya konulabilmektedir. Bu konudaki Alman Dışişleri Bakanlığı belgeleri basına sızdırılmış ve yayınlanmıştır.[80]

Nihayet, NATO savaşının asıl amacını Bill Clinton kendi ağzıyla açıklamıştır:

> Eğer bütün dünyaya satış yapmamızı da içerecek güçlü bir ekonomik ilişki kurabileceksek, Avrupa bunun anahtarı olmak zorundadır (...) Bu Kosova davası, baştan aşağı bununla ilgilidir.[81]

Bu karşı kanıtlar ortaya konulduğunda, "sosyalist" NATO destekçileri, "amaç başka olabilir, ama NATO müdahalesi Kosova Arnavutlarının uğradığı mezalimi durdurma yararını taşıyor" demektedirler. Yani NATO'nun amacı başka olabilir, ama bu, bombalamanın yan ürünü olabilir. Oysa, herşeyden önce, Yugoslavya'ya açılan savaşın Kosovalıların göçüne dramatik bir hız ve boyut kazandırdığı ortadadır. Savaş öncesi (muhtemelen abartılmış) 300 bin rakamı verilirken, savaşın başlamasından kısa bir süre sonra sayı 1 milyona yaklaşmıştır. Haydi savaş bittikten sonra bu insanların evlerine geri dönmeye başladıklarını düşünerek bunu önemsemeyelim. Ya onların dönmesiyle tersinden bir etnik arındırmaya, katliama, yağmaya maruz kalan Sırplar? Yugoslavya savaşlarının öteki episodlarında olduğu gibi burada da Sırp sivillerin maruz kaldığı mezalimi görmezlikten mi geleceğiz? Ya UÇK'nın intikam saldırısına uğrayan Romanlar ("çingeneler")?

NATO taarruzu etnik arındırma ve mezalim konusunda bir çözüm yaratmadığı gibi, bütün Yugoslavya'yı neredeyse taş devrine geri döndürecek biçimde tahrip etmiştir. Sadece ordu birlikleri ve askeri binalar değil, fabrikalar, enerji santralleri, rafineriler, köprüler, televizyon binaları, hatta parti binaları bombalanmıştır. Bunlar kasıtlı olanlardır. Bir de sözde "akıllı bombalar", sayısız köyü, okulu, hastaneyi, cezaevini, pazaryerini yerle bir etmiş, ABD basınının verdiği sayılara gö-

80. Bk. Ellen Meiksins Wood, "Kosovo and the New Imperialism", *Monthly Review*, cilt 51 (2), Haziran 1999, s. 8, dn. 4.

81. Aktaran: Wood, a.g.m., s. 2.

re 1200 sivili ve 5 bin Yugoslav askerini öldürmüştür. NATO bombalarının sadece Sırpları öldürdüğünü sananlar varsa aldanıyorlar: NATO birçok Kosovalı Arnavut'u, bu arada çok yerilen Sırp mezaliminden kaçan göçmenleri de katletmiştir.

KFOR'un (Kosova Barış Gücü) ilk kayıpları olan iki İngiliz askerinin (iki Kosovalı Arnavut siville birlikte) ölümünün öyküsü, NATO'nun ne denli gaddar bir bombalama stratejisi benimsediğinin resmidir. Bu askerler, çok sözü edilen Yugoslav mayınlarının değil, NATO'nun bir okulun üzerine attığı ve patlamamış bir parça tesirli bombanın imha edilmeye çalışılırken berhava olması sonucunda ölmüşlerdir. Parça tesirli bomba, bir anti-personel silahıdır: patladığında çevreye milyonlarca sivri metal parçası dağıtır ve bunlar insan bedenine rastladıklarında cam parçaları gibi keserler. Sivillerin yoğun olarak yaşadığı bölgelere bu tür bombalar atmaktan daha zalim ne olabilir? NATO Sırbistan'da bir hastaneyi (yanlışlıkla!) bombaladığında, birçok ölümün yanısıra dört hamile kadının bedenlerinin böyle parçalanmasına da yol açmıştı. Amerikan gazeteleri olayı "cam parçaları hamile kadınların bedeninde yaralar açtı" biçiminde vermişlerdi!

İnsani ve ekonomik tahribata bir de ekolojik tahribat eklenir. NATO'nun bombalamada tüketilmiş uranyum ("depleted uranium") kullanması ve kimya fabrikaları ve rafinerileri bombalaması, sadece Kosova'nın kendisinde ya da Yugoslavya'nın bütününde değil, Balkanlar çapında çevreyi yıllar boyu altüst edecek sonuçlar yaratma istidadına sahiptir.

Şimdi NATO güçleri Kosova'da "Sırp mezalimi"nin kanıtlarını ortaya koymaya çalışmaktadırlar. Bu faaliyetin sonuçları açıklanmaya başladığında herkesin verilen bilgilere son derece kuşkucu bir tarzda yaklaşmasını öneririm. Yukarıda emperyalist yetkililerin ve medyanın Yugoslavya savaşlarında nasıl gerçekleri sakladığını ya da düpedüz yalan söylediğini örnekleriyle anlattım. Genç kuşaklar Körfez Savaşı sırasında büyük olay yaratan karabatağın öyküsünü muhtemelen bilmezler. CNN Saddam'ın Körfez'de yarattığı ekolojik tahribatı kanıtlamak amacıyla, bir petrol denizinde yüzen bir karabatağın görüntüsünü günlerce vermişti. Ancak daha sonra bu görüntülerin Fransa'nın Atlas Okyanusu kıyılarında batan bir petrol tankerinin yarattığı tahribattan kaydedilen bir manzara olduğu ortaya çıkacaktı!

Yukarıda Saddam'ın bir "Hitler" olarak ilan edilmesi sırasında Iraklı askerlerin işgal altındaki Kuveytte kuvözdeki bebekleri dahi fişleri çekerek öldürdüğünün ileri sürüldüğüne değinmiştim. Bu "kuvöz cinayetleri" öyküsü üzerinde kısaca durmakta yarar var. Hikaye, Kuveyt'in Irak ordularınca işgalinden sonra, bir Amerikan televizyonunun Kuveyt'ten kaçan Neyyire adlı genç bir kadınla yaptığı röportajla ortaya çıkmış. Röportaj Amerikan televizyonlarında günlerce yayınlanmış ve kamuoyu nezdinde Körfez Savaşı'nın ahlaki gerekçelerinden biri haline gelmiş. Ancak bir süre sonra keşfedilmiş ki, Neyyire Kuveyt'in ABD'deki büyükelçisinin kızıdır ve bütün bu olay (ABD yetkililerinin de suç ortaklığıyla hazırlanmış) bir mizansendir![82]

Bütün bunları söyledikten sonra eklemek gerekiyor ki, Yugoslav askeri ve paramiliter güçlerinin, özellikle NATO savaşı başladıktan sonra Kosova'da yaptıkları etnik arındırma operasyonu, şiddetle karşı çıkılması ve karşısına dikilinmesi gereken iğrenç bir uygulamadır. Pek çok iyi niyetli sosyalist bu talebi hangi gücün yerine getireceğini soruyor. Bu anlamlı bir sorudur. İlk anda cevaplanması zor görünse bile, aslında çok basit bir cevabı vardır: Kürtlere, Tamillere, Doğu Timorlulara, Kolombiya köylülerine, Filistinlilere ve daha sayısız ezilmiş kitlelere yönelik insancıl ve politik hak ihlallerine ilişkin görevleri kim yerine getirecekse o! Eğer Kosova kitlelerinin yaşadığı sefalet dolayısıyla NATO'nun işin içine girmesinin "ehveni şer" olacağını bir an için bile düşünürsek, o zaman NATO'nun dünya jandarması olmasını ilke olarak kabul etmişiz demektir! Hayır, bütün bu görevleri yerine uluslararası işçi ve sosyalist hareketinin müdahalesi, uluslararası dayanışma yoluyla getirecektir. Bugün bu dayanışma zayıfsa yapılabilecek tek şey bu dayanışmayı güçlendirmek için çalışmaktır.

Tarık Ali, NATO'yu destekleyenlere hatırlatıyor:

> Solda kara savaşını savunanlara, insanın içinden şunu önermek geliyor: eğer söyledikleriyle [illegible]lerse, Kosova'nın bağımsızlığını elde etmek amacıyla, örneğin bir davranış içine girerek, Kosova Kurtuluş Ordusu'nun yanında çarpışmak üzere Uluslararası Tugaylar yaratmaya gönüllü olmalılar. Hiç olmazsa bu tavır enternasyonalist gelenekle uyumlu olurdu (...)

82. *Le Monde*, 3 Nisan 1999.

> Ama bu yeni savaş çığırtkanları, kendi savaşlarını onların adına NATO'nun yürütmesini istiyorlar...[83]

Tarık Ali'nin bu mizah dolu önerisi, yukarıda bir cümleciği neden tırnak içinde verdiğimi de açıklığa kavuşturuyor. "Sosyalist" NATO destekçilerinin gerekçesini açıklarken "müdahale etmemiz gerekli ve kaçınılmazdı" cümleciğini kendi ağızlarından verdim. Çünkü oradaki dilbilgisi, herşeyi çırılçıplak ortaya koyuyor: demek "biz" müdahale ettik ve bu gerekliydi. Peki "biz" kim? NATO! Bazı "sosyalistler"in nerelere kadar alçaldığını bu dilbilgisinden daha iyi ne gösterebilir?

Sosyalist harcketteki bu alçalma doğrudan doğruya sol liberalizmin (sivil toplumculuğun) çürütücü etkisinin ürünüdür. Globalist perspektifi olduğu gibi benimseyen ve emperyalizmin varlığını bile reddeden sol liberalizm sosyalizmin bazı kanatlarını emperyalizm destekçiliğine kadar geriletmiştir!

VII. Devrimci Marksizmin politikası

Savaş her zaman kafa karıştırır. Eğer Körfez Savaşı'ndan başlayarak, Bosna Savaşı'ndan geçerek Kosova Savaşı'na kadar 90'lı yılların savaşları sosyalist harekette kafaları geçmişe göre daha fazla karıştırdıysa, bunun nedeni bu savaşların daha kafa karıştırıcı olması değildir. Sosyalistlerin kafasının eskisine göre daha karışık olmasıdır! Özellikle de sol liberalizmin etkisi altında solun anti-emperyalist içgüdülerinde bir zayıflama meydana gelmiş olmasıdır.

Kosova Savaşı, bu yazının başından itibaren belirtildiği gibi Türkiye politikasını doğrudan doğruya ilgilendiren bir konu. Dolayısıyla Türkiye'nin sosyalistleri açısından sorunu iki düzeyde ele almak gerekiyor: genel görevler ve Türkiye'ye ilişkin görevler.

Genel düzeyde ilk söylenmesi gereken şudur: sosyalistlerin herşeyin üzerinde birinci görevi emperyalizmin savaşlarına karşı çıkmaktır. Hiçbir karmaşıklık, hiçbir mazeret, bu görevin savsaklanmasına ya da ikinci plana atılmasına izin vermemelidir. Sözkonusu olan doktriner bir tavır değildir. Somut hayatın gerçekleri böyle gerektirmektedir. Dünya kapitalist sistemi ve onun hücrelerinde büyüyen bü-

83. T. Ali, a.g.m , *New Left Review*, s. 69.

tün ezilme ve baskı biçimleri, son tahlilde emperyalizmin ekonomik ve askeri gücü sayesinde ayakta durmaktadır. Emperyalizmle mücadele edilmeksizin, bunların hiçbiriyle mücadele etmek mümkün değildir. Her kim ki yerel ve kısmi bir baskı ve ezilme biçimini çok insanlık dışı bularak, o kötülüğe karşı emperyalizmle işbirliği yapmaya ya da emperyalizmin taarruzunu hayırhah bir sessizlikle izlemeye yönelik bir tavır alır, o sadece emperyalizmin değil, dolayısıyla karşı çıktığını sandığı o kötülüğün de güçlenmesine katkıda bulunmuş olur.

Bosna ve Kosova savaşları sözkonusu olunca bunun anlamı üçlüdür. Birincisi, *sosyalistler NATO'nun yenilgisi için mücadele ederler.* Ne Miloşeviç, ne Kosova halkının başına gelenler emperyalizmin ezilen bir halka (Yugoslav halkına) saldırısında ezilen halkın zaferi için mücadele etme görevini ortadan kaldıramaz. İkincisi, bu yolda ileri sürülecek ilk talep *NATO bombardımanlarının derhal durdurulmasıdır.* Üçüncü nokta genellikle unutulan bir noktadır: *NATO birliklerinin Balkanlardan çekilmesi.*

NATO'ya karşı bu görevlerin yerine getirilmesi demek *Miloşeviç'e rağmen* Yugoslavya'nın savunulması demektir. Bu durumda sosyalistlerin tavrı hiçbir biçimde emperyalizm ile Yugoslavya'ya karşı eşit mesafede olamaz. Yapılması gereken, *Miloşeviç yönetimine hiçbir politik destek vermeksizin* Yugoslavya'yı savunmaktır. (Miloşeviç gibi bir yönetime dahi, politik destekten farklı olarak, koşullara uygun bir askeri destek verilebilir.) Emperyalizmin saldırısı altında olan bir ülkeye ilişkin bu klasik devrimci Marksist politikayı geçmişte Körfez Savaşı dolayısıyla Sınıf Bilinci'nde ayrıntısıyla incelemiş olduğumuzdan burada ayrıntıya girmiyorum.[84]

Eğer bütün bunlar doğruysa, IV. Enternasyonal Birleşik Sekretaryası'nın (BirSek'in) en azından bazı seksiyonlarının yaptığı gibi, Kosova Savaşı karşısında "Ne NATO, ne Miloşeviç!" sloganı temel slogan haline getirilemez. Bu slogan bir yanıyla ÖDP'deki bazı dostlarımızın Körfez Savaşı'ndaki (1991) "it dalaşı" teşhisine benziyor. Aynı dostlarımız, 1998 yılında ABD Irak'ı tekrar bombalamaya başlayınca, ÖDP Merkez Yürütme Kurulu sadece ABD bombalamasına karşı slogan kararı aldığı halde İncirlik yürüyüşünde "Ne Sam, ne Saddam!" sloganını bütün itirazlara rağmen sürekli atmışlardı. Bu tür sloganlar,

84. Bk. Yukarıda Bölüm 2.

emperyalizm ile onun saldırdığı ülkeyi aynı kefeye koyduğu için, bu ülkeyi emperyalizme karşı savunmamış olur, yani sözde yerine getirdiği anti-emperyalist görevden kaçmış olur. Kendinizi bir Iraklı ya da Sırp sosyalistinin yerine koyun: ABD ülkenize ölüm yağdırıyor. Başınızda ise bir Saddam ya da Miloşeviç var. Partiniz Iraklı ya da Sırp emekçilere ne diyecek? "Ne Sam, ne Saddam" mı? "Ne NATO, ne Miloşeviç"mi? Öyle derse emperyalizme karşı nasıl mücadele edecek? Kendinizi Türkiye'nin "demokratik" kamuoyunun karşısında temize çıkarmak için Adana'da bu sloganı atmanızın sakıncalarını derhal görmeyebilirsiniz. (Uzun dönemde bu yaklaşımın faturası çok ağır olur, o ayrı.) NATO filosundaki Fransız uçakları Belgrad'ı bombalarken, pazaryerindeki, hastanedeki, hapishanedeki Sırp'ı ve Arnavut'u öldürürken, sizin bir Fransız olarak Paris sokaklarında oku kendi emperyalizminize çevirecek yerde her iki tarafa eşit mesafe almaya kalkışmanız daha da ciddidir elbette. Yine de kısa dönemde yeni bir sonucu görülmez. Ama bir Iraklı ya da Sırp sosyalisti bu sloganı atarsa, aynı zamanda, emperyalizm kendi emekçi halkını bombalarken, kollarını kavuşturup köşesinde oturması gerekir! Öyle sosyaliste de kitleler dönüp bakmazlar bile! Doktriner olmamak, hayattan öğrenmek mi istiyorsunuz? Körfez Savaşı'nda sadece Irak'ta değil bütün Arap dünyasında halkın nasıl emperyalist saldırıya karşı Saddam'ı bir anti-emperyalist kahraman mertebesine yükselttiğine bakın. O yetmiyor mu? Aynı şeyi Kosova Savaşı'nda Yugoslavya'da sınayın: (Kosovalılar hariç) Yugoslav halkının, muhalif unsurlar da dahil, nasıl NATO'ya karşı kenetlendiğini göreceksiniz. Sırp işçilerine kulak verin:

> Kragujevaç kentindeki Zastava [otomobil] fabrikasının işçileriyiz. Kentimiz, son savaşta [II. Dünya Savaşı'nda] çok büyük bir bedel ödemişti (...) Fabrikamız 38 bin kişinin ekmek kapısı, ayrıca çevrede 60 bin kişinin ekmeği de ona bağlı (...) Miloşeviç'ten nefret ediyoruz, ama şimdi kendi emeğimizle inşa ettiğimiz ve geleceğimiz için elimizde olan şeyi korumak istiyoruz. Bu yüzden hepimiz aşağıdaki kararı almış bulunuyoruz: canavar düdükleri çalınca, fabrikayı terketmeyeceğiz, işimizin başında kalacağız. Sadece işçilerden değil, ailelerimizden ve hemşehrilerimizden oluşan, etten bir duvar. Yurdumuza yönelik bombardıman sona erene kadar fabrikada yaşayacağız. Bilin ki fabrikamıza atılacak bir bomba binlerce

kişinin ölümüne yol açacaktır. Tarihimizde birçok defa, bize ait olanı kendi başımıza, yalnızca kendi gücümüze dayanarak savunmak zorunda kaldık. Bugün de yapabileceğimiz tek şey bu.[85]

Neden? BirSek bildirilerinde olumsuz biçimde söylendiği gibi "milliyetçilik"ten mi? İster öyle olsun, ister değil: ekmeklerine saldırıldığı için, yurtlarına saldırı yapıldığı için, emperyalizme karşı oldukları için! Yani olumsuz bir nedenle değil, olumlu bir nedenle! Bu durumda sosyalistlerin kollarını kavuşturup halkın emperyalizme karşı direnişini seyretmesi biraz ayıp olmaz mı? Saddam'ı ya da Miloşeviç'i kahraman haline getiren tam da alternatif yokluğu değil midir? Demek ki, Irak ya da Sırp sosyalisti savaşmak zorundadır. O zaman Türk ya da Kürt ya da Fransız sosyalisti onunla dayanışma göstermeyecek midir? O NATO'ya karşı savaşırken bu savaşa "it dalaşı" mı diyecektir? Hayır, bu savaş "it dalaşı" değildir. Bu savaşta yalnızca bir tek tarafta "it" vardır: emperyalizm. Öteki yanda sadece Saddam ya da Miloşeviç değil, bütün bir halk vardır!

Hayır, sosyalistler "Ne emperyalizm, ne karşısındaki" diyemezler. Bunun alternatifi Miloşeviç'i (ya da Saddam'ı) desteklemek değildir. Sosyalistler kitlelere şöyle seslenirler: "Haydi emperyalizme karşı Miloşeviç'e rağmen savaşalım. Miloşeviç bu savaşı kazanamaz. Emperyalizme göbeğinden bağlıdır. Kosova Arnavutları üzerindeki baskıyı kaldırırsak emperyalizme karşı savaşı kazanırız."

Olaylar ne gösteriyor? Bu politika olayların sınavından geçebiliyor mu? Tek kelimeyle evet. Birincisi, Miloşeviç emperyalizmin taleplerini büyük ölçüde karşılamış ve yenilgiyi kabul etmiştir. Neden? En başta emperyalizme organik olarak bağımlı olduğu için. Yugoslav ekonomisini uzun zamandır IMF ve uluslararası sermayeye bağımlı hale getirdiği için. Miloşeviç'i komünist bir bürokrat, ya da daha kötüsü düpedüz bir komünist sananlar çok aldanıyor. Miloşeviç emperyalizm kendisine karşı savaş açana kadar yabancı sermayeyi savunmuş, IMF'yle uzlaşmış bir eski bankacıdır. Bakın Dayton diktat'ının mimari Holbrooke, barış görüşmeleri sırasında Miloşeviç'in tavrını nasıl anlatmış:

85. Zastava fabrikası işçilerinin "Bütün NATO ülkelerinin kamuoyuna açık mektup"u İtalyan Corriere della Sera gazetesinde yayınlanmıştır. Bk. *Proposta*, 24, Mayıs 1999, s. 16.

> Miloşeviç, başlangıçtan sonuna kadar neşeli, uyanık, herşeyi çabucak kavrayan ve, herşeyden önemlisi, taviz üzerine taviz vermeye hazır biri olarak tasvir edilir [Holbrooke tarafından]. İngilizce bilmektedir ve Amerika Birleşik Devletleri'ne bayılmaktadır, Dayton'a ve Packy'nin Sports Barı'na bile. Tito'nun Yugoslavyası'nda bankacı olduğu dönemlerde New York'a yaptığı seyahatleri nostaljik bir duyguyla anmaktadır. Amerikalı bir siyah kadın çavuş üçlüsüyle "Boogie Woogie Bugle Boy" şarkısını söyler (İzzetbegoviç ise suratını asmış oturmaktadır), kısacası partinin gülüdür.[86]

Ne komünist, hatta ne anti-emperyalist! Miloşeviç'in NATO ile anlaşmaya varmasını sağlayan aslında Yeltsin'in özel temsilcisi Çernomırdin değildir. Peter Castenfelt adında, ABD ve İngiltere'de faaliyet gösteren, esrarengiz bir İsveçli finans kapitalistidir.[87] Yenilgi koşullarını kabul ederken Miloşeviç belki de birçok finansal kolaylık sağlamıştır emperyalizmden!

Bu politikanın tek karmaşık yönü Kosova'ya ilişkin tavırdır. Sosyalistlerin *Kosova Arnavutlarının kendi kaderini tayin hakkını desteklemesi ve sivil halka uygulanan etnik arındırma politikalarına karşı çıkması* gerekir. Dolayısıyla, Yugoslavya içinde cephede ve cephe gerisinde, ve tabii dünya çapında, sosyalistler bir yandan emperyalizme karşı savaşırken bir yandan da bunun propagandasını yapmak zorundadırlar. Zor mu dediniz? Sosyalistlerin savaşlardaki görevleri ne zaman kolay oldu? Örneğin emperyalistler arasında bir savaşta devrimci bozgunculuk, birliklere silahlarını subaylara çevirmeleri için propaganda yapmak bundan daha mı kolay? Fransız Trotskistlerinin II. Dünya Savaşı'nda Nazi işgali altındaki Fransa'da Nazi birlikleri içinde Alman askerleri arasında hücre kurmaları daha mı kolay?

Ancak sosyalistlerin Kosova'ya bu destek tavrı iki tahditle karşı karşıyadır. Birincisi, Kosova'nın özgürlüğü için ve sivil halka mezalime karşı propaganda yapılabilir, ama Kosova'da devrimci bozgunculuk savunulamaz. Bunun nedeni Yugoslav ordusunun NATO saldırısına karşı savaşı, sadece Sırbistan'ın geri kalan bölümünde ve Karadağ'da değil Kosova'da da sürdürmek zorunda oluşudur.

86. Holbrooke'tan özetleyerek aktaran Johnstone, "To Use a War", a.g.m., s. 53-54.
87. *Le Monde*, 16 Haziran 1999; *The New York Times*, 15 Haziran 1999.

Dolayısıyla, Kosova'da devrimci bozgunculuk politikası, Yugoslav ordusunun NATO'ya karşı zayıf düşürülmesi ve yenilmesi yönünde çalışmak olur.

Denecektir ki, Kosova'da sadece NATO ve Yugoslav orduları yok, üçüncü bir ordu daha var: UÇK. Bu da bizi ikinci tahdite getiriyor. Sosyalistler Kosova halkının haklarını savunmalıdırlar, ama UÇK'ya en ufak bir destek verilemez. Bunun nedeni açık olmalı: UÇK bütünüyle emperyalizmin Kosova'daki askeri / politik ajanı olarak hareket etmektedir de ondan. Bunun savaş alanındaki uzantısı da UÇK'nın üçüncü bir ordu niteliğini taşımamasıdır. Kosova'daki savaşta, UÇK, kendi halklarının tepkisinden ürktüğü için kara savaşına giremeyen NATO'nun kara kuvvetleri gibi savaşmıştır. (Miloşeviç'in anlaşmayı kabul etmesinin nedenleri arasında, UÇK'nın son dönemde Arnavutluk'taki üslerinden hareketle kara savaşını yükseltmesi sayesinde NATO uçaklarının Yugoslav birliklerini vurmaya başlaması da gösterilmektedir.) UÇK, Kosova halkını emperyalist hakimiyete sürükleyen bir örgüttür, desteklenmesi mümkün değildir.

Genel düzeyde tartışmadan Türkiye'ye geçmeden önce, geriye dönük olarak Yugoslavya sorununa kısaca değinmek gerekiyor. Yukarıda belirtildiği gibi, Yugoslavya'nın bölünmesine ve yaşadığı savaşlara ilişkin standart görüş, herşeyin sorumluluğunu Sırplara ve Miloşeviç'e yüklüyordu. Buna bağlı olarak bu görüşü benimseyen kişi ve politik güçler, öteki ulusları Sırplara karşı destekliyordu. Bu tavrın somut uzantılarından biri Slovenya, Hırvatistan ve Makedonya'nın Yugoslavya'dan ayrılmasını desteklemekti. Bosna'nın durumu ise elbette daha karışıktı. Bilindiği gibi, Müslümanlar tek başlarına Bosna'nın bağımsızlığını ilan etmişlerdi. Bunun üzerine Sırplar da bu bağımsız devletten ayrılmaya karar vermişlerdi. Standart görüş, Bosna'nın bağımsızlığını savunur; aynı zamanda Sırpların ayrılmasına da karşı çıkar. Savunduğu, "çok kültürlü" bir Bosna'dır, Hatta tarihte ilk kez bir yeni haktan dahi söz edilmiştir: birlikte yaşama hakkı.

Bosna'nın durumu çok daha karmaşık olduğu için, önce Hırvatistan, Slovenya ve Makedonya'nın durumunu ele alalım. Bu üç cumhuriyetin Yugoslavya'dan ayrılmasında ve bağımsız devletler haline gelmesinde hiçbir ilerici yön yoktur. Yukarıda açıklandığı gibi, bu ayrılmalar Yugoslav işçi sınıfını ulusal çizgiler üzerinden bölerek kapitalist restorasyona karşı direnişini kırmıştır. Ayrıca ilk iki cumhuriyetin

kopuşu zengin ulus bencilliğine dayanmaktadır ve emperyalist Avrupa Birliği'ne yem olmalarına yol açacak bir gelişmedir. O zaman bu ayrılmaları neden desteklemeli? Bu satırları yazarken şu itirazı sanki duyuyor gibiyim: ulusların kendi kaderini tayin hakkını (UKKTH) çiğnememizi mi öneriyorsun? Burada birçok sosyalistin, UKKTH'yi destekleme ve tanıma ile ayrılmayı desteklemeyi birbirine karıştırdığını hatırlatmamız gerekiyor. Elbette bu üç ulusun zorla Yugoslavya sınırları içinde tutulmasına karşı çıkmak gerekirdi. Ama *ayrılmayı desteklemek* başka birşeydir.

Proleter sosyalistleri, ayrılmayı yalnızca bu ayrılma, başta sözkonusu ülkenin proleterleri olmak üzere, uluslararası proletaryanın çıkarlarına uygunsa desteklerler. Örneğin, bir Hırvat sosyalistinin tarihin bu aşamasında kendi işçi sınıfına ayrılmaya karşı propaganda yapması daha doğru olurdu. Aynı şey uluslararası sosyalist hareket için de geçerlidir elbette. Ama en başta Sırp sosyalistleri olmak üzere, bütün sosyalistlerin aynı zamanda bu ulusların KKTH'sini tanıması ve savunması gerekliydi. Bu koşulla, *sosyalistlerin Yugoslavya'nın bütünlüğünü savunması gerekiyordu.* İki nedenle. Birincisi, Yugoslavya'nın bütün Güney Slav ulusları ve o topraklarda yaşayan öteki milliyetler açısından ilerici bir çözüm olduğunu yarım yüzyıllık bir pratik kanıtlamıştı. Bölünme kapitalizmin ve emperyalizmin Balkanlarda önünü açacak bir gelişmeydi. İkincisi, Balkanlar'da uluslar ve azınlık etnik gruplar öylesine içiçe girmişlerdi ki, burada ancak iki alternatif vardı: ya ulusların sürekli çatışması ya da Balkanlar çapında bir birleşme. Yani bir *Sosyalist Balkan Federasyonu.* Yugoslavya böyle bir federasyona gidişte hem bir örnek, hem de bir ileri adımdı.

Bütün bunlara rağmen bu üç cumhuriyet ayrıldığında ortaya çıkan sorun konusunda solda herkes ezbere tavır almıştır. Sorun şuydu: Hırvatistan cumhuriyetinin sınırları içinde nüfusu hemen hemen yalnızca Sırplardan oluşan bölgeler vardı (örneğin Krajina); bu bölgelerin Sırpları federasyondan ayrılmak istemiyorlardı. Üstelik yeni Hırvat yönetimi, yukarıda da bellirtildiği gibi, bunlara normal bir ülkenin vatandaşlarına tanınan hakların bir bölümünü tanımayı reddediyordu. Almanya ve öteki emperyalist ülkeler Hırvatistan'ı eski Yugoslavya'nın Hırvat cumhuriyetinin coğrafi sınırları temelinde tanıdılar. Solun önemli bir bölümü de UKKTH ilkesini soyut ve mekanik biçim-

de bu duruma da uygulayarak bu sınırlara sahip çıktılar, Sırpların taleplerine de karşı. Oysa Yugoslav anayasası sadece cumhuriyetlere değil, uluslara da KKTH tanımıştı. Dolayısıyla Sırpların da Hırvatistan'dan ayrılma hakları vardı. Ezen ulusun olmadığı, ulusların statüsünün eşit olduğu, ama bütün ulusların coğrafi bakımdan yoğun biçimde içiçe yaşadığı bir durumda böyle karmaşık sonuçların doğması olağandır. (Balkan Federasyonu tam da bu yüzden tek çıkış yoludur.) Oysa birçok sosyalist şematik, soyut ve mekanik biçimde eski cumhuriyet sınırlarını dokunulmaz sayarak doğan çatışmalarda bütünüyle Sırpların karşısında yer alacaktı. Oysa bu durumda yapılması gereken, Hırvatistan sınırları içinde kalan Sırplara bu çözümü dayatmak değil, karşılıklı masaya oturarak sorunu bir uzlaşma yoluyla çözmekti.

İş Bosna'ya gelince, bu hatalı yaklaşım daha da absürd sonuçlara ulaşacaktır. Yukarıda gelişmeler özetlenirken anlatıldığı gibi, 1992 Martında Lizbon anlaşması sırasında ABD İzzetbegoviç'i konfederal bir çözüme razı olmaması için cesaretlendirmişti: bağımsız ve üniter bir Bosna devleti kurulacaktı. İşin bir aksak yanı vardı: bir Bosna milleti yoktu! Yugoslavya'dan ayrılarak bağımsız bir devlet kurmak isteyen Müslümanlar nüfusun yarısını bile oluşturmuyorlardı. 1992 Ocak ayında yapılan bağımsızlık referandumu büyük çoğunlukla kabul görmüştü, ama katılım % 39'da kalmıştı! Savaş bundan dolayı çıktı. Müslümanlar elbette Yugoslavya'da yaşamaya zorlanamazlardı. Ama Bosna Sırpları neden Müslümanlarla bağımsız bir devlet içinde yaşamak zorundaydılar? Sosyalistlerin bir bölümünün "çok kültürlü Bosna" diye tutturmasındaki ironi dehşet vericidir: çok kültürlü Yugoslavya'nın emperyalizmin desteğiyle parçalanmasına uzaktan bakanlar, hatta destek verenler, şimdi "çok kültürlü Bosna"yı savunuyorlardı! "Birlikte yaşama hakkı" varsa bu neden Yugoslavya'da birlikte yaşama için yoktu? Uluslararası sosyalist hareketin önemli bir bölümü Bosna Savaşı'nda pratik olarak Amerika ile aynı tarafı destekleyecekti. Bu en başta Müslümanları desteklemek demekti, 1994'ten sonra da Amerika'nın arabuluculuğuyla kurulan Müslüman-Hırvat ittifakını. Yani anti-Sırp bir cephenin parçası olmak anlamına geliyordu. Oysa yukarıda Sırpların ne ezen ulus olduğunu, ne de kendilerine atfedilen öteki suçlardan

tek başlarına sorumlu olduğunu gördük. Öyleyse, savunulması gereken Bosna'nın değil Yugoslavya'nın birliği olmalıydı.

Nihayet, Türkiye sosyalistlerinin ulusal çaptaki görevlerine gelirsek, şu noktaları derhal hatırlamamamız gerekir: Türkiye başlangıçtan itibaren Yugoslavya'nın parçalanmasından yana bir tavır almıştır; Bosna Savaşı sırasında köktendinci Alia İzzetbegoviç önderliğinin hamiliğine soyunmuştur; Balkanlarda kurduğu ittifak ağıyla (Arnavutluk, Hırvatistan, Makedonya, Bosna ve Bulgaristan) Amerika'nın Balkanlar stratejisinin içinde (yukarıda da belirtildiği gibi) merkezi bir yere sahiptir; Kosova Savaşı başlar başlamaz uçaklarını NATO'nun emrine vermiştir; Nisan ayı başından itibaren TSK uçakları bombardımana fiilen katılmaya başlamıştır; Haziran başında üç askeri havaalanı NATO güçlerine saldırı üssü olarak tahsis edilmiştir (ama bunlar kullanılamadan savaş sona ermiştir); bugün Bosna'da ve Kosova'da kurulan sömürge idarelerinin uluslararası orduları içinde TSK birlikleri de vardır.

Bu durumda Türkiye'de sosyalistlere büyük görevler düştüğü ortadadır. Birincisi, TSK birliklerinin derhal Bosna ve Kosova'dan çekilmesi için çalışmak gerekir. İkincisi, NATO'nun Balkanlardaki amacını kitlelere anlatmak ve Türkiye'nin NATO'dan çıkmasını savunmak gerekir. Üçüncüsü Türkiye hakim sınıf güçlerinin Amerika'nın Avrasya planları içinde üstlendiği rolü, saldırgan ve militarist pan-Türkist, Enverist politikayı teşhir etmek gerekir. Ve nihayet Balkan halkları arasında (nihai hedefi bir Balkan Federasyonu olan) kardeşçe ilişkiler için mücadele etmek gerekir. Kimse "o kadar çok sorunumuz varken" demesin: önümüzdeki yıllar uluslararası politikanın hepimizin kaderini derinden belirleyeceği yıllar olacak. Bu konularda zihin berraklığına ulaşamayan, sağlam bir programla donanmayan sosyalist hareketler, yakın gelecekte gerici politikaların içine sürüklenmek tehlikesiyle karşı karşıyadır.

VIII. Sonuç

21. yüzyılın eşiğinde bir büyük trajedi yaşadık: işgalci Nazizme karşı verilen savaşın sonunda halkların kardeşliğine dayalı bir federasyon kurmuş olan Güney Slav halkları, neredeyse yarım yüzyıl

süren başarılı bir birliktelikten sonra 90'lı yılları birbirlerini boğazlamakla geçirdiler. Sivil, asker, paramiliter 300 bin insanın hayatını yitirdiği bu savaşların sonucu açıktır: bir işçi devleti paramparça olmuş, cumhuriyetlerin bir bölümü sömürgeleşmiş, bir bölümü Avrupa emperyalizmine yem haline gelmiş, Sırbistan ise büyük bir ekonomik çöküntü ile karşı karşıya kalmıştır.

Elbette bunun bir numaralı sorumlusu, Yeni Dünya Düzeni'ni Balkanlara getirmek ve kendi çıkarlarını yoksul ve ezilen halklara dayatmak amacındaki emperyalizmdir. Bir bakıma Yugoslavya'nın yaşadıkları, kapitalizmin restorasyonunda özgül bir yoldur. Bilindiği gibi, bürokratik işçi devletlerinin kapitalist restorasyona yönelmesi farklı yollardan oldu: kiminde kitlelerin bürokratik rejime başkaldırısı, bir proleter önderliğin yokluğunda emperyalizm yanlısı liberalleri ("demokratlar") ya da iktidar partilerinin restorasyonist kanadını iktidara taşıdı (Çekoslovakya, Doğu Almanya, Romanya); kiminde bürokrasinin bir kanadı bilinçli politikalarla restorasyonun yolunu açtı (Sovyetler Birliği, Bulgaristan); kiminde bu ikisinin bir bileşimi belirleyici oldu (Polonya, Macaristan). Yugoslavya'da bürokrasinin tepeden restorasyonizmi eksik olmamakla birlikte, kapitalizmin restorasyonu esas olarak emperyalizmin Yugoslavya'yı paramparça etmesi biçimini almıştır. 90'lı yılların sonundan bakıldığında, tamamlanmış tablo bize bunu göstermektedir.

Bir numaralı sorumlu emperyalizm olabilir ama, emperyalizmin taktiklerinin başarı kazanmasına olanak sağlayan politikaların mimarı da Yugoslav işçi devletinin farklı halklardan bürokratları olmuştur. Böylece bürokrasinin "tek ülkede sosyalizm"inin milliyetçiliği, parçalarına ayrışırken aynı zamanda işçi sınıfına ve emekçilere son kötülüğünü de yaparak Yugoslavya'yı parçalamıştır. Miloşeviç ve Sırp milliyetçileri bir yanda, Tudjman ve İzzetbegoviç gibileri öbür yanda, bu trajedide caniyane bir rol oynamışlardır.

Yugoslavya savaşları uluslar sorunu ve ulusal politika açısından çok öğretici olmuştur. Gerek Bosna Müslümanları, gerekse Kosova Arnavutları kendi kaderlerini ellerine alma çabasının bir yolu olarak emperyalizmin himayesine sığınma politikasının bedelini ülkelerinin sömürgeleşmesiyle ödemektedirler. Bu iki grubun deneyimi, dünyanın her yanında ulusal hareketler için çok ciddi dersler içermektedir.

Yugoslavya deneyimi aynı zamanda bürokratik işçi devletlerinin çözülmesiyle birlikte taarruza geçen emperyalizmin önümüzdeki dönemde izleyeceği politikaların ilk örneklerini vermek bakımından son derece öğreticidir. Başta ABD olmak üzere emperyalizm dünya yüzünde her yere her zaman müdahele etmeye hazır bir jandarma rolüne kendini (ve şimdilik temel askeri gücü olarak NATO'yu) atamıştır. Artık ulusal egemenlik ilkesi de emperyalizmi durduramayacaktır. Kosova savaşıyla birlikte emperyalizmin taarruzu yeni bir döneme girmiştir.

Yugoslavya savaşları aynı zamanda, görünürdeki bütün uyuma rağmen, ABD emperyalizmi ile Avrupa emperyalizminin arasındaki büyüyen çelişkinin olgunlaşma alanı olmuştur. Bu süreç en ileri ifadesini, Kosova savaşı biterken AB'nin Köln Zirvesinde aldığı, bir Avrupa Ordusu kurma yolundaki kararında bulmuştur. Bu kararla birlikte, geleceğin asli dinamiklerinden biri ortaya çıkmıştır; emperyalistler arasında askeri rekabet.

90'lı yılları açan Körfez Savaşı ile bu on yılı kapatan Kosova Savaşı arasında bir süreklilik vardır, bir de farklılaşma. Süreklilik, emperyalizmin askeri gücüne dayanarak bütün dünyaya Yeni Dünya Düzeni'ni dayatmaktaki kararlılığıdır. Farklılaşma ise, başta Rusya ve Çin olmak üzere, emperyalizm dışı güçlerin bu dayatma karşısındaki tavrıdır. Belgrad Rusya'ya Moskova'nın, Çin'e ise Pekin'in bir provası olarak görünmüştür. Bu deneyim yakın gelecekte dünya politikasında safların yeniden biçimlenmesine yolaçabilir. Rusya'nın daha şimdiden Çin ve Hindistan ile özel bir ittifak içine girme yönünde açılımlar yapması, bu ittifakın gerçekleşip gerçekleşmeyeceğinden bağımsız olarak, geleceğin bir işaretidir.

Dünya çapında bir fırtınanın koşulları yavaş yavaş birikiyor. Türkiye fırtına bölgesinin tam ortasındadır: bir köşesinde Balkanların, bir köşesinde Orta Doğu'nun, bir köşesinde de Kafkaslar ve Orta Asya'nın yeraldığı bir üçgenin tam göbeğinde. Ve bu tehlikeli bölgede Türkiye'nin hakim sınıfları kaderlerini dünyanın en saldırgan gücü ABD'ye bağlamışlardır; yayılmacı bir tutkunun ateşi ile yanmaktadırlar. Bu, ateşle oynamaktır. Türkiye, Türkü ile Kürdü ile, ama en çok işçi ve emekçisi ile bu sorumsuz ve maceracı gidişin acısını çok derin yaşayabilir.

"Küreselleşme"ye ve Yeni Dünya Düzeni'ne ibadet eder gibi huşu ve imanla yaklaşanları gelecekte büyük süprizler bekliyor. Dünya yeniden 30'lu yıllarda olduğu gibi bir altüst olma dönemine girmiştir. Böyle dönemlerde, politik dengeler ve kitlelerin ruh durumu çok hızlı değişir. Politika spazmodik (ihtilaçlı) bir hareket içine girer. Yerleştiği sanılan bir denge ya da düzen çok kısa bir süre içinde tersine dönüverir. Bugün dalganın en dibinde gibiyiz. Yarının ne getireceğini hep birlikte göreceğiz.

Bölüm 4

Avrasya Savaşları

"ABD bomba yağdırdı"... "Füze yağdı"... "Yedi kent yerle bir"... "ABD eziyor"... Büyük tirajlı gazetelerin, 7 Ekim'de ABD Afganistan'a hava bombardımanına başladığında attığı başlıklardan rastgele bir seçme.[1] Türkiye burjuvazisinin güçlü bir kanadının ne kadar ABD yanlısı ve savaş kışkırtıcısı olduğu bu ifadelerden daha iyi nerede görülebilir? Bu başlıklardan bir tanesi, yedi kentin "yerle bir" olduğunu belirteni, masum sivillerin hayatına ilişkin bütün edebiyatın da boş bir ikiyüzlülük olduğunu ne kadar açık ortaya koyuyor. Kentler büyük insan nüfusunun toplu halde yaşadığı yerleşimler olduğuna göre, yedi kentin yerle bir olması ne demek? Daha iki yıl önce birkaç kenti yerle bir olan bir ülkenin insanlarının, yaşanan felakete tanık olduktan sonra böyle başlıklar atabilmeleri ne kadar ürkütücü ve mide bulandırıcı! 11 Eylül günü New York'ta yaşanan dehşet karşısında acılara gömülen hakim sınıf temsilcileri, Afgan halkının yaşadığı mezalim karşısında işte böyle gözü dönmüşçesine gaddar olabiliyor.

11 Eylül ve Afganistan Savaşı. Bu iki olay tarihe herhalde birlikte geçecek. Afganistan'a yağan bombalar 11 Eylül'de harekete geçen cehennemi mantığın ürünü olarak kabul edilecek. Değil mi ki, 11 Eylül'de tarihin en çarpıcı terör eylemlerinden biri yapılır yapılmaz sayısız yorumcu, "artık hiçbir şey 11 Eylül öncesi gibi olmayacak" dedi, 11 Eylül'ün tarihte bir dönüm noktası olduğunu ileri sürdü, 21. yüzyılın şimdi 11 Eylül'le birlikte açıldığını iddia etti? O zaman alın size, işte herşeyin değiştiğinin ilk belirtisi: Afganistan Savaşı. Ama insan cümleyi kurar kurmaz bir durup düşünmeye başlamıyor mu? Afganistan Savaşı, son on yıl içinde yaşanmış iki başka savaşı hatırlatmıyor mu? Amerika, üçüncü kez, sanki dizlerinin üzerine çöküp yere kapanmış, başını elleriyle saklamış, mümkün olduğu kadar az yara almaya çalışan bir halkı bomba yağmuruna tutmuyor mu? Savaşın hiç olmazsa başlangıç aşaması düşünülürse, bombalarıyla, televizyon görüntüleriyle, kurulan ittifaklarıyla 1991 Körfez savaşı, 1999

1 Hürriyet, 8 Ekim 2001; Milliyet, 8 Ekim 2001; Hürriyet, 9 Ekim 2001.

Kosova Savaşı ve 2001 Afganistan Savaşı arasında hiç olmazsa belirli ortak noktalar olduğu yadsınabilir mi? Başka herşeyi bir yana bırakıp meseleyi salt bu en somut düzeyde ele aldığımızda dahi, 11 Eylül'ün herşeyi sil baştan başlatmadığını, emperyalizmin son on yıldaki politikasının başka bir düzeye taşınmasına yol açtığını görmek mümkün. Yani 11 Eylül'den sonra hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağını söylemek bu anlamda doğru değil. Çoğu insan rastlamıştır: 11 Eylül'ü, 1914'te bir Sırp milliyetçisinin Saraybosna'da Avusturya veliahtı Ferdinand'ı öldürmesine benzeten çok oldu. Bu benzetmeyi yapanlar 11 Eylül'ün önemini vurgulamak istiyorlardı, ama öte yandan, I. Dünya Savaşı'nın bu olay yüzünden çıkmadığını, bu olayın daha önceki dönemde birikmiş olan patlayıcı eğilimleri sadece tetiklediğini pek kolay unutuyorlardı. Burada da aynı şey sözkonusudur: aşağıda ayrıntısıyla göreceğimiz gibi, 11 Eylül'den önce varolan bir dizi eğilim, 11 Eylül sonrasının yeni koşullarında bütün çıplaklığıyla ortaya çıkmış, belirleyici hale gelmiştir.

Elbette 11 Eylül'den sonra hiçbir şeyin aynı olmayacağı bu somutluk çerçevesinde doğru. Değişen çok şey var. Bunların başında da, ABD yetkililerinin Afganistan'ın sadece bir ilk evre olduğunu, bir tek savaştan söz etmenin mümkün olmadığını, çok uzun vadeli, geniş kapsamlı, kimi boyutu açık, kimi boyutu örtülü sürdürülecek bir kampanyanın başlamış olduğunu defalarca ve altını çizerek belirtmiş olması geliyor. Bu anlamda, 11 Eylül'den sonra dünya politikasının bütün çerçevesi değişmiştir. 11 Eylül, yepyeni bir çerçevenin ortaya çıkmasına yol açmak, ebelik yapmak anlamında bir dönüm noktası olacağa benzemektedir. Emperyalizm, 11 Eylül öncesi varolan yönelişini bu olayın yarattığı ortamda bir bütün olarak uygulamaya hazırlanıyor. Bu gerçek, kapitalizmin dünya çapında derinleşmekte olan ekonomik krizi ile bir araya geldiğinde, genel politik ortam ve sınıf mücadeleleri açısından yepyeni bir dönemin açıldığını haber veriyor.

Öyleyse, çok önemli bir yöntem sorunu ile karşı karşıyayız. Dünya çapında yeni bir dönem açılmasına olanak tanıdığı ölçüde11 Eylül'ün önemini teslim etmek gerekiyor. Ama ortaya çıkan yeni durumu sadece 11 Eylül'e karşı gelişmiş bir refleksmiş gibi görmek, hem 11 Eylül'ün önemini abartmak, hem de yaşanan ve yaşanacak olayların (Amerikan emperyalizminin bu olayları sunuş tarzından farklı olarak) gerçek anlamını kavrama olanağından yoksun kalmak anla-

mına gelir. 11 Eylül'den bu yana yaşananları katman katman ele almak gerekiyor. Birinci katman 11 Eylül'ün *kendi içinde* ele alındığında taşıdığı boyutlardır. İkinci katmanda 11 Eylül'ün *dolaysız* sonuçları vardır: aşağıda görüleceği gibi bu sonuçlar çeşitlidir ve bazıları büyük bir önem taşımaktadır. Nihayet, 11 Eylül ile birlikte ABD emperyalizminin Yeni Dünya Düzeni'nin Avrasya'da yerleştirilmesi için başlattığı büyük taarruz, bu taarruzun dünya çapında kapitalizmin ekonomik krizinin derinleşmesine denk düşmesi ve bunun sonucunda ortaya çıkan *yeni tarihsel dönem* üçüncü bir katman olarak ele alınmalıdır. Kısacası, 11 Eylül önemsenmeli, ama soyut olarak, kendi başına değil, *tarihin akışı içindeki yeriyle* değerlendirilmelidir.

Daha baştan söyleyelim: bunların içinde elbetteki üçüncü katmanın, yani başlamakta olan yeni tarihsel dönemin önemi öteki iki düzeyi fersah fersah geride bırakır. Gelecekte tarih yazılırken, 11 Eylül ve Afganistan Savaşı, bu tarihsel dönemin başlangıcını belirgin bir biçimde işaretleyen olaylar olarak anılacak, hepsi bu. Öyleyse, yazının ana gövdesinde bütün katmanları teker teker incelemeye geçmeden önce, bu giriş bölümünde, aşağıda yapılacak yorumun iyi anlaşılabilmesi için, açılmakta olan yeni tarihsel dönemin temel özelliklerini özet biçimde ortaya koymaya çalışalım.

Bugün içine girmekte olduğumuz yeni dönemin temelleri, hem tarihsel bir anlamda, hem de dolaysız biçimde, 20. yüzyılın son çeyreğinin iki büyük gelişmesinde yatıyor. Bunlardan birincisi, II. Dünya Savaşı sonrasında dünya kapitalizminin yaşadığı uzun genişleme dönemine damgasını vuran canlı sermaye birikiminin 1974-75 daralması (resesyonu) ile birlikte yerini depresyon eğilimli bir yeni uzun dalgaya, daha sık kullanılan terimlerle söyleyecek olursak, uzun dönemli bir genel ekonomik krize bırakmış olmasıdır. Dünya çapında son çeyrek yüzyıla damgasını vurmuş olan yeni-liberalizm, "küreselleşme" stratejisi, özelleştirme, "sosyal devlet"in budanması, esnekleşme vb. hep bu genel ekonomik kriz bağlamında, uluslararası sermayenin bu krizi kendi lehine bir çözüme ulaştırma çabasının bir ürünü olarak belirmiştir.Bu genel ekonomik krizin oluşturduğu arka plan üzerinde, esas büyük değişiklik 1989'da Doğu Avrupa'da, 1991'de ise Sovyetler Birliği'nde ortaya çıkan büyük sarsıntılar sonucunda meydana gelmiştir. Bu kitabın 1991 yılında kaleme alınmış ola Birinci Bölümünde ("Soğuk Savaştan Sıcak Savaşa") açıkça belirtildiği gi-

bi, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ve Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte, dünya derin bir istikrarsızlık dönemine girmiştir. Yugoslavya üzerine Üçüncü Bölüm'de daha ayrıntılı olarak işlendiği gibi, dünya kapitalizminin "küreselleşme" stratejisi ile Sovyetler Birliği'nin dağılmasının güç dengelerinde yarattığı büyük sarsıntı, 90'lı yılların başından itibaren askeri gücüyle yeniden hegemonik emperyalist odak konumuna yükselen ABD'nin bir Yeni Dünya Düzeni projesini gündeme getirmesiyle sonuçlanmıştır.

Böylece, kapitalizmin emperyalizm çağında bir dördüncü evreye girilmiş olmaktadır: Birinci evre, sömürge imparatorluklarının kurulmasıyla ve yükselen rekabetiyle nitelenir ve I. Dünya savaşı ile sona erer. İkinci evrede, emperyalistler arası paylaşım mücadelesinin yanına Ekim Devrimi'nin ürünü olan yeni işçi devletinin, kapitalizmin tarihi boyunca yaşadığı (şimdilik) en büyük kriz olan Büyük Depresyonun ve faşizmin yükselişinin eklenmesiyle doğan patlayıcı çelişkiler, II. Dünya Savaşı ile sonuçlanmıştır. II. Dünya savaşı sonrasında yaşanan uzun genişleme dönemi ve bloklar arası rekabet (Soğuk Savaş) üçüncü evrenin temel unsurlarıdır. İşte bu iki unsurun ortadan kalkmasıyla, 1975'te başlayan, 1991'de büyük bir atılım yapan bir süreç içinde, emperyalizm çağının dördüncü evresine geçilmiştir: Yeni Dünya Düzeni'nin kurulmasının, yani yeni bir paylaşımın yerleştirilmesinin damga vurduğu bir evre.

Bugün, 11 Eylül sonrasında açılmakta olan yeni tarihsel dönem, Yeni Dünya Düzeni olarak anılabilecek bu evrenin, göreli olarak sakin, uluslararası sermayenin kontrolü altında ağır ağır ilerleyen ilk döneminden (1991-2001) farklı olarak iki temel özellik taşımaya aday görünüyor: sermayenin denetimi yitirmesi ve çelişkilerin patlayıcı biçimler altında su yüzüne çıkması. Bunlardan ilki doğrudan doruya ekonomik krizin gelişme biçimleriyle ilgilidir. 1974-75, 1981-82 ve 1990-91 daralmalarını (ve bu arada 1982 borç krizi, 1987 Wall Street çöküşü gibi bir dizi episodu) kontrol altına almayı başaran uluslararası burjuvazi, öyle görünüyor ki, 2000 yılının son aylarında başlayan ve bugün dünya çapında bir daralma düzeyine ulaşan durgunluğu öngörülebilir bir gelecekte kolay kolay tersine çevirmeyecektir. *Dünya kapitalizmi 30'lu yıllar türü bir depresyon tehlikesi* ile karşı karşıyadır. Bu tür bir depresyonun doğuracağı sonuçlar günümüzün statükosunu derinden sarsacaktır: "küreselleşme" ve yeni-li-

beralizm yerini milliyetçi ya da bölgeci korumacılığa, Keynesçilik benzeri uygulamalara, hatta belki de devletçiliğe bırakacaktır; dünya ekonomisi paramparça olacak, bu, depresyonun kaçınılmaz olarak daha da derinleşmesine yol açacaktır; çeşitli emperyalist güçler başta olmak üzere, bütün kapitalist ülkelerin burjuvazileri birbirleriyle bugünkünden çok daha sert bir rekabete girişecekler, bu rekabet yerel savaşların patlak vermesine ve belki de bir yeni dünya savaşının gündeme gelmesine yol açacaktır; kriz içinde sınıflar arasındaki çelişkiler emperyalist ülkelerde dahi aşırı sertleşecektir; bir yandan faşizm, bir yandan da, her ülkenin özgül koşullarının belirlediği bir doğrultuda komünist ve devrimci hareketler yeniden güçlenecektir.

Ne var ki, anarşik bir sistem olan, yani son tahlilde en büyük sermaye birimlerinin ve en güçlü devletlerin bile iradesinden bağımsız gelişme dinamikleri olan kapitalizmin konjonktürel evrimini dakik biçimde öngörmek mümkün değildir. Önümüzdeki dönemde, dünya ekonomisinin içinden geçmekte olduğu daralma bir depresyona dönüşmeden de atlatılabilir. Bugün kesinlikle söylenebilecek olan iki şey vardır. Konjonktürel düzlemde, dünya ekonomisi son derece güç günlerden geçmekte, bir daralma ile bir depresyon arasında salınmaktadır. Kısa dönemde bunun (Türkiye gibi ülkeler başta olmak üzere) bir dizi ciddi sonucu olacaktır. İkincisi, uzun vadeli genel ekonomik kriz dönemi 1974-75 daralması ile başlayalı beri sermaye birikimin mantığında potansiyel olarak varolmaya devam eden depresyon eğilimi, bugünkü daralma atlatılsa dahi, çok ciddi bir eğilim olarak varlığını sürdürecektir. Yani, bugün olmasa bile yarın dünya ekonomisi yukarıda öngörülen türden bir senaryonun pençesine düşme tehlikesi ile karşı karşıyadır. Hele, 11 Eylül ile birlikte siyasi düzlemde baş göstermiş olan patlayıcı durum veri olarak alındığında, önümüzdeki on yıl içinde böyle bir konjonktürün doğması büyük bir olasılık haline gelmektedir. Bütün politik akımların kendilerini bu olasılık için hazır tutmaları bu bakımdan elzemdir.

Demek ki, depresyon ve beraberinde getireceği olasılıklar, ufukta ciddi bir olasılık olarak belirmiş olsa dahi, henüz sadece potansiyel bir durumdur. Buna karşılık, 11 Eylül sonrasında politik alanda ortaya çıkan eğilimler, önümüzdeki dönemin şiddet dolu sarsıntılar içinde geçeceğini neredeyse kesin hale getiriyor. Burada belirleyici olan Avrasya çapında yürütülecek olan mücadelelerdir. Yukarıda Yugos-

lavya savaşlarıyla ilgili Üçüncü Bölümde ayrıntısıyla ele alındığı gibi, Sovyetler Birliği'nin çözülmesiyle birlikte doğan yeni ortamda, emperyalizm Doğu Avrupa'dan Çin'e kadar uzanan devasa coğrafi alanda iki temel sorunla karşı karşıya kalmıştır: çözülen (ve başta Çin olmak üzere çözülmekte olan) bürokratik işçi devletlerinde kapitalist restorasyonu güvence altına almak ve emperyalist sömürü açısından ortaya çıkan bu dev alanı paylaşmak. Üçüncü Bölüm, bu tahlil temelinde, Yugoslavya'da yaşanan sarsıntı, yıkım ve savaşların, yakın bir gelecekte Avrasya'nın geri kalan bölümlerine, en başta da eski Sovyet cumhuriyetlerine sıçrayacağını öngörüyordu. Başta ABD olmak üzere emperyalizmin, Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti ile rekabet içinde Avrasya bölgesini boyunduruk altına almaya girişmesi neredeyse kaçınılmaz hale geliyordu. Afganistan Savaşı ile birlikte ABD ve ortağı emperyalist ülkeler, bu yolda ilk adımlarını atmış oluyorlar. *Avrasya savaşları Asya'ya sıçramıştır.* Önümüzdeki dönem, Avrasya denen bu devasa coğrafi bölgede, savaşların ve iç savaşların, darbelerin ve katliamların, karşı-devrimlerin ve devrimlerin birbirini olağanüstü bir hızda izleyeceği bir dönem olacaktır. Emperyalizmin atacağı her adım, bütün bölge çapında derin sarsıntılar yaratarak bölgenin birçok yöresinde yeni çatışma ve mücadeleler doğuracak, bunların gelişmesi emperyalizmi yeni müdahalelere kışkırtacak, bu müdahaleler de bir dizi yeni sarsıntıyla sonuçlanacaktır. Dolayısıyla, önümüzdeki dönem bu bölgede (ve onun dolayımıyla dünya çapında) patlayıcı çelişkilerin belirlediği, şiddet dolu, radikal değişikliklere açık bir tarihsel dönem olacaktır.

Ama iş bununla kalmıyor. Avrasya savaşları, bugünkü ilişkiler ne olursa olsun, Rusya ve Çin ister kısa dönemli, ister orta vadeye uzayan bir süre boyunca ABD'yi destekleseler de, uzun vadede, ABD'yi ve belki de emperyalizmin tamamını mutlaka bu ülkelerle karşı karşıya getirecektir. Rusya'nın bütün zaaflarına rağmen hala dünyanın ikinci nükleer gücü olduğu, Çin'in ise ekonomik ve askeri gelişmesiyle bir süper güç adayı haline geldiği göz önüne alınırsa, Avrasya savaşları bir III. Dünya Savaşı'nı insanlığın gündemine getiriyor. Buna ABD dışındaki öteki emperyalist odakların ABD'den farklılaşan çıkarları eklendiğinde, sorunun bir ABD-Rusya ya da ABD-Çin çelişkisi olarak kalmayacağı da görülebilir. İnsanlığın bugün sahip olduğu tahrip araçlarının düzeyi göz önüne alınırsa, 11 Eylül ile başlayan döne-

min bizi bir felakete, hatta yokolmaya doğru sürükleme eğilimine sahip olduğunu söylemek hiç de abartma sayılmamalıdır. Dikkat edilirse, bütün bu tahlil, ekonomik alanda yaşanabilecek bir depresyondan bağımsız olarak geliştirilmiştir. Bir depresyonun gerçekleşmesi halinde, sözü edilen eğilimler çok daha hızlı ve çok daha derinden işleyecek ve felaketin boyutları bir o kadar büyüyecektir.

Bütün bunların anlamı açıktır. "Ya sosyalizm, ya barbarlık!" şiarı tarihsel anlamının ötesinde *güncel* bir gerçeklik kazanmıştır. İnsanlığı Birinci Dünya Savaşı'nın henüz sınırlı olan barbarlığından 1917 Ekim Devrimi ve onun bütün Avrupa'da dalga dalga yarattığı sonuçlar kurtardı. İkinci Dünya Savaşı'nda Nazi barbarlığını yenen, ABD ve müttefikleri değil, Ekim devriminin ürünü olan Sovyet devleti ve Avrupa'nın birçok ülkesinde silah elde Nazi işgalini yenilgiye uğratan işçi sınıfıydı. Bugün Avrasya'da başlamakta olan kasırga ve olası bir Üçüncü Dünya Savaşı felaketini engelleyecek olan şey de sosyalist devrimden başkası değildir.

Bu son satırları okuyan okuyucuların büyük bölümünün "eyvah!" dediğini duyar gibi oluyoruz. "Eğer bizi barbarlıktan ancak sosyalist devrim kurtarabilecekse, yandık!" diye düşünecek insanların bugün çoğunlukta olduğundan, sosyalistlerin azımsanmayacak bir çoğunluğunun dahi böyle düşüneceğinden kimsenin kuşkusu olamaz. Sonuç olarak, dünya en azından 1979'dan bu yana muzaffer bir sosyal devrim yaşamamış (Nikaragua devriminin karakterinin tartışmasına girmemek için 1979 yılını alıyorum), Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile birlikte sosyalist hareket hem ideolojik ve moral planda pusulasını şaşırmış, hem de örgütsel olarak büyük sarsıntılara uğramıştır. Bu satırların yazarı, bütün bunların doğru olduğunu kabul etmek bir yana, proleter devriminin önderlik sorununun ta 30'lu yıllara kadar uzandığını düşünüyor. Ne var ki, Marksist yaklaşım statik çerçevelere itibar etmez. Eğer yukarıda anlatılanlar doğruysa, yani başta Avrasya olmak üzere bütün kapitalist dünya patlayıcı bir altüst olma dönemine giriyorsa, coğrafi sınırlardan siyasi ittifaklara kadar herşeyin büyük bir sarsıntıyla yeniden oluşacağı bir süreç yaşayacaksak, bu kadar radikal değişikliklerin yaşandığı bir dönemde proletarya ve onun potansiyel müttefikleri neden değişmeden kalsın? Tam tersine: Avrasya'nın ve dünyanın geri kalan bölgelerinin yaşayacağı değişik yoğunluktaki sarsıntı ve altüst oluşlar insanlığı barbarlığın eşiğine yaklaştırdıkça,

varolan düzenin yarattığı ekonomik, politik, askeri ve moral tahribatı etinde kanında yaşayan proletaryanın ve emekçi sınıfların saflarında büyüyen bir kesim düzene başkaldırma yoluna girecektir. Bu eğilim, her bir ülkenin veya ülkeler grubunun kendi somut koşullarına bağlı olarak zaman zaman devrimci patlamalara yol açacaktır. Bu devrimci krizlerin muzaffer devrimlerle sonuçlanması ve böylece başka coğrafyalarda yeni devrimlerin ateşini tutuşturması, elbette, başka şeylerin yanısıra, bugünden devrimlerin patlak verdiği noktaya kadar devrimci önderlik krizinin çözümü yolunda ne ölçüde ilerleme sağlanabildiğine bağlıdır. Ama bu sosyalist devrimin umutsuz olduğunu anlatmaz bize. Devrimci önderlik krizinin çözümünün nasıl bir kez daha insanlığın bütün problemlerinin yoğunlaştığı alan haline gelmiş olduğunu ortaya koyar!

Öyleyse, yeni tarihsel dönemin bir başka özelliği de uluslararası planda devrimin *bir eğilim olarak* yeniden güncelleşmesidir. "Bir eğilim olarak" ifadesinin altını çizmemiz boşuna değil. Burada söylediğimiz, devrimin bugün somut olarak gündemimize geldiği, kısa dönemde devrimlerin patlak vereceği değil. Kısa dönemde muhtemelen emperyalizm ve gerici hareketler güç bile kazanacaklar. Bazı ülkelerde ya da bölgelerde görülmemiş güçlükte günler yaşanacak, katliamlar, kitlesel göçler, açlık kıtlık vakayı aidyeden olacak. Ama işte bu gelişmelerdir ki, bir eğilim olarak kitlelerin zaman içinde varolan düzene tepki duymaya başlamalarını, ondan kopmalarını ve yüzlerini devrime dönmelerini getirecek. Kapitalizm bir sistem olarak yoksulluktan, yoksunluktan, vahşetten ve ölümden başka birşey üretemeyeceğini ortaya koyacağı için kitleler belki yavaş yavaş, belki bazan daha hızlı, çözümü başka bir toplumsal örgütlenmede arayacaklar. İşte devrim bu anlamda güncel bir sorun haline geliyor.

1991'de Sovyetler Birliği çözüldüğü andan itibaren, bu satırların yazarı, dünyanın derin bir istikrarsızlık içine girmiş olduğunu saptamakla birlikte, bu istikrarsızlıktan *henüz* bir devrimci yükselişin doğmayacağını da sürekli vurgulamıştır. Yeni Dünya Düzeni'nin ilk dönemi bütünü itibariyle *karşı devrimci* bir karaktere sahipti. İçine girmekte olduğumuz dönem bunu değiştiriyor. Başlangıçta gericilik, ister emperyalist biçimi altında, ister dinsel radikalizm biçimi, bu tarihsel momentte ne kadar güçlü olursa olsun, önümüzdeki dönemde kitlelerin yaşayacağı deneyim, devrimci çıkışları yeniden güncel hale

getiriyor. İnsanlığın kurtuluşu bu eğilimin somut gerçeklik haline gelerek başarıya ulaşmasına bağlıdır.

Yeni tarihsel dönem hakkında burada söylenenlerin dayanakları bu yazıda ayrıntılı olarak ortaya konulacak. Türkiye'ye gelince, bizler bütün bu fırtınanın hem coğrafi merkezinde yaşıyoruz, hem de politik olarak ana eksenlerinden biriyiz. Önümüzdeki dönem hiçbir şey alıştığımız tarzda gelişmeyecek: sürpriz dolu, sarsıntı dolu, altüst oluşlardan örülmüş bir döneme giriyoruz. Türkiye solu, Sovyetler Birliği'nin çöküşünü ya eski bürokratik veya Kemalist dogmalarına sarılarak, ya da "yenilenme" adı altında liberalizmin saflarına iltica ederek karşıladı. Bu arada dünya ve Türkiye koşullarında *gerçekten yeni olanı kavrayamadı.* Ya eskiye sarıldı, ya da Avrupa Birliği düşleriyle hayali bir demokratikleşmenin kaçınılmazlığıyla oyalandı. Bugün solun büyük bölümü hala eski dönemin dilini konuşuyor. Solun büyük bölümü yine gelişmelerin gerisinde kalma riskini yaşıyor. Bugüne gelişi öngöremeyenler, on yıl önce beliren eğilimleri, şimdi bütün olgunluğuyla ortaya çıktıktan sonra yepyeni keşfedilmiş gerçekler gibi haykırıyorlar. Bunun sakıncası ikili. Bir düzeyde, o kadar "yenilik" yanlısı olanların şimdi durup gerçekten yeni olanı neden kavrayamadıklarını sormalarının tam zamanı. Eğer bu soruyu sorsalar, bunun temelinde Marksist yöntemin terkedilmesinin yattığını belki kavrayabilirler. Ama bugün nihayet her çıplak göze gözüken gerçekleri yüksek sesle haykırmakla oyalandıkları için bu soruyu soramıyorlar. Korkulur ki, gelecekte de bugünde kalacaklar ve açılan fırtınalı dönemin ihtiyaçlarına cevap verecek hiçbir şey yapmayacaklar, yapamayacaklar. İkinci sakınca, bugün çıplak gözle görülebilen bazı gerçekleri bir sistem içinde değil, yalıtılmış olgular olarak algıladıkları için, yine geleceğin gerisinde kalmaları ihtimali. Oysa Marksizm, zengin kavrayış olanaklarıyla, sosyalist harekete geleceğin önünde olma fırsatını verir. Türkiye solu bu durumuna bir an önce son vermeli. Yalnızca açılmakta olan dönemi kavrayanların ve bu dönemin ihtiyaçlarına hakkını vererek mücadele edenlerin kazanma şansı olabilir.

I. 11 Eylül olayları

11 Eylül'de New York'taki ikiz kulelere ve ABD Savunma Bakanlığı binası Pentagon'a yapılan saldırılar, onyıllar boyu hatırlanacak bir

olaydır. Tek bir terör eyleminin öldürdüğü insan sayısı bakımından tarihte muhtemelen eşi olmayan bu olay, insanlığın belleğine örneğin bir Titanik faciası gibi kazınacaktır. Titanik 19. yüzyıl sonu kapitalizminin teknolojik gururunun ifadesiydi. İkiz kuleler ise 20. yüzyıl sonunda sistemin hemteknolojik, hem toplumsal iktidarını temsil ediyordu. Böyle simgelerin çöküşü kolay kolay unutulamaz. Şimdi bu önemli tarihsel olayı çeşitli boyutlarıyla değerlendirmeye çalışalım.

1. 11 Eylül karşısında Marksist tavır

Emperyalist baskı ve sömürünün merkezi ABD'ye vurulan darbe, bu devletin 11 Eylül'de geçici olarak da olsa yaşadığı ağır yenilgi, dünya çapında, özellikle de emperyalizm tarafından ezilen ülkelerin halklarında derinden derine bir sevinç yaratmıştır. Türkiye'de insanların neler hissettiğini hepimiz kişisel deneyimden biliyoruz. "Oh olsun Amerika'ya!" neredeyse ağırlıklı tepki. Aynı şeyin dünyanın birçok yöresinde geçerli olduğu çeşitli kaynakların yazdıklarından anlaşılıyor.

Ne var ki, yenilmez görünen ABD emperyalizminin tam kalbinden bir darbe almasına ilişkin bu sevinç, New York'taki Dünya Ticaret Merkezi (DTM) kulelerine saldırının binlerce, hatta onbinlerce sivilin hayatına mal olduğunu unutturmamalıdır. (ABD devleti, çok büyük bir ihtimalle, onbinlerle sayılacak ölü sayısını, uğradığı yenilginin boyutlarını küçültmek amacıyla gizlemektedir. Örneğin, Pentagon'da önce 800 olarak açıklanan ölü sayısı daha sonra 100'e düşürüldü. Oysa, bu binada 24 bin insanın çalıştığı biliniyor.[2] Beş kanattan biri yerle bir olduğuna göre ölü sayısının nasıl olup da 100 dolayında kaldığını anlamak biraz zor.) Marksistler, askeri hedefler ve devlet politikasının doğrudan temsilcileri dışında, sınıf mücadelesinin ve savaş ya da iç savaş koşullarının kızgın anlarından yalıtılmış biçimde masum sivilleri hedef alan terör eylemlerine *ilke olarak* hep karşı olmuşlardır. DTM'nin uluslararası finans şirketlerinin merkezi olması, bu yaklaşımı değiştirmez. DTM saldırısında hayatlarını yitirenler arasında, sermayenin temsilcilerinin yanısıra, onlardan çok daha fazla sayıda proleter de vardı: garsonlar, temizlik işçileri, sekreterler, hademeler, kapıcılar, office boy'lar, asansörcüler, güvenlikçiler,

2 *The New York Times*, 12 Eylül 2001.

ilk çarpmadan sonra olay yerine koşan kurtarma ekipleri, itfaiyeciler, uçaklardaki pilotlar, kabin memurları ve masum yolcular, bütün bu insanlar hiçbir biçimde terörün meşru hedefleri olarak görülemezler. Üstelik, Üçüncü Dünya milliyetçiliğinin kör bakışına göre, proleterler dahil bütün Amerikalılar ABD emperyalizminin eylemlerinden sorumlu görüldükleri takdirde bile eylem hedef şaşırmıştır Çünkü ölen proleterler sadece beyaz, hatta siyah Amerikalılardan ibaret değildir; verilerin de kanıtladığı gibi, dünyanın dört bir yanından gelmiş emekçiler de vardır hayatını yitirenlerin arasında. (Resmi açıklamalara göre, ölenler arasında tam 60 ulustan insan bulunuyordu.) Dar kafalı Üçüncü Dünya milliyetçiliği, proletaryanın her ülkede uluslararasılaştığını hala kavrayamamış olabilir: DTM saldırısı örneğinde bu bir kez daha somut olarak kanıtlanmıştır.

Sivillere ilişkin bu ilkesel tavırdan farklı olarak, Marksistler açısından askeri hedeflere saldırılar bugüne kadar hep mücadeleyi ilerletmeye yararı temelinde değerlendirilmiştir. Bu açıdan bakıldığında, dünya karşı-devriminin merkezi askeri karargahı olarak kabul edilmesi gereken Pentagon (bu tür bir saldırının yaratacağı taktik sonuçlardan bütünüyle bağımsız olarak düşünüldüğünde, yani tümüyle somut politik koşullara bağlı olmak üzere) Marksistlerin gözünde DTM'nden çok farklı biçimde ele alınması gereken bir hedeftir. Bu somut vakada, elbette işi karmaşıklaştıran bir faktör mevcuttur: saldırı, içinde masum çalışanların ve sivil yolcuların bulunduğu bir uçakla yapılmaktadır. Bu nokta dışında, Marksizm açısından, Pentagon eylemi ile DTM eylemi birbirinden bütünüyle farklıdır.

Sivillere karşı terör eylemleri ilkesel bir sorun iken askeri (ve bazı politik) hedeflere karşı terör eylemleri bütünüyle konjonktür ve taktik temelde ele alınacak bir sorundur. Bir ülke işgal altında iken işgal gücüne karşı uygulanan terör başkadır, durup dururken uygulanan terör başka. Bu açıdan bakıldığında, DTM'ye saldırı ön planda olmak üzere, 11 Eylül eylemleri, son derece gerici sonuçlar doğuracak, gelişmiş ülkelerin proletaryasını ve büyük kitlelerini emperyalizmin yanına itecek, emperyalizmin saldırganlığına ve militarizmine gerekçeler doğuracak eylemlerdir. Bu eylemleri düzenleyenler ezilenlerin yanında, emperyalizme karşı olduklarını düşünüyorlarsa, kısa vadede ABD emperyalizminin prestijini sarsmak bakımından bir sonuç elde etmiş sayılabilirler, ama orta vadede eylem emperyalizmin elini güçlendirecektir.

2. Terör nedir?

11 Eylül sonrasında, birçok ülke teröre karşı doğan tepki ortamını, kendi coğrafi sınırları içinde faaliyet gösteren bir dizi mücadeleyi mahkum etmek amacıyla kullanmaya başladı. Örnek olarak alacak olursak, Rusya Çeçen sorununu, Çin Uygur sorununu, İsrail Filistin sorununu ve Türkiye Kürt sorununu terörle mücadele çerçevesi içine yerleştirme yolunda yaygın bir propaganda başlattı. Elbette, burada sayılan örnekler arasında bile ciddi farklılıklar vardır. Amacımız tek tek bütün bu hareketleri tartışarak bunların terörle ilişkisi olup olmadığını saptamak değil, 11 Eylül sonrasında doğan ortamın tehlikeli boyutlarından birine işaret etmektir: binlerce masum sivilin birden hayatını yitirmiş olması, bunun da ötesinde dünya çapında işleyen propaganda mekanizması, çok farklı türden hareketlerin ve eylemlerin basitçe aynı etiket ile "terörist" olarak nitelenmesinin yaygın biçimde kabulü sonucunu doğurabilir. Devletlerin ve hakim sınıf sözcülerinin yapmaya çalıştığı tam da budur. (Daha ileride göreceğimiz gibi, burada da çifte standartlar işlemektedir, ama yine de bu aşamada eğilim, terörizmin tanımının aşırı derecede geniş yapılmasıdır.) Dolayısıyla, 11 Eylül vesilesiyle terör ve terörizm kavramlarının içeriği üzerinde kısaca durmak yararlı olacaktır. Elbette, bu konu son derece derin ve engin ve bir o kadar da tartışmalı ve bulanık bir konu olduğu için burada sadece bir takım ana noktalara değinilecektir.

Terör, Batı dillerinde, "korku" ya da "dehşet" anlamına gelen bir sözcüktür. Kelimenin bu orijinal anlamı bile ortaya koymaktadır ki, terör siyasi amaçlarla uygulanan her tür şiddet eylemine değil, bir toplumu ya da halkı sabotajlar, suikastler, bombalamalar yoluyla ürküterek ve yıldırarak bir siyasi sonuç yaratmayı hedefleyen eylemlere verilecek bir addır. Buradan derhal birkaç sonuç çıkar. Birincisi, savaş, iç savaş ya da silahlı ayaklanma gibi kitlesel boyutlara ulaşmamış olsa bile, her tür şiddet eylemine terör eylemi adı verilemez. Eğer eylemlerin sonucu toplumda genel bir korku ya da dehşet doğurmuyorsa, seçilen hedefler halkın kendisi için kaygılanması sonucunu doğuracak türden değilse, eylem terör kavramı kapsamında ele alınamaz. Bunun klasik örneği, İkinci Dünya Savaşı esnasında işgal altındaki Fransa'da Direniş hareketinin Nazi işgalcilere karşı uyguladığı sabotaj ve suikast eylemleridir. Sadece işgal güçlerine, esas olarak da

askeri hedeflere yönelen bu eylemler, sözkonusu toplumda bir dehşet duygusu yerine bir rahatlama, sevinç ve umut kaynağı olmuştur. Burada, kitleselleşmemiş bir şiddet sözkonusudur ama terör yoktur.

İkincisi, terör kavramının tanımında siyasi amaçlar içkin olarak mevcuttur. Böyle olunca, "terörist" kavramı (polisin bu terimi bireyler hakkında kullanmasına, medyanın da onun peşinden sürüklenmesine dayalı kolaycı yaklaşım dışında) özellikle hareketler için çok dikkatli kullanılmalıdır. Çünkü başka her tür kriter temelinde "politik" olarak anılması gereken hareketler de "terör"e başvurabilir. Birçok politik hareket tarihi içinde bir aşamada "terör" eylemine başvurmuştur. Bunların bir bölümü daha sonra, bütün dünya nezdinde "saygıdeğer" politik hareketler haline gelmişlerdir. Filistin Kurtuluş Örgütü ve bütün dünyanın kırmızı halılarla karşıladığı Yaser Arafat tipik bir örnektir. Afrika Ulusal Kongresi ve onun daha sonra cumhurbaşkanı seçilen önderi Nelson Mandela bir başka klasik örnektir. Bağımsız ve birleşik bir İrlanda için mücadele eden İrlanda Cumhuriyetçi Ordusu (IRA) "terörist" bir örgütse (ki çok uzun bir süre boyunca, zaman zaman sivilleri de kapsayan şiddet ve sabotaj eylemlerine başvurmuştur), bugün Kraliçe'nin himmetiyle kurulmuş olan İrlanda parlamentosunda bu hareketin siyasi kanadının (Sinn Fein) işi nedir? Öyleyse, bir hareketin "terör" uyguladığını söylemek başka şeydir, o hareketi "terörist" olarak nitelemek başka. İlke olarak, sadece hiçbir kitle bağı olmayan, toplum içinde önemli bir kesimin sempatisini kazanmamış, esas olarak bir komplo örgütü olarak biçimlenmiş örgütlere "terörist" etiketi ile yaklaşılabilir. Amerika'da 1995'de Oklahoma bombalamasında yüzlerce kişinin ölümüne yol açan, ama hiçbir kitle desteği olmayan aşırı sağcı örgüt böyle görülebilir. Burada bile, bazan başlangıçta zayıf olan bir takım örgütlerin zaman içinde hitap ettikleri toplumsal kesimlerden nasıl yaygın destek aldıklarını unutmak insanı ciddi hatalara sürükleyebilir.

Bir kez şiddete dayalı politik eylem ile terör eylemi arasında, politik hareketlerle "terörist" hareketler arasında bu ayırım yapıldığında, ortaya çıkan bir başka gerçek vardır: "terör"ün sadece örgütler ve bireyler değil, aynı zamanda devletler tarafından da uygulanabileceği gerçeği. Devletin, tanımı gereği, toplum içinde silah kullanma, şiddete başvurma konusunda bir tür meşrutiyet tekeline sahip olduğu doğrudur. Çok sayıda devletin var olduğu bir dünyada toplumlar (ülkeler)

arasındaki çelişkilerin devletlerin silahlı gücüne dayanarak çözüldüğü de bir gerçektir. Üstelik, bu dar anlamıyla savaş, uluslararası hukukun bazı durumlarda meşru kabul ettiği bir olgu olarak düzenlenmiştir bile. Ancak, ister savaş durumunda, ister savaş dışı normal zamanlarda, bu şiddetin, siyasi amaçları uğrunda barışçı yöntemlerle mücadele eden muhalifler ya da siyasi faaliyet göstermeyen sivil kitleler üzerinde uygulanması, devleti de bir "terörist" haline getirir. Örneğin, Endonezya'da ABD'nin desteğiyle Suharto diktatörlüğü 1965 yılında bir darbeyle iktidarı ele geçirdikten sonra bir milyon dolayında sivili katletmişse, bu bir devlet terörüdür. Örneğin, herhangi bir devlet bir gerilla hareketini ezmek amacıyla, o harekete destek veren ya da destek verdiğinden kuşkulanılan sivil halkı, köylerini bombalayarak, yangınlar çıkararak, faili meçhul cinayetlere başvurarak, kaybetmeler yoluyla yıldırmaya çalışıyorsa bu devlet terörüdür.

Bu anlamda, tarihin en büyük teröristi belirli sınıfların çıkarları doğrultusunda örgütlenmiş olan devletlerdir. Büyüklerin en büyüğü ise, bugün "teröre karşı savaş" başlatmış olan ABD emperyalist devletidir.

3. En büyük terörist örgüt: ABD devleti

11 Eylül eylemlerinden sonra dünyada ve Türkiye'de bir koro, histeri içinde, insan hayatına saygının ve ahlakın bekçisi kesildi. Dünyada Bush'ların, Blair'lerin başını çektiği bir emperyalist koro, "insan hayatının kutsallığı"ndan dem vururken, Türkiye'de de terörü kınadıktan sonra "ama" diyerek ABD'yi de eleştiren yaklaşıma karşı bir kampanya başlatıldı. Ertuğrul Özkök'ün "O İğrenç 'Ama'" başlıklı yazısıyla açılış salvosunu yaptığı bu kampanyaya soldan da katılmalar oldu. Bu saygıdeğer hanımefendi ve beyefendilerin iddiasına göre insan "nereden gelirse gelsin" teröre karşı olmalıydı. Kınamanın ardına "ama" diye başlayan cümleler eklemek terör suçunu yumuşatıyor ve özürlüyordu. Gerek dünyada, gerek Türkiye'de bu kampanya, emperyalizm karşıtlarını susturmayı hedefleyen bir şantajdır.

Herşeyden önce, aynı terör emperyalist devletler ya da taraftarlarınca uygulandığında bu saygıdeğer zevatın sesini yükselttiği hiç duyulmamıştır. Körfez Savaşı'nda çoğu sivil 130 bin Iraklı hayatını yitirirken ya da on yıllık ambargoda çoğunluğu çocuk olmak üzere bir

milyona yakın Iraklı tıbbi malzeme ve beslenme yetersizliğinden ölürken bu insanlar susuyordu. Ruanda'da 1994'te Fransa'nın desteği ve Amerika'nın hayırhah ihmali ile bir milyona yakın insan soykırıma uğrarken Ertuğrul Özkök'ün, Mehmet Barlas'ın ya da benzerlerinin sesi pek duyulmuyordu. 11 Eylül (1973), aynı zamanda, Şili'de general Pinochet'nin sosyalist Allende'yi devirdiği ve yaklaşık 30 bin solcuyu katledecek rejimi kurduğu tarihin yıldönümüdür. Bu darbeyi destekleyen, hatta örgütleyen CIA'dır. Türkiye sağının Allende'nin düşürülmesine tipik tepkisi, Süleyman Demirel'in Abdi İpekçi ile bir görüşmesinde söylediği "tasını tarağını topladı gitti" sözleridir. (Oysa Allende, her askeri müdahalede "şapkasını alıp giden" Demirel'den farklı olarak, 11 Eylül 1973 günü onuruyla ölmüştür!) Bugün ahlak hocası kesilen ABD, sırf Sovyetler Birliği'ne göz dağı vermek ve Asya'yı kıskıvrak hakimiyeti altına almak amacıyla, zaten yenilmiş olan Japonya'ya 1945'te atom bombası atarak yüzbinlece insanı öldürmüş ve sonra (hiç olmazsa eski Batı Alman şansölyesi Willy Brandt'ın Yahudi soykırımı için yaptığı gibi) bir özür bile dilememiş bir ülkedir. Ahlak hocalarının Türkiye temsilcileri sözde liberaller, çeteler 90'lı yıllarda binlerce sivil Kürdü kaybeder ve katlederken bu uygulamaların arkasında durmuşlardır. Öyleyse, "nereden gelirse gelsin" edebiyatı kof ve ikiyüzlü bir iddiadır, ciddiye dahi alınamaz.

Öte yandan, 11 Eylül olaylarına ilişkin o kadar çok ciddi "ama" vardır ki, bunları belirtmemek, herşeyi bir yana bırakın, Dünya Ticaret Merkezi'nde hayatını yitiren binlerce Amerikalı emekçinin anısına saygısızlık, bunların ailelerinden ise gerçeği saklamak, yakınlarının ölümünün gerçek sorumlularını kavramalarını engellemek olur. Hızla sayalım ve kısaca açıklayalım. Birincisi, kendisi dünya sistemi içinde şiddeti, üstelik sivillere uygulanan şiddeti en yaygın olarak kullanan kibirli emperyalist güç olarak ABD bu tür eylemlerin ezilenlerin dünyasından bir tepki olarak doğmasına yol açan başlıca güçtür. En büyük "terörist" ABD'nin kendisidir. 11 Eylül olayları ancak bu gerçeğin ışığında anlaşılabilir. İkincisi, emperyalist dünya sistemi ve onun hegemonik gücü olarak ABD, dünya çapında yarattığı büyük eşitsizlik ve adaletsizlik temelinde, yoksulların dünyasında bu tür eylemlere uygun bir toprak yaratmak bakımından sorumludur. Üçüncüsü, eğer iddia edildiği gibi 11 Eylül Usame bin Ladin'in işiyse, ABD bu "terörist"in ortaya çıkmasında doğrudan doğruya sorumludur.

Birinci noktaya ilişkin yukarıda birçok örnek verildi, sayısız başka örnek de verilebilir. ABD'nin İkinci Dünya savaşı sonunda Alman şehirlerini bombalayarak yerle bir ederken, Hiroşima ve Nagazaki'de yüzbinlerin ölümüne yol açarken, Vietnam'da ünlü My Lai katliamı gibi sayısız katliam düzenlerken, yediği içtiği ayrı gitmeyen İsrail'in 1982'deki Sabra Şatila katliamına ve sayısız başka katliamlarına seyirci kalırken, kendi kuklası sayısız rejimin (Pinochet Şilisi, askeri diktatörlük Arjantini, Şah İranı ve niceleri) uyguladığı katliamları kışkırtırken, onlara akıl hocalığı yaparken vb. vb. terör uygulamadığını söylemek, terör kavramının en basit öğelerini ideolojik bir körlükle görmezlikten gelmektir. Ama biz zaten yaygın olarak bilinen bu tarihsel örnekleri bir yana bırakalım ve yüzümüze ABD'nin bugün Afganistan'da yaptıklarına çevirelim.

ABD'nin, bu satırlar yazılırken yirmi küsur gündür aralıksız olarak bombaladığı ülke, dünyanın en yoksul ülkelerinden biridir. Kişi başına yıllık gelir bakımından Afganistan Amerika'dan 200 kat daha yoksuldur (ABD 32 bin dolar, Afganistan 160 dolar). Doğum sırasında hayat beklentisi kadınlarda 40, erkeklerde 42'dir.[3] Bu ülke, ABD'nin de sorumluluk taşıdığı bir süreç içinde, 1979'dan beri savaş ve iç savaş içinde yaşamıştır. Bütün bunlar yetmezmiş gibi, son dört yıldır bir kuraklığın pençesinde kıvranmaktadır. Böyle bir ülkeyi, tam da dağlık bir coğrafyanın son derece sert kışı yaklaşırken bombalamak, onbinlerce, yüzbinlerce, belki de milyonlarca sivili açlıktan ölme tehlikesiyle karşı karşıya bırakmaktır. Bugün milyonlarca Afgan ABD bombardımanından hayatlarını koruyabilmek için yollara düşmüştür. Oysa Pakistan, Özbekistan ve İran'ın sınırlarını kapaması bu insanların orta yerde kalmasına yol açmıştır. Ama bu yerinden yurdundan olmuş insanların ötesinde, bütün Afgan halkını bu kış son derece ciddi bir gıda problemi beklemektedir. Nitekim, Birleşmiş Milletler (BM) yetkilileri Afganistan'daki durumu, *"dünya çapında bugüne kadar ortaya çıkmış en ciddi durum"* olarak nitelemektedir.[4] 22 yıllık savaş durumu ve dört yıllık kıtlık ülkeye yaygın bir BM yardımını gerekli kılmıştır. Ama şimdi bombardıman yardım dağıtımını olanaksız hale geitrmektedir. Unicef'e göre, bu kış Afganistan'da *100 bin çocuk* bakımsızlıktan ölme tehlikesi ile karşı karşıyadır.[5] Oxfam gibi hayır ör-

3 *New York Times*, 13 Eylül 2001.
4 Anthony Lewis, *New York Times*, 20 Ekim 2001.
5 A.g.m

gütlerinin ve BM Dünya Gıda Teşkilatı'nın temsilcileri kış bastırdığında gıda dağıtımı yapılamayacağını, dolayısıyla içinde yaşadığımız günlerin hayati olduğunu vurgulamakta ve bombardımanın durdurulmasını talep etmektedirler.[6] Kısacası, tarihe *Afgan soykırımı* olarak geçecek bir kitle kırımının bütün koşulları hazırlanmaktadır.

Ama ABD saldırısının sadece bu tür dolaylı etkileri yoktur. Bombardıman doğrudan doğruya sivillerin canını almaktadır. Körfez ve Kosova savaşlarından aşina olduğumuz bir komedi yeniden oynanmaya başlamıştır. Bir tek Amerikan askeri canından olmasın diye 10 bin metre yükseklikte uçan uçaklardan atılan "akıllı" bombalar, iddiaya göre sadece askeri hedefleri vuracaktır. Ama sivil yerleşim birimlerinin vurulduğuna dair haberler ardı ardına gelmeye başlamıştır. Bombardımanın daha ilk günlerinde, Birleşmiş Milletler'in mayın temizleme kuruluşunun Kabil'deki binasının vurulması sonucunda Birleşmiş Milletler'in dört Afgan görevlisinin hayatını yitirmesi, sivil ölümlerinin Taleban propagandası olduğu iddiasının önünü daha baştan kesiyordu. Pentagon durumu mecburen kabul ediyor, binanın yakınındaki bir radyo istasyonunun hedeflendiğini açıklıyordu.[7] Radyo istasyonu askeri hedef! ABD, Bağdat'ta ve Belgrad'da olduğu gibi, sivil hedeflere askeri hedef muamelesi yapıyor. Bunun anlamına birazdan değineceğiz. Ardından, Kandahar'ın yakınlarında Kerem adlı bir köyün vurulduğu *New York Times* adına çalışan saygın bir Pakistanlı gazetecinin tanıklığıyla açıklandı. Ölü sayısı için verilen rakamlar 160-200 arasına kadar yükseliyordu ama en muhafazakar rakam bile 53 idi.[8] ABD Savunma Bakanı Rumsfeld, aradan üç gün geçtikten sonra kabul edilen bu cinayeti, hiç yüzü kızarmadan, bombaların o civarda yeraltı tünellerinde bulunan cephaneliği vurmak için atıldığını, o civarda yaşayanların da "açık ki" bu faaliyetlerle ilişkisi olduğu gerekçesiyle haklı göstermeye çalışacaktı![9] Bunu bir Kızılhaç deposunun vurulması izleyecekti.[10] Kızılhaç aradan on gün geçtikten sonra yeniden bombalanacaktı! Bu kez Kabil'deki iki ambar bombalanıyor, Kızılhaç yetkilileri "dul kadınlara ve sakatlara dağıtılmak üzere depolanan yiyeceklerin ve yemeklik yağların yok olduğunu"

6 *Le Monde*, 18 Ekim 2001.
7 *New York Times*, 11 Ekim 2000.
8 *New York Times*, 13 Ekim 2001.
9 *New York Times*, 16 Ekim 2001.
10 *Le Monde*, 18 Ekim 2001.

açıklıyorlardı.[11] Ardından Afgan göçmenler Kandahar yakınında bir köyün daha bombalandığına tanıklık ettiler.[12] Nihayet, tek bir günde Batı'da Herat kenti yakınında bir hastane (ya da huzur evi) ile Kabil'de iki konut bölgesinin vurulduğu Birleşmiş Milletler tarafından açıklandı. Pentagon da "yolunu şaşırmış üç bomba" olduğunu kabul etti.[13] Pentagon'un sözcüsü, sivil ölüm haberleri artınca yeni bir argüman geliştiriyordu: Taleban sivil halkın arasına karışmıştı, sivil yerleşim bölgelerinin bombalanması bu yüzden oluyordu. Taleban kaynaklarına göre yaklaşık bin sivil, bombardıman sonucu hayatını yitirmiştir. Üstelik, yukarıda Üçüncü Bölüm'de anlatıldığı gibi, ABD Kosova Savaşı'nda kullanıldığı için büyük eleştiri alan misket bombasını (parça tesirli bomba) bu kez de kullanmaktadır.[14] İstatistik verilere göre yaklaşık % 5'i patlamayan bu bombalar savaş sonrasında sivillerin yaygın biçimde ölümüne yol açmaktadır. Birleşmiş Milletler Afganistan Mayın Eylem Programı teknik danışmanı Peter le Sueur, Kosova Savaşı'nın sona ermesinden bu yana geçen yaklaşık iki yıl içinde, 150 sivilin bu bombaların patlaması sonucunda hayatını yitirdiğini açıklıyor.[15] İşte savaşın ilk iki haftasının bilançosu!

Durum açıktır. ABD sadece sivilleri katletmeye kalkmamakta, Savunma Bakanı ve Pentagon sözcüleri aracılığıyla bunu mazur göstermeye de çalışmaktadır. Pentagon'un "yolunu şaşırmış bombalar"dan söz etmesi fazladandır, göz boyamadır. Eğer siz, aynı solukta, "Taleban sivil yerleşim yerlerine saklanıyor, oraları bunun için bombalıyoruz" derseniz, o zaman "yanlışlık" açıklaması bütün inandırıcılığını yitirir. Bu durumda, *New York Times* gazetesinde yayınlanan yazısında bir Amerikalı profesörün şu söyledikleri tam yerine oturmuyor mu? "Sivil halkı *terörize ederek* hükümetleri zorlama yöntemini uygulayamayız." [16] Evet, ABD'nin yaptığı tam da budur: Afganistan'ın hükümetini düşürmek amacıyla sivil halkı yıldırmak. Yukarıda, terör kelimesinin orijinal anlamının tam da bu olduğunu söylemiştim. Zaten yazar Walzer de, altını çizdiğimiz gibi, tam da "terörize etmek" kelimesini kullanıyor. Evet, ABD'nin Afganistan'da yaptığı tam da, sözcüğün klasik politik anlamıyla, terördür! Üstelik terör sadece sivil halkı

12 Aynı yerde.
13 New York Times, 22 Ekim 2001.
14 New York Times, 10 Ekim ve 11 Ekim 2001.
15 Cumhuriyet, 27 Ekim 2001.
16 New York Times, 21 Eylül 2001.

öldürerek değil, toplumsal hayatı durdurarak da yapılabilir. Radyo istasyonu askeri bir hedef değildir. Bakın Walzer bu konuda ne diyor? "Elektrik şebekeleri ve su arıtma tesisleri meşru hedefler değildir." Dikkat edilirse, yazar bunları savaş başlamadan önce yazıyor. Ne olacağını önceden biliyor, çünkü bunlar Irak ve Yugoslavya'da denenmiş yöntemlerdir. Terörizm ABD'nin temel yöntemlerinden biri haline gelmiştir.

Amerika'nın Afganistan'ı böylesine yoğun biçimde bombalamasının başka ne anlamı olabilir ki? Afganistan ne Irak'tır, ne de Yugoslavya. Bu iki ülke kendi bölgelerinde ağırlığı olan, dünya ölçeğinde bakıldığında orta boy sayılabilecek askeri güçlerdi. Oysa Afganistan'ın doğru dürüst bir hava filosu dahi yoktur. Bu yüzden de Afganistan'ın bombalanması o iki örnekten daha da yalın biçimde halkı terörize etme anlamını taşıyor. Amerika'da Körfez Savaşı döneminde başlayan ve Yugoslavya için devam eden küstah bir laf yaygındır. Bu ülkeleri "taş devrine döndürecek biçimde bombalamak"tan söz edilir. Ama şimdi nice Amerikalı yorumcunun belirttiği gibi, Irak'tan ve Yugoslavya'dan farklı olarak Afganistan'ı "taş devrine döndürecek biçimde bombalama"ya gerek yoktur, çünkü Afganistan zaten neredeyse taş devri koşullarında yaşamaktadır! Bush'un kendisi, savaşın başlamasından önce, Afganistan'ın bombalanmasının gereksizliğini, alışılmış patavatsızlığıyla dile getiriyor: "İçi boş 10 dolarlık bir çadırı vurmak için 2 milyon dolarlık bir füzeyi yollamanın anlamı ne?" [17] Ama bugün yapılmakta olan tam da budur! Öyleyse, demek ki ABD'nin başka bir amacı var: Afgan halkını yıldırarak teslim almak. Yani terörizm.

Nihayet, şu "kabadayı devletler" meselesine de kısaca değinelim. ABD, bilindiği gibi, Irak, İran, Suriye, Küba, Kuzey Kore gibi devletleri terörizmi destekledikleri gerekçesiyle bu sınıfa yerleştiriyor. İddiaya göre bu devletlerin hiç olmazsa bir bölümü (ve en başta Irak) kitlesel imha silahları geliştirmektedir, bu yüzden de uygarlığın başına beladır, durdurulmaları gerekir. Son dönemde moda olan bu ünlü "kitlesel imha silahları" (bundan böyle KİS olarak kısaltacağız) mistik bir kavram gibi ortada dolaşmaktadır. Oysa bunlar çok yalın olarak sivil nüfusların kitlesel olarak ölümüne yol açacak üç tür silahtır: nükleer, biyolojik ve kimyasal silahlar. Peki, bunlar en çok kimde vardır? Irak'ta, İran'da ya da Kuzey Kore'de mi? Elbette hayır. Elbette Ameri-

17 *New York Times*, 19 Eylül 2001.

ka'da. Amerika'nın kendisinde ve müttefiklerinde nükleer silahlar olunca iyi, ama Hindistan ve Pakistan nükleer silah geliştirince kötü! *KİS konusunda en sorumsuz devlet ABD'dir.* KİS'in yayılmasının engellenmesi için uluslararası alanda yapılan çalışmaları en çok engelleyen ABD olmuştur. Kısaca örnekleyelim.

Nükleer silahlar konusunda birşey açıktır: ne kadar çok nükleer test yapılırsa, nükleer silahların yayılması olasılığı o kadar yükselir ve, ABD'nin argümanları açısından daha da önemlisi, nükleer silah sınıflandırmasındaki malzemenin "terörist"lerin eline geçmesi olasılığı o kadar artar. Oysa Amerika "Comprehensive Test Ban Treaty" (Kapsayıcı Test Yasağı Antlaşması) olarak anılan uluslararası belgeyi sorgulayan bir politika gütmektedir. Kimyasal silahlar konusunda, uzun yılların çalışmasından sonra uluslararası alanda bir sözleşme geliştirilmiştir: Kimyasal Silahlar Sözleşmesi. Bu sözleşme, uluslararası bir kuruluşa, kısa süreli bir ihbar sonrasında, bir ülkedeki bütün tesisleri kimyasal silah üretimi yapılıp yapılmadığı konusunda denetleme yetkisi vermektedir. Aslında, ülkelerin bu denetime karşı ayak diremesini mümkün kılacak bazı boşluklar da mevcut olmakla birlikte bu bir ilk adımdır ve en azından sürekli ayak direten bir ülkenin uluslararası alanda teşhir olmasını sağlayacak bir yapıya sahiptir. Peki, bu sözleşmeyi imzalamaktan kim kaçınmaktadır? Irak mı? Bilindiği gibi, Irak Körfez Savaşı sonrasında yıllar boyu zaten teftiş altında kalmıştır. Hayır, imzalamayı reddeden, sözleşmenin denetime ilişkin hükümlerinin askeri ve sınai casusluk amacıyla suistimal edilebileceğini ileri süren ABD'dir! (Rusya da bir takım gerekçelerle sözleşmeyi imzalamaktan kaçınmaktadır.) Bugün başta ABD'de ve bazı başka ülkelerde büyük bir toplumsal paniğe neden olan şarbon tehlikesinin önemini gösterdiği biyolojik silahlara gelince. Bu konuda 1972'de imzalanmış bir sözleşme mevcuttur, ama uygulanması bakımından yaptırımlardan yoksundur. Bu sözleşmenin biyolojik silahlar konusunda öngördüğü yasağı hayata geçirebilmek, yani yaptırımlarla güçlendirmek için yapılan çalışmalar sonucunda ortaya çıkan bir taslak bu yılın Temmuz ayında ABD tarafından reddedilmiştir! [18]

1945'te Hiroşima ve Nagazaki'ye nükleer silahlarla ölüm yağdıran bir devletin bu davranışlarını ancak bir tek şekilde yorumlamak

18 Robert Wright, *New York Times*, 24 Eylül 2001. Ayrıca bk. *New York Times*, 11 Ekim 2001.

mümkündür. ABD, kitlesel terör ve imha araçlarının tekeline sahip olma amacındadır. Bir kez daha aynı sonuca ulaşıyoruz: bugün dünyadaki en büyük terörist örgüt ABD devletidir.

4. Frankeştayn

Yukarıdaki "ama"lardan ikincisini bu bağlamda uzun uzadıya kanıtlamaya gerek yok. Dünyanın bütün ekonomik düzeninin başta ABD olmak üzere emperyalist ülkelerin çokuluslu şirketlerinin ve bankalarının çıkarları doğrultusunda giderek artan ölçüde İMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası kuruluşlarca düzenlendiği, bunların benimsedikleri felsefe ve stratejinin esas olarak Amerika'da oluşturulduğu, işleyişlerine ise büyük ölçüde Amerika ve öteki emperyalist ülkelerin hakim olduğu artık kimse için sır değil. Seattle ile başlayan eylemler zinciri, dogmatik liberallere ve onların hegemonyasındaki "solculara" bile bu gerçekleri kitlelerin diliyle kabul ettirmiş durumda. İşte bu düzenin yarattığı yoksulluk, adaletsizlik ve eşitsizlik, dünyanın dört bir yanında, en başta Amerika'ya karşı büyük bir nefretin gelişmesine yol açıyor. Bu bölümün başında sözünü ettiğimiz, ikiz kulelerin ve Pentagon'un bombalanmasından yaygın olarak duyulan hazzın altında Amerika'ya karşı bu zor gizlenen kızgınlık yatıyor.

11 Eylül'e ve genel olarak "terör" denen eylemlere ilişkin bu gözlem yapıldığında, Ertuğrul Özkök kafasındaki ideologlar iyice celalleniyorlar. Onlara göre bu tür eylemlerin nedeni olarak yoksulluğun, eşitsizliğin, adaletsizliğin gösterilmesi, "terör"ü mazur gösteren bir tavırdır. Bu argüman, aslında, bu insanların celallenmesinin ardındaki, belki de yarı-bilinçli, saikin gizlenmesi işlevini görüyor. Onlar, dünya çapında ve tek tek bütün ülkelerde, merkezinde burjuvazinin bulunduğu bir azınlığın avantajlarının temeli olan bu adaletsiz düzeni göz bebekleri gibi korumak istedikleri içindir ki, bu tahlil onları çileden çıkarıyor. Bu yaklaşım farkının önemi, aynı zamanda, "terör" denen gerçekliğin nasıl ortadan kaldırılacağı konusunda farklı sonuçlar doğurmasından ileri geliyor. Dünya düzeni ile terör arasında, emperyalist kapitalizmle yoksulların ve ezilmişlerin kör şiddeti arasında ilişki kurmayı reddeden, "terörist"lerin şiddetle bastırılmasından (ve yoksulların ve ezilmişlerin ideolojik olarak uyuşturulmasından) başka

hiçbir yöntem öneremez. Buna karşılık, kör şiddetin köklerini, bütün eşitsizliği, adaletsizliği, ezme ve ezilme biçimleri ile kapitalist sınıflı toplumun yapısında görenler, çözüm olarak, daha adil ve herkesin insan onuruna yakışır bir hayat düzeyine sahip olduğu bir dünyanın yaratılmasını göstereceklerdir. İşte "terör"ün mazur gösterildiği iddiasının arkasına sığınanların da esas ürktüğü, kitleler içinde bu yaklaşımın yayılmasıdır. Onun için bu kadar hırçınlaşırlar.

Ne var ki, ABD'nin 11 Eylül olaylarının yaşanmasındaki sorumluluğu sadece, şiddeti üreten ortamın baş sorumlusu olmak gibi dolaylı bir biçim almaz. Bu durumda çok daha önemli olan, ABD'nin *dolaysız* sorumluluğudur. Eğer eylem bin Ladin ve adamları tarafından planlanmış ve icra edilmiş ise, o zaman olayda ABD'nin büyük sorumluluğu var demektir. Bugün Usame bin Ladin ve benzerleri, Bush, Blair ve şürekası tarafından "uygarlık düşmanları" ve "şer güçleri" olarak sunuluyor. Oysa hem bin Ladin, hem de onun baş müttefiki olan Taleban, 1979'daki Sovyet işgalinden sonra bu ülkeye karşı mücadele için ABD'nin, Pakistan'ın da yardımıyla imal ettiği güçlerdir. Öyleyse, bunlar "şer güçleri" ya da "uygarlık düşmanları" ise, üzerlerinde "made in USA" damgası vardır!

Olguları kısaca gözden geçirelim. Usame bin Ladin, büyük bir Suudi kapitalist ailenin kendi halinde yaşayan mühendis bir oğlu iken Sovyetler Birliği'ne karşı savaşmak üzere CIA tarafından 1979'da İstanbul'da göreve alınmış biridir. 80'li yıllar boyunca ABD ve Pakistan'ın destekledikleri Afgan "mücahid"lerinin parasal işlerine bakmıştır. (Şimdi kendilerine karşı ilan edildiği için "cihad" ile çok uğraşan Batılılar, Sovyetlere karşı savaşan köktendinci Afganlara ağız dolusu övgü yağdırırken kullandıkları "mücahid" sözcüğünün aynı "cihad" kökünden geldiğini acaba biliyorlar mı?) Yılda 1,2 milyar dolarlık silah kaçakçılığı ile bin Ladin hem finansman, hem de lojistik alanlarda başarılı işler yapmıştır. Bu dönemde sadece Amerika'nın değil, Suudi krallığının da desteğinden yararlanmaktadır. Özellikle, kralın kardeşi ve Suudi gizli servisinin başı Prens Turki bin Faysal baş müttefikidir.[19]

Bin Ladin'in ABD'ye ve Suudi rejimine sırt dönmesi Körfez Savaşı döneminde, Amerikan askerlerinin Suudi Arabistan topraklarına yerleşmesiyle olmuştur. Ne var ki, aşağıda ayrıntısıyla ortaya konula-

19 *Le Monde*, 15 Eylül 2001.

cağı gibi, bin Ladin anti-Amerikan bir tavır takındığı aşamadan sonra da, 1994'te rejim aleyhtarı faaliyetleri dolayısıyla Suudi vatandaşlığından çıkarıldıktan sonra da, Suudi hakim sınıflarından büyük destek görmüştür. Bir bilgiye göre, Prens Turki ile ilişkisi 1996'dan sonra bile sürmüştür. Bu ilişkinin ne zaman sona erdiği belli değildir, ama Turki Ağustos ayında görevinden alınmış yerine veliaht Prens Abdullah'a yakınlığıyla bilinen Prens Nuaf getirilmiştir.[20] Bu da Suudi rejiminin kendi içinde dahi bu konuda ayrılıklar olduğunu, yani bin Ladin'in Suudi Arabistan'dan aldığı desteğin toplumla sınırlı kalmayıp devletin içine kadar uzandığını düşündürmektedir. ABD'nin dün İran'da, bugün Afganistan'da eleştirdiği köktendinciliğin bir anayasa gibi olduğu Suudi rejiminin bütünüyle Amerikan desteği ile ayakta durduğu göz önüne alınırsa, ABD'nin bin Ladin'den sorumluluğu 80'li yıllarda kalmamış, son dönemlere kadar devam etmiştir.

Bin Ladin'in baş müttefiki olan, ona "yataklık" eden Taleban'a gelince, bu hareket de ABD'nin, 80'li yıllarda, Pakistan'ın (ve Suudi Arabistan'ın) yardımıyla var gücüyle desteklediği "mücahidin"in içinden çıkan bir siyasi oluşumdur. 1989'da Sovyetler Birliği Afganistan'dan çekilince ABD bu yoksul ülkeye olan ilgisini yitirmiştir. 1992-96 arasında yaşanan iç savaş, Pakistan'daki medreselerde yetişen ve Suudi Arabistan'ın resmi tarikatı olan Vahhabiliğin taşıyıcısı olarak doğan Taleban'ın Kabil'i ele geçirmesiyle sona ermiştir. Dikkat edilmesi gereken nokta şudur: *ABD başlangıçta, Afganistan'da istikrar sağlanabileceği düşüncesiyle Taleban'a hayırhah yaklaşmıştır ve bu ta 1998'e kadar sürmüştür.*

Afganistan'da istikrar, sadece bölgenin genel çıkarları açısından değil, Orta Asya petrol ve gazının ABD'nin hakimiyetine alınması açısından da önem taşıyordu. ABD'nin Orta Asya enerji kaynakları açısından stratejik önceliği, Rusya'yı ve İran'ı bu kaynakların getireceği avantajlardan yoksun kılmaktı. Dolayısıyla, Türkmen gazının Afganistan yoluyla Pakistan'ın Karaçi limanına taşınması ve buradan ihraç edilmesi, ABD'nin stratejisine uygundu. Amerikan petrol devlerinden Unocal, Türkmenistan ile 1996 yılında bir anlaşma imzalıyor, 1997'de % 54 hissesi Unocal'a ait olan bir konsorsiyum (Centgaz, yani Orta Asya Gazı) kuruluyordu. Centgaz Taleban'la Ocak 1998'de gaz boru hattı konusunda bir anlaşma imzalıyordu. Ancak, bu andan

20 Aynı yerde.

itibaren Centgaz projesinin talihi dönecekti. 1998 yılında petrol ve gaz fiyatlarının düşüklüğüne ve Afganistan'ın herşeye rağmen süregiden istikrarsızlığına, Amerika'da feminist hareketin Unocal'ın Taleban gericiliğiyle iş yapıyor olmasına gösterdiği tepki eklenince proje zora girdi. Ama esas darbeyi 1998 Ağustos ayında, Kenya ve Tanzanya'da ABD büyükelçiliklerine yapılan ve yüzlerce kişinin ölümüne yol açan saldırılar vuracaktı. Bilindiği gibi, Clinton yönetimi bu saldırıları bin Ladin'e atfetmiş ve kısa süre sonra, Sudan'da bir ilaç fabrikasının yanısıra, Afganistan'da bin Ladin'e ait kamplar olduğu ileri sürülen bir dizi hedef bombalanmıştır. Bu olayla birlikte, ABD'nin Taleban yönetimine hayırhah tutumu sona eriyor, Unocal da ilişkilerini önce askıya alıyor, 1998 Aralık ayında ise Centgaz'dan çekiliyordu.[21]

Bugün bin Ladin, onun örgütü El Kaide ve koruyucusu Taleban için kullanılan "şer güçleri" kavramı Bush'un ağzında iyice komik duruyor. Bin Ladin'in de aralarında olduğu "mücahidin" SSCB'ye karşı savaşırken, Bush'un baş kahramanı eski ABD başkanı Reagan, Sovyetler Birliği'ne "Şer İmparatorluğu" adını takmıştı; mücahidin ise Amerikan ana akım politik dilinde "özgülük savaşçıları" olarak anılıyordu. Yani dünün iyilik melekleri bugün "şer güçleri" haline gelmişlerdir!

Bu durumda, bir Dr. Frankeştayn vakasıyla karşı karşıya olduğumuzu söylemek bir abartma sayılabilir mi?

5. 11 Eylül'ü kim düzenledi?

11 Eylül eylemlerinin sorumluluğunun, en başta ABD yönetimi olmak üzere, ABD yönetimince derhal Usame bin Ladin'in ve onun El Kaide adlı örgütünün omuzuna yüklendiği biliniyor. Ancak bugüne kadar bu konuda kamuoyunun önüne hiçbir tatmin edici bulgu konulabilmiş değil. Bush olaydan dört gün sonra bin Ladin'in "baş zanlı" olduğunu ilan etti. Ne var ki, olaydan iki hafta sonra dahi güvenlik kuvvetlerinin adı açıklanmayan sorumluları basına verdikleri demeçlerde hala ortada ciddi bir bulgu olmadığını teslim ediyorlardı.[22] Buna rağmen aradan sadece iki-üç gün geçtikten sonra, ABD Savunma Bakanı yardımcısı Wolfowitz, Brüksel'de savunma bakanlarının

21 Le Monde, 20 Ekim 2001.
22 Bk. New York Times, 2 Eylül 2001 ve 24 Eylül 2001.

bir araya geldiği NATO toplantısında (bu elbette basına kapalı bir toplantıydı) sorumlunun bin Ladin olduğuna dair kanıtları "açıklıyordu"! Toplantıda bulunan Avrupalı bakanlar o kadar tatmin olmamışlardı ki, Amerikan devletine son derece yakın *New York Times* gazetesi bile haberi verirken Avrupalıların "kanıtların ayrıntılı bir açıklaması için bastırdıklarını, ama sonuç alamadıklarını" yazacaktı. Wolfowitz şöyle diyordu: "Hepiniz olan biteni televizyonda canlı olarak izlediniz. Daha önce, Doğu Afrika olaylarında, mahkemeler El Kaide'yi suçlu bulmuşlardı."[23] Görüldüğü gibi, insan bir suça tanık olursa ve benzeri bir suçu daha önce işlemiş biri varsa, o zaman yeni suçun failinin de o eski suçlu olduğu kanıtlanmış olmaktadır! NATO toplantısından birkaç gün sonra bir görüşme sırasında ABD Dışişleri Bakanı Powell da NATO'ya sunulan "belgeler"in esas olarak bin Ladin'in geçmişteki mahkumiyetine ve o tarihten bu yana yaptığı faaliyetler dolayısıyla kuşku konusu olduğu iddiasına dayandığını itiraf edecektir. Bir Avrupalı üst düzey diplomat dosyada "yeni ya da şaşırtıcı olan hiçbir şey olmadığını", "hukuki olmaktan ziyade betimsel ve olayları anlatan bir dosya olduğunu, hukuki kanıt geliştirme konusunda bir çaba içermediğini" belirtiyordu. ABD yönetiminin bin Ladin ve El Kaide'nin suçluluğunu esas olarak geçmiş eylemlerine dayanarak "kanıtladığı", Ekim ayı başında dünyanın dört bir yanındaki büyükelçiliklerine yolladığı dosya ile de ortaya çıkacaktı.[24] İşte Ecevit'in ABD büyükelçisi tarafından kendisine sunulan ve içeriğine bakmadan inanılır bulduğu dosya da böyle birşeydi! Bütün bunlara rağmen NATO genel sekreteri Lord Robertson Ekim başında "ABD'nin açık ve yadsınamaz kanıtlar" sunmuş olduğunu resmen açıklayacaktı. Emperyalist kardeşlik kuşkuyu bastırmıştı.

Bütün bunlar, 11 Eylül eylemlerini bin Ladin'in planlamadığı anlamına gelmiyor. Günün birinde bu konuda gerçekten inandırıcı kanıtlar ortaya çıkabilir. Burada vurgulanmak istenen iki şeydir. Birincisi, ABD'nin peşinden sürüklenen ülkelerin aslında ABD'nin çok daha derinden ve başka saiklerle oluşturduğu bir politikaya yardakçılık yaptıkları burada ortaya çıkmaktadır. İkincisi, 11 Eylül olayının faillerinin ve planlayıcılarının kimler olduğu meselesi hala karanlıktadır ve keşfedilmeyi beklemektedir.

23 New York Times, 27 Eylül 2001.
24 New York Times, 3 Ekim 2001.

Bu son noktanın başka bir bakımdan büyük önemi var. Ortada tuhaf bir durum vardır: bu kadar büyük bir olay karşısında önce Amerikan istihbaratının, sonra da Amerikan savunmasının tam anlamıyla iflas etmiş olması. Bütün uzmanlar, bu iflasa işaret ediyorlar. Burada bir tuhaflık olduğu açık. Herşeyden önce, Amerikan istihbarat sistemi yılda 30 milyar doları yutan bir ahtapottur. İçine sızmadığı politik örgüt, gözlemediği politik faaliyet herhalde pek azdır. Oysa Usame bin Ladin, bu olaydan çok önce, ABD'nin uluslararası arenadaki "bir numaralı düşmanı" ilan edilmiştir. Ortadoğu kaynaklı ya da öyle olduğu iddia edilen bir dizi terör eylemi 1993'ten bu yana ABD'yi sarsmıştır ve bunların büyük bölümü bin Ladin'e atfedilmektedir: 1993'te Dünya Ticaret Merkezi'nde bomba patlaması sonucu 6 kişi hayatını yitirmiştir; 1995'te Suudi Arabistan'ın başkenti Riyad'da Ulusal Muhafız Okulu'ndaki patlamada beş Amerikalı subay ölmüştür; 1996'da yine Suudi Arabistan'ın Dahran kentinde ABD Hava Kuvvetlerine ait bir konut sitesindeki bir patlama sonucunda 19 Amerikalı ölmüş, 240 kişi yaralanmıştır; 1998'de Kenya ve Tanzanya'daki ABD elçiliklerine yapılan bombalı saldırılarda yüzlerce insan hayatını yitirmiştir; 2000 yılında Yemen'de USS Cole savaş gemisine düzenlenen bir intihar saldırısında 17 Amerikan askeri ölmüştür. ABD istihbaratının bin Ladin'in örgütüne sızmayı büyük bir öncelik haline getirmemiş olması, çok sayıda insanın katıldığı, karmaşık bir aygıtı gerektiren ve uzun zamandır planlanmakta olduğu bütün uzmanlarca kabul edilen böyle bir eylemi haber alamaması, açıklanamayacak, hatta inanılamayacak bir şeydir.

11 Eylül'den bir süre sonra ortaya çıkan bir "atlama" vakasından da kısaca söz etmek anlamlı olacaktır. Olaydan bir süre önce, bir pilot okuluna devam eden, büyük jet kullanmayı öğrenmek isteyen, ama uçağı kaldırıp indirme işlemlerine hiç ilgi duymayan, bu yüzden de ihbar edilerek FBI tarafından göz altına alınan bir Faslı hakkında FBI'ın yerel ajanları daha derinlemesine bir soruşturma açmak istemiş, ama kanunen onay vermesi gereken FBI merkezi iki kez talep yapılmasına rağmen bu izni vermemiştir. Üstelik, arada bu şahıs hakkında daha önce yaşadığı Fransa'dan bilgi istenmiş, Fransız polisi de bu kişinin radikal İslamcı bir militan olduğu bilgisini FBI'a iletmiştir. Yukarıda Amerikan istihbarat ve kolluk kuvvetlerinin radikal İslamcılardan kuşkulanmak için çok nedeni olduğu hatırlatılmıştı. Bu du-

rumda, FBI'ın kayıtsızlığı şaşırtıcı bir nitelik taşıyor. Amerikan polisi şimdi bu kişinin 11 Eylül'ün "yirminci faili" olabileceği ihtimali üzerinde duruyor. [25]

Aynı şeyi savunma sisteminin iflası için de söylemek mümkün. 11 Eylül sabahı kaçırılan uçakların intihar saldırılarına girişmeden önce neden engellenemedikleri sorusu mutlaka sorulmalıdır. Bir an için New York'taki ikiz kulelere çarpan uçaklar hakkında hiçbir soru sormayalım. Ama Pentagon'a yapılan eylem iki bakımdan mutlaka irdelenmesi gereken bir olaydır. Birincisi, Pentagon, Amerikan savunma sisteminin sinir merkezidir. Böyle bir askeri hedefin korunmasında bu kadar gevşeklik anlaşılacak birşey değildir. İkincisi, Pentagon'a saldırı 09:45'te gerçekleşmiştir. Birinci uçak ikiz kuleler 08:48'de, ikincisi ise 09:03'te çarptığına göre bütün savunma sisteminin teyakkuzda olması gereken bir durumda, yaklaşık bir saatlik bir süreden söz ediyoruz. Ekim ortasına kadar basına yansımış bilgilere göre, daha sonra Pentagon'a çarpacak olan American Airlines 77 uçuş numaralı uçağın kaybolduğu, saat 08:56'da artık biliniyordu. Yani, ikiz kulelere ilk çarpış olduktan sekiz dakika sonra. Bundan yedi dakika sonra da ikinci uçak kulelere girecekti. Demek ki, saat 9:03'te korkunç bir şeyler olmakta olduğu bütün Amerika'nın malumuydu. Ve 77 uçuş sayılı uçak kayıptı.

Basında verilen bilgiye göre Amerika'nın sivil havacılık otoritesi FAA, 77 sayılı uçağa ilişkin haberi silahlı kuvvetlerin ilgili birimi olan Norad'a (Kuzey Amerika Hava Sahası Savunma Komutanlığı) saat 09:24'te bildiriyor. Yani, 77 sayılı uçağın kaçırıldığının anlaşıldığı andan 28 dakika sonra! Bu, o günün koşulları göz önüne alınırsa inanılacak birşey mi? Dahası var. Hava Kuvvetlerinin sesten hızlı uçakları, haber ulaştıktan 6 dakika sonra havalanıyorlar. Uçağın Pentagon'a varmasına hala 15 dakika var. Ama askeri uçaklar New York'a yönlendiriliyor! Neden sonra geri dönmeleri için talimat veriliyor, ama artık çok geçtir. Uçaklar Washington'a yaklaşırken 77 Pentagon'a dalmıştır. Pilotlar dehşet verici manzarayı kokpitlerinden izliyorlar! Bir kez daha, inanılamayacak bir olayla karşı karşıyayız: ABD savunma sistemi 42 dakika zamanı olduğu halde Amerikan başkentini ve Pentagon'u koruyamamıştır!

Öyleyse, bu inanılamayacak olgunun neden kaynaklandığı sorulmalı. Bu konuda elbette kesin birşey söylemek mümkün değildir. Sa-

25 New York Times, 6 Ekim ve 7 Ekim 2001.

dece olasılıklardan söz edilebilir ve gelecekte ortaya çıkacak bulguların ışığında bu olasılıklar sınanabilir. Olasılıklardan biri, ABD devleti içinde bir ekibin (muhtemelen askeri ve istihbarat temelli bir kanat), hazırlıktan haberdar olduğu halde, eylemi durdurmadığıdır. Burada, karşı tarafın, ABD devletinin bu kanadını eylemin boyutları konusunda yanıltmış olması (örneğin sadece uçak kaçırılacağı gibi bir izlenim yaratmış olması) da bir olasılıktır. ABD devleti içinde bir kanadın böyle bir hareket hattını benimsemesinin nedeni, ABD'nin daha saldırgan ve militarist bir politika izleyebilmesi için bu tür bir saldırının işe yarayacağı düşüncesi olabilir.

ABD devletinin 11 Eylül eylemlerinin planlanmasında kısmen ya da tamamen sorumluluk taşıması ihtimalinden dahi söz edenleri, "komplo teorileri" benimsemekle suçlayan ABD hayranları, ABD tarihine bir dönüp baksalar iyi ederler. Son yarım yüzyılın ABD tarihi böyle olaylarla doludur. Kennedy'nin (1963), Malcolm X'in (1967), Martin Luther King ve Robert Kennedy'nin (1968) katilleri hala belli değildir. 11 Eylül'ü daha çok andıran bir vaka, ABD'nin Vietnam ile savaşı tırmandırmasının gerekçesi olan Tonkin Körfezi olayıdır. Bu olayda Vietkong'un ABD savaş gemilerini batırdığı iddia edilmiştir. Oysa daha sonra, gemileri ABD ajanlarının batırdığı ortaya çıkmıştır. Nihayet, Türkiye'deki ABD hayranlarına, şoven Amerikan milliyetçisi, sağcı, İsrail yanlısı yazar William Safire'ın yazdığı şu satırları okumalarını tavsiye edelim. Belki bizim sorularımızdan farklı olarak Safire'ın cevaplarına kulak verirler. Safire, başkan Bush'un 11 Eylül günü aldığı bir tehditte Beyaz Saray'a ait kod sözcüklerinin kullanılması haberi üzerine şunları yazıyor: "Kod sözcükleri ve başkanın bulunduğu yer konusundaki bu bilgi, ve başkanın çevresine özgü gizli usuller konusunda malumat, teröristlerin Beyaz Saray'da bir köstebeği-ya da Gizli Servis'te, FBI'da, FAA'de ya da CIA'de muhbirleri-olabileceğini ima ediyor."

ABD istihbarat ve savunmasının bu büyük iflasının bir başka nedeni de eylemin düzenlenmesine "dost" bir gizli servisin karışarak ABD'lileri yanıltması ve eylemcilere "içeriden" bilgi vermesi olabilir. Tabii böyle bir eylemden çıkarı olabilecek ilk güç İsrail'in Mossad'ıdır. İsrail'in ABD halkında böyle bir eylemin yaratacağı Arap ve İslam düşmanlığından nasıl fayda temin edebileceğini açıklamaya dahi gerek yoktur.

Bu tartışmaya son vermeden önce, failler ve planlayıcılar kim olursa olsun, 11 Eylül saldırısının bir sorumlusunun da uluslararası burjuvazinin neo-liberalizme dayalı özelleştirme, kuralsızlaştırma (deregülasyon) ve esnekleştirme politikaları olduğunu belirtelim.[26] Amerikan havalimanlarında güvenlik kontrolü uzun süredir özelleştirilmiş ve taşeron şirketlere devredilmiş bulunuyor. Bunun sonucunda, insanların göklerdeki güvenliği bütünüyle kar hırsı içinde, niteliksiz elemanları uzun saatler boyunca düşük ücretle çalıştıran taşeron şirketlere devredilmiş oluyor. Bunun sonuçları tam da beklenebileceği gibi. Bu şirketlerin en büyüğü olan Argenbright, sivil havacılık otoritesi FAA'ın kurallarını 13 değişik havalimanında çiğnemiş olmaktan dava ediliyor. Şirket 2000 yılında salt Filadelfiya kentinin havalimanında birçok ihlal için mahkum edilmiş durumda.[27] Bu da en büyüğü! Saati 8 dolara (asgari ücretin az üzerinde) çalışan güvenlik görevlilerinin yapabileceği güvenlik denetimi bu kadar olur!

Kongre aksine bütün taleplere rağmen, bu duruma son vermeyi, uçak güvenliğini federal devletin verdiği bir hizmet haline getirmeyi yıllar boyu reddetmiş.[28] Ama daha kötüsü de var. Yasama organı hiç olmazsa 11 Eylül'den sonra aklını başına topluyor ve havalimanlarındaki güvenlik işlerinin federal devletin sorumluluğuna verilmesini öngören bir yasayı *oybirliğiyle* kabul ediyor. Ama Bush hala ikna olmamıştır! 28 bin işçiyi federal hükümetin çalışanı haline getirmemek, ülke çapındaki 700 kontrol noktası için yılda 1,8 milyar dolar bütçe ayırmamak için Bush ayak diretiyor. (İnsan hayatını bir yana bırakın, 11 Eylül'ün mali zararının bunun kat kat üstünde olduğunu hatırlatmaya gerek var mı?) Çok demokratik Amerika'da yasayı başkanlık kararnamesi ile aşmaya hazırlanıyor.

"Kapitalizm öldürür!" küreselleşme karşıtı hareketin sloganlarından biri bu. Yeni-liberalizm ve kapitalizm çeşitli biçimlerde öldürüyor. 11 Eylül'de de işte böyle beklenmeyen bir biçimde binlerce insanın ölümüne yol açan faktörlerden biri oldu.

II. 11 Eylül'ün sonuçları

Bu bölümün girişinde işaret edilen yöntem çerçevesinde düşünül-

26 Hava-İş sendikası bu gerçeğe kazanın hemen ardından dikkat çekme başarısını gösterdi. Bk. Cumhuriyet, 14 Eylül 2001.

27 New York Times, 13 Ekim 2001.

28 New York Times, 21 Eylül 2001.

düğünde, 11 Eylül'ün kendi ağırlığı dolayısıyla ortaya çıkarttığı bir takım sonuçlar vardır. Bunları, 11 Eylül'ün dolaysız etkileri olmayan, daha evvel varolan eğilimlerin gerçekleşmesi olarak görülebilecek, 11 Eylül tarafından bir bakıma önleri açılan bir takım gelişmelerden titizlikle ayırmak gerekir. Biz şimdi bir ilk aşamada 11 Eylül'ün dolaysız etkilerini ele alalım.

Tekil alanlara girmeden önce, bütün dünyada hemen hemen her ülkede (bunun istisnası belki kara Afrika ve Latin Amerika olabilir) geçerli olacak bir genel gelişmeden söz edelim. *11 Eylül, bütün ülkelerde, askeri harcamaların hızla artmasına, buna karşılık sosyal amaçlı harcamaların yeniden ve keskin bir düşüş içine girmesine yol açacaktır. Yani "sosyal devlet"e saldırı, 11 Eylül'den sonra güçlenecektir.*

1. Amerika'da kollektif histeri

ABD'de 11 eylül'ün ilk dolaysız sonucu, şovenizm, ırkçılık, Arap ve Müslüman düşmanlığının artması olacaktır. Daha ilk günlerden bunun ifadeleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Tipik bir örnek olarak Denver'deki bir kamyon şöförünün şu sözlerine kulak verelim: "Bu Araplara ne yapmak gerektiğini çok iyi biliyorum. Bunları bulacaksın, öldüreceksin, domuz derisine sarıp gömeceksin. Gömeceksin ki, asla cennete giremesinler." [29] Nitekim daha ilk günlerde yaşanan çeşitli olaylarda üç insan bu yüzden öldürülmüştür. İşin ironik yanı, bu insanlardan birinin Hintli (Sih) olması, birinin de Arap olmakla birlikte Hristiyan olmasıdır. Olayın üzerinden geçen bir ay boyunca, Uluslararası Af Örgütü'nün belirlemelerine göre Amerika'da Araplara 540, Müslüman olmadıkları halde kendi dinleri icabı başlarında türbanla dolaşan Sihlere 200 saldırı yöneltilmiştir.[30]

11 Eylül sonrasında sağın ideolojik taarruzu yükselecektir. Daha şimdiden, ABD sağı "teröristlerle pazarlık olmaz" teziyle Filistinlileri meşru muhatap olarak kabul eden politikalara son verme niyetini açıklamıştır.[31] 11 eylül'ün sorumlusu olarak "ateistler, feministler, gay'ler, radikaller " gösterilebilmiştir. Bu bağlamda, Bush'un başkanlık seçimini son derece tartışmalı bir biçimde, Cumhuriyet Parti eğilimli yargıçların telaşla verdiği bir karar temelinde Yüksek Mahkeme

29 *New York Times*, 14 Eylül 2001.
30 *Cumhuriyet*, 9 Ekim 2001.
31 *Wall Street Journal*, 12 Eylül 2001.

kararıyla kazanmasının getirdiği meşruiyet yokluğu ve zayıflık, bütün Amerikalıların bu zor günlerde "yurtsever" bir tarzda ve 11 Eylül'ün (ve daha sonra gelen şarbon dalgasının) paniği içinde başkanın etrafında kenetlenmesi sayesinde geri plana düşecektir. Başkanın 20 Eylül'de Kongre'nin birleşik oturumunda yaptığı konuşmadan sonra düzenlenen kamuoyu yoklamaları, halkın % 89'unun Bush'un icraatını onayladığını göstermiştir. Bu, tarihsel olarak son derece yüksek bir orandır ve Bush'un Ağustos ayında elde ettiği % 50'lik onay oranıyla karşılaştırmalı olarak düşünülmelidir.[32]

Bunun anlamı, Bush büyük bir hata yapana kadar ya da giriştiği savaşların sonuçları Amerikan halkında tepki uyandırmaya başlayana kadar, daha dün ülkenin yarısının gözünde neredeyse "gayri meşru" olan bir başkanın politikalarını oldukça kolay uygulayacağıdır. Bunlar arasında elbette çevreye ilişkin, işçi sınıfının haklarına ilişkin vb. bir dizi konu vardır ama 11 Eylül'le en yakından ilgili olan, resmi adı "ulusal füze savunması" olan füze kalkanı projesidir. Bush'un Rusya'nın, Çin'in, hatta Amerika'nın Avrupalı müttefiklerinin bütün itirazlarına rağmen ısrarla bastırdığı bu konu şimdi ürküntü içindeki Amerikan kamuoyundan çok daha fazla destek alacaktır. Bilindiği gibi, füze kalkanı projesi, 1972 tarihli ABM antlaşmasına aykırı düştüğü için, Bush bu antlaşmadan ayrılacağını belirtmekteydi. Şanghay'daki APEC toplantısı vesilesiyle Putin ile yaptığı görüşmede Bush ve toplantıdan sonra güvenlik danışmanı Condoleezza Rice ABD'nin ABM antlaşmasından çekileceğini ya da antlaşmayı Rusya ile karşılıklı anlaşma içinde tadil edeceğini açık dille belirtmişlerdir. Bu da gösteriyor ki, Bush, yeni kazandığı desteğe de yaslanarak, militarist politikalarını tırmandıracaktır.

Belki bütün bunlardan daha çarpıcı olan gelişme ABD'de hak ve özgürlüklerin kısıtlanması yönelişidir. Bu konuda yapılan bütün tartışmaları ve daha şimdiden alınmış olan tedbirleri ya da gerçekleştirilmiş olan yasal değişiklikleri bu yazı çerçevesinde ele almak mümkün değildir. Yalnızca en çarpıcı olanlara değinmekle yetinmek zorundayız. Herşeyden önce, Amerika'nın ünlü ifade özgürlüğünün 11 Eylül'ün kurbanlarından biri olduğunu hatırlatmak gerekiyor. Özellikle basın özgürlüğü konusunda, medyanın şovenist yaklaşımının ve gönüllü tarzda uyguladığı otosansürün ötesinde, yönetim uzun za-

32 *New York Times*, 24 Eylül 2001.

mandır ilk kez medyaya baskı çabasına girişmiştir. Devletin resmi radyosu Voice of America, daha savaş bile başlamadan önce, Afgan tarafının görüşlerine fazla yer verdiği için ağır bir salvo ile karşı karşıya kalmış, Bush yönetimi çözümü radyonun genel müdürünü değiştirmekte bulmuştur.[33] Büyük (özel) televizyon kanalları ise, savaşın başladığı gün Katar'daki El Cezire televizyonunun yayınladığı bin Ladin konuşmasını olduğu gibi aktarınca, yönetimin büyük tepkisi ile karşılaşmıştır. Bush'un güvenlik danışmanı Condoleezza Rice, beş büyük televizyon kanalına telefonla (nazik bir tonla!) baskı yapmış, kanalların genel yöneticileri kendi aralarında vardıkları bir anlaşmayla, bundan böyle bu tür demeçleri sadece stil foroğraflarla ve özet olarak vermeya karar vermişlerdir. İşin oldukça komik bir yanı, Rice'ın sunduğu gerekçedir: buna göre, bin Ladin ya da yardımcıları, bu tür konuşmalarında ABD'deki yardımcılarına gizli mesajlar veriyor olabilirler. Yani sorun bir güvenlik sorunudur. Internet çağında bundan daha gülünç bir gerekçe düşünülemeyeceğini, basının kendisi de kabul etmektedir. Bu, propaganda savaşı için basın özgürlüğünün kısıtlanmasından başka birşey değildir.[34]

Hak ve özgürlüklerin kısıtlanmasının belki de çok daha önemli bir boyutu, terörizmle mücadele adına kolluk kuvvetlerine tanınan yeni yetkilerdir. İnsan hakları örgütlerinin ve diğer demokratik kuruluşların kaygı ve itirazları dolayısıyla basında sık sık yer bulan bu konuya burada ayrıntısıyla girmeye olanak yok. Adalet bakanı Ashcroft tarafından Kongre'ye gönderilen terörizmle mücadele yasa tasarısında her bir bireyin yer değiştirmesini, mali işlemlerini ve adli sicilini izlemeye yarayacak "akıllı kart"lardan ırksal ayırım temelinde güvenlik önlemlerine, telefon ve internet haberleşmesinin izlenmesi konusunda yetkiyi genişleten ve süresini üç aydan bir yıla çıkaran önlemlerden videoyla izleme olanağını genişleten yetkilere, internette kredi kartı kullanan "kuşkulu" kişiler hakkındaki bilgilerin internet hizmet sağlayıcıları tarafından kolluk kuvvetlerine bildirilmesi zorunluluğundan yabancı ülkeler tarafından yasadışı yollardan toplanmış bilgilerin mahkemelerde kanıt olarak kullanılması olanağına kadar bir dizi hüküm yer almaktaydı.[35] Ama bütün

33 *New York Times*, 1 Ekim 2001.
34 *New York Times*, 11 Ekim 2001.
35 *New York Times*, 18 Ekim, 20 Ekim ve 21 Ekim 2001.

bu önlemler arasında en çarpıcısı, hiç kuşku yok ki, polise kuşkulandığı göçmen ve yabancılar için hiçbir suçlama getirmeksizin süresiz gözaltı yetkisi veren hükümdü. Bu hüküm, ortaçağ anlayışına geri dönen, hukuksuzluğu hukuklaştıran bir öneri olarak kamuoyundan en büyük tepkiyi alan öneri olacaktı.

Adalet bakanlığı tasarısının Kongre'de nasıl ele alındığını bilmek, Batı demokrasileri hakkında doğru bilgilenebilmek açısından son derece öğreticidir. Kongre'nin üst kamarası olan, toplam üye sayısı 100 olan Senato, halktan çok daha uzak, "büyük politika" alanında uzmanlaşan bir meclis olduğu için tasarı burada (kimi değişikliklerle) 96 lehte oya karşı bir tek aleyhte oyla kabul edilmiştir. Kongre'nin alt kamarası olan Temsilciler Meclisi ise seçmen kitlesine ve demokratik baskı gruplarına çok daha duyarlıdır. Buradaki oylama yönetim için daha büyük bir sorun oluşturuyordu. Oylamanın bir gün öncesinde, FBI, ürkütücü bir tarzda, ikinci bir büyük terör eyleminin kapıda olduğu yolunda duyumlar alındığını kamuya duyuran bir açıklama yapmıştır. İki partinin üyelerinin katıldığı bir komisyonda günlerce tartışılarak üzerinde anlaşamaya varılan tasarı, son gün geri çekilmiş ve bir takım "ileri gelen" temsilcilerin ürünü olan yepyeni bir metin genel kurula sunulmuştur. Böylece, Türkiye'nin Özal döneminden "geceyarısı yasası" olarak bildiği bir yöntemle, kolluk kuvvetlerine son derece geniş yetkiler tanıyan tasarı yasalaşmıştır. Sonuç 337 lehte, 79 aleyhtedir ama birçok meclis üyesi, FBI uyarısının yarattığı gergin panik ortamında, tasarının "tartışılmasının, hatta okunmasının olanaksız" olması dolayısıyla son derece kızgındır. (Burada bir de Amerikan demokrasisi hayranları için bir parantez açmak gerekiyor. Gazetecilerin okunmamış bir tasarının oylanması hakkında ne düşündüğünü sorduğu Temsilciler Meclisi Usul Komisyonu başkanı şöyle cevap veriyor: "Emsal yok değil." Dikkat edin, bu cevabı veren meclisin herhangi bir üyesi değil. Usul Komisyonu'nun başkanı. Boşuna dememişler, balık baştan kokar diye!) [36]

Temsilciler Meclisi'nin attığı en önemli adım, yasanın geçerliliğini şimdilik beş yıl ile sınırlamak. Ama bu çok göreli bir kazanım. Beş yıl sonra koşulların nasıl olacağını bilmiyoruz ve FBI'ın kendi yetkilerini arttıran böyle bir yasanın uzatılması için hiçbir çabayı esirgemeyeceğine kesin gözüyle bakabiliriz. Kongre'nin Adalet bakanlığı tasarısın-

36 New York Times, 13 Ekim 2001.

da yaptığı en önemli değişiklik ise, süresiz gözaltını bir hafta ile sınırlamış olması. Bu, ortaçağa dönüşü engelliyor ama burada bir ironiye değinmeden geçmeyelim. ABD'de bu yasa tartışılırken, Türkiye'de de Avrupa Birliği teftişi için hazırlanan kozmetik anayasa değişiklikleri yapılıyordu. Bugün Türkiye'de polisin salt kendi yetkisiyle bir terör zanlısını göz altında tutma yetkisi dört günle sınırlanmış durumda. Buna karşılık aynı yetki Amerika'da yedi güne uzatılmış durumda!

Bu gelişmelerden dış dünyanın alacağı pay ise CIA'nın gemi azıya alma fırsatını yakalamış olması. CIA'nın geçmişten beri, sadece casusluk faaliyetleri ile yetinmediği, başka ülkelerde istikrarsızlaştırma ve suikast operasyonları da düzenlediği bütün dünyanın bildiği bir açık sır. İşin daha az bilinen boyutu, CIA'nın yabancılara suikast düzenlemesinin 1976 yılında yasaklanmış olduğu gerçeği. Elbette CIA'nın bu yasağa harfiyen uyduğunu düşünmek için çok safdil olmak gerekir; Amerikan burjuva basını da CIA'nın bu yasağın kaldırılması için bastırmamış olmasının nedeninin bu hükmün faaliyetlerini engellememiş olması olduğunu belirtiyor.[17] Ama şimdi bu yasak kaldırılıyor. Bu, hem sembolik olarak önemli, hem de gelecekte herhangi bir suikast Amerikan devleti içinde bir anlaşmazlığa yol açarsa, CIA'nın hiç olmazsa yasal hesap verme baş ağrısından kurtulmasını sağlayacağı için herşeye rağmen önünü açıyor. Bunun yanısıra, CIA'ya yabancı ülkelerde, Amerikan politik jargonunda "nahoş kişiler" olarak anılan türden ajanları işe alabilme yetkisi tanınıyor. Bu "nahoş kişiler" kategorisine, esarar ve silah kaçakçıları, her türden mücrim ve insan hakları ihlalcilerinin girdiği açıkça konuşuluyor. Yani it kopuk, başıbozuk takımına gün doğdu: artık CIA'nın bordrosuna yazılabilecek, kanun kaçağı "babalar" için çalışmak yerine "şerefli" bir davaya hizmet edecekler. *Bizim çeteler yetmedi, bir de CIA geliyor*! Yarın onlar için de herhalde "Amerika sizinle gurur duyuyor!" diye slogan atılacak!

2. Avrupa Birliği'nin zor dönemeci

Avrupa Birliği (AB) de 11 Eylül'den derin biçimde etkilenecektir. Herşeyden önce, hak ve özgürlüklerin kısıtlanması eğilimi orada da boy gösterecektir. Daha şimdiden, terör tanımı ve terörle mücadele

37 New York Times, 16 Eylül 2001

konusunda bir değişikliği Avrupa Komisyonu gündeme getirmiştir. Elbette hak ve özgürlüklerin kısıtlanması bütün kesimlere eşit şekilde yansımayacak, göçmen, mülteci ve genel olarak yabancılar bu kısıtlamalardan çok daha büyük pay alacaklardır. Avrupa Birliği, kendi içinde bütünleşmeyi ve serbest dolaşımı teşvik ederken, aynı solukta, azgelişmiş ülkelerin vatandaşlarına karşı Schengen antlaşmaları [38] temelinde yükselttiği duvarın çatlaklarını şimdi daha fazla sıvayacaktır. Daha şimdiden, anlaşmalara göre bir üye ülke için alınan vizenin, belirli koşullar altında başka üye ülkelerde de geçerli olmasına ilişkin hükmün, olağandışı koşullar ortaya çıktığında derhal askıya alınması karar altına alınmıştır. Daha genel olarak göçmen işçilere ve iltica başvurusu yapanlara karşı, zaten keskin olan tavır daha da sertleşecektir.

Devlet katındaki bu ırkçı politikalar, halk içinde yayılması kaçınılmaz olan korku ve kızgınlık ile birleştiğinde, bu olaydan önce zaten büyük atılımlar yapmış olan faşizmin daha da güçlenmesi beklenmelidir. Şimdiden, AB'ye üye iki ülkede (Avusturya ve İtalya) iktidar ortağı olan faşistlerin, halktaki kaygıları sömürmek için bir propaganda atağı geliştirmeyecekleri düşünülemez. Yabancılara tepki ve ırkçılık özellikle Arap ve Müslüman karşıtı bir mecraya dökülecektir. AB sınırları içinde toplam 20 milyon dolayında Müslüman kökenli nüfus yaşamaktadır. Özellikle Almanya (Türkler ve Kürtler), İngiltere (Pakistanlılar, Bangladeşliler, Ortadoğu Arapları, Türk Kıbrıslılar vb.), Fransa (yoğun bir Magrepli Arap nüfusu) ve Hollanda (Endonezyalılar, bir miktar Türk ve Kürt) Müslüman göçmen nüfusun yoğunlaştığı ülkelerdir. Bu nüfus ile bu ülkelerin yerli çoğunluğu arasında zaten var olan gerilimler mutlaka artacaktır. Uluslararası Af Örgütü'nün yukarıda sözü edilen raporunda, Müslümanlara saldırıların Amerika ile sınırlı olmadığı, 10 başka ülkede de yoğun saldırı ve taciz olaylarının görüldüğü kaydedilmiştir.[39] Bundan Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde yaşayan Türk ve Kürtler de payını alacaktır.

Nihayet, ve belki dünya tarihsel açıdan en önemlisi, AB'nin inşası bu olayı izleyecek çalkantılar sırasında ciddi bir sınavdan geçecektir. ABD'nin talep ve girişimleri karşısında AB ülkelerinin birbirleriyle

38 Avrupa Birliği konusunda bu altbölümde sözü edilen bir dizi özellik ile ilgili olarak şu kaynağa bakılabilir: Avrupa Birliği: *Ezilenlerin Afyonu. İşçi Mücadelesi Tartışma Defterleri, 2, Utopya Kitabevi Yayınları*, İstanbul, 2001.

39 *Cumhuriyet*, 9 Ekim 2001.

uyumlu bir dış politika izleyip izleyemeyecekleri, AB ordusunun kuruluşuna, Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikasının yerleşmesine derinden etkilerde bulunacaktır. Yukarıda Üçüncü Bölüm'de açıklandığı gibi, AB, uzun yıllar süren tereddüt ve pazarlıklardan sonra, Kosova Savaşı'nın hemen ertesinde ABD'den bağımsız bir ordulaşma yoluna girme kararını nihayet vermiştir. Ama bu süreç daha emekleme aşamasındadır. Avrupa ortak ordusu 2004 yılından önce gün yüzünü göremeyecektir. Bu arada üye ülkeler arasında yaşanabilecek bir sarsıntı, çok ciddi sonuçlar doğurabilir.

Bu tür bir sarsıntının ne kadar olası olduğunu kavrayabilmek için, 11 Eylül'le birlikte doğan durumda Avrupa'nın konumuna kısaca değinmekte yarar var. 11 Eylül sonrasının aşağıda ele alınacak çok daha kapsamlı yönlerini bir kenara bırakarak, şimdilik göze görünen boyutunu ele alacak olursak, işe AB'nin Arap ve Müslüman dünya ile ilişkilerinin çok hassas olduğunu saptayarak başlamalıyız. Bunun üç temel nedeni vardır. Birincisi, Akdeniz havzası, AB için artık resmi politakalarına da (MEDA vb.) yansımış olduğu gibi hassas bir çepердir. Yükselen bir emperyalist odak olarak AB'nin bu alanda ABD'nin özgürce at oynatmasından rahatsız olacağı kesinlikle söylenebilir. İkincisi, Avrupa ekonomisi, enerji kaynakları bakımından dışa bağımlı bir ekonomidir; bu yüzden de ABD'nin Ortadoğu'da kurmaya çalıştığı tekel AB'nin çıkarlarına aykırıdır. Üçüncüsü, Müslüman dünyanın bir başka bölgesi olan Orta Asya/Kafkasya için de AB'nin çıkarları ABD'den farklılaşmaktadır. ABD, aşağıda ayrıntısıyla değinileceği gibi, bu bölgeye yönelik esas stratejik yaklaşımını Orta Asya/Kafkasya'yı Rusya'dan kopartarak kendi egemenliğine alma temelinde belirlerken, AB de emperyalist çıkarlar açısından Rusya konusunda dikkatli olmakla birlikte, hiç olmazsa Orta Asya/Kafkasya petrol ve doğal gazının Rusya üzerinden Avrupa'ya akması onun için göreli bir avantaj oluşturabilir. Bütün bunlara Avrupa'da yerleşik 20 milyon Müslüman'ın mevcudiyetinin toplumsal barış açısından yarattığı hassas sorunlar eklenirse, AB'nin Arap ve Müslüman dünyasına ilişkin politikasının ABD'den bir süre sonra ayrışabileceği ortaya çıkmaktadır.

İşte bu koşullarda, İngiltere'nin ABD'nin yapışık ikizi gibi izlediği kölece politikalar AB'nin ortak dış ve güvenlik politikası için gerçek anlamda bir engel haline gelebilir. Genellikle kıta Avrupasıyla uyum-

lu bir politika güden İtalya'da, Berlusconi'nin aşırı derece Amerikancı bir politik hat izliyor olması işleri daha da karmaşık hale getirebilir. Öyleyse, uzak olmayan bir gelecekte, Fransa-Almanya ekseni ile başta İngiltere olmak üzere bazı başka ülkeler arasında, birliği sınayan bazı sürtüşmelere tanık olabiliriz. Öte yandan, Blair'in, geleneksel olarak Avrupa'ya kuşku ile yaklaşan İngiliz kamuoyunu Euro çatısı altına girmeye ikna etme niyeti, bu gerilimleri yumuşatabilir.

Ama bu son faktörün etkili olabilmesi için AB'nin ekonomik bütünleşme bakımından yeni engellerle karşılaşmaması bir koşuldur. Ne var ki, ekonomik alanda da ufukta bazı tehlikeler görünmektedir. Amerika ve Japonya'dan sonra, Avrupa ekonomisi de giderek durgunluk virüsüne teslim olmaktadır. Eğer bu durgunluk geçici bir daralma ile atlatılamaz ve bir depresyona dönüşürse, bu da AB'nin bütünlüğünü zorlayan bir faktör olacaktır. Daha şimdiden ekonomik durgunluğa karşı müdahaleci bir politika savunanlar, bütçe açıklarını, kamu borçlanmasını ve bu nedenle Keynesçi politikaları engelleyen 1997 Amsterdam istikrar paktının askıya alınmasını savunmaya başlamıştır.

Kısacası, önümüzdeki dönem AB bütünleşme sürecinin hemen her alanda ciddi sınavlardan geçeceği bir dönem olmaya adaydır.

3. "Küreselleşme" karşıtı hareket tehdit altında

11 Eylül "küreselleşme" karşıtı mücadele eğilimlerinin bir taarruz altında kalmasına ve buna bağlı olarak zayıflamasına yol açabilir. Seattle-Cenova çizgisindeki eylemler, bilindiği gibi burjuvazi tarafından büyük ölçüde "terör" olayları gibi sunulmaktadır. 11 Eylül'den sonra, Amerika'da gerçekleştirilen saldırılar ile "küreselleşme" karşıtı hareketler arasında geniş halk kitlelerinin kafasında bir özdeşlik işareti oluşturma yolunda da iki ayrı girişimden söz edilebilir. İlk salvo İtalya'dan geldi. Temmuz ayında G-8 toplantısına karşı düzenlenen gösteriler sırasında Cenova'da Carlo Giuliani adlı genci katleden İtalyan hükümetinin temsilcileri, 11 Eylül olayının üzerine derhal atladılar. Post-faşist başbakan yardımcısı Giancarlo Fini, Cenova hava sahasını bunun için uçuşa kapattıklarını ileri sürdü. Birkaç gün sonra Mısır cumhurbaşkanı Mübarek onun yardımına koştu: Mübarek'e göre, bin Ladin o dönemde doldurduğu bir video-kasette yaptığı açıklamada, G-8 liderlerini Cenova'da havadan bir saldırıyla toplu halde öldür-

mek istediğini açıklamıştı. (Mübarek'i "dolduruşa getiren" ajanlar iyi bilgilendirmemişler ki, açıklamasında "Cenova" yerine "Roma" diyordu!) Oysa, Mübarek'in sözünü ettiği kaseti seyredenler, kasette ne uçaktan, ne liderlerin öldürülmesinden, ne de havadan yapılacak bir saldırıdan söz edilmediğini belirtiyorlardı.[40] Zaten, bin Ladin böyle birşey yapacak olsa, önceden açıklaması mümkün müydü! Üçüncü saldırı yine İtalya'dan geliyordu: Berlin'de İslam'a karşı son derece saldırgan konuşmasında, İtalya başbakanı Berlusconi, aynı zamanda "küreselleşme" karşıtı eylemcileri Taleban'a benzetiyordu.[41] İşin ilginci, konuşmanın anti-İslam boyutu çok büyük tepkiler alırken, "küreselleşme" karşıtlarını savunmayı pek kimsenin aklına getirmemesiydi.

Gelecekte, ajan provokatörlerin de kullanılmasıyla, bu tür protesto eylemlerinin sert biçimde bastırılması, en azından emperyalist ülkelerin geniş kamuoyunda "terör" eylemlerine karşı doğan tepkinin etkisi altında çok daha büyük bir meşruiyet taşıyacaktır. Ayrıca, terörle mücadele adı altında hak ve özgürlüklere getirilecek kısıtlamalar sayesinde devletler seyahat özgürlüğünü de daha rahat engelleyeceklerdir. Bu sadece Avrupa kıtasında değil, "yıkıcı faaliyetler düzenlemek amacıyla eyalet sınırlarını geçme" suçunun geçmişte de devrimcilere karşı kullanılmış olduğu ABD'de de geçerlidir. Nihayet, "küreselleşme" karşıtı hareketlerin reformist kanadı da, burjuvazinin yarattığı ideolojik basınç altında eylemlerden yavaş yavaş geri çekilebilir.

Öte yandan, radikal İslam'ın "küreselleşme" karşıtı gibi görünmesi, uluslararası sendika hareketinin bürokrasisinde de "küreselleşme" karşıtlığı konusunda bir tutukluğu şimdiden yaratmıştır. Uluslararası Hür Sendikalar Konfederasyonu'nun (ICFTU) 9 Kasım'da Katar'da yapılacak Dünya Ticaret Örgütü toplantısına karşı dünya çapında düzenlemeyi kararlaştırdığı eylemden vazgeçmesi ihtimali dahi tartışılmıştır. (Ama daha sonra ICFTU eylemin planlandığı üzere yapılmasını karar altına almıştır. Buna karşılık, muhtemelen Katar'daki toplantı savaş döneminde güvenlik nedeniyle erteleneceği için, 9 Kasım uluslararası eyleminin 11 Eylül'ün kurbanlarından biri olacağı anlaşılmaktadır.)

Nihayet, tekil ülkeler düzeyinde de teröre karşı "ulusal birlik" atmosferi sınıf mücadelelerini saptırmaya aday görünmektedir. Sendika

40 New York Times, 26 Eylül 2001.

41 Aktaran: Ergin Yıldızoğlu, Cumhuriyet, 1 Ekim 2001.

bürokrasisinin emperyalist devletlerin yas havasına sembolik grevlerle destek vermesi bu yönelişin önemli bir işaretidir.

4. Post-modernizme elveda

11 Eylül ile açılmış bulunan yeni dönemde düşünsel yaşamda köklü bir dönüşüm yaşanması şaşırtıcı olmayacaktır. Post-modernizm moda olmaktan çıkacak, bir çürüme süreci yaşayacak, içinde çelişkili biçimde olumlu olan ne varsa (kadınların ve ezilen ulusların farklılığına yer verme vb.) bunlar geri plana düşerken, bu düşünce tarzının gerici yönleri belirginleşecektir.

Örnek olarak "farklılık" fikrini alalım: ihtimal odur ki "farklılık" fikri yeni dönemin teorik çalışmalarında da önemini koruyacak, ama hiyerarşik bir içerikle doldurulacaktır. Berlusconi gibi bir gericinin İslam dünyasını aşağılamada hiç de yalnız olmadığı, ünlü İtalyan kadın gazeteci Oriana Fallaci'nin Müslümanları Avrupa'dan kovma önerisi olarak okunabilecek çıkışı ile teyid olmuştur. İşte, yeni dönemin "farklılık" kavramı, klasik post-modernizmde olduğu gibi birbiriyle karşılaştırılamaz, hiyerarşik bir sıralamaya tabi tutulamaz niteliğini yitirecek, yerini, kiminin üstün, kiminin düşük statüde olduğu (belki yine indirgenemez) bir "farklılık" fikrine bırakacaktır. "Aydınlanma" kategorisinin en azından bazı yönlerden yeniden önem kazanması, bugünkü gibi sürekli aşağılanmaması mümkündür. Batı entelicensiyası, Batı'nın emperyalist burjuvazisinin yönelişini benimsediği ölçüde, Taleban'ın, bin Ladin'in ve ötekilerin temsil ettiğinin varsayıldığı Doğu'yu hakir görecek, bunun nedeni bir ihtimalle Batı'nın aydınlanma yaşamış olmasına bağlanacaktır.

"Uygarlıklar çatışması" fikri bir süre boyunca gündemde kalacak, buna ve Avrupa'da faşizmin yükselişine bağlı olarak ırkçı teoriler ve sosyal Darvinizm benzeri düşünceler yaygınlaşacak, "mültikültüralizm" fikri ise ırkçılığın ve kültürler arası korkunun yayılması ölçüsünde ciddi bir darbe yiyecektir.

Ekonomide krizin derinleşmesine bağlı olarak, yeni-liberalizm ve "küreselleşme" teorilerinin yerine milliyetçi ve ulus-devlet eksenli düşünceler daha etkili hale gelecektir. Düşünce hayatındaki bütün gelişmeleri dakik biçimde öngörmek elbette mümkün değildir ve bunlar bir ön tahmin olmaktan öteye geçemez. Ama gerçek dünyada

yaşanan sarsıntı bütün dünyada aydınların bir ölçüde kendilerine gelmesine ve kapandıkları hayali dünyadan yeniden yeryüzüne inerek, sınıflı topluma ayak basmalarına yol açacaktır.

Bütün bunların sonucunda, Marksizmin, çeşitli faktörlerin etkisi altında, uzun bir süredir yaşamakta olduğu güneş tutulmasının sona ermesi olasılığı yüksektir.

III. Bir "fırsat" olarak 11 Eylül

Yukarıda, doğrudan doğruya 11 Eylül'ün yarattığı ortamın ürünü olan bir dizi eğilimi ele aldık. Şimdi, en başta yaptığımız yöntemsel ayırıma uygun olarak, 11 Eylül'ün dolaysız sonucu olmayan, 11 Eylül'den önce de var olmakla birlikte, 11 Eylül'den sonra serbest kalan, fışkıran, boy atan eğilimleri ele almamız gerekiyor. Yani bu aşamadan sonra ele alacağımız sorunlar, 11 Eylül'ün dar anlamda ürünü değildir. 11 Eylül, zaten var olan bu eğilimlerin önünü açmış, somutlaşmaları için bir "fırsat" oluşturmuştur.

Okuyucu, belki bu bölümün en başından itibaren yaptığımız bu yöntemsel ayırımı yapay bulabilir ya da aşırı titiz bir akademik ayırım olarak görebilir. Oysa, bu ayırımın kavramsal öneminin yanısıra, son derece önemli politik sonuçları vardır. 11 Eylül sonrasında ortaya çıkacak gelişmelerin ve özel olarak da ABD'nin izleyeceği politikanın değerlendirilmesinde kilit rol oynayacak bir yaklaşımdır. Bir örnek verelim. ABD'nin 11 Eylül'den sonra derhal Afganistan'a saldırması, burjuva basını tarafından hep 11 Eylül'e bir cevap olarak sunuluyor; halk kitleleri, hatta aydınların önemli bir bölümü de bu propagandanın (ve 11 Eylül olayının kendisinin çarpıcılığının) etkisi altında gerçeği böyle algılıyor. ABD politikasına eleştirel yaklaşanlar, Afganistan'ın bombalanmasını ABD'nin "intikam" alması/misilleme yapması olarak görüyorlar ve "kan kanla yıkanmaz" mantığıyla ABD'yi eleştiriyorlar. Destekçiler ise "terör" ve/veya ortaçağ kafasına sahip radikal İslam ile mücadeleyi olumlu ve kaçınılmaz olarak görüyorlar. Bu, özellikle Marksistler açısından ciddi bir yöntem yanlışıdır. (İşin acı tarafı, bu yöntem hatasına Türkiye'deki "sol" milliyetçiler düşmüyor.)

ABD'nin sarsılan prestijini onarmak için bir misilleme yapmayı, "saldırgan"lara ders verme görüntüsünü yaratmayı isteyeceği açıktır. Dünya çapında hegemonya kurmaya çalışan bir güç, onuruyla böy-

lesine oynanmasına izin veremez; aksi takdirde üzerinde hegemonya kurmayı hedeflediği bütün ülkeler nezdinde itibarı sıfıra iner. Ama mesele bundan ibaretmiş gibi ele alınamaz. ABD bugün savaş ve militarizm politikasını aniden yükseltiyorsa, bunun ardında, daha önce izlediği ve uygulamaya hazırlandığı politikalar için uygun bir ortamı yakalamış olması yatmaktadır. Bu politikaların niteliği, bu yazının geri kalan bölümünde ayrıntılı olarak ele alınacak. Ama şimdiden vurgulu olarak belirtilmesi gereken, ne Afganistan Savaşı'nın, ne de onu izleyeceği, onlarca yıl süreceği açık açık söylenen uzun "kampanya"nın esas amacının misilleme ya da "terör" olmadığıdır. Oysa, 11 Eylül sonrasında ortaya çıkan yeni dünya durumu, 11 Eylül'ün dolaysız bir ürünü olarak kabul edilirse, ABD'nin 11 Eylül'ü zaten planlamakta olduğu politikalar için bir "fırsat" olarak kullanmakta olduğu kavranamaz. Bu da politik ve ideolojik bakımdan Bush yönetiminin gerçek amaçlarını gizlemesine katkıda bulunur.

11 Eylül sonrasında ABD yönetiminin adım adım uygulamaya koymaya başladığı politikaların içeriğine girmeden önce burada ileri sürülen iddianın bazı dayanaklarını ortaya koymak gerekiyor. Bunu iki aşamada yapmak en doğrusu. Önce, ABD'nin bugün izlemeye başladığı politikanın aslında zaten hazırlanmış bir plana bağlı olduğunu ortaya koymaya çalışalım. Ardından, 11 Eylül'ün ne anlamda bu zaten hazırlanmış olan politikanın önünü açmış olduğunu görelim.

1. "Yıldırım harekat"!

ABD'nin bugün daha önce hazırlanmış bir planı uygulamaya koymaya başladığının en açık kanıtı, elbette bu politikaların 11 Eylül öncesi dönemdeki köklerini ortaya koymaktır. İleriki bölümlerde bu politikaların içeriği tahlil edilirken bu yapılacak. Bu aşamada, okuyucunun yöntemimizin doğruluğuna güven duyabilmesi için bazı başka noktalara değinmek istiyoruz.

Bu noktaların ilki, ABD yönetiminin dev kapsamlı, bugüne kadar görülenlere hiç benzemediği ileri sürülen bir kampanya fikrini 11 Eylül'ü hemen izleyen ilk günlerde ortaya koymuş olmalarıdır. ABD Savunma Bakan Yardımcısı Wolfowitz, 13 Eylül günü, daha aradan henüz 48 saat geçmişken "terörizme sponsorluk yapan devletlere son

vermek"ten söz ediyor. "Devletlere son verme" kavramı daha sonra çok tartışma yaratacaktır. Aslında, bu satırların yazarı, Wolfowitz'in en saldırgan kanadın baş temsilcilerinden biri olarak tam da söylediğini kastettiği kanaatindedir: Wolfowitz Avrasya çapında bazı coğrafi sınırların sona ereceğini, aynen eski Yugoslavya gibi bazı devletlerin ortadan kalkacağını söylemek istemiştir. Ve acele davranarak herkesten önce söylemek istemiştir. Ama bizi burada ilgilendiren şu: başkan Bush değil, dışişleri ya da savunma bakanları değil, bir bakan yardımcısı, daha aradan 48 saat geçmeden, sadece Afganistan'ın değil, birçok devletin "cezalandırılacağını" biliyor. Üstelik bildikleri bununla da sınırlı değil: ayrıca bunun "tek bir eylem olmadığını, bir kampanya" olduğunu da belirtiyor.[42] Gelişmeleri yakından izleyenler, "tek savaş değil, uzun bir kampanya" fikrinin, Bush yönetiminin bugün izlediği politikanın belkemiğini oluşturduğunun farkındadırlar. Peki Wolfowitz bunu daha olayın üzerinden ancak iki gün geçmişken nasıl formüle edebiliyor? 11 Eylül günü olayın şoku ile geçmiştir. Hatta başkan Bush Washington'a dönmeye bile cesaret edememiştir. Bir tek 12 Eylül günü Amerika'nın izleyeceği hareket hattı belki tartışılmış olabilir. Ama bu kadar büyük bir eylem planı bir günde hangi kurullardan geçerek tartışılmıştır? *Hangi genelkurmay, birçok ayrıntısını düşünmeden bu kadar kapsamlı bir planı uygulamaya yanaşır?*

Aradan sadece bir gün geçtikten sonra sıra başkan yardımcısı Dick Cheney ve dışişleri bakanı Powell'a gelmiştir. Onlar da "tek bir vuruş ya da kısa savaş değil, küresel bir askeri kampanya" planlamaktadırlar. Bu kampanya "haftalarla değil, yıllarla" ölçülecektir.[43] Kısacası, Amerikan yönetiminin bütün temsilcileri, daha ilk günlerden itibaren daha sonra benimsenecek olan hareket hattının genel çizgilerini bilmektedir. İşin daha da tuhafı, sistem içinde yerleşik bir yere sahip bir yazarın dahi erkenden ne yapılacağını yazabilmesidir. *New York Times*'ın ünlü yazarı, *Lexus ve Zeytin Ağacı* kitabı Türkçeye de çevrilmiş olan Thomas Friedman, 13 Eylül günü yayınlanan yazısında dünyanın önünde "uzun, çok uzun bir savaş" olduğunu yazabilmiştir!

Bütün bunlardan çıkacak sonuç açıktır. Amerikan devletinin Ulusal Güvenlik Konseyi'nde geliştirilmiş bir savaş planı 11 Eylül ile bir-

42 *New York Times*, 14 Eylül 2001.
43 *New York Times*, 15 Eylül 2001.

likte çekmecelerden çıkarılmış ve uygulanmaya başlamıştır. Yani ne Afganistan Savaşı, ne de onun ardında geleceği ve bir parçasını oluşturduğu "uzun kampanya" 11 Eylül'e bir tepki değildir. 11 Eylül bu planın (muhtemelen ABD genelkurmayının alternatif planlarından biriydi) uygulanmasının olanaklarını yaratmış, önünü açmış, bir "fırsat" oluşturmuştur. "Haberi çocuktan al" derler. Başkan Bush her zamanki patavatsızlığıyla bir bakıma bunu da ağzından kaçırmıştır. Dinleyelim: "Bugün, bir araya gelerek ve terörizmi ezerek gelecek kuşaklara bir iyilik yapmanın *fırsatı* doğmuştur..."[44]

Birşeyi daha unutmamak gerekiyor. Oğul Bush'un kabinesinin oluşumu daha baştan Amerika'nın bu yola gireeceğini ima ediyordu. Baba Bush'un Körfez Savaşı'nda ana kadrosunu oluşturan bir dizi isim oğul Bush'un kabinesinde de kilit noktalara getirilmişti. Başkan yardımcısı Cheney, Körfez savaşı sırasında savunma bakanıydı. Dışişleri bakanı Powell, aynı dönemde genelkurmay başkanlığını yürütüyordu. Savunma bakan yardımcısı Wolfowitz, Cheney savunma bakanı iken üst düzey bir Pentagon görevlisi olarak müttefiklerden finansal destek alınmasına yönelik plandan sorumlu kişiydi. Condoleezza Rice yine o dönemde Ulusal Güvenlik Konseyi kadrosunda bir Sovyetler Birliği uzmanı olarak çalışıyordu. Bugün dışişleri bakanlığının politika planlama kadrosunun yöneticisi olan Richard Haass, yine Körfez Savaşı döneminde Ulusal Güvenlik Konseyi'nin Ortadoğu sorumlusu olarak görev yapıyordu. Buna *bir savaş öncesi savaş kabinesi* dememek mümkün mü?

2. 11 Eylül "fırsat"ı nasıl yarattı?

11 Eylül eylemi, ABD'nin izleyeceği politikanın önünü birkaç biçimde açmıştır. Herşeyden önce, şovenizmin, ırkçılığın, savaş kışkırtıcılığının hem devlet , hem de toplum içinde doruğa tırmanmasını sağlamıştır. Kamuoyu yoklamaları Amerikan halkının % 90'ının savaş taraftarı bir ruh durumu içine girmiş olduğunu gösteriyor. (İngiltere'de bu oran % 74 olarak bildiriliyor.) Aydınlardan işçilere kadar tek tek insanların 11 Eylül'e tepkileri bu bakımdan çok anlamlı göstergeler oluşturuyor: bir köşe yazarı (William Safire) düşmanları

44 New York Times, 14 Eylül 2001.

"un ufak etmek"ten söz ederken [45], bir işçi "teröristleri barındıran ülkeyi yerle bir etmek" gerektiğini ifade edebilmektedir.[46] Genel atmosfer, Türkiye'de şovenizmin doruğa çıktığı dönemi hatırlatmaktadır. Başkan yardımcısı Cheney, bir haber programında gazetecinin sorusuna karşı, bin Ladin'in başı kendisine "altın tepsi" içinde getirildiği takdirde çok memnun olacağını söyleyebilmektedir.[47] Devlet katında ise, Kongre Bush'a savaş yetkisini muazzam bir kararlılıkla vererek ruh durumunu ortaya koymuştur: Senato'daki oylama 98'e 0, Temsilciler Meclisi'ndeki oylama ise 420'ye 1 sonuçlanmıştır.[48] (Temsilciler Meclisi'nin savaş aleyhine oy kullanan tek üyesi, Kaliforniya, Berkeley temsilcisi Barbara Lee, bu oyu dolayısıyla ölüm tehditlerine kadar varan bir taarruza maruz kalmıştır.) Bush savaş harcamaları için ilk elde 20 milyar dolar tahsisat istemişken, Kongre kendisine 40 milyar dolar vermiştir!

Bununla bağlantılı olarak, yaklaşık çeyrek yüzyıl devam eden "Vietnam sendromu" sona ermektedir. ABD'nin Kosova Savaşı'nda izleme zorunluluğunu hissettiği "sıfır zayiat" politikası artık bir öncelik olmaktan çıkabilecek, ABD kara savaşlarına daha kolay girerek bir miktar zayiat vermeyi göze alabilecektir. Kamuoyu yoklamaları, Amerikan halkının artık savaş zayiatına razı olduğunu ortaya koymaktadır. Bush'un savaş politikasını % 89 oranında destekleyen insanlara savaşta kaç Amerikan askerinin öleceğini tahmin ettikleri sorulduğunda % 28'i 1000'den az, % 28'i 1000-5000 arası, % 27'si ise 5000'den fazla cevabı vermiştir! Bunlar Amerikan halkının ölçüleriyle çok çok büyük rakamlardır, ama yine de bu insanlar savaşı desteklemektedir! (Bu arada, kamuoyu yoklamasını yaptıranların, halkın tahminlerine herhangi bir gerçekçilik değeri atfediyor olduklarını düşünmek mümkün değil. Nasıl bir savaş olacağını bile bilmeyen sıradan insanlar gerçekçi bir tahmini nasıl yapabilir? Bu tür gerçekçi tahminler ancak askeri uzmanlar tarafından yapılabilir. Öyleyse, bu soru halka neden sorulmuştur? Çok basit: yoklamayı yaptıranlar, bu biçimde, doğrudan sorma yönteminin sakıncalarını da aşarak, halkın ne kadar kayıba razı olacağını, devlet adına öğrenmiş olmaktadırlar!) Başkan Bush da, Kongre önünde yaptığı konuşmada, "çocukla-

45 *New York Times*, 12 Eylül 2001.
46 *New York Times*, 14 Eylül 2001.
47 *New York Times*, 17 Eylül 2001.
48 *New York Times*, 15 Eylül 2001.

rımız ölebilir" diyerek kitleyi daha da fazla hazırlamaya çalışmıştır. Savaşın gelişme tarzı da ABD'nin zayiata razı olduğunu ortaya koyuyor. Kosova'da kara savaşından veba gibi çekinen ABD silahlı kuvvetleri Afganistan gibi güçlüğüyle ünlü bir coğrafyada, komando operasyonları biçiminde bile olsa, kara savaşını göze alabilmektedir. Yukarıda Üçüncü Bölüm'de "sıfır zayiat" politikasının emperyalizmin savaş çabaları önünde ne kadar önemli bir engel olduğunu vurgulamıştık. Şimdi işte bu engel aşılmaktadır.

Üçüncüsü, ABD tarihsel olarak hiçbir ilişkisi olmayan, askeri güçle müdahale için kolay kolay gerekçe bulamayacağı Orta Asya'da bir askeri mevcudiyet yaratmak için uygun fırsatı yakalamıştır. Bu noktaya aşağıda döneceğimiz için burada sadece belirtmekle yetiniyoruz.

Dördüncüsü, Körfez Savaşı'ndan Kosova Savaşı'na zayıflayan uluslararası koalisyon yeniden kurulmaktadır. Körfez Savaşı'nda koalisyonu destekledikten sonra Kosova Savaşı'nda NATO'nun karşısında yer alan Rusya, bu kez, kendine özgü taktik nedenlerle, ABD'nin yanında yer almaktadır. Kosova Savaşı sırasında, özellikle Belgrad'daki büyükelçiliğinin bombalanması dolayısıyla Amerika'ya ateş püsküren, hatta Batı basınında çıkan bir haber doğruysa Yugoslavya'ya haberleşme desteği veren Çin, bu sefer Güvenlik Konseyi'ndeki gücünü de Amerika'nın doğrultusunu destekleyecek biçimde kullanmıştır. Öte yandan, Kosova Savaşı'ndan ABD'den bağımsız bir ordu kurmaya karar vererek çıkan AB ise geleneksel müttefiki ile yeniden dayanışmaya girmek zorunda kalmış durumda. NATO'nun 11 Eylül'ü 5. madde çerçevesinde (yani müttefiklerden birine yapılan saldırının hepsine yapılmış kabul edileceği hükmüne uygun olarak) ele alması bunun en açık göstergesi. Elbette, bu, ABD ile AB arasındaki çelişkilerin sona erdiği anlamına gelmiyor, ama hiç olmazsa kısa dönemde baskın eğilimin Amerika'nın desteklenmesi olduğunu gösteriyor. Nitekim, ABD ve İngiltere 7 Ekim'de Afganistan'ı bombalamaya başladığında, bütün büyük AB devletleri ve AB dönem sözcüsü, Amerika'yı desteklediklerini belirttiler, başta Fransa olmak üzere birçok devlet de asker vereceğini açıkladı. Orta ya da uzun vadede, 11 Eylül saldırısının yarattığı sis dağıldığında, AB'den ya da tekil üyelerinden çatlak sesler çıkması beklenebilir. Ama geçmişte de benzer durumlarda AB ve üyeleri ABD'ye karşı çatlak ses çıkarmak-

tan başka birşey yapamamışlardır. Zaten çok ileri giderlerse, CIA Avrupa ülkelerinde bazı terör saldırıları düzenler ve onlar da hizaya gelirler!

ABD'nin uluslararası planda elde ettiği desteğin en çarpıcı göstergesi, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin, BM'nin 189 üyesini "bütün teröristlerin finansmanı, eğitimi ve hareketleri konusunda zecri tedbirler almayı ve şiddet kullanımını içerenler de dahil olmak üzere, teröristlere karşı her tür kampanyayı desteklemeyi" yükümlü kılan bir kararı oybirliğiyle kabul etmesi olmuştur.[49] Üstelik bu, karar tasarısının ABD tarafından sunulmasının hemen ertesi günü yapılmıştır.

Bütün bunlar ABD'nin ne Afganistan, ne de başka savaşlar konusunda sağlam bir destek aldığını göstermez. Ama şunu gösterir: 11 Eylül ABD'ye öylesine büyük bir ahlaki güçlülük kazandırmıştır ki, karşı olanlar dahi seslerini yükseltememektedirler. Bunun en iyi örnekleri, İslam Kalkınma Örgütü ile APEC (Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği) toplantılarında alınan kararlardır. Her iki toplantıda, ABD'nin Afganistan'ı bombalamasına karşı ülkeler olduğu (üstelik İKÖ toplantısında bunlar çoğunluk olduğu) halde, kabul edilen kararlarda ABD'ye terörle mücadelesinde destek verilmekte, Afganistan'ın ise adı ağza alınmamaktadır.[50]

IV. Amerika'nın İslam dünyası ile savaşı

Bugün Afganistan'a karşı savaş başlamıştır, ama bu sadece bir ilk safhadır. ABD'nin sadece bin Ladin'i ve onun koruyucusu Taleban'ı cezalandırmak amacıyla bir Afganistan seferiyle yetineceğini düşünmek son derece yanlıştır. ABD'nin uzun erimli amaçlarının birincisi, radikal İslama ve Arap dünyasındaki ABD karşıtlarına yönelik uzun soluklu bir mücadelenin başlatılmasıdır. Bu bugün Afganistan'a taarruz anlamına geliyor, yarın Irak'a. Türkiye'de artık hepimizin gayet iyi bildiği gibi, Amerikan devletinin içinde bir kanat Irak'a derhal saldırılması konusunda basınç uygulamaktadır, ama bu girişim henüz başarıya ulaşamamıştır. Ama meselenin Irak'la da sınırlı kalması beklenmmelidir. İran, Suriye, Libya, Sudan ve benzeri ülkeler hep bir sal-

49 *New York Times*, 29 Eylül 2001.

50 *İKÖ için Hürriyet*, 11 Ekim 2001; *APEC için New York Times*, 22 Ekim 2001.

dırının hedefi olabilecek adaylardır. Devletlerin dışında örgütlere karşı da bir sürek avı başlatılması büyük bir olasılıktır. Kongre, Bush'a savaş yetkisi verirken "ülkeler"in yanısıra "örgütler ve kişiler"den de söz etmektedir.[51] Bu sürek avından, başta İsrail'in ordularının Lübnan'dan kovulmasına yol açtığı için büyük bir kuyruk acısıyla kin duyduğu Hizbullah olmak üzere, Filistin'de Hamas ve İslami Cihad (ve belki de FHKC ve FDKC gibi sol örgütler) paylarını alacaktır. Ortadoğu'daki bu tür operasyonlarda, CIA ile Mossad'ın elele çalışması beklenebilir, ama kirli işlerin bazı Arap devletlerine de (örneğin dönek bir Suriye'ye) devredilmesi şaşırtıcı olmamalıdır. (Geçmişte, 1970 yılında, Ürdün kralı FKÖ'ye karşı tam da böyle bir rol oynamıştı.) Filipinler'de mücadele eden Abu Sayyaf gerillalarının da ABD'nin gazabından payını alacağı zaman zaman belirtilmektedir. Cezayir'de ise İslamcı FIS ve askeri gücüne karşı (provokasyonlarla beslenen) bir mücadelenin yeniden yükseltilmesi, Berberiler ve Arap kitleler arasında düzene karşı yükselmekte olan mücadeleciliğin önüne geçme işlevini görebilir. Kısacası, bir savaş değil, bir savaşlar dönemi açılıyor. Bush'un kendisi, Kongre önünde yaptığı konuşmada Amerika'yı uzun bir savaşa hazırlamayı amaçlayan açıklamalar yapmıştır. Ayrıca, Afganistan Savaşı başladığı gün yaptığı açıklamada savaşın "daha geniş" olacağını açıkça belirtmiştir.

Aşağıda, Amerika'nın Afganistan Savaşı ile çıkmakta olduğu Asya yolculuğunun bundan daha da uzun bir güzergaha sahip olduğunu göreceğiz. Yolculuğun Rusya ve Çin ile ilgili olan o ileriki merhaleleri, Amerika'nın esas stratejik hedefini oluşturuyor. Ama bu, yolculuğun bu aşamasının önem taşımadığı anlamına gelmiyor. ABD, gerçekten de bir ilk aşamada İslam dünyasıyla, daha özgül olarak Arap dünyasındaki Amerikan karşıtı akım ve yönetimlerle savaşa giriyor. İslam dünyası ile savaşa giren, Batı dünyasının önderi olunca, bu savaş bir açıdan bütünüyle Amerikalı siyaset bilimci Samuel Huntington'un Sovyetler Birliği ortadan kalktıktan sonra geliştirdiği "uygarlıklar çatışması" tezinin doğrulanması olarak görülebilir. Nitekim görüldü de. Sayısız yorumcu bu teze gönderme yaptı; eleştirenlerin yazılarında dahi satır aralarında "acaba doğru mu?" kuşkusunu sezmek mümkündü. Huntington'un tezinin tartışılmasının yeri burası değil. Sadece, bu tezin siyaset bilimi, iktisat, hatta genel olarak sosyal bi-

51 New York Times, 15 Eylül 2001.

limler alanında yükselmekte olan yeni bir idealizmin (idealizm kelimesini burada felsefi anlamda, yani materyalizmin karşıtı olarak kullanıyorum) parçası, belki de tetikleyicisi olduğuna dikkat çekmek yararlı olacak.[52] Yukarıda, post-modernizmin tehdit altında olduğunu söylerken düşünsel alanda ortaya çıkabileceğini öngördüğümüz akımlar arasında bu yaklaşım, "farklılık" ile hiyerarşiyi bağdaştıran ekollerin seçkin bir örneğini oluşturabilir. Huntington kişisel olarak 11 Eylül'den sonra kültürler arasında kurulabilecek bu tür bir hiyerarşinin yüz kızartıcı bir örneğini vermiştir. Alman Die Zeit gazetesine verdiği demeçte 11 Eylül olayını şöyle nitelemektedir: "Vülger barbarlar uygar dünyaya saldırdılar"! [53]

Bizi burada ilgilendiren, ABD'nin bugün girişmekte olduğu yeni "haçlı seferi"nde, saiklerinin ne olduğudur. Bu, gerçekten kültürel temelleri olan bir "uygarlıklar çatışması" mıdır, yoksa daha derinde yatan bir dizi harekete geçirici saik, tarihte o kadar çok görüldüğü üzere, kendine, içine bürünebileceği fantastik ideolojik peçeler mi bulmaktadır?

1. ABD'nin İslam'la aşk-nefret ilişkisi

Bu sorunun cevabı, elbette çok ayrıntılı olarak tahlil edilebilir. Ama aynı zamanda son derecede yalındır. ABD'nin İslam dünyası ve İslamcı hareketlerle ilişkisinin son derece maddi, nesnel, kaba çıkara dayanan bir dinamiği mevcuttur ve bugünkü savaş da bu dinamiğin yeni bir evresini temsil etmektedir.

Herşeyden önce, ABD'nin İslam'ın esas coğrafyasına ilgisinin nedeni oldukça yalın bir şekilde ifade edilebilir: İslam uygarlığının tarihsel ve kültürel merkezi olan Arap coğrafyası, dünya petrol rezervlerinin büyük bölümünü barındırmaktadır. Bu herşeyden önce Ortadoğu demektir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra petrol ve doğal gaz kaynaklarıyla emperyalizmin iştahını kabartan Orta Asya için kimi zaman aşırı abartmalı rakamlar verilmekte, dünya petrol rezervlerinin Orta Asya ve Kafkasya'da bulunan oranı açık arttırmaya çıkarılmışçasına % 70'lere kadar yükseltilebilmektedir. Bu satırların

52 Bunun iyi örneklerinden beri editörlerinin arasında Huntington'ın kendisinin de bulunduğu, Amerika'nın önde gelen burjuva bilim insanlarının katkıda bulunduğu *Culture Matters* başlıklı derleme kitaptır.

53 *Le Monde*, "Revue de presse", 18 Eylül 2001.

yazarı Orta Asya'nın önemine çok erkenden dikkat çekmiş olmakla birlikte, bunun Ortadoğu'nun hala enerji piyasasında hayati denebilecek bir önem taşıdığı gerçeğini gözlerden saklamasını bütünüyle yanlış (ve solun kolaycı politika yapmasının tipik bir örneği) olduğu kanısındadır. Orta Asya'nın dünya petrol rezervlerinin % 70'ine sahip olması bir yana, Ortadoğu'da sadece Kuveyt gibi küçük bir şeyhliğin rezervleri dahi Orta Asya'nın bütün rezervlerinden fazladır. Buna Suudi Arabistan'ı, İran'ı, Irak'ı, öteki küçük şeyhlikleri, Afrika'da olmasına rağmen Arap ülkeleri olarak Libya ve Cezayir'i ekleyin, Ortadoğu'nun ne kadar daha önemli olduğunu anlarsınız. Bir tek rakam: Suudi Arabistan günümüzde tek başına bütün dünyanın petrol rezervlerinin % 25'ine sahiptir!

Elbette bütün bu söylenenler sadece Ortadoğu'nun bir enerji deposu olarak kapitalist dünya ekonomisi için hala merkezi bir önem taşıdığını vurgulamayı hedefliyor. Yoksa Orta Asya'nın işin içine sokulması, buradaki ana tez açısından hiçbir şey değiştirmiyor: Orta Asya'nın kendisi de İslam'ın en yaygın din olduğu coğrafya olduğuna göre, bu bölgenin işin içine girmesi ABD'nin (ve genel olarak emperyalizmin) yakından ilgisini cezbeden İslami coğrafyayı olsa olsa daha da genişletiyor hepsi bu.

Dünya ekonomisinin enerji deposu niteliğiyle Ortadoğu, yüzyılın başında İngiliz, Fransız ve Alman emperyalizmlerinin, yüzyılın ortasından itibaren de yeni hegemonik güç Amerika'nın (İngiltere ile ittifak içinde) emperyalist dikkatinin merkezinde olmuştur.

Ne var ki, Amerika'nın İslam'la ilişkisini bir ikinci faktör derinden etkilemiştir. Bu da ABD'nin tarihsel rakibi Sovyetler Birliği'nin Batısındaki Avrupa ve Doğusundaki Çin dışında, üçüncü temel komşusunun İslam dünyası olmasıdır. Bu olgu ve Sovyetler Birliği'nin 50'li yılların ıortalarından itibaren Arap dünyasında emperyalizmin karşısında ciddi bir güç olarak doğrulan Arap milliyetçiliğine destek olması, ABD'yi, popüler düzeyde "Yeşil Kuşak" stratejisi olarak anılan bir yaklaşım içinde, İslami rejimleri ve İslamcı hareketleri desteklemeye itmiştir. Bu desteğin uç örnekleri, devlet düzeyinde Suudi Arabistan, İslamcı hareket düzeyinde ise Sovyetler Birliği'ne karşı kışkırtılan ve desteklenen Afgan mücahidin hareketidir.

Ne var ki, bütün dini ideolojiler gibi, farklı yorumlara ve politik pozisyonlara izin veren İslam da bir aşamada Amerikan aleyhtarı bir

akımın bayrağı haline gelebilirdi ve gelmiştir. Sovyetler Birliği'nin çözülüşü ve Arap milliyetçiliğinin çöküşü ile birlikte Amerika ile İslamcı hareketlerin arasındaki ittifakın yakıcı nesnel koşulları bir süre için ortadan kalkmıştır. (Bir süre için diyoruz, çünkü yarın sosyalizm ya da milliyetçilik yükselişe geçerse, Amerika ile İslamcılığın ilişkisi yeniden değişecektir.) Dolayısıyla, bugün İslam hem Amerikan taraftarlığının, hem de Amerikan aleyhtarlığının bayrağı olarak sallanabilmektedir. Nasır'da cisimleşen Arap milliyetçiliğinin çöküşü, sosyalizmin de çok ciddi bir sarsıntı yaşadığı bir dönemde, çok çeşitli ülkelerde İslamı Amerikan hakimiyetine karşı bir savunma ideolojisi haline getirmiştir.

Öyleyse, Amerika'nın ne Araplarla, ne de İslam'la bir derdi yoktur. Aynen laik Arap milliyetçiliğine (Nasır, Baas vb.) karşı mücadele ederken olduğu gibi, Amerika, İslamcılığa karşı, kendi çıkarlarına ciddi bir tehdit oluşturmaya başladığı için mücadele açmıştır. Yani, mesele olgusal düzeyde bir "uygarlıklar çatışması" görünümünü yaratsa da, aslında Ortadoğu'nun ve Orta Asya'nın enerji rezervleri ve (aşağıda gireceğimiz) jeopolitik güç dengeleri üzerinde bir savaştır.

Buraya kadar herşeyin oldukça açık olduğu düşünülebilir. Savaşın Afganistan'la başlaması da, Taleban'ın (ve Usame bin Ladin'in) ABD'nin çıkarlarını tehdit eden radikal İslamcılığın en aşırı ifadesi olmasına bağlanabilir. Ama iş aslında daha karmaşıktır. Ve önümüzdeki döneme damgasını vuracak olan da bu karmaşıklıktır. Öyleyse, buraya kadar söylediklerimizin yalınlığı üzerine bu karmaşıklığı ilave etmemiz gerekiyor.

Yukarıda, İslam'ın, öteki dini dieolojiler gibi, farklı politik pozisyonlara izin veren bir dini ideoloji olduğunu belrttik ve bugün İslamcılığın hem Amerikan yanlılarınca, hem de Amerika'ya karşıt hareketler tarafından bir bayrak olarak kullanıldığını ekledik. Şimdi sorulması gereken şu: İslam'ın bu farklı politik yorumları birbirlerinden keskin çizgilerle ayrılabilir mi yoksa bu yorumlar arasında bir geçişlilik sözkonusu mudur? İki farklı, hatta başka bakımlardan olmasa bile, *verilmiş bir sorun açısından* (Amerikan yandaşlığı ve karşıtlığı) taban tabana zıt politik pozisyonun aynı ideolojiyi bayrak yapması, kendi içinde birinden diğerine doğru kolayca farkedilemeyecek ve her iki akım için de çok tehlikeli bir geçişlilik olasılığını barındırır. Dün komünizme karşı imanı korumak için yardıma çağrılan Allah, bugün,

komünizm tehlikesi (görünürde) bütünüyle ortadan kalkmışsa imanın başka bir düşmanına karşı da yardıma çağrılabilir. Öyleyse, dini ideolojinin karşısında göreceği düşman bütünüyle somut koşulların somut ürünüdür. Uygun koşullar ortaya çıktığında, dini ideolojinin politik pozisyonu *verilmiş sorun açısından* tam tersine dönüşebilir.

Bugün İslam dünyasında yaşanan tam da budur. Hemen hatırlatalım ki, Taleban ve Usame bin Ladin, yukarıda ayrıntısıyla anlatıldığı gibi, "komünizm" düşmanı ortadan kalktıktan sonra, 90'lı yılların gelişmeleri içinde Amerikan karşıtı bir politik pozisyona doğru evrilmişlerdir. O zaman bunun nedenini sormamız gerekiyor. Neden açıktır: Usame bin Ladin, gayet iyi bilindiği gibi, Körfez Savaşı bahanesiyle ABD askeri Suudi Arabistan'a yerleştiği için eski hamisi ABD'ye ve öğretmeni CIA'ye sırt çevirmiştir. Taleban'ın ABD ile ilişkisinin kesin biçimde bozulmasının ise bin Ladin'in planlayıcısı olduğu varsayılan (ABD devletine göre kanıtlanmış olan) Kenya ve Tanzanya bombalamalarının sonucu olduğunu yukarıda gördük. Demek ki, ABD'nin Afganistan'daki sorununun merkezinde Usame bin Ladin var. Ama bir adım daha ilerleyerek hatırlayalım ki, bin Ladin Afgan değil Arap. Örgütü El Kaide büyük ölçüde Araplardan oluşuyor (bunlara Afgan Arapları deniyor); eğer Amerikan devleti yalan söylemiyorsa, 11 Eylül eylemcilerinin hepsi de Arap. Üstelik, sadece Arap değil, Usame bin Ladin de, 11 Eylül militanları içinde sayıca en kabarık grup da Suudi Arabistan vatandaşı. O zaman bir sonraki sorumuz şu olmalı: bin Ladin ve dava arkadaşları, ABD'ye karşı Suudi Arabistan'a askeri olarak yerleştiği için mücadele veriyorlarsa, bu tepkilerinde yalnızlar mı, yoksa Suudi Arabistan vatandaşları arasında onlar gibi düşünen, içinden onları destekleyen, hatta onlara sadece duygusal planda değil, maddi olarak da destek olan unsurlar mevcut mu? Böylece, ideolojinin diyalektiğinden hareket eden akıl yürütmemiz geliyor, cevabı ampirik olarak, yani olgulara dayanılarak verilebilecek bir soruya takılıyor. Bu sorunun cevabı, bu iz sürmenin, zahmete değer olduğunu ortaya koyacak.

Bin Ladin'e Suudi toplumundan desteğe ilişkin sorunun cevabı kesin bir evettir. Yukarıda, bin Ladin'in kısa politik tarihçesini özetlerken bu noktaya zaten değinmiştik. Şimdi olguları biraz daha ayrıntısıyla ele alalım. Bir kere toplumun yoksul tabakalarında bin Ladin Sovyetler Birliği'nin İslam toprağından kovulmasındaki rolü dolayı-

sıyla neredeyse bir kahraman olarak görülmektedir.[54] Ama sempatinin nedeninin bin Ladin'in bu başarısıyla sınırlı olmadığı anlaşılıyor, çünkü aynı insanlar Suudi Arabistan'ın Amerika'yi desteklemesine de karşılar. Bin Ladin, "Amerikan küstahlığı karşısında başkaldırmanın bir sembolü haline gelmiş durumda." [55] Burada, yoksullar arasındaki Amerikan karşıtlığının Suudi Arabistan'daki ağır sömürü ve baskı sisteminin Amerika'nın desteğiyle mümkün olduğu konusundaki belli belirsiz bir bilincin de rol oynadığını varsaymakla büyük bir hata yapmış olmayız. İş Suudi sisteminin ezdiği ve yoksul bıraktığı milyonlarla sınırlı kalsaydı, açıklama böyle basit olabilirdi. Ama toplumun doruklarında, hakim sınıfların saflarında da, bin Ladin'e ciddi bir destek olduğuna ilişkin her gün yeni bulgular ortaya çıkmaktadır.

Suudi hakim sınıflarının, çeşitli vakıflar ve hayır kurumları aracılığıyla bin Ladin'e milyonlarca dolarlık destek aktardığı, son dönemde Amerikan devletinin açıklamarıyla ayyuka çıkmış durumda. Örneğin, Yasin El Kadı adlı (Türkiye'de de iş yapmış olan) bir işadamının başında olduğu Muvaffak Vakfı'nın mütevellileri arasında toplumun en önde gelen ailelerinin temsilcileri yer alıyor. Bu vakıf, bin Ladin'i büyük mali katkılarla desteklediği için, ABD, terörizmin mali kaynaklarıyla mücadele programı çerçevesinde, bu Suudi işadamlarının Amerika'daki varlıklarına el koyma kararı alıyor.[56] Londra'daki İslami finans kurumlarının bin Ladin'in mali sorumlularının en büyük operasyon alanı olduğu biliniyor. Bu kurumların en güçlülerinin ise Suudi iş dünyasına ait olduğu kimse için sır değil. Ayrıca, İslami "sivil toplum kuruluşları"nın da bin Ladin'e destek olduğu konusunda birçok bulgu var.[57] Gazeteler, 11 Eylül saldırısından sonra bin Ladin ailesinin Usame'yi lanetlediğini yazdı. Ailenin bir kanadı gerçekten de böyle yapmış olabilir. Ama bin Ladin'in kayınbiraderi Muhammed Celal Halife'nin son dönemde Suudi kökenli iki hayır kurumunun Manila şubelerinin yöneticisi olarak bin Ladin'i finanse ettiği iddiasıyla tutuklandığı biliniyor. New York Times gazetesinin ifadesiyle, "Amerika'da eğitim görmüş serbest meslek sahibi Suudiler dahi bin Ladin'i seviyor". [58] Yukarıda, kralın kardeşi Prens Turki'nin bile son zamanlara

54 *New York Times*, 24 Eylül 2001.
55 *New York Times*, 5 Ekim 2001.
56 *New York Times*, 13 Ekim 2001.
57 *Le Monde*, 15 Eylül 2001.
58 *New York Times*, 5 Ekim 2001.

kadar bin Ladin ile ilişkisini sürdürdüğüne değinmiştik. Sonuç olarak, Suudi Arabistan rejimi, "Amerika Birleşik Devletleri'ndeki saldırıdan önce dahi, bin Ladin'e büyüyen destek konusunda telaş içine düşmüştü."[59]

Tablo açıktır. Amerika, yoksul Afganistan'a saldırarak zengin Suudi Arabistan rejimini ve bu rejim üzerinde kendi vesayetini korumaktadır. Yaşanan savaşın doğasını anlamak bakımından çok önemli bir sonuca ulaşıyoruz: Amerika bugün Afganistan'da bir değil iki savaş vermektedir. (Aslında üç savaş vermekte olduğunu aşağıda göreceğiz.) Bunlardan biri Taleban'a karşı, yani yoksul Afganistan'ı ele geçirmek için verilmekte olan bir savaştır. Öteki ise, zengin Suudi Arabistan'ı Amerikan hakimiyetinde tutmak için bin Ladin'e karşı verilmektedir.[60]

2. Amerika'nın Hizbullah operasyonu

ABD'nin sadece bin Ladin'i ele geçirmek ve örgütünü dağıtmak amacıyla yetinmek istemediği, bugünkü haliyle Taleban iktidarına son vermek istediği artık açıkça ortaya çıkmış durumdadır. Böylece, geçmişte Clinton yönetimini Somali'de ve Balkanlarda "ülke inşası"na giriştiği için eleştiren Bush, şimdi dönüp aynı şeyi gerçekleştirmeye girişmekte, hatta geçmişte eleştirel biçimde kullandığı bu terimi bile "ülke inşası denen" biçimi altında kendi yaptığı şey için kullanmaktadır! Türkiye Cumhurbaşkanı Sezer istediği kadar "Afganistan Afganlara" desin. Amerika düpedüz Afganistan'a bir hükümet tayin etmektedir! (Zaten Taleban'ın suçu çoktur ama bunların arasında Afganistan'da yabancı bir gücün hakimiyetini temsil etmek herhalde yoktur! Bu iktidar 11 Eylül'den önce dahi, kendine devlet adını veren birimler arasında, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti"nden sonra, en yalnız birimdi. Sadece üç ülke tarafından tanınmıştı: Pakistan, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri. Her üç ülke de 11 Eylül'den sonra teker teker Taleban yönetimiyle diplomatik ilişkilerini kesmişlerdir.) Amerika'nın, emperyalist dünya ve Türkiye tarafından da benimsenen hükümet formülü, esas olarak ülkenin azınlıkları olan Özbek ve Taciklerden oluşan Kuzey İttifakı'nın başına ülkenin en büyük

59 Aynı yerde.

60 Afganistan'daki savaşın esas konusunun Suudi Arabistan olduğu tezi, Amerikalı profesör Michael Klare tarafından açıklıkla dile getiriliyor. Bk. *Le Monde*, 20 Ekim 2001.

etnik grubu olan (ve Taleban'ın temelini oluşturan) Peştunları temsilen 86 yaşındaki kralı yerleştirmektir.

Bu formül gülünç bir formüldür. Kral 1973 yılında tahttan uzaklaştırılmış, o zamandan bu yana kimsenin kulak asmadığı zavallı bir ihtiyardır. Kuzey İttifakı ise farklı etnik grupların ve ideolojik-siyasi kökenli komutanların yamalı bohça türü bir koalisyonudur. "Kelin merhemi olsa kendine sürer" derler. Kuzey İttifakı yıllardır Taleban'dan bir karış toprak bile alamayan bir güçtür. ABD'nin bu ittifaktan medet umması aslında, savaşta Taleban'ı devirse bile politik bakımdan durumunun nasıl güç olduğunu kanıtlamaktadır. Kuzey İttifakı, 1992'de hükümet kurduktan sonra birbirine düşen, kısa sürede kendi içinde bir iç savaş başlatan, Kabil'in mahallelerini bombalayarak sivilleri katleden, tecavüzcü, çapulcu savaş ağalarından oluşan bir güçtür. Taleban'ın iktidarı ele geçirdiği 1996 yılından bu yana savaşmakla birlikte, arkalarında Rusya, İran, Hindistan, hatta Raşit Dostum gibi savaş ağaları aracılığıyla kısmen Türkiye gibi güçler olmasına rağmen, ülkenin sadece % 10'una sıkışmış durumdadır, geri kalan % 90 Taleban tarafından kontrol edilmektedir. Bunun temelinde de Taleban'ın kendi iddiasına göre 300 bin, Batılıların iddiasına göre 60 bin askerden oluşan ordusunun karşısında Kuzey İttifakı'nın gücünün 15 bin askerden ibaret olması yatar.[61] Bu o kadar zayıf bir güçtür ki, savaşın ilk onbeş gününde Taleban Afganistanı üzerine bomba yağarken tek adım bile ilerleyememiş, sürekli Amerika'nın kendi karşısında mevzilenmiş olan Taleban kuvvetlerini bombalaması için yalvarmıştır. Nihayet, onbeşinci günde ABD Taleban mevzilerini bombalamaya başlayınca, Kuzey İttifakı askerleri siperlerinde alkışlar eşliğinde oynamaya başlamıştır.

Bu da gösteriyor ki, Kuzey İttifakı tam anlamıyla ABD'nin kuklasına dönüşmüştür. Savunma bakanı Rumsfeld, açıkça, Kuzey ittifakı'nın bir biçimde "kullanılacağını" söylemekten kaçınmamıştır.[62] Amerikan uçakları Taleban'ın kuzeydeki mevzilerini bombalamaya başlayınca, dışişleri bakanı Powell da Kuzey İttifakı'nı ilerleyerek Kabil'i kuşatmaya çağırmıştır.[63] Kısacası, şu anda Kuzey İttifakı'nın bütün ipleri Amerika'nın elindedir.

61 Kuzey İttifakı konusundaki bu bilgiler Amerikan devletine yakınlığı tartışılamayacak New York Times'dan derlenmiştir. Bkz. sözkonusu gazetenin 16 Eylül, 26 Eylül, 7 Ekim ve 16 Ekim tarihli nüshaları.

62 New York Times, 24 Eylül 2001.

63 New York Times, 22 Ekim 2001

Durumun gülünçlüğünün ABD'de farkında olmalı ki, kısa bir süre sonra Güneyli (yani Peştun) aşiretleri kazanmaktan, Taleban'ın "ılımlı" unsurlarını "satın alarak" hükümete dahil etmekten söz etmeye başladı. Bu konularda yapılan çalışmaların şimdilik başarısız kaldığını ABD savunma bakanı Rumsfeld son günlerde teslim etti.[64] Bu yetmiyormuş gibi, bu satırlar yazılırken, Amerika'nın ajanı olarak güney Afganistan'da aşiret reislerini kazanmak üzere faaliyet gösteren bir eski mücahit lideri olan Abdülhak, Amerikalıların kendisini helikopterle kurtarma çabasına rağmen Taleban'a yakalandı. Ve yanıdaki bazı yardımcılarıyla birlikte derhal idam edildi. Bu gelişmenin, benzer unsurlar üzerinde yaratacağı caydırma etkisiyle güneyde örgütlenme çabalarına ciddi bir darbe vurması beklenebilir. Zaten Batılı bazı kaynaklar da dahil olmak üzere ABD'nin bu taktiğinin başarısız olduğu görüşü bu erken aşamada dahi yayılmaya başlamıştır.[65] Öte yandan, Batı ve Türkiye basınının heyecanla karşıladığı ve Taleban'da bir bölünmenin işareti gibi yorumladığı bir gelişme şimdilik fos çıkmış gibi görünüyor. Powell'ın Pakistan ziyareti sırasında kendisiyle görüşen Taleban yöneticilerinden Molla Mütevekkil'in bu görüşmeyi Taleban'ın önderi Molla Ömer'den habersiz yaptığına ilişkin tahminler oldukça gülünç duruyor. Bütün dünya gazetelerinin yazdığı bir görüşmeden Taleban'ın haberdar olmayacağını düşünmek için epeyce geniş bir hayalgücü gerekiyor. Bu durumda, Taleban'ın bölünmekte olduğunu sanan ABD yönetiminin, Molla Mütevekkil'in bombalamanın durdurulması gerektiği yolundaki önerisi göz önüne alınırsa, kendisinin bir Taleban taktiği karşısında olduğu düşünülebilir. Taleban'ın ince taktikler uygulama kapasitesine sahip bir önderlik olduğu, zaten krizin ilk günlerinden itibaren uyguladıkları oyalama taktiklerinden, bin Ladin'i kendiliğinden ülkeyi terketmeye çağıran ulema meclisi kararından, ABD kanıt sunduğu takdirde bin Ladin'in yargılanmasına taraftar olduklarına dair açıklamalarından ve en son Kuzey İttifakı'na "yabancı düşmana karşı birlikte çarpışma" yolunda çağrı çıkartmalarından belli olmaktadır.[66]

Ne var ki, Bush'un politikasının önündeki tek engel, başına 86'lık bir delikanlının yerleştirildiği bir çapulcular ordusundan oluşacak bir

64 New York Times, 22 Ekim 2001.
65 Cumhuriyet, 27 Ekim 2001; Radikal, 29 Ekim 2001.
66 New York Times, 21 Ekim 2001.

hükümetin ülkeyi yönetmesindeki güçlük değildir. Bu zavallı güçlerin hakimiyetinde bir hükümet kurulmasını Pakistan kabul etmemektedir; buna karşılık, Pakistan'ı yumuşatmak için bulunan formül olan "ılımlı" Taleban'ın da hükümete katılması önerisi Rusya, İran, Tacikistan vb. tarafından kabul edilmemektedir.[67] Zaten "ılımlı" Taleban'ı Kuzey İttifakı da reddetmektedir.[68] İkincisi, bu zavallı güçlerin Kabil'e girmesi halinde dahi ülkeyi kontrol altında tutamayacağı açıktır. Afganistan'ın ünlü coğrafyası gerilla savaşına çok uygundur; Taleban'ın gücü de bu kukla hükümete karşı savaş verebilecek ölçüde gibi görünmektedir. Eğer, ABD ülkenin yönetimini Kuzey İttifakı'na bırakırsa, bu yeni hükümetin 1979'da Babrak Karmal'ın düştüğü duruma düşeceği, Amerika'nın da kendini Sovyetlerinkine benzer bir durumda bulacağı açık gözükmektedir. Bundan dolayıdır ki, bir aşamadan sonra Amerikan yönetimi Taleban'ın devrilmesinden sonra Afganistan'ın yönetiminin Birleşmiş Milletler'e bırakılması gerektiğine karar vermiştir. Bush bunun gerekçesini, Afganistan'da geçmişte yapılan hatalardan ders almak olarak açıklamış, askeri operasyon sona erer ermez Afganistan'ı terketmemek gerketiğini belirtmiştir.[69] (Bu, 1989'da Sovyetler Birliği işgali sona erdirdiğinde Amerika'nın Afgan mücahitlerini birbirleriyle başbaşa bırakmasına bir göndermedir. İlginç biçimde oğul Bush, belki de farkında olmadan babasına bir eleştiri yöneltmiş olmaktadır!) Bu, daha önce Bosna ve Kosova'da (ve kısmen Doğu Timor'da) kurulan *"küresel" ya da uluslararası sömürge* yapısının Afganistan için de öngörüldüğü anlamına geliyor. ("Küresel" sömürge kavramı, Üçüncü Bölüm'de ayrıntısıyla açıklanmıştı.) İşte Türkiye'nin içinde, hatta başında yer alacağı söylenen "Barış Gücü", böyle bir sömürgenin askeri fedaisi rolünü oynayacaktır!

Elbette, herşey bir yana, bu tür bir siyasi çözümü, ne kadar riskli de olsa, uygulayabilmek için, Amerika'nın önce savaşı kazanması gerekiyor. Korkunç dağlık coğrafyası ve sert kış iklimi ile Afganistan, yabancı güçlerin başarısı açısından son derece zor bir ortam oluşturuyor. Operasyonun zorlu olması ihtimali yüksektir. Şurası açıktır: dünyanın en yoksul ülkelerinden biri olan Afganistan, 1979 Sovyet işgalinden bu yana 22 yıldır bir iç savaş yaşamakta olduğu için korkunç

67 *Newsline, Radio Free Europe-Radio Liberty websitesi.*
68 *New York Times*, 17 Ekim 2001.
69 *New York Times*, 12 Aralık 2001.

bir durumdadır. Üstelik, hükümet konumundaki Taleban daha ülkenin tamamını dahi kontrol edememektedir. ABD'nin ezici gücü karşısında ayakta durması, kısa dönemde çok zordur. Ama esas sorun bundan sonra başlayacak, Kabil'i elinde tutan güç çok zorlanacaktır.

Afganistan, 19. yüzyıldan beri dünyanın en büyük askeri güçlerinin (sırasıyla İngiliz İmparatorluğu ve Sovyetler Birliği) işgal girişimlerine başarıyla direnmiş bir ülkedir. 19. yüzyılda bugünkü Amerika'nın konumunda olan İngiltere, Rusya'nın kendi sömürgesi olan Hindistan'a yönelmesini engellemek amacıyla bu ülkeye iki kez savaş açmış, her ikisinde de çok ağır darbeler almıştır. Birinci sefer 1839-41 arasında yapılmış ve gerçek bir felaketle sonuçlanmıştır: İngiltere, geride 4500 asker ve 12 bin sivilin ölüsünü bırakarak çekilmek zorunda kalmıştır. İkinci sefer 1870'lerde düzenlenmiş, bu kez de ağır bir katliamla karşılaşan İngiltere, yalnızca Afganistan ile Hindistan arasında bir sınır çizme başarısını gösterebilmiştir. Sovyet Ordusu 1979-89 arasındaki işgal sırasında bu ülkede 15 bin ölü vermiş, 50 bin asker de yaralanmıştır. (Emekli bir Rus generali geçtiğimiz günlerde Amerikalılara, 19. yüzyıldan ders almaları için Engels'i okumalarını tavsiye etmiştir.)

İkincisi, Pakistan'da hem çok sayıda Afgan göçmeni (2 milyonu aşkın), hem de Taleban'ın sosyal tabanını oluşturan Peştun etnik grubunun bir bölümü (20-21 milyon) yaşamaktadır. Ayrıca, İslami hareket oldukça güçlüdür. Dolayısıyla, bu ülkede, ABD'nin de güç kontrol altına alacağı iç savaş benzeri gelişmelerin yaşanması muhtemeldir. Böyle bir gelişme, özellikle Kuzeybatı Sınır Bölgesi olarak bilinen bölgede, iki ülke arasında savaşı birleştirecektir. (Pakistan'ın Batı yanlısı burjuva partileri -Benazir Butto'nun ve Navaz Şerif'in partileri-bu olayda Pervez Müşerref'in yanında yer almakla, burjuva partilerinin, kendilerini devirmiş bile olsa bir askeri diktatörlüğe karşı direnme bakımından ne kadar güvenilmez olduğunun yeni bir örneğini vermişlerdir.)

Üçüncüsü, Afgan köktendincileri, savaşı Özbek ve Tacik topraklarına doğru genişleterek, bütün Orta Asya'yı ateşe verecek bir gelişmeyi başlatabilirler. Bütün bunlar ancak birer ihtimaldir, bu konuda gelişmeleri kesin bir tarzda öngörmek mümkün değildir. Ama özellikle bu son ihtimal, ABD'nin Orta Asya'ya daha uzun vadeli yerleşmesine mazeret yaratacaktır. Bu noktanın önemine bir sonraki bölümde döneceğiz.

Savaşın sonucu ne olursa olsun, bir noktayı açıklıkla saptamamız gerekiyor. Amerika'nın Taleban Afganistanına ve Usame bin Ladin'e karşı verdiği savaş, Türkiye'nin 2000 yılında Hizbullah'a karşı düzenlediği operasyonlara bütünüyle paralel düşmektedir. Aynen Hizbullah'ın PKK'ya karşı mücadele ettiği aşamada işe yaradığı, ama PKK sorunu Öcalan'ın yakalanmasıyla birlikte nitelik değiştirince ve Hizbullah bir tehlike olarak belirince ezildiği gibi, Amerika da Sovyetler Birliği'ne karşı desteklediği mücahit hareketinin içinden gelen bu unsurları, şimdi işleri bittiği ve silahları kendisine döndüğü için ezip yok etmeye çalışmaktadır. Aynen Türkiye'de yeraltı mezarlarına bakıp bakıp insanlık nutukları çekenler gibi, Amerikan yönetimi ve medyası da bin Ladin'in soğukkanlı biçimde yüzlerce, binlerce masum insanı birden öldürmesine ya da Taleban'ın Afgan kadınlarına uyguladıkları mezalime bakıp bakıp bunları barbar olarak nitelemektedirler. Herkesin Hizbullahı kendi boyutlarında!

3. İslam-Arap dünyasında kum fırtınası

"Bugün Afganistan üzerinde odaklanıyoruz, ama savaş daha geniştir." [70] Afganistan Savaşı'nın başladığı gün televizyonda yayınlanan demecinde Bush böyle diyordu. Eğer savaşta ciddi bir darbe yaşamaz ya da müttefiklerinden büyük bir dirençle karşılaşmazsa, Amerika'nın Afganistan'dan sonra başka sorunlu ülkelere de savaş açması ve/veya yıkıcı faaliyetlere, suikastlere, örgütlere "örtülü operasyonlar" yoluyla saldırılara girişmesi kaçınılmaz görünüyor. Saddam Irakının ikinci aday olduğu belli. Onun adıyla birlikte İsrail'in Lübnan'dan çekilmesine neden olan Lübnan Hizbullahının ve başka örgütlerin yerleşmiş oldukları Bekaa vadisinin adı da geçiyor.

Irak konusunda üç sorunun sürekli olarak tartışıldığı biliniyor. Birincisi, ABD içinde Irak'a derhal saldırmayı savunan bir ekiple enerjinin Afganistan üzerinde yoğunlaştırılmasını savunan bir ekip arasında bir tartışma olduğu açık. Savunma bakan yardımcısı Wolfowitz'in en güçlü sözcüsü olduğu, savunma bakanlığında Savunma Planlama Komitesi'nin başkanı olan Richard Perle, Türkiye basınında Cund-el İslam örgütü hakkında yazdıkları dolayısıyla savaş kışkırtıcılarınca pazarlanan yazar William Safire ve başkalarınca da savunulan birin-

70 New York Times, 7 Ekim 2001.

ci görüş, esas olarak İsrail'in çıkarları doğrultusunda politika yapmaya yatkındır. Buna karşılık, başını dışişleri bakanı Powell'ın çektiği grubun niyetleri, bize kalırsa, yanlış yorumlanıyor. Bu ikinci ekip için sorun bir ilke sorunu değil, bir *zamanlama* sorunudur.Özellikle, ittifakların kurulmasından, çeşitli ülkelerin Amerika'nın yanına çekilmesinden birinci derecede sorumlu olan Powell, Afganistan'daki savaş sağlam bir mecraya girmeden Irak'a saldırılmasının bazı müttefikleri (Arap ülkeleri, İslam Kalkınma Örgütü, Rusya vb.) yabancılaştıracağını hesapladığı için Wolfowitz'in pozisyonuna karşı çıkıyor. Yani, ayırım "şahinler" ile "güvercinler" arasında bir ayırım değil, taktik bir ayırımdır.

İkincisi, NATO müttefikleri, hatta İngiltere dahil bugün ABD'ye destek veren bütün güçler, Saddam'ın bin Ladin ile ilişkisi konusunda "kanıt" istiyorlar. Ama Amerika açısından "kanıt" imal etmekten, NATO müttefikleri açısından bu "kanıt"lara inanmaktan daha kolay ne var? Bin Ladin'i 11 Eylül'e bağlayan kanıtların ne kadar güçlü olduğunu, Avrupalı diplomatların neler söylediğini ve daha sonra NATO aracılığıyla ne yaptıklarını yukarıda gördük. Kaldı ki, şarbon salgını ABD'ye bal gibi Irak konusunda ikna olmak isteyenleri ikna edecek kozu verebilir. Hatta şarbonun homeopatik dozlarda biyolojik savaş yöntemi olarak kullanılması, sonunda Irak'a saldırı için gerekçe yaratmak isteyen ABD'nin (ya da saldırgan grubun bir kanadının) kendi işi bile olabilir. Rusya Tıp Bilimleri Akademisi sözcüsü, ABD'de ortaya çıkan şarbonun "Amerika kaynaklı olduğu açık" diye demeç vermiştir.[71] Bu doğru olabilir de, olmayabilir de. Ama ABD'nin şarbonu Irak'a saldırının gerekçesi olarak kullanması bayağı bir olasılıktır. Richard Perle ve eski CIA başkanı James Woolsey, NTV televizyonu tarafından kendileriyle yapılan görüşmelerde, bu kalite şarbonun Afganistan mağaralarında yapılamayacağını, Irak'ın laboratuvarlarından çıkmış olmasının büyük ihtimal olduğunu belirtmişlerdir.

Bu iki tartışmanın çözülebileceği açıktır. Bu satırların yazarı, yakın ya da biraz daha orta vadede, ABD'nin, en azından İngiltere'nin desteğiyle, Irak'a saldıracağı kanısındadır.

Tabii üçüncü sorun da çözülebilirse. Türkiye, Irak'ın bölünmesinden ve bir Kürt devletinin kurulmasından duyduğu kaygı yüzünden Irak'a savaş açılmasına karşı olduğunu her fırsatta açıklıyor. Türki-

71 Newsline, Radio Free Europe-Radio Liberty, 22 Ekim 2001.

ye'nin özellikle yeni açılan dönemde ABD için stratejik önem taşıyan bir müttefik olduğuna kuşku yok. Dolayısıyla, Irak hedef olacaksa, Amerika Türkiye'yi tatmin edecek bir formül bulmak zorunda. Bu konuya aşağıda Türkiye'nin yeni dönemdeki durumunu tartışırken döneceğiz.

ABD, gelişmelere bağlı olarak, başta İran olmak üzere bir dizi başka ülkeye de savaş açabilir ya da "örtülü operasyonlar"la istikrarsızlaştırma girişimlerinde bulunabilir. Bunlar konusunda, bu aşamada ayrıntıya girmek gereksiz görünmektedir. Ama herhalükarda, Güneydoğu Asya'da Filipinler, Malezya ve Endonezya'dan başlayarak Ortadoğu'dan geçerek Batı'da Cezayir'e kadar uzanan bir coğrafyada Amerika'nın önümüzdeki yıllar içinde bir dizi operasyona girişeceğinden kuşku duymak için bir neden yoktur. Bu operasyonlar dizisi, bölge çapında büyük bir altüst oluşun koşullarını hazırlayacak, coğrafi sınır değişikliklerinden darbelere ve kitlesel katliamlara kadar bir dizi sarsıcı olay yakın geleceğe damgasını vuracaktır.

Ne var ki, Amerika'nın "terörle savaş" adı altında İslam ve Arap dünyasında giriştiği "tedip harekatı" öyle bir süreci başlatmıştır ki, bu taarruza tepki olarak doğacak gelişmeler de İslam dünyasını, özellikle de Arap ülkelerini bir yangın yerine çevirme istidadını taşımaktadır. Amerika, kendi karşısında yer alan rejim, örgüt ve kişilere karşı operasyonlar planlarken ve uygularken, bölgedeki Amerikan yanlısı rejimler büyük tehlikelerle yüzyüze gelecektir. Mısır ve Ürdün gibi ABD'ye ve İsrail'e yakın duran ülkelerde rejim muhtemelen en azından ciddi sarsıntılar geçirecektir. Ama esas zayıf halkalar Suudi Arabistan ve Pakistan'dır. Her ikisinin durumu da yukarıda bir ölçüde tartışıldı. Pakistan'ın etnik yapısı, Peştunların özellikle Afganistan'a komşu bölgelerde yoğunlaşması ve Taleban ile bin Ladin'le tam bir dayanışma eğilimi göstermesi, İslamcı hareketin yıllardır güçleniyor olması ve ordunun üst kademelerinde dahi bir güç sahibi olması, Türkiye'de Kıbrıs sorununa benzer biçimde Pakistan'ın "ulusal davası" haline gelen Keşmir sorununun kışkırtılması için bugüne kadar devletin kendisinin köktendinci İslami gruplara destek vermiş olması, bunun da Pakistan'ın kendi içinde İslamcılığı sürekli besleyen bir dinamik yaratması, ekonominin berbat durumu ve askeri rejimin güçsüzlüğü, Pakistan'ı bir barut fıçısı haline getiriyor. Orta vadede Pakistan'ın "Talebanizasyonu" dahi sözkonusu olabilir. Ne de olsa, Taleban'ın kendisi büyük ölçüde Pakistan medreselerinin bir ürünü değil

midir? Ama en büyük olasılık uzun sürecek bir iç savaştır. Böyle bir iç savaşın muhtemelen iki tarafı olmayacak, Lübnan iç savaşı gibi dini, etnik ve siyasi temelde ayrışmış birçok grup birbirleriyle değişen ittifaklar içinde yıllarca çarpışacaklardır. Bunun sonucunda Pakistan'ın dağılması bile bir olasılıktır.

Suudi Arabistan konusunda ise Amerika tam bir kumar oynamaktadır. Eğer bin Ladin çok geç olmadan ele geçirilebilirse, sorunun çözülmesi ve Suudi rejiminin eski hantal istikrarına yeniden kavuşması mümkün olabilir. Ama bin Ladin'in bir süre boyunca hakkından gelinememesi, onun genel olarak Arap toplumlarında, en güçlü biçimde de Suudi Arabistan'da efsanevi bir kahraman haline gelmesine yol açacaktır. Bu, Suudi rejimini çapraz ateş altına alır. Rejim bir yandan, bin Ladin'in yükselen prestijinin sonuçlarıyla başa çıkmak zorunda kalırken, bir yandan da bin Ladin ile "suç ortaklığı" olan bir dizi hakim sınıf üyesinin, belki de kraliyet ailesi üyesinin etkisizleştirilmesi ve cezalandırılması için Amerika'nın başlattığı baskıdan bunalacaktır. Bu çekiç ile örs arasında kalmaktır. Bu çifte basınç sonunda Suudi Arabistan'ın ne zaman patlayacağını ve nasıl bir gelişme seyrine gireceğini öngörmek son derece güçtür. Bunun için bu toplumun iç sınıfsal yapısını ve iktidar mekanizmalarını yakından tanımak gerekiyor. Ama kesin olan birşey varsa şudur: Suudi rejimi, sonunda yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya kalabileceği bir sarsıntı dönemine girmiş bulunuyor.

Suudi rejiminin yıkılmasının bütün Arap yarımadası için ne kadar büyük önem taşıyacağı yeteri kadar vurgulanamaz. Körfez İşbirliği Konseyi'ndeki diğer şeyhlik ve emirliklerin Suudi rejimi yıkıldığı takdirde dominolar gibi ardı ardına devrileceğinden kuşku duymamak gerekir. Elbette sultanlardan kurtulmuş bir Arabistan ilk bakışta çok cazip görünmektedir, ama bu büyük değişimin ne yönde olacağı henüz belli değildir. Sultansız Arabistan Amerika'nın (ve İngiltere'nin) İran devrimi ve iki İntifada ile yediği darbelerden sonra Ortadoğu'da belini kırabilir. İşte bu yüzdendir ki, bugün başlayan savaş Afganistan ile sınırlı değildir. Bütün Arap ve İslam dünyasını ilgilendirmektedir.

V. Avrasya üzerinde mücadele

Yukarıda söylenenler savaşın ilk merhalesinin genel çerçevesini tanımlıyor. Burada, savaş içinde savaş yaşanmakta olduğunu görmüş

bulunuyoruz. ABD'nin Afganistan'a açtığı savaş, içiçe bir dizi eşmerkezli daire gibidir. Afganistan Savaşı'nın kendisi hem Afganistan, hem de Suudi Arabistan üzerine verilen bir savaştır. Daha genişleyen dairede ise İslam ve Arap dünyası üzerinde enerji kaynakları konusunda verilmekte olan savaş yatmaktadır. Ama bir de üçüncü bir daire vardır ki, bu ana kadar tartıştığımız mücadelelerin boyutları ne kadar geniş olursa olsun, bu üçüncü daire ile karşılaştırıldığında bütünüyle önemsiz hale gelir. Bu Avrasya'nın bütünü, hatta Asya'nın tamamı üzerindeki hegemonya mücadelesidir.

İnsanın boyutlarını kolay kolay hayal edemeyeceği bu mücadeleye yukarıda, 11 Eylül'ün Amerika'nın daha önce hazırlamış olduğu bazı planların uygulamaya konulmasının önünü açtığını, bu planların 11 Eylül sonrasında, ona bir tepki olarak geliştirilmediğini savunurken işaret ettiğimiz bir nokta ile başlayalım. Orada, şöyle demiştik: ABD tarihsel olarak hiçbir ilişkisi olmayan, askeri güçle müdahale için kolay kolay gerekçe bulamayacağı Orta Asya'da bir askeri mevcudiyet yaratmak için uygun fırsatı yakalamıştır. Orada bu noktayı açmamış, daha sonra ele alacağımızı söylemekle yetinmiştik. Şimdi bu konuya derinlemesine girmenin zamanı gelmiştir.

Bugün ABD'nin Orta Asya cumhuriyetlerinden Özbekistan'da üslenmiş savaş uçakları ve binden fazla dağ komandosu mevcuttur. ABD "Centcom" adlı bir komutanlık kurmuştur. Yani Orta Asya komutanlığı. Oysa ABD'nin tarihsel olarak Orta Asya ile hiçbir politik ve askeri ilişkisi olmamıştır. Bu bölgeye askeri güçle müdahale için kolay kolay herhangi bir gerekçe bulması başka bir bağlamda mümkün olamazdı. Şimdi ise bir askeri mevcudiyet yaratmak için uygun fırsatı yakalamıştır. ABD'nin Özbekistan'a birliklerini ve savaş uçaklarını yerleştirmesi önce bunun için *dünya tarihsel önemde* bir olaydır. Ama bununla da kalmıyor. *Emperyalizmin askeri gücü Hitler ordularından bu yana ilk kez, 1921'de iç savaşın sona ermesinden bu yana ise davetli olarak ilk kez, Ekim devriminin topraklarına yerleşmiş bulunuyor.* Afganistan, böylece, aynı zamanda, ABD'nin Orta Asya'ya açılımının kapısı haline geliyor. Bugüne kadar Orta Asya'ya tek kapı Türkiye-Azerbaycan koridoru iken, şimdi bir de Pakistan-Afganistan koridoru açılıyor. Öyleyse, Afganistan Savaşı, bir üçüncü büyük savaşın da tohumlarının atıldığı yerdir: Orta Asya'dan hareketle Avrasya hegemonya savaşlarının.

Afganistan Savaşı'nın böyle bir gelişmenin tohumlarını nasıl içerdiğini anlayabilmek için Orta Asya bölgesinin, Sovyetler Birliği'nin çözülmesinden bu yana dünya politikasında nasıl bir yer tuttuğunu anlamamız gerekiyor. Şimdi önce bu konuya dönelim.

1. Yeni Dünya Düzeni'nde Orta Asya

Yeni Dünya Düzeni'nin (YDD) temel unsurları açısından ele alındığında Orta Asya ve ona açılan kapı olarak düşünülmesi gereken Kafkasya çok büyük önem taşıyor. Gerek dünyanın emperyalistler arasında yeniden paylaşımı ve sermayenin engelsiz dolaşımı, gerekse emperyalizmin çıkarlarıyla kısmi olarak da olsa çelişki içinde olan çeşitli devletlerin yola getirilmesi açısından Orta Asya (ve dolayısıyla Kafkasya) çeşitli bakımlardan kilit rolü oynuyor. [72]

Orta Asya ve Kafkasya'yı dünya politikası açısından *yaşamsal önemde bir bölge* haline getiren çeşitli ekonomik ve politik faktörler mevcuttur. Ekonomik bakımdan Orta Asya'nın bütün dünyanın ilgisini çeken temel yönü doğal kaynaklarıdır. Bunların arasında da altının yanısıra en önemli yeri enerji kaynakları, yani petrol ve doğal gaz tutar. Özellikle Hazer Denizi havzasının petrol ve doğal gaz yatakları, bu bölgeyi küçük ölçekli bir Ortadoğu haline getirmektedir.

Hazer havzasının petrol rezervleri 90'lı yıllar boyunca epeyce tartışma konusu olmuştur. Ancak günümüzde en güvenilir çalışmalar, kanıtlanmış ve muhtemel rezervlerin toplamını 200 milyar varil civarında tahmin etmektedir. Bu, dünya petrol rezervlerinin yaklaşık % 10'una tekabül etmektedir. Bölgede petrol üretiminin tedrici biçimde artmasıyla 2010 yılında Hazer havzası petrol üretiminin günde 4 milyon varille dünya üretiminin yaklaşık % 4'üne ulaşması beklenmektedir. Doğal gaz kanıtlanmış ve muhtemel rezervlerinin toplam miktarı ise 17 trilyon metre küptür. Bu miktar ise dünya rezervlerinin % 6'sına denk düşmektedir. Bu rakamların gerek dünya toplam enerji üretim ve rezervleriyle, gerekse örneğin Ortadoğu ile karşılaştırıldığında alçakgönüllü rakamlar olduğu ortadadır.

72 Bütün bu altbölümde ele alınan konular için şu kaynağa bakılabilir: *Kızıl Elma, Kanlı Elma: Avrasya'da Yaklaşan Felaket ve Türkiye*, İşçi Mücadelesi Tartışma Defterleri 1, Özne Yayınları, İstanbul, 2000.

Bu, Orta Asya ve Kafkasya konusunda dar anlamda ekonomik bir tahlilin sakıncalarını bize hatırlatmalıdır. Ancak petrol gibi karlı ve stratejik değeri çok yüksek bir üründe % 4'lük, 6'lık ya da 10'luk paylar bile çok önemlidir. Bir yandan, bu tür kaynaklar emperyalistlere, farklı bölgeleri birbirine karşı oynama yoluyla her bölgeyi uysallaştırmada paha biçilmez bir silah sunar. Öte yandan, bu petrol kaynaklarına hükmeden emperyalist güç öteki emperyalist güçlere karşı bir avantaj sahibi olacaktır. Hele Amerika gibi bir güç hem Ortadoğu petrolleri, hem de Hazer havzası petrolleri üzerinde hakim konuma sahip olursa, ayrıca kendisinin de petrolü varsa, bunun petrol yoksulu Avrupa ve Japon emperyalistleri açısından ne anlama geleceği açıktır. Dolayısıyla, petrol ve doğal gaz aynı zamanda emperyalistler arası paylaşım mücadelesini kışkırtan bir faktördür. Nihayet, bu enerji kaynakları son 150-200 yıldır Türki devletler üzerindeki hakimiyeti dolayısıyla bölgenin büyük gücü olan Rusya'nın çıkarlarına hizmet edebileceği için, ABD emperyalizminin bu petrolü, her zaman kendisine potansiyel bir rakip olarak gördüğü Rusya'nın hakimiyet alanı dışında tutmakta büyük çıkarı vardır.

Orta Asya ve Kafkasya'nın günümüzdeki önemini belirleyen ikinci faktör tarihsel-politiktir. Bu coğrafyada yaşayan Türki halklar bir yandan Rusya'nın, bir yandan da Çin'in hakimiyeti (Şinciang ya da Uygur Türkistanı) altında yaşamaktadırlar. Bu çifte hakimiyet/tabiyet ilişkisi, bölgeyi ABD açısından, potansiyel süpergüçler olan Rusya ve Çin'e karşı mücadelesinde çok önemli hale getirmektedir. İster eski Sovyet cumhuriyetlerinde, isterse eski Türkistan'ın Çin toprakları içinde kalan doğusunda, uzun yüzyıllar boyu ezilmiş olan Türki halklar nezdinde yapılacak kışkırtıcı bir propaganda (Çin'in durumunda Şinciang eyaletiyle komşu olan Tibet'in kışkırtılmasıyla birleştiğinde) her iki büyük devlet açısından da çıkarlarına ağır bir darbe vuracak bir durum yaratabilir. Yani Orta Asya ve Kafkasya sadece ekonomik değil, aynı zamanda politik nedenlerle de ABD'nin, hem Rusya, hem de Çin ile arasında bir rekabet konusudur.

Orta Asya'yı uluslararası mücadeleler açısından önemli kılan bir başka faktör jeostratejik bir noktadır. Asya kıtası, dünyanın en büyük nüfusa sahip ilk dört ülkesinden üçünü (sırasıyla birinci Çin, ikinci Hindistan, dördüncü ise —ABD'nin ardından— Endonezya), dört büyük nükleer gücünü (Rusya, Çin, Hindistan, Pakistan), en geniş top-

raklara sahip ülkesini (Rusya) ve ikinci büyük ekonomisini (Japonya) barındırmaktadır. Orta Asya bu kıtanın ortasında jeostratejik bakımdan her yöne açılmaya müsait bir bölgedir. Ama bu bölgeye bugün bu kadar önem kazandıran, arı anlamda coğrafi konumu değil, büyük devlerin hakim olduğu bir kıtada, Batısında ve Kuzeyinde Rusya, Doğusunda ve Güneydoğusunda Çin, güneyinde ise Hindistan ve Pakistan'ın kolay başa çıkılamayacak güçler olarak yer aldıkları bu kıtada, üzerinde dış güçler ya da bölgesel güçler tarafından nüfuz ya da hegemonya kurulabilecek, göreli olarak zayıf politik birimlerden oluşmasıdır. Orta Asya hakimiyeti, Asya kıtası üzerindeki güç mücadelesinde, bölgesel güçlerden birine ya da bölge dışından bir (ya da birkaç) emperyalist güce, öteki güçlere karşı önemli bir avantaj sağlayacaktır.

Kafkasya'ya önem kazandıran şey ise, Azerbaycan'ın petrolünün dışında, bugüne kadarki somut politik güçler dizilişinde, emperyalizme, Orta Asya'ya nüfuz açısından tek güvenilir kapıyı sunmasıdır. Düne kadar, Asya haritası doğudan batıya gözden geçirildiğinde Çin, Hindistan, Taleban Afganistanı ve Rusya'nın emperyalizm için 2000'li yılların başında hiç de güven verici olmadığı hatırlanırsa (bunlar arasında Hindistan'ın geleneksel olarak ABD'ye uzak duran politikasını değiştirmesi ihtimali vardır ama Hindistan Orta Asya bölgesinin doğrudan komşusu değildir), Kafkasya'nın, daha doğrusu Azerbaycan'ın emperyalizm için Orta Asya'ya açılan kapı olarak büyük bir önem taşımakta olduğu kolayca anlaşılabilir. (Bugün, Afganistan operasyonuyla birlikte, Orta Asya'ya ikinci bir koridorun açılması olasılık dahiline girmiştir.)

Orta Asya'ya uluslararası mücadelelerde önem kazandıran bu faktörlerin yanısıra bölgeyi ciddi bir istikrarsızlık odağı haline getiren, bir patlamayı muhtemel kılan üç faktöre de değinmek gerekiyor.

Bunlardan birincisi, iktidar boşluğudur. Elbette buradaki "boşluk" kavramı, tekil ulus devletler olarak ele alındıklarında Orta Asya ve Kafkasya devletlerinin istikrarlı, hatta dayanaklı bir iktidar yapısına sahip olmadıkları anlamına gelmiyor. Tam tersine, denebilir ki, bu ülkelerin bazıları, ülke ölçeğinde düşünüldüğünde, bir büyük federal devletin çözülmesinden sonra ortaya çıkmış küçük devletler için fazlasıyla istikrarlı iktidar yapılarına sahiptirler: Kazakistan'da Nursultan Nazarbayev, Kırgızistan'da Asker Akayev, Özbekistan'da İslam Keri-

mov ve Türkmenistan'da Saparmurat Niyazov yönetimleri, şaşırtıcı bir süreklilik içinde, 1991'deki çözülmeden bugüne kadar kendi ülkelerinde iktidarı korumayı başarmışlardır. Orta Asya'da iç politikası açısından istikrarsız bir siyasi tablo çizen tek ülke Sovyet Orta Asyasının doğu ucundaki Tacikistan'dır. Türki bir çoğunluğa sahip olan öteki Orta Asya ülkelerinden farklı olarak Farisi (İrani) bir tarihsel kökenden gelen Tacikistan'da, köktendinci İslam'ın güçlü atılımı ülkenin 90'lı yılları savaş ve darbelerle geçirmesine yol açmıştır. Kafkasya'da ise istikrarsızlık kuraldır. Azerbaycan başta olmak üzere, üç bağımsız Kafkas devleti açısından (ötekiler Gürcistan ve Ermenistan), 90'lı yıllar darbelere, iç ve dış savaşlara ve suikastlere sahne olmuştur.

Ne var ki, "iktidar boşluğu"ndan söz edilirken kastedilen, tekil ülkeler ölçeğinde ortaya çıkan bu katışık tablo değil, Orta Asya'nın (ve Kafkasya'nın) uluslararası politik mücadeleler ölçeğinde ve üzerinde etkili olmaya çalışan aktörlerle karşılaştırıldığında güçsüzlüğüdür. Yukarıda da belirtildiği gibi, Orta Asya, Asya'nın devleriyle çevrilmiş bir Liliput ülkesi gibidir. Bu yüzden de özellikle ABD ile Rusya, ikinci bir düzeyde AB ile Çin, üçüncü bir düzeyde ise Türkiye, İran, Suudi Arabistan ve Pakistan gibi bölgesel güçler arasında bir nüfuz veya hegemonya rekabetine konu olması neredeyse kaçınılmazdır. Burada yine tek başına coğrafya değil politika belirleyicidir. Çünkü Asya'da kapitalizmin gelişmeye başladığı 19. yüzyılın son çeyreğinden bugüne kadar, Rus (ve kısmen Çin) hakimiyetinde yaşamış olan Orta Asya, bugün, 20. yüzyılın sonunda modern çağda ilk kez bağımsız devletlerden oluşan bir tablo çizmektedir. Yani ilk kez nüfuz mücadelesine açık bir bölge haline gelmiştir.

Patlayıcı bir ortam yaratan ikinci faktör, tam da bu "iktidar boşluğu"nu doldurmaya aday iki temel güç arasında artan ölçüde bir sürtüşmenin yaşanmakta oluşudur. Bilindiği gibi, Sovyetler Birliği'nin 1991'de dağılması, her ne kadar uluslararası güç dengeleri açısından bakıldığında emperyalizm için büyük bir kazanım olarak ortaya çıkmış olsa da, aslında Sovyetler Birliği'nin iç çelişkilerinin olgunlaşmasının bir ürünüydü. Bürokrasinin rejimi kendi çelişkilerinin ağırlığı altında büyük bir gürültüyle çöküyordu. Oysa emperyalizm hem dağılmadan hemen önce, hem de dağılmanın ardından bir süre boyunca, bu coğrafyanın politik bütünlüğünü hiç sorgulamayan, hatta ön-

ce Sovyetler Birliği'nin bütünlüğünü, sonra da Rusya'nın birliğini ve en azından doğusundaki eski Sovyet cumhuriyetleriyle yakın ilişkilerinin devamını destekleyen bir politika izlemişti. Bunun çok açık bir nedeni vardı: gerek Sovyetler Birliği'nin son lideri Gorbaçov, gerekse dağılmadan sonra Rusya Federasyonu'nu bütün 90'lı yıllar boyunca yöneten Yeltsin, emperyalizmin güvenini bütünüyle kazanmışlardı. İlkinin kapitalist restorasyona giden yolun taşlarını döşeyen perestroyka politikası ve "Yeni Düşünüş" adı altında uluslararası politika alanında emperyalizmin dümen suyuna girmesi (emperyalizmin Irak'a saldırdığı Körfez Savaşı'nın Gorbaçov iktidarda iken yaşandığı hatırlansın), emperyalizmin, bütün Sovyet coğrafyasının kapitalizme düzenli ve birlik içinde geçmesi amacıyla, Gorbaçov'u desteklemesine yol açtı. (Sovyet ordusu, 1989-90'da Gürcistan ve Azerbaycan'da Sovyetler Birliği'nin bütünlüğünü korumak adına kan döktüğünde Batı suskun kaldıysa, bunun ardında bu mantık yatıyordu.) Aynı şey, Gorbaçov'dan farklı olarak kapitalist restorasyonu açıkça savunan Yeltsin için daha da geçerliydi. Sovyetler Birliği'nin dağılmasını izleyen ilk dönem, ABD'nin (Dışişleri Bakan Yardımcısı Strobe Talbott'un adıyla özdeşleşen) "Önce Rusya"politikası dönemiydi.

Ne var ki, bütün bu dönem boyunca daha derinden derine ABD ikinci bir planı hazırlıyor ve geleceğe bir ön hazırlık amacıyla bu planın kısmi bazı öğelerini uygulamaya koyuyordu. Birincisi, ABD Sovyetler Birliği'nin yerine (Baltık ülkeleri dışındaki 12 cumhuriyeti içine alır biçimde) kurulan Bağımsız Devletler Topluluğu'nun (BDT) varlığını sorgulamamakla birlikte, Rusya dışındaki öteki cumhuriyetlerin yeni kazanılmış bağımsızlığını ortadan kaldıracak herhangi bir çözüme mesafeli duruyordu: yani çözülmeden önceki satükoya dönüşe karşı açık bir tavrı vardı, öteki cumhuriyetlerin bağımsızlığını savunuyordu. İkincisi, NATO'nun doğuya doğru genişlemesi, Rusya Federasyonu'nu politik ve askeri olarak yalıtmanın oldukça açık bir yöntemiydi ve emperyalizmin gelecekte Rusya Federasyonu ile gerginlikleri muhtemel gördüğünü bütün dünyaya ilan ediyordu. Üçüncüsü, ABD zamanla Rusya Federasyonu'nu batısında yalıtmanın yanısıra güneyinden de kuşatacak yeni bir ittifakı oluşturmaya yöneldi. 1996 yılında Gürcistan, Ukrayna ve Azerbaycan'ın bir araya gelmesiyle ilk adımı atılan bu ittifak, 1997'de Moldova'nın katılımıyla (üye ülkelerin baş harflerinden hareketle) GUAM adını alacak, 1999'da

ise Özbekistan'ın katılımıyla (İngilizce baş harflerle) GUUAM diye anılmaya başlayacaktı. Dördüncüsü, daha ilk aşamada bile ABD bazı müttefiklerini Kafkasya ve Orta Asya'nın Türki (ve olduğu kadarıyla Müslüman) cumhuriyetlerine nüfuz etmeleri için teşvik ediyordu. Bu iki yanlı bir projeydi: ABD hem Suudi Arabistan'ın Vahhabi köktendinciliğini, hem de İsrail'le derinleşen bir ittifak içine giren Türkiye'nin sözde laik ve demokratik modelini kendi etkisini arttırmanın alternatif yöntemleri olarak destekliyordu. (Bu, ikili stratejinin birinci ayağı, Afganistan/ABD kopuşmasından sonra bütünüyle tersine dönmüştür.) Nihayet, ABD erken bir aşamadan itibaren Hazer havzasının petrollerini Rusya'nın hakimiyeti dışına çıkartmak ve kendi müttefiki Türkiye'nin denetimine aktarmak için ciddi bir çaba göstermeye başlamıştı. Bu son nokta bizi yakından ilgilendirdiği için üzerinde biraz daha ayrıntılı olarak durmak yararlı olacaktır.

Hazer denizi havzasının zengin petrol ve doğal gaz yataklarının büyük petrol şirketlerinin iştahını kabartacağı ve gerek emperyalist güçleri, gerekse bölgesel güçleri hem kendi şirketlerine destek olmak için, hem de stratejik ve askeri amaçlarla müdahaleye teşvik edeceği ortadadır. Birinci sorun, Hazer petrol ve gazının, Hazer'e kıyısı olan beş ülke (Rusya, Azerbaycan, İran, Türkmenistan ve Kazakistan) arasında nasıl paylaşılacağıdır. Bu konuda hemen hemen her ülke, kendi çıkarlarını azami düzeye çıkarmak amacıyla, farklı bir uluslararası hukuk kuralını öne sürüyor. Hazer'in kapalı deniz mi, göl mü olduğu bu tartışmaların odak noktasını oluşturuyor. Tartışmanın hukuki boyutları bizi burada ilgilendirmiyor. Önemli olan, Hazer petrol ve doğal gazının mülkiyeti ve işletme hakları üzerinde, başta İran ve Azerbaycan arasında olmak üzere, Hazer'e kısıyı olan ülkeler arasında çok ciddi çelişkilerin yaşanmakta olduğu.

Petrol arama ve çıkarma faaliyeti açısından konu şimdilil bağlanmıştır. Bölgenin en zengin kanıtlanmış yataklarına sahip olan Kazakistan'ın Tengiz petrollerinin üretimini, ABD'nin Chevron şirketinin öncülüğünde, Mobil, Kazakhoil ve Lukoil-Arco (Lukoil Rusya'nın en büyük petrol şirketidir) gibi şirketlerin de içinde yer aldığı bir konsorsiyum (Hazer Boru Hattı Konsorsiyumu - İngilizce adıyla CPC) üstlenmiştir. Azeri petrolünün üretimi ise BP-Amoco'nun hakimiyetinde, bir dizi başka şirketin (ve bu arada TPAO ile Lukoil'un) azınlık hisselerine sahip olduğu Azerbaycan Uluslararası Petrol Şirketi (İngilizce kısaltmasıyla AIOC) adını taşıyan bir başka konsorsiyuma verilmiştir.

Üretim konusunda ulaşılan bu sonuçların benzerini dağıtım ve sevkiyat alanlarında, yani boru hatları konusunda görmek mümkün değildir. Burada, ABD'nin politikası doğrudan doğruya Rusya'nın çıkarlarını tehdit etmektedir. ABD zaman içinde "çok sayıda boru hattı" olarak tanımlanan bir politikadan Baku-Ceyhan'ı tavizsiz biçimde tek alternatif olarak sunan bir politikaya geçmiştir. Bu politikayla ABD hem Rusya'ya, hem de İran'a karşı tavır almış olmakta, buna karşılık ağırlığını "Doğu-Batı enerji koridoru" haline gelmeyi planlayan Türkiye'den yana koymaktadır. Bu ABD politikası, aynı zamanda AIOC'un çıkarlarıyla da çelişki içindedir. Çünkü Azeri petrolünün dünya piyasalarına açılması bakımından başvurulması mümkün olan birçok yol arasında Baku-Ceyhan en pahalısıdır! En ucuz yöntem, İran'la takas yöntemidir: buna göre, Azerbaycan (yani AIOC) petrolünü İran'a satacak, İran bu petrolü ülkenin petrol bakımından yoksul olan kuzey bölgesinde kullanırken, güneyin zengin yataklarından çıkan petrolünün bir bölümünü Azeriler adına Körfez'den ucuzca dünya piyasasına sevkedecektir. Taşıma masraflarını neredeyse sıfıra indiren, petrol boru hattı inşası için büyük sermaye yatırımlarını gereksiz kılan ve boru hatlarının güvensizliği sorununu da ortadan kaldıran bu çözüm, ABD'nin İran'a karşı izlemekte olduğu ambargo politikası nedeniyle uygulanamamaktadır.

Bu yöntemin dışında alternatif boru hattı yolları arasında da Baku-Ceyhan en yüksek maliyete sahiptir. Botaş'ın 2,4 milyar dolar olarak hesapladığı inşa maliyeti, başka kaynaklarca 2,9-3,5 milyar arasında tahmin edilmektedir. Buna karşılık, Baku ile Karadenizdeki Rus limanı Novorossiisk arasında bir boru hattının maliyeti 2 milyar dolar, Gürcistan'ın Supsa limanına uzanacak bir hattınki ise sadece 1,5 milyar dolardır.

İşte petrol üzerinde yürüyen bu mücadele ve stratejik kaygılar, ABD ile Rusya'yı artan ölçüde karşı karşıya getirmekteye başlamıştı. 1998 Ağustosunda Rusya ekonomisinin iflası ile birlikte ABD'nin politikası değişmiş, Rusya'nın çıkarlarına karşı açıkça tavır alan bir politika giderek hakim olmaya başlamıştı. Buna paralel biçimde Rusya'da da Batı yanlısı rüzgar tersine dönmekteydi. Bu karşılıklı tırmanan gerilim, en açık ifadesini Kafkasya ile Orta Asya üzerinde iki tarafın pozisyonlarının mutlak bir çelişki içinde olmasında bulmaktadır. Rusya 90'lı yılların ortasından itibaren "yakın çevre" olarak ad-

landırdığı BDT üyesi ülkelerle daha sıkı bir bütünleşmeyi gündemine almış, eski Sovyet cumhuriyetleri, özellikle de Müslüman halkların yaşadığı cumhuriyetler üzerindeki nüfuzunu terketmeyeceğini ilan etmiştir. Ne var ki, ABD de son zamanlarda Hazer denizi havzasını "ulusal çıkar bölgesi" ilan etmiştir. Bu iki politikadan biri değişmediği sürece, Rusya ile ABD'nin bu bölgede, biçimleri önceden zor kestirilecek tarzda da olsa, karşı karşıya gelmeleri kaçınılmazdır.

Nihayet, Orta Asya ve Kafkasya'yı patlamaya hazır bir barut fıçısı haline getiren bir de tarihsel bir faktör vardır. Balkanlardan Çin'in sınırlarına kadar uzanan devasa coğrafyada, (etkileri zamanla azalan İranlılar bir yana bırakılırsa) tarih boyunca iki ana etnik aile (Slavlar ve Türkiler) ve iki din (Ortodoks Hırsitiyanlık ve İslam) sürekli bir mücadele içinde olmuştur. Kafkasya, hem Rusya Federasyonu içinde kalan kuzeyiyle, hem de bağımsız devletlerin yer aldığı güneyiyle, Balkanları gölgede bırakacak bir etnik karmaşanın sahnesidir. Burada, onlarca minik etnik grup, tarihsel belleğin de sömürülmesiyle, her an birbirinin boğazına sarılabilecek bir ruh durumu içinde bir arada yaşamaktadır. Kafkasya aynı zamanda 19. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren iki yüzyıla yakın bir süre Rus (ve daha sonra farklı bir biçimde Sovyet) hakimiyeti altında yaşamıştır. Bu son nokta, 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren Orta Asya'nın Türki cumhuriyetleri (ve Farısi Tacikistan) için de geçerli olmuştur. Çoğu yerde olduğu gibi, güncel çıkarların güdülediği milliyetçilikler, muhtemelen, tarihin unutulmuş sayfalarına gömülmüş ama her an canlanmaya hazir bekleyen milliyet düşmanlıklarını kasıtlı ve sistematik biçimde kışkırtarak Balkanlarda yaşananın da ötesinde katliamlara ortam hazırlayacaktır.

2. Afganistan: açılış hamlesi

Orta Asya (ve Kafkasya) konusunda ABD ile Rusya arasında birikmekte olan bu çelişkilerin arka planı üzerinden bakıldığında, ABD'nin Afganistan'a açtığı savaş, çelişik görünen bir dizi boyut içeriyor. Bir yandan, ABD, Orta Asya cumhuriyetlerinde (en başta Tacikistan ile Özbekistan'da) geçmişten beri yürütülmekte olan köktendinci faaliyetlerin harekat üssü olarak Afganistan'ın kullanılmış olmasının bu ülke yönetimlerinde yarattığı tepkiden yararlanarak, askeri olarak ilk kez adımını Orta Asya'ya atmış olmaktadır. Bir bakıma, Af-

ganistan Savaşı bu yönüyle tarihe ABD'nin Orta Asya'yı fetih girişiminde açılış hamlesi olarak geçecek özellikler taşımaktadır.

Afganistan Savaşı'nı safdil biçimde Amerika'nın bin Ladin'den intikamı gibi görenler dışında, sorunu daha politik ve derinlemesine ele alan yorumcularda genellikle işin bu boyutundan, yani jeostratejik yönünden ziyade, Türkmen doğal gazının Hint Okyanusu'na aktarılması amacı vurgulanmaktadır. Kendi içinde ele alındığında bu görüş yanlış değildir. Yukarıda da belirtildiği gibi, ABD'nin Orta Asya (ve Kafkasya) bölgesi açısından temel stratejik hedeflerinden biri, bu bölgenin petrol ve doğal gaz kaynaklarını başta Rusya olmak üzere, kendi müttefiki saymadığı ve güçlenmesinden kaygı duyduğu bölge ülkelerinden (Rusya'ya ilaveten Çin ve İran) kaçırmak, onların bu zenginliklerden yararlanmasını engellemek, bu kaynaklar üzerinde bir tekelci güç kazanmaktır. Dolayısıyla, bu kaynaklardan birinin, yani Türkmen doğal gazının, Rusya'nın geçmiş tekelinden kurtarılması ve güneyde İran yerine Afganistan tarikiyle Karaçi limanından Hint Okyanusu'na aktarılması tam da ABD'nin bu stratejik hedefiyle uyumludur. Zaten ABD'nin, Unocal petrol şirketinin Türkmen doğal gazını bu ülke tarikiyle taşıma projesine destek olmak amacıyla, Afganistan'a 1992'den beri sürmekte olan iç savaştan sonra asgari bir düzeyde istikrar getirmiş olduğu için Taleban'la ilişkilerini 1998'e kadar dostane yürüttüğünü yukarıda belirtmiştik. Ama bu satırların yazarı, Afganistan Savaşı'nın esas nedeninin Türkmen doğal gazı olmadığı kanısındadır. Bu yaklaşım, bir yandan, ABD'nin Afganistan konusunda gerçekçi olmayan bir iyimserlik beklentisi içinde olduğunu varsaymaktadır; bir yandan da, bu emperyalist devletin bu savaşı vermekteki hedefini çok daraltmakta, jeostratejik hedefi görmezlikten gelerek bunun yerine sınırlı bir ekonomik hedefi yerleştirmektedir.

Argümanın birinci kısmıyla ilgili olarak şu söylenebilir: yukarıda uzun uzadıya anlatıldığı gibi, Taleban kısa sürede Kabil'de devrilebilse dahi, Afganistan'ın bütününe hakim olmak yıllar alabilecek bir mesele olabilir. Afganistan dağlarının gerilla savaşına ne kadar uygun olduğunu tekrarlamaya gerek yoktur. Bu durumda ne ABD devleti, ne de aklı başında herhangi bir petrol şirketi, bu tür tehlikeli bir ülkede maliyeti milyar dolarlarla ifade edilecek bir boru hattını inşa etmeye kolay kolay yanaşmaz. Böyle bir projeye kolayca elde edilebilecek bir amaç olarak bakmak, ABD stratejistleri açısından biraz çocukça

bir iyimserlik olurdu. Elbette, herşey iyi giderse böyle bir gelişmenin bir süre sonra gerçekleşmemesi için bir neden yoktur. Ama savaşın esas amacı ulaşılması kısa dönemde böylesine güç olan bir hedef olamaz.

İkinci dayanağa gelince: Orta Asya ve Kafkasya'nın vaad ettiği avantajlar o kadar büyüktür ki, Afganistan Savaşı aracılığıyla ABD'nin hedeflediği kazanımları, önemli olsa da tek bir ekonomik projeye indirgemek dar bakışlılık olur. Bir kere, ekonomik bakımdan dahi, Türkmen gazı enerji kaynaklarının küçük bir bölümünü oluşturur. Dolayısıyla, geri kalan kaynaklar bakımından ABD'nin amaçlarına hizmet edeceği için, işin politik ve askeri yönü bu dar ekonomik yönünden daha önemlidir. Ama bundan da önemlisi, ABD'nin askeri ve politik olarak Orta Asya'ya yerleşmesi demek, Rusya ile Çin'e komşu olması ve aralarına bir kama gibi girmesi demektir. Yarın Tibet'te bir ayaklanma olsa, Orta Asya'da bir Amerikan askeri varlığının olması ile olmaması arasında büyük fark olacaktır. Amerika'nın bu askeri gücünü ille kullanacağını söylemiyoruz. Ama Çin'in yanıbaşında örneğin Özbekistan ve Tacikistan'da bu tür bir askeri güç, en azından ciddi bir tehdittir. (Üslerin ne denli önemli olduğu, Afganistan Savaşı'na ön gelen haftalarda, Pakistan, Özbekistan, Suudi Arabistan, Umman, Türkiye gibi ülkelerle yapılan pazarlıklardan belli olmuştur.) Daha ötede, ABD'nin Orta Asya'ya başarılı bir girişi, Asya'da kendisine karşı bir mücadele cephesinin kurulması faaliyetini zayıflatacaktır. Bu konuya aşağıda döneceğiz. Bütün bunlardan çıkan sonuç şudur: Türkmen gazı önemli olmakla birlikte, ABD'nin Afganistan Savaşı'yla ulaşmak istediği esas hedefin *jeostratejik* olması büyük ihtimaldir.

Amerika'nın Orta Asya'ya girişi ciddi bir zamanlama unsurunu da içeriyor. 90'lı yılların ilk yarısında ABD'nin izlemekte olduğu "Önce Rusya" politikasına ve Yeltsin'in emperyalizmle kurduğu yakın dostluğa rağmen, Rusya, özellikle 90'lı yılların ikinci yarısında, Asya'nın bazı başka güçleriyle ABD karşısında bir karşı-ağırlık oluşturacak bir ilişki tarzını aramaya yönelmiştir. Rusya ile Çin ilk kez 1996'da birlikte, küresel ölçekte tek yanlı "hegemonya" sağlama çabalarını kınayan bir açıklama yapmışlardı. O günden bu yana Asya'nın bu iki devi arasındaki ilişki başka ülkeleri de kapsayacak biçimde genişletilerek önce "Şanghay beşlisi", daha sonra da Şanghay İşbirliği Örgütü

(ŞİÖ) olarak anılan bir grubun oluşmasına temel olmuştur. Rusya, Çin, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'dan oluşan (Özbekistan'ın da sonradan katıldığı) bu grubun varlığı ABD'ye bir uyarıdır. Grup, Kosova Savaşı ertesinde Ağustos 1999'da yapılan Bişkek toplantısında açık bir biçimde "çok kutuplu bir dünya"nın kurulması için çağrı yapmıştır. Kosova Savaşı, Rusya ile Çin'i kaçınılmaz biçimde birbirine yaklaştırmıştır. İlki bütün bu tahlil boyunca ele alınan ulusal sorunların, ikincisi ise Şinciang ya da Tibet gibi sorunların yarın kendilerini Yugoslavya'nın konumuna sürüklemesinden kaygılanmaktadır. Kosova Savaşı sırasında Çin büyükelçiliğinin bombalanması ve daha sonra bunun kasıtlı olarak yapılmış olduğunun ortaya çıkması, bu kaygılara kuşkusuz katkıda bulunmuştur.

Şanghay Beşlisi, son dönemde Özbekistan'ın katılımıyla altı ülke haline gelmiş, ama daha önemlisi Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) adı altında daha sıkı bir yakınlaşmaya adım atmıştı. ŞİÖ tam da Eylül başında Almati'de yaptığı toplantıda ekonomik bütünleşmenin hızlandırılmasını karar altına almıştı. Öte yandan, ŞİÖ'nün Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkesi olan üyeleri (Özbekistan dışında) yanlarına Ermenistan ve Beyaz Rusya'yı (yaygın adıyla Belarus) alarak BDT Kollektif Güvenlik Antlaşması'nı imzalamışlardır. ABD'nin Orta Asya macerası bu yapılar tam olarak oturmadan ve katılaşmadan başlıyor. Zamanlama ABD açısından son derece doğru görünüyor. ŞİÖ'nün yapısı, BDT içindeki saflaşmayı ortaya koymak bakımından da ilginçtir. ŞİÖ üyesi beş BDT üyesinden dördü, Ermenistan ve Belarus ile birlikte bir blok oluştururken, GUUAM'da bir araya gelen Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova (bir de aslında bu bloka çok yakın duran Türkmenistan) Amerikan yanlısı bloku oluşturmaktadır. Özbekistan ise hem GUUAM mensubu, hem ŞİÖ üyesi, hem de şimdi Amerikan yanlısı politikası ile karmakarışık bir tablo çiziyor. Ama şurası açıktır: BDT içinde bir kutuplaşmanın temeli atılmıştır.

Amerika'nın Orta Asya'ya doğru bu beklenmedik açılış hamlesine Rusya da hiç beklenmedik bir başka hamleyle cevap vermiş, terörizmle savaşında Amerika'nın yanında olduğunu açıklamanın da ötesinde, Afganistan Savaşı'nda Amerika'ya çeşitli biçimlerde maddi olarak destek olmuştur. Rusya'nın desteği, kendi hava sahasını ABD uçaklarına açmanın dışında, Özbekistan topraklarındaki askeri üslerin Amerika'ya açılmasına onay vermesi biçiminde belirmiştir. Özbe-

kistan'ın ve öteki Orta Asya cumhuriyetlerinin tarihin bu aşamasında Rusya'nın onayı olmaksızın ABD'ye askeri üs vermesi kolay kolay düşünülecek birşey değildir. (Parantez içinde bir ironiye değinelim. Genellikle ekonomik bakımdan oldukça geri kalmış bir ülke olan Özbekistan'ın ABD'ye sunduğu üsler oldukça gelişkindir, çünkü bunlar daha önce 80'li yıllarda Sovyet ordusunun Afganistan savaşında kullandığı üslerdir.) Ama Rusya'nın ABD karşısındaki olumlu tavrı bu destekle de sınırlı kalmamış, ilişkinin başka boyutlarına doğru genişlemeye yönelmiştir.

Birincisi, Rusya tam bu sırada Küba'daki bir istihbarat merkezini ve Vietnam'daki bir deniz üssünü kapatmıştır. Bunlar, özellikle Amerika'nın paranoyak bir hassasiyete sahip olduğu Küba'ya ilişkin tavır, ABD/Rusya yakınlaşması açısından önemli jestlerdir. İkincisi, Putin bu süreç içinde ilk kez, daha önce Yeltsin'in bile yapmadığı birşeyi yapmış, Rusya'nın başından beri itiraz ettiği NATO'nun genişleme sürecine karşı tavrını yumuşatmıştır. Bunun gerekçesini ise, NATO'nun artık askeri bir örgüt olmaktan ziyade siyasi bir örgüt olduğunun ileri sürülmesine dayandırmış, durum böyle ise Rusya'nın tavrını gözden geçireceğini açıklamıştır. NATO genel sekreteri Lord Robertson da bu açıklamaları üzerine Putin'e övgüler düzmüştür.[73] Üçüncüsü, Putin'in, Bush'un füze kalkanı projesi dolayısıyla tek yanlı olarak bozmayı arzuladığı 1972 tarihli ABM (Anti Balistik Füzeler) anlaşması konusundaki tavrı da ikircikli hale gelmeye başlamıştır. Başlangıçta birçok başka güç gibi (Çin, AB ülkeleri vb.) bu teklife son derece soğuk yaklaşan Putin, zamanla örneğin ABD'nin Avrupalı müttefiklerine oranla daha yumuşak bir yaklaşım içine girmiştir. Ne var ki, son olarak 21 Ekim'de APEC toplantısı vesilesiyle yaptıkları görüşmede bile Bush ile Putin'in bu konuda hala ayrılık içinde oldukları ortaya çıkmıştır.

Rusya'nın bu hamlesinin uzun vadeli sonuçlarına daha sonra geri dönmek üzere, önce kısa vadeli nedenleri üzerinde duralım. Gorbaçov ve Yeltsin'den sonra, Batı'ya karşı çok daha bağımsız, hatta dik kafalı bir politika izlemesi beklenen Putin'in yönetiminde, bir bakıma Yeltsin'in emperyalizme teslimiyet politikalarının bile gerisine düşen bu politikalardan Putin yönetimi ne beklemektedir? Afganistan savaşı, İslam dünyasına, daha özgül olarak radikal İslama karşı bir savaş

73 *New York Times*, 4 Ekim 2001.

olarak algılandığı ölçüde, ilk neden, Rusya'nın çıkarlarının da bu konuda ABD'nin yeni çıkarlarıyla özdeşleşmesidir. Rusya'nın köktendincilikle ilgili iki temel sorunu vardır. Bunlardan biri, köktendincilerin Afganistan'ı üs olarak kullanma yoluyla Orta Asya cumhuriyetlerinde gösterdikleri faaliyetlerdir. Rusya, Putin'in başkanlığı almasından bu yana, Orta Asya cumhuriyetlerini, onlara köktendinciliğe karşı verdiği askeri destek sayesinde kendisine daha yakın bir konuma çekmeyi başarmıştır. Şimdi tam da bu köktendinci hareketlerin merkez üssü olan Afganistan'ın yönetimine karşı bir mücadele söz konusu iken, Rusya'nın ABD'nin açtığı savaşa cepheden karşı çıkması, savunulması kolay olmayan, Orta Asya cumhuriyetlerine inandırıcı gelmeyecek bir tavır olurdu.

Rusya'nın köktendincilikle ilgili ikinci sorunu, federasyonun kendi sınırları içindeki Türki halklar üzerindeki etkisiyle ilgilidir. Özellikle, Rusya için büyük bir baş ağrısı olmaya devam eden Çeçen bağımsızlık savaşı, büyük ölçüde Suudi Arabistan kaynaklı, Taleban'ın da savunduğu Vahhabi tarikatının İslamcılığı bayrağı altında verilmektedir. Rusya'nın iddiası, Çeçen sorununun bütünüyle Afganistan'ın ihraç ettiği militanların bir işi olduğudur. Dolayısıyla, Amerika İslamcı teröre karşı büyük bir savaş başlatmışken, Rusya da kendi teröristlerini temizleme fırsatını yakaladığı kanısındadır. Nitekim, Rusya'nın emperyalizme verdiği destek, kısa süre içinde meyvelerini vermeye başlamış, Rusya derhal ödüllendirilmiştir. Bush yönetiminin bir üst düzey diplomatı, daha savaş başlamadan önce dahi (buna "yem" diyebilirsiniz) şöyle konuşmuştur: "El Kaide'nin Çeçenistan'daki savaştan yarar ummuş, hatta savaşı kışkırtmış bile olabileceğini biliyoruz."[74] ABD'nin geçmişte kendisinin Çeçenistan savaşı aracılığıyla Rusya'yı köşeye sıkıştırmaktan çok şey ummuş olduğu hatırlanırsa, bu çok ciddi bir geri adımdır. Bundan kısa bir süre sonra da, hem Amerika, hem de Almanya, Rusya'nın Çeçen isyancıların silah bırakması konusundaki talebini desteklemişlerdir.[75]

Rusya'nın emperyalizmle böyle bir yakınlaşmadan beklediği bir üçüncü yarar, Çeçen isyancıları barındıran Gürcistan'ı sıkıştırarak geri adım attırmak, hem son dönemde bütünüyle Batı'ya angaje olan bu ülke üzerinde yeniden bir ölçüde hakimiyet sağlamak, hem de

74 New York Times, 27 Eylül 2001.
75 *New York Times*, 4 Ekim 2001.

Çeçenlerin sağlam bir sığınağa sahip olmasını engellemektir. Son haftalarda Rusya-Gürcistan-Abhazya-Çeçen isyancılar arasında yaşanan gerginlik bunun ürünüdür. Putin, Çeçen savaşçıları barındıran Şevardnadze yönetimini Taleban ile aynı konumda göstermeye çalışarak Batı'nın bu konuda suskun kalmasını sağlama çabasındadır. Bu konuda bir ölçüde başarı elde etmiş olduğu söylenebilir. Elbette, bu paralel Batı'da kimseyi ikna etmemiştir, ama emperyalist devletler başka dönemlerde bu konuda çok gürültü çıkarmaları beklenebileceği halde, bu bağlamda oldukça sessiz kalmışlardır. Buna karşılık, Türkiye bizzat Ecevit'in ağzından birkaç kez kaygılarını ifade etmiştir.

Rusya'nın bir amacı da Dünya Ticaret Örgütü'ne kabul edilmektir. Nitekim, son dönemde AB ülkeleri Rusya'nın DTÖ üyeliğini desteklemeye karar vermişlerdir.[76] Ama bu üç faktör (köktendincilik, Çeçenistan, DTÖ üyeliği) Rusya'nın bu kadar büyük bir adım atmasını kendi başına açıklama gücünden yoksundur. Çünkü gerek Amerika'nın Orta Asya cumhuriyetlerinde askeri üs elde etmesi, gerekse NATO genişlemesi, Rusya'nın stratejik çıkarları açısından son derece tehlikeli gelişmelerdir. Öyle anlaşılmaktadır ki, Putin yönetimi günümüzde doğan durumu daha geniş bir anlamda bir fırsat olarak değerlendirmektedir. Nitekim, APEC toplantısı öncesinde ABD ile Rusya'nın dışişleri bakanlarının görüşmesinden sonra basına bilgi veren bir Rus diplomat, "stratejik ilişkiler için yeni bir çerçeve yaratmak" açısından elverişli bir ortamdan söz etmiştir.[77] Putin'in danışmanlarından biri ise, bugünkü durumu Yalta'ya benzetmiştir.[78] Yalta Konferansı'nın tarihsel anlamı biliniyor: İkinci Dünya Savaşı sonuna doğru Churchill, Roosevelt ve Stalin'i bir araya getiren bu konferans, dünyanın İngiltere, Amerika ve Sovyetler Birliği arasında nüfuz bölgelerine ayrılmasını sağlamış, böylece Sovyetler Birliği'ni uluslararası sistemin baş düşmanı olmaktan çıkararak ana direklerinden biri, büyük emperyalist devletlerin ilk muhatabı haline getirmiştir. Şimdi anlaşılan Rusya yeniden böyle ön plana çıkmayı hayal etmektedir.

Bunlar ham hayallerdir. Bugünkü Rusya Federasyonu, Nazi ordularını yenilgiye uğratarak işgali püskürtmekle kalmayıp Almanya'nın toptan yenilgisini hazırlayan Sovyet devleti ile karşılaştırılamaz. Ha-

76 Aynı yerde.
77 *New York Times*, 19 Ekim 2001.
78 *Le Monde*, 16 Eylül 2001.

la büyük bir nükleer ve daha az büyük bir askeri güç olan Rusya, bunun dışında, mafyavari bir kapitalizmin restorasyon sürecinin pençesinde kıvranan, ekonomik olarak emperyalist Batı'ya bağımlı, kültürel ve ideolojik olarak ise içten içe çürüyen bir toplumdur. Elbette, kendi "yakın yurtdışı" (yani eski Sovyet cumhuriyetleri) ve Avrasya bölgesi açısından bakıldığında dev bir güçtür, ama Amerika ve AB'nin dünya işleri sözkonusu olduğunda Rusya'yı Yalta'da olduğu gibi ilk sırada muhatap kabul etmeleri beklenemez.

Uzun vadede, Amerika ile Rusya'nın Orta Asya'da ciddi biçimde karşı karşıya gelmesi büyük olasılıktır. Bunun temellerini yukarıda Orta Asya'nın günümüzde dünya sisteminde neyi temsil ettiğini ele aldığımız bölümde ortaya koyduk. Şimdi bu genel düzeyden somut politik düzeye geçerek, Özbekistan'ın Afganistan Savaşı çerçevesinde üstlendiği rol ve Amerika ile ilişkilerinde attığı adımlar aracılığıyla, Amerika ile Rusya arasındaki çelişkilerin gelecekte nasıl birikeceğini görelim.

Amerika'nın Özbekistan ile askeri ilişkisi aslında 1997 yılına kadar geri gidiyor. 1997 ve 1998 yıllarında Amerikan özel birlikleri, Özbekistan ve Kazakistan'da, Rusya ve Türkiye'nin de dahil olduğu ortak manevralar düzenlemiştir. Elbette, bunlar masum operasyonlar değildir. Bir eski Pentagon yetkilisinin bu konudaki yorumu Amerika'nın niyetlerini açıklamak bakımından son derece öğreticidir: "Bu operasyonlar, vaktiyle Amerika Birleşik Devletleri'ne bütünüyle kapalı olan bölgenin kapılarının açılmasını içerir."[79] Amerika'nın Orta Asya'ya askeri bakımdan nasıl baktığı bu yorumda somutlaşmaktadır. İlginç olan, Rusya'nın Yeltsin yönetiminde de Amerika ile Orta Asya'da bugünküne benzer bir işbirliğinin asgari bir biçimini denemiş olmasıdır.

Eldeki bilgiler, 1997-98'de atılan bu adımdan sonra, 1999 Kosova Savaşı ile birlikte bu işbirliğinin durduğunu gösteriyor. Üçüncü Bölüm'de ayrıntısıyla anlatıldığı gibi, Kosova Savaşı'nda Rusya ABD'nin niyetlerinden iyice kuşkulanmış ve rahatsız olmuştu. Ne var ki, 11 Eylül ile birlikte Putin'in ilişkilerin önünü açması, Amerika ile Özbekistan arasında daha önce hayal dahi edilemeyecek bir yakınlaşmayı başlatmıştır. Amerika Ekim ayında Özbekistan'a sevkıyata

79 *New York Times*, 3 Ekim 2001. Manevraları *Cumhuriyet*'te Yalçın Doğan, *Radikal*'de ise Murat Yetkin ele almıştır.

başladığında, bu ülkenin cumhurbaşkanı İslam Kerimov, ülkesinde özel kuvvetlerin konuşlandırılamayacağını, sadece arama ve kurtarma ve nakliyat uçaklarını kabul edebileceklerini açıklamış, daha ötesine "henüz hazır olmadıklarını" belirtmişti. Bunun nedeninin Özbekistan'ın bu aşamada Rusya'yı yabancılaştırmaktan çekinmesi olduğu konusunda yorumlar yapılmıştır. Ne var ki, savaşın ilk günlerinde saldırı helikopterlerinin gündeme gelmesiyle birlikte, bunların hangi ülkede üslenecekleri konusunda spekülasyon almış yürümüştür. Pakistan sözde buna izin vermemektedir. Aynı şey Özbekistan için de geçerlidir. Oysa, yüzlerce kilometre uzaklıktaki uçak gemilerinden, özellikle Afganistan'ın kuzeyine bu tür operasyonların düzenlenmesi zor, hatta imkansızdır. Bu aşamada bazı Amerikalı yetkililer Özbekistan ile anlaşmanın bu ülkedeki üslerin saldırı helikopterleri için kullanılabilecek kadar "esnek" olabileceği konusunda fikir yürütmüşlerdir. Ne var ki, iş bununla kalmamıştır. Birkaç gün sonra, ABD ile Özbekistan ortak bir açıklama yapmışlar ve ABD'nin Özbekistan'ın güvenliği konusunda güvence vermesi karşılığında "askeri esnekliğe" sahip olacağı açıklanmıştır. Açıklama bu anlaşmanın "nitel olarak yeni bir ilişki"nin başlangıcı olduğunu açıkça söylemekte, uzun vadeli bir ilişkiden söz etmektedir. Bu anlaşma, eski Sovyet cumhuriyetleri alanında temel bir değişikliği ifade etmekte, Amerika'nın Orta Asya'ya taahhütlerinde bir genişleme anlamına gelmektedir.[80]

Görüldüğü gibi, Amerika Orta Asya'ya askeri olarak yerleşmeye yönelmekte ya da en azından Orta Asya ülkeleri ile Rusya dolayımından bağımsızlaşmış kalıcı ilişkiler kurmayı planlamaktadır. Özbekistan'ın kendi topraklarından hareketle Afganistan'a saldırı iznini vermekten kaçındığı günlerde, tam da bu konuda, ABD savunma bakanı Rumsfeld kendinden emin bir tavırla şunları söylüyor: "Bir yıl içinde, ya da iki yıl ya da üç, yeryüzünde, 11 Eylül öncesinde olduğundan ciddi biçimde farklı düzenlemeler göreceğiz, çünkü olay o ölçekte bir olay." [81]

Rusya'nın taktik adımının çok büyük yanlışlar içeriyor olduğu gerçeği, daha savaşın başlamasının ilk haftasında ortaya çıkmıştır. Eğer Amerika'nın Özbekistan'la ortak açıklaması bütünüyle Amerikan ba-

80 *New York Times*, 13 Ekim 2001.
81 *New York Times*, 6 Ekim 2001.

sınının bir uydurması değilse, burada Orta Asya'ya kapılar açılmış demektir. Bu er ya da geç Amerika ile Rusya'nın ya da başka bir konjontürde Amerika ile Çin'in karşı karşıya gelmesi anlamını taşıyor.

Putin yönetiminin bugünkü taktik çizgiyi benimserken ne tür hesapları olduğunu elbette bilemeyiz. Ama bu yöndeki kararın Rusya'da ciddi eleştirilere ve tartışmalara yol açtığı biliniyor. Nezavisimaya Gazeta, Amerika'nın Özbekistan'ı 8 milyar dolara satın almış olduğunu ve bu üssü Rusya'nın Orta Asya'daki çıkarlarını engellemek amacıyla kullanacağını iddia etmiştir.[82] Rusya Federasyonu Komünist Partisi'nin ve silahlı kuvvetlerin NATO ile flörte karşı çıktıkları bildirilmektedir.[83] Bütün bunların ötesinde, Rusya'nın ABD'nin İslam dünyasına karşı savaşına destek vermesi hem Bağımsız Devletler Topluluğu'nun, hem de Rusya Federasyonu'nun Müslüman kökenli nüfusunda ciddi bir tepki yaratabilir. Rusya Federasyonu'nun kendi içinde dahi 13 milyona yakın Müslüman yaşamaktadır. Bağımsız Devletler Topluluğu'nda ise durum tabii ki çok daha ciddidir. Azerbaycan, Türkmenistan ve Tacikistan'ın nüfuslarının yaklaşık % 95'i, Özbekistan'ın % 90'ı, Kırgızistan'ın % 80'i ve Kazakistan'ın % 65'i Müslüman ya da Müslüman kökenlidir.[84] Rusya uzun vadede bütün bu halkları yabancılaştıracak bir politikaya angaje olamaz. Nihayet, Rusya'nın Irak'a saldırı yoluyla burada bütünüyle ABD yanlısı bir yönetim kurulmasını kabul etmesi zor görünmektedir. Sonuç olarak, Rusya'nın bugün benimsemiş olduğu politikayı er veya geç terketmek zorunda kalması büyük ihtimaldir.

Rusya'nın Amerika ile ilişkilerinin bu tür bir gerilim yaşanmadan uzunca bir süre için bir ittifak biçiminde sürmesinin öngörülebilir tek koşul, ABD ile Çin arasında erkenden bir gerilimin patlak vermesidir. Bu durumda, ABD, geçmişte Çin'i Sovyetler Birliği'ne karşı oynadığı gibi, bugün de Rusya'yı Çin'e karşı oynayacak (ve birazdan sözünü edeceğimiz Hindistan'ı da yanına alabilirse) Çin'i Asya'da yalıtacaktır.

Çin'in son dönem politikasına gelince, burada daha nüanslarla dolu bir yaklaşım görülüyor. Restorasyonist Rusya yönetiminden farklı olarak, Çin'de, içten içe çürümekte ve kapitalizme dönüş yo-

82 Newsline, Radio Free Europe-Radio Liberty, 22 Ekim 2001.
83 New York Times. 4 Ekim 2001.
84 İzvestiya'dan aktaran Newsline, 22 Ekim 2001.

lunda büyük adımlar atmakta olan bir ekonomi üzerinde hala bir kabuk gibi bürokratik bir işçi devletinin varlığını sürdürmekte olması, bu ülkenin uluslararası politikasındaki yalpalamalara damgasını vuruyor. 1989'da yaşanan Tienanmen katliamının utancıyla emperyalist dünya ile iyi geçinme zorunluluğundan dolayı, Körfez savaşı sırasında, Güvenlik Konseyi'nde veto hakkı olduğu halde çekimser kalarak ABD'nin saldırganlığını Birleşmiş Milletler bayrağı altında yürütmesine izin veren Çin, 90'lı yıllarda, özellikle Amerika ile "en çok kayırılan ülke" statüsünü içeren bir ticaret antlaşması imzalama, ardından da Dünya Ticaret Örgütü'ne katılma hevesi içinde ılımlı bir politika izlemişti. Ama son üç yıldır ABD-Çin ilişkilerinde epeyce gerginlik yaşanmıştır. Bu gerginliklerin çeşitli vesileleri olmuştur: Kosova Savaşı, özellikle de Çin halkının Belgrad büyükelçiliğinin vurulmasına büyük tepki göstermesi; Tayvan'ın "tek Çin" politikasını sorgulamaya başlamasına rağmen Amerika'nın sesini çıkarmaması, hatta bu politikayı desteklediği yönünde kuşku doğuran işaretler vermesi; Şinciang ve Tibet eyaletlerinde ayrılıkçı hareketlere Amerika'nın en azından hayrhah baktığını belli etmesi; Amerikan vatandaşı bazı Çinli bilim insanlarının nükleer ve sınai casuslukla suçlanması; Falun Gong adlı tarikata uygulanan baskıya karşı Amerika'nın bu gruba siper olma çabası; ve son olarak Çin'in güney sahillerinde bir ABD casus uçağının bir Çin jetiyle giriştiği "it dalaşı" sonucunda bir Çinli pilotun hayatını yitirmesi.

Elbette, bu gerginliğin esas nedeni bu olaylar değil, bu olayların da çoğunun altında yatan bir faktördür: Çin'in gerek ekonomik alanda muazzam hızlı bir tempoda büyümesi, gerekse askeri alanda gözle görülür biçimde güçlenmesi, Amerika'yı, Sovyetler Birliği'nin çöküşü sonrasında, ikinci bir kez bir süpergüç ile karşı karşıya kalabileceği konusunda endişelendirmekte ve bir takım politik hazırlıklar içine girmesine yol açmaktadır. Çin Komünist Partisi ve devleti ne kadar kapitalizm yönlü politikalar izlerse izlesin, ABD'nin bir gün bu rejimin yerine bütünüyle Amerika ve emperyalizm yanlısı bir rejim geçirmek arzusunda olduğundan hiç kuşku duyulamaz. Çin ise, bütün çürümesine rağmen, ABD'nin çok uzak olmayan bir gelecekte daha saldırgan bir politika benimseyebileceği kaygısıyla, ABD'ye kuşku ile yaklaşmaktadır. *Önümüzdeki dönemin dünya politikasını*

belirleyecek ana etkenlerden biri, ABD ile Çin arasındaki bu karmaşık ilişkidir.

Çin'in 11 Eylül sonrasında izlediği politikanın hakim boyutu, ABD'nin "teröre karşı savaşı"na verdiği ılımlı destektir. Bu destek, diplomatik alanın dışında istihbarat alanıyla ve terörizmin finansmanını kesme çabalarına katılma vaadiyle sınırlıdır. Bu desteği, "her türlü teröre karşı mücadele gerekliliği" ile birleştirmek gerektiği Çin'in temel tezlerinden biridir. İşin bu yanında Çin ile Rusya arasında pek az fark vardır. Rusya'nın yeni dönemdeki amaçlarından biri Çeçen isyanını bastırma konusunda uluslararası destek elde etmekse, Çin'in amaçlarından biri de Şinciang ve Tibet'te Batı tarafından rahatsız edilmemektir. 11 Eylül sonrası doğan furyada her devlet kendi "teröristi"nin üzerine gitmeyi planlarken, Çin de bu sorunları kendi lehine çözmek amacındadır. Elbette, Çin'in ABD'ye verdiği desteğin daha derinde yatan nedeni de, dünya ekonomisiyle bütünleşen, kapitalizm yanlısı politikası çerçevesinde Batı ile iyi geçinme zorunluluğudur. Ama öte yandan, Çin'in yukarıda sözü edilen kaygıları, bu ülkenin ABD'nin Afganistan politikasına (ve daha sonra ortaya çıkacak gelişemlere) daha açık seçik kayıtlar getirmesine yol açmaktadır. Çin, Afganistan konusunda üç koşuldan söz etmektedir: operasyonun sivillere zarar vermemesi, açık seçik belirlenmiş hedefleri olması ve Birleşmiş Milletler yönlendirmesi altında yürütülmesi. Üçüncü nokta, Çin'in gerekirse vetosunu kullanma istekliliğini, ikinci nokta Amerika'nın Orta Asya'da izleyeceği politikaya ve nüfuzunun derinleşmesine açık çek verilmeyeceğini, ilk nokta ise, Körfez ve Kosova savaşlarından bildiğimiz gibi böyle kapsamlı bombalamalar yaygın sivil ölümlerine yol açtığına göre, Çin'in yarın Amerika'yı bir sivil katliamı ile suçlayabilme kozunu elinde tutmak istediğini gösteriyor.

Aynen Rusya gibi, Çin de daha sonra kendisine pahalıya mal olabilecek bir politika gütmektedir. Herşeyden önce, "her türlü terör" vurgusu, en azından şimdilik, yani Çin daha öteye tavizler vermeye yanaşmazsa, gerçek bir kabul görmemiştir. APEC toplantısı vesilesiyle yapılan Ciang-Bush görüşmesi öncesi ve sonrasında ABD yetkilileri buna açıklık getirdiler. Bush'un ulusal güvenlik danışmanı Rice "meşru muhalefet ya da azınlıkların haklarıyla ilgili meşru hareket-

ler" ile "uluslararası teröristler" arasında bir ayırım çizgisi çekmek gerektiğini açıkladı.[85] Bush'un kendisi ise, Ciang ile görüştükten sonra, bu konuda gayet açık sözlü konuştu: Bush'a göre teröristlerle savaş, "asla azınlıkların bastırılması için bir mazeret olarak kullanılmamalı" idi.[86]

Öte yandan, ABD'nin bugün Şinciang konusunda bütünüyle sessiz kalması dahi, gelecekte izleyeceği politikanın farklı olmayacağını göstermez. Yukarıda, Yugoslavya ile ilgili Üçüncü Bölüm'de, emperyalizmin Yeni Dünya Düzeni'ni kurarken, seçilmiş ulusal sorunları kışkırtan ve insan hakları kavramının halesine büründürerek suistimal eden bir yaklaşımı neredeyse stratejik bir anlamda benimsemiş olduğunu saptamıştık. Herşey, ABD bir kez Orta Asya'ya sağlam biçimde yerleştiğinde, bu kozun Rusya ve Çin için de oynanacağını gösteriyor. Buna son yıllarda, ABD'nin, geleneksel politikası Amerikan karşıtı olduğu halde, Hindu milliyetçisi yeni yönetimi altında kendisine açılım sinyalleri veren Hindistan ile bir ittifak kurma yönelişi de eklenmelidir. Bilindiği gibi, ABD 1971'de Nixon'ın Çin'i ziyaretiyle başlayan bir süreç içinde, Çin'le Sovyetler Birliği'ne karşı bir ittifak içindeydi. Şimdi, sadece Sovyetler Birliği dağılmamıştır; ayrıca Çin, Sovyetlerin en güçlü varisi Rusya'dan bile daha tehlikeli bir süpergüç olma yolunda adımlar atmaktadır. Sovyetler Birliği ABD'nin stratejik düşmanı iken Asya'nın yoksul devi Çin ABD'nin bir müttefik olarak işine yarıyordu. Ama şimdi kendisi bir tehlike haline geliyor. ABD Orta Asya'ya yerleşerek ve dünyanın ikinci büyük ülkesi Hindistan'la ittifak kurarak Çin karşısında üstünlüğünü pekiştirmeye yöneliyor. Uzun vadede ABD'nin, Çin'in bugünkü gelişme trendine izin vermesi mümkün değildir. Ya bölmeye çalışacaktır, ya da daha ötede hem bölmeye, hem de artık tam bir kabuk haline gelmiş bürokratik işçi devletini yıkmaya.

3. Üçüncü Dünya Savaşı'nın dinamikleri

Bu gelişmeler, başka faktörlerle birleşerek, Üçüncü Dünya Savaşı'nı ilk kez somut ve güncel bir olasılık haline getirmiştir. Böyle bir savaş derhal gündemde değildir. Beş ila on yıllık bir süreç yaşanma-

85 *New York Times*, 18 Ekim 2001.
86 *New York Times*, 19 Ekim 2001.

dan patlak vermesi çok düşük bir ihtimaldir. Ama tehlike ilk defa elle tutulur biçimde ufukta belirmiştir.

Önce bir yanlış anlamayı engelleyelim. Bugünlerde Üçüncü Dünya Savaşı'ndan söz eden edene. Birileri, adres şaşırır gibi, Üçüncü Dünya Savaşı şaşırdılar. Bir yandan, düzen yanlısı gazeteciler, hem dünyada, hem de Türkiye'de, 11 Eylül olayları olur olmaz bir Üçüncü Dünya Savaşı'ndan söz etmeye başladılar. New York'ta (önemini kimsenin yadsımadığı) bir olay olunca neden Üçüncü Dünya savaşı deniyor buna? Elbette burada, sansasyon merakı önemli bir rol oynuyor olabilir. Öte yandan, Marksistler ve sosyalistler arasında da, Amerika'nın Afganistan'a açtığı savaşa, örtülü ya da açık biçimde, bir Üçüncü Dünya Savaşı nitelemesi yakıştırmayı uygun görenler oldu. İlk iki dünya savaşı dünyanın en zengin ve/veya en güçlü ülkeleri arasında olmuş, ikincisine o dönemde tek olan işçi devleti de katılmak zorunda kalmıştı. Şimdi dünyanın en yoksul ülkelerinden birinin tutuşmak zorunda olduğu savaş neden bir "dünya savaşı" olarak nitelensin? Burjuva gazetecilerinin adres şaşırmasında bireysel çıkar rol oynuyorsa, buradaki adres şaşırmasında teori şaşırmanın, daha doğrusu Marksizmden ve Leninist emperyalizm teorisinden uzaklaşmanın bir sonucu yaşanıyor. Nihayet, Amerikan devletinin yarattığı tuhaf atmosfer de dünya çapında insanların bir Üçüncü Dünya Savaşı yaşanıyormuş duygusuna kapılmasına yol açıyor. Gün geçmiyor ki, "teröre karşı savaş"ın bugüne kadar görülmüş hiçbir şeye benzemediği altı çizilerek söylenmesin. Amerikan devletinin temsilcileri, sanki resmi geçit yapar gibi sıraya dizilmişler, her gün bir başkası demeç veriyor: "bu bir savaştan ibaret değil, onyıllar boyu sürecek bir kampanya"! En çarpıcısı, ABD genelkurmay başkanı Bill Myers'dan geldi: "Bu savaş insan ömründen daha uzun sürebilir"miş! Emperyalizmin bu resmi sözcülerinin amacı militarist bir atmosfer yaratmak ve dünya halklarının gözüne korku salmak. "Gazabımızdan korkun" deniyor. "Hepinize pay düşebilir" deniyor. "Yıllarca tepenizdeyiz, kurtuluş yok" deniyor. Ve "alışın" deniyor.

Hayır, burada sözü edilen Üçüncü Dünya Savaşı'nın bu ideolojik kategorilerle ilişkisi yok. Bu Üçüncü Dünya Savaşı'nı gördüğümüz zaman hiç tereddütsüz biçimde tanıyacağız. Bu savaş, ilk ikisine benzeyecek, dünyanın bütün devleri buna bir yanından katılacak. Sadece şiddeti ve vahşeti bakımından onlarla karşılaştırılamayacak kadar

kötü olacak. Sözünü ettiğimiz Üçüncü Dünya Savaşı, Amerika'nın, Rusya'nın, Çin'in, Avrupa Birliği'nin ve Japonya'nın içinde olacakları bir büyük boy olçüşme olacak. Tabii eğer olursa. Bu tür bir savaşın dışında, ne kadar sert, şiddet dolu, vahşi bile olsa, herhangi bir savaşa Üçüncü Dünya Savaşı adını takmak, "dünya savaşı" kavramını sulandırmak demek, dünya halklarını bir dünya savaşı fikrine alıştırmak, onların gözünde bu fikri sıradanlaştırmak demek; dolayısıyla gelebilecek tehlikeyi küçümsemelerine yol açmak, böylece tehlikenin engellenmesi için mücadeleyi zayıflatmak demek. Ne kendimizden, ne birbirimizden hiç gizlemeden söyleyebilmeliyiz: eğer emperyalizm, dünyanın yüzünü bir üçüncü kez bir paylaşım savaşının kanına bulayacak olursa, bunun sonucu ya barbarlık olacaktır ya da çok daha büyük bir olasılıkla türlerin yokoluşu! Böyle bir olasılığı sıradanlaştırmaya kimsenin hakkı yoktur!

Biz burada ne burjuva gazetecileri gibi spekülasyon yapıyoruz, ne Marksizmini unutmuş sosyalistler gibi adres şaşırıyoruz, ne de Amerikan devleti gibi dünya halklarını savaşa ve militarizme alıştırıyoruz. Biz verili bilgilerimiz çerçevesinde, varolan durumun nesnel bir tahlili temelinde, insanlığı bekleyen ağır bir tehlikeye işaret ediyoruz. Ancak bu tür bir yaklaşımla, ufukta beliren felaketi göz önüne alarak, insanlığın ezici çoğunluğunu oluşturan işçiler, emekçiler ve ezilenler, emperyalizmin cehennemi mantığının hazırlamakta olduğu bu barbarlık fırtınasını engelleyebilirler.

Üçüncü Dünya Savaşı'nın insanlığın gündemine girmiş olduğunu ileri sürmemizin gerekçelerini açık seçik biçimde ortaya koymamız gerekiyor.

* Sovyetler Birliği'nin dağılmasının Asya'da doğurduğu yeni boşluk, özellikle Kafkasya ve Orta Asya'nın doğal kaynakları ve jeostratejik önemi dolayısıyla bütün emperyalist odakların iştahını kabartmaktadır. ABD, politik ve askeri üstünlüğüne yaslanarak bu alanı kendi denetimi altına almak için bir hazırlık döneminden sonra taarruza geçmiştir. Bu taarruzun bir aşamasında, hala dünyanın ikinci [illegible]r gücü olan Rusya Federasyonu ile karşı karşıya gelmemesi [illegible]ol görünüyor. Böylesine büyük iki büyük gücün kapışması bü[illegible] dünyayı savaşın içine çekecektir.

Çin Halk Cumhuriyeti, bir yandan, nüfusu, ekonomik büyüme ve askeri güçlenmesi dolayısıyla, hızla bir süpergüç olma yolunda

ilerliyor; bir yandan da, tarihte ilk kez neredeyse kapitalistleşmekte olan bir ekonomi ile çok sert bir kabuk gibi o ekonomiyi saran bürokratik işçi devletinin garip bir bileşimini oluşturduğu için, son derece patlamalı çelişkilerden muzdariptir. Bu işçi devletinin bir politik devrimle bürokrasiden kurtarılarak işçi sınıfı ve müttefiklerinin eline geçmesi, dünya kapitalizmi için *ölümcül* bir gelişme olur. Çin'in çelişkileri er ya da geç patlak verecektir. Bu konuda *hiçbir* kuşku olamaz.Amerika ve genel olarak emperyalizm için sorun, bütün dünyayı altüst edebilecek böyle bir patlamanın kapitalizmi sarsmayacak, Çin'in dünya ekonomisiyle bütünleşmesini tamamlayarak yeniden boyunduruk altına alınmasını sağlayacak bir mecrada gelişmesidir. Amerika Avrasya'ya bu sürece şu ya da bu şekilde müdahale etmek için girmiştir. Dolayısıyla, şu ya da bu aşamada ABD ile Çin'in de karşı karşıya gelme olasılığı doğmuştur. Böyle bir yüzleşmenin bir dünya savaşına doğru gelişmemesi imkansız denecek kadar güçtür.

* ABD, Ortadoğu'da, Avrasya'da, Rusya ve Çin karşısında mevziler elde ettikçe, bu zaten her bakımdan ABD'yi geriden takip etmekte olan Almanya ve onun çevresinde bir ön devlet biçimini almakta olan Avrupa Birliği finans kapitalini derinden yaralayacaktır. Temposu kestirilemez, ama ABD "kampanya"sı başarılı giderse, bir aşamasında AB ABD'den koparak bu gelişmenin karşısına çıkmak zorunda kalacaktır. Yok eğer ABD başarıya ulaşamaz ve/veya Çin ile sert bir mücadelenin içine girerse, bu kez de AB, emperyalistler arası dayanışma adına, ABD'nin yanısıra Avrasya girdabına boylu boyunca girmek zorunda kalacaktır.

* Dünyanın şimdilik ikinci büyük ekonomisine sahip olan Japonya'nın Asya'daki bir hegemonya mücadelesine kayıtsız kalması, paylaşımdan ABD'nin tek başına karlı çıkmasından rahatsız olmaması düşünülemez. Japonya da bir aşamada, AB için söylendiği gibi, alternatifli bir dizi olasılık çerçevesinde, Asya girdabının içine çekilecektir. Daha 11 Eylül'ün üzerinden sadece haftalar geçmişken, Japon parlamentosunun, İkinci Dünya Savaşı'ndan beri Japon anayasasının temel hükümlerinden biri olan ülke dışına asker çıkarma yasağını kaldırmak üzere bir tartışmaya başlaması hiçbir anlamda raslantı değildir.

* Bütün bunlar, dünya ekonomisinde sarsıcı gelişmelerin yokluğu varsayımı altında geliştirilmiş öngörülerdir. Eğer dünya ekonomisi,

bugün karşı karşıya kalmış olduğu tehlikeyi atlatamazsa (ki atlatması da bir olasılıktır), yani 30'lu yıllar benzeri bir depresyon gerçekleşirse, yukarıda sözü edilen bütün eğilimler güçlenecek, ulusal ve uluslararası düzeyde çelişkiler görülmemiş derecede sertleşecek, büyük emperyalist bloklar arasındaki çelişkiler Avrasya sorunundan bağımsız olarak ve çok daha geniş bir ölçekte keskinleşecek ve Üçüncü Dünya Savaşı'na giden yol kısalacaktır.

Üçüncü Dünya Savaşı'nın bir tehlike olarak ufukta belirdiği görüşünün yanlış olduğunu düşünenlerin, (1) Amerika'nın yıllar, hatta onyıllar süreceği dile getirilen "kampanya"sının Asya'nın fethinden başka bir amaçla başlatıldığını ve/veya (2) Asya'nın fethi girişiminin ABD'yi kaçınılmaz olarak Rusya ve/veya Çin ile karşı karşıya getirmeyeceğini ve/veya (3) dünyanın üç temel emperyalist odağı arasında (ABD, AB, Japonya), dünya çapında üretilen artı-değerin ve özellikle Asya'daki yeni coğrafi alanların paylaşımı üzerinde bir dizi çelişki yaşanmadığını (yani emperyalizmin sona ermiş olduğunu) ve/veya (4) olası bir depresyonun bütün çelişkileri, ama özgül olarak emperyalist odaklar arasındaki çelişkileri görülmemiş derecede keskinleştirmeyeceğini göstermeleri gerekir.

Düz de söyledik, tersinden de. Sonuç bir ve aynıdır: insanlığın ufkunda emperyalizmin kışkırttığı bir Üçüncü Dünya savaşı görünmüştür.

Bu savaş da, ona ön gelecek bir dizi bölgesel savaş da *kaçınılmaz değildir*. Ne var ki, bu savaşların teker teker her birini değilse de bütünsel gelişimini engellemenin tek yolu, uluslararası proletaryanın bütün ezilen sınıf, katman ve ulusları etrafında toplayarak, emperyalist hakim sınıfların ve onların bağımlı, azgelişmiş ülkelerdeki küçük ortakları olan hakim sınıfların karşısına, kapitalist emperyalizmin cehennemi mantığına hayır diyecek, bu mantığın içinde aktığı dere yatağını kurutacak, sosyalizmi kurarak bütün savaşlara son verecek bir büyük mücadeleye çıkması gerekiyor. "Ölme eşeğim" diyenleri duyuyor gibi oluyoruz. Bugünden sonra zahmetsiz bir şekilde barbarlıktan kurtulmayı umut edenler varsa, bu satırlar onları uyarmak için yazıldı. Biz onları ikna edemiyorsak, yarın gelişmeler edecektir. Umalım ki çok geç kalmış olmasınlar! Çünkü her birimizin geç kalışı, insanlığı mahvına biraz daha yaklaştıracaktır.

Peki böyle bir savaşın neden derhal başlamayacağını, önümüzde beş ila on yıllık bir süre olduğunu söylüyoruz? Birincisi, Amerika'nın

Orta Asya'ya sağlam biçimde yerleşmesi, öyle görünüyor ki, çok hızlı gerçekleşecek bir süreç değildir. Bugün kilit ülke durumunda olan Afganistan'ın fethi bile uzun sürme ihtimaliyle karşı karşıyadır. Ancak Afganistan'ı Amerikan yanlısı bir yönetimle donattıktan sonradır ki, ABD'nin Orta Asya'daki diğer ülkelerde istikrarlı, dayanaklı bir ilişki kurması mümkün hale gelir. Afganistan'ın ve bazı Orta Asya cumhuriyetlerinin boyunduruk altına alınması muhtemelen birkaç yıl alacağından, ABD ile Rusya ve/veya Çin arasındaki gerilimin başlamasına bile bir süre vardır.

İkincisi, ABD Orta Asya'ya sağlam biçimde yerleştikten sonra dahi, doğrudan doğruya kendisi Rusya (ya da Çin) ile askeri çatışmaya yönelmeyecektir. Dünyanın en büyük iki nükleer gücünün, çelişkiler adım adım tırmanıp artık kontrol edilemez hal almadan önce savaşa tutuşması, emperyalizmin akıldışı özellikleri göz önüne alındığında dahi, kolay düşünülebilir birşey değildir. Bir ilk aşamada, ABD, büyük bir ihtimalle BDT'nin daha azgelişmiş ülkelerinde ve/veya Rusya Federasyonu içinde yaşayan bazı halkları kışkırtma yoluyla yürümeyi tercih edecektir. Ancak bu aşamadan sonra büyük güçler arasında doğrudan doğruya bir savaş tehlikesi ortaya çıkabilir.

Bir dünya savaşının önkoşullarının henüz tam oluşmamış olmasının bir nedeni de ABD dışındaki emperyalist ülkelerin, aralarında ciddi farklılıklar olmakla birlikte, henüz ABD ile boy ölçüşebilecek düzeyde ve tarzda silahlanmamış olmasıdır. Elbette AB ile Japonya arasında bu konuda dağlar kadar fark vardır. AB içinde Fransa ve İngiltere, dünyanın en büyük nükleer güçlerindendir. Ancak, birincisi, Almanya AB'nin en büyük ekonomik gücü iken askeri bakımdan ötekilerden çok daha geridedir. Bu çelişkinin giderilmesi için bir süre gerekmektedir. Ama bundan da önemlisi, bir bütün olarak AB'nin, henüz ortak bir ordusu yoktur; ayrıca, askeri teknoloji ve uzak diyarlarda hızlı, "cerrahi" operasyonlar düzenleme bakımından kapasitesi ABD ile karşılaştırılamayacak kadar geridir. (Bir tek İngiltere'nin bu son alanda diğerlerine göre bir avantajı vardır, ama İngiltere hala AB'nin ABD karşısında güvenilir bir üyesi değildir.) Japonya'ya gelince, İkinci Dünya Savaşı'nın bu ikinci büyük mağlubunun da askeri kapasitesi ekonomik olanaklarının çok gerisindedir ve biraz önce belirttiğimiz gibi 1945'den bu yana ülke dışına asker dahi çıkarmamıştır. Eğer Japonya savaşacaksa, mutlaka ciddi bir nükleer kapasite ge-

liştirmesi ve ülke dışında bir dizi operasyon aracılığıyla ordusuna deneyim kazandırması gerekir. Elbette, Almanya ve Japonya gibi ülkelerin ekonomik kapasiteleri göz önüne alındığında askeri kapasitelerini geliştirmeleri çok güç değildir. Ama zaman alacağı kesindir. Savaş emperyalistler arası bir boyut taşıyacaksa, bu önkoşulun mutlaka yerine getirilmesi gerekecektir.

Öyleyse, önümüzdeki kısa dönemde pek çok vahşet yaşanacaktır, ama gerçek bir Üçüncü Dünya Savaşı yaşanması olasılığı düşüktür. Bu da demektir ki, işçi hareketinin ve sosyalistlerin yığınak yapmaya ve sürece müdahale etmeye hala zamanı vardır. Ama zaman göz açıp kapayıncaya kadar geçecektir. Dünya tarihinde rehavete hiç yer olmayan herhangi bir dönem varsa, o da içinde yaşadığımız dönemdir.

VI. Türkiye: "köprü" mü, "uçbeyi" mi?

Türkiye'nin Asya ile Avrupa arasında bir "köprü" olduğu yolundaki kadim turizm edebiyatı, yeni-liberalizm Türkiye topraklarına yerleşeli beri, hele hele "küreselleşme" sıtması Türkiye burjuvazisini saralı beri, bir ekonomik ve politik işlev kazandı. "Köprü", artık sadece turizmin değerlerinin değil, Türkiye'nin bütününün pazarlanması faaliyetinin kullandığı bir "imaj" halini almıştı. Her kim "köprü" der, iki yakayı birbirine bağlamaktan söz eder. "Köprü" kavramının içinde kavuşmak vardır, birleşmek vardır, karşılıklı çıkar vardır, barış vardır. Oysa Amerika'nın "teröre karşı savaş"ı bölüyor. Batı'nın Doğu'yu kucaklaması anlamına değil, vurması anlamına geliyor. Ve Türkiye burjuvazisinin ağırlıklı kanadı bu savaşın içinde yer alarak "parsayı toplama"ya can atıyor. O zaman Türkiye için bir "köprü" imajının yerine emperyalizmin "uçbeyi" imajı daha doğru bir seçim olmaz mı? Devrimci Marksizm, Türkiye'nin insanını yıllardır uyarıyor. Türkiye'nin 1990'lı yılların başından bu yana benimsemiş olduğu dış ekonomik ve politik yönelişin bir hegemonya, yayılmacılık, militarizm ve savaş politikası olduğunu yıllardır söylüyoruz. Yukarıdaki bölümlerde, 1991 yılından itibaren Türkiye'nin yeni dış politikasının yeni yönelişinin bu doğrultuda tahlil edilmekte olduğunu okuyucu görmüştür. Şimdi artık kurşun namluya sürülmüştür ve namlu Asya'ya çevrilmiştir.

Önce buraya nasıl gelindiğine bakalım.

1. "Küreselleşme" döneminde Türkiye'nin dış politikası

Körfez Savaşı, Doğu blokunun çöküşü ve Sovyetler Birliği'nin dağılması, Türkiye'nin uluslararası sistemde tuttuğu yeri ve dış politikasını radikal biçimde etkileyen gelişmeler oldu.[87] Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte Türkiye bir "görev krizi" ile karşı karşıya kalmıştı. 1950'li yıllardan 80'li yıllara kadar Türkiye emperyalist Batı nezdindeki önemini Sovyetlere karşı NATO'nun uçbeyi rolünü üstlenme yoluyla sağlamıştı. Daha perestroyka dönemi ile birlikte, Türkiye'nin hakim sınıfları ülkenin bu işlevinin önemini adım adım yitirmekte olduğunu farketmeye başlamışlardı. Dolayısıyla, Türkiye'nin uluslararası sistemle ilişkilerini yeniden düzenlemesi, yeni bir dış politika stratejisi çizmesi gerekli hale geliyordu. Sonuçta ortaya gerçekten yeni bir yaklaşım çıktı, ama Türkiye kendine gene emperyalist dünyanın uçbeyi rolünü seçti. Arada olan, cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren dış politikanın temel ilkesi olan "Yurtta sulh, cihanda sulh!" ilkesine oldu.

Cumhuriyetin ilk yıllarında benimsenen dış politika, dağılan Osmanlı İmparatorluğu'ndan kurtarabildiği son toprak parçaları üzerinde kurulan yeni burjuva cumhuriyetinin, ne eski Osmanlı topraklarında, ne de Enver Paşa'nın Turancı düşlerle göz diktiği Orta Asya halkları üzerinde hiçbir hak iddia etmediğini bütün dünyaya ilan etmişti. Onyıllar boyu tekrar edile edile anlamsız ve içeriksiz bir formül haline gelen, herkesin ilkokul Kemalizmi olarak algıladığı "yurtta sulh, cihanda sulh" ilkesi, gününde gerçekçi bir içerik taşıyordu. Yurttaki sulh elbette Kürt halkının inkar ve baskı politikasına tabi tutulmasına ve işçi hareketine göz açtırılmamasına dayanan bir "pasifikasyon" politikasının ifadesiydi. Cihanda sulh ise tam tamına, Kemalist cumhuriyetin, başta emperyalist devletler, Sovyet Rusya ve Türkiye'nin komşuları olmak üzere, bütün dünyaya (elbette en başta Ermenilere ve Yunanlılara) verdiği bir mesajdı: "Siz benim topraklarıma dokunmazsanız, ben de Balkanlarda ve Ortadoğu'da Osmanlı kalıntısı nüfusu ve Kafkasya ve Orta Asya'daki Türki kökene sahip halkları kışkırtmam, onların ya-

87 Bu konuda yukarıda sözü edilmiş olan bir kaynaktan yararlanılabilir: *Kızıl Elma, Kanlı Elma: Avrasya'da Yaklaşan Felaket ve Türkiye*, İşçi Mücadelesi Tartışma Defterleri, 1, Özne Yayınları, İstanbul, 2000.

şadığı topraklar üzerinde hiçbir iddiada bulunmam." Yani bu politika tam bir statükoyu koruma politikasıydı, savunmacı bir politikaydı.

Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politikası, Kemalist devletin kuruluşundan 90'lı yılların başına dek birçok değişiklik geçirmişti; ama bu ilke esas olarak geçerliliğini korudu. (Bunun istisnaları, Kore savaşı, 1958 Lübnan krizinde takınılan tutum ve 1974 Kıbrıs çıkartmasıyla adada fiilen Türkiye'nin protektorası olan bir sözde devletin yaratılmasıdır.) 70 yıllık bu dış politikanın bu statükocu çerçevesi, 90'lı yılların başında burjuvazinin başka diyarlarda nüfuz alanları yaratma, tavizler koparma, ekonomik avantajlar elde etme ve en önemlisi Yeni Dünya Düzeninde güçlü bir konum kazanma çabasının karşısında bir engel haline geldi. Önce İkinci Cumhuriyet hareketinin savunduğu "aktif" dış politika, zamanla bütün burjuva partilerince ve ideologlarınca, ancak gölge farklarıyla birbiriṇden ayrılan bir birörneklikle benimsendi. "Aktif" dış politikanın temel ilkesi, Türkiye'nin sınırları ötesinde yaşayan ve kendileriyle tarihsel, kültürel, dilsel vb. herhangi bir özel bağlantı kurulabilen bütün ülke ve halklar üzerinde bir nüfuz kurmaktır. Bu ülke ve halklar temel olarak ikiye ayrılır: Osmanlı'nın mirasından yadigar olan devlet ve halklar (Boşnaklar, Arnavutlar, Makedonlar vb.) ve Türki kökenli devlet ve halklar. Yani özetlenecek olursa yeni dış politika iki temel direk üzerinde yükselir: *yeni-Osmanlıcılık ve pan-Türkizm.* Bu politikanın uygulanabildiği coğrafya ise esas olarak Balkanlar, Ortadoğu, Kafkasya ve Orta Asya'dır.

Yeni dış politika aynı zamanda Türkiye kapitalizminin 24 Ocak ve 12 Eylül sonrası içine girdiği yeni evrenin ihtiyaçlarına cevap veriyor. Türkiye sermayesinin 1980 sonrasında içine girdiği yöneliş, tekelci sermayenin, hatta kısmen orta boy sermaye gruplarının faaliyet alanının değişmesine ve genişlemesine yol açmıştı. Sanayi sermayesi ve büyük ihracatçı tüccar sermayesi dış pazarlarda önemli mevziler ele geçirirken, en büyükleri finans kapital gruplarının birer yavru şirketi olan büyük inşaat şirketleri de çeşitli pazarlarda (önce Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da, sonra artan bir ölçekte BDT ülkelerinde) milyarlarca dolarlık ihaleler elde etmiştir. İşte Türkiye burjuvazisinin sınır ötesi faaliyetlerinin patlamalı biçimde gelişmesi, karlı ihracat, yatırım ve ortak girişimlere duyulan ihtiyaç, petrol ve öteki enerji kaynakları konusunda gelişen ihtiras, Türkiye'nin gündemine yayılmacı, hegemonyacı bir dış politikayı sokmuştur.

Türkiye'nin Osmanlı kalıntısı halklar ve Türki dünya üzerinde nüfuz kurma çabasının başlangıçta bir "görev krizi"nden kaynaklandığını belirtmiştik. Bu perspektif son dönemde belirli bir değişiklik göstermiştir. Artık yeni politikanın amacı sadece Türkiye'nin emperyalist ülkeler nezdinde değerini yükseltmek değildir; Türkiye'yi Avrasya sisteminde merkezi bir yere yerleştirerek YDD çerçevesinde mümkün olan en güçlü konumu elde etmek, böylece özellikle Avrupa Birliği'ne mahkum olmamak, bugün önemli bir amaç haline gelmiştir. Bu açıdan Türkiye'nin AB karşısındaki durumunun, 1997 Lüksemburg zirvesi sonrasında, 1987-1997 arasında olduğundan farklı olduğunu kavramak önemlidir. Üyelik için resmi başvurunun yapıldığı 1987'den 1997'ye kadar, geleceğini hemen hemen bütünüyle AB'ye bağlayan Türkiye burjuvazisi, 1997'de bu kulübün kapısında kalınca kendine daha köklü biçimde bir rol aramaya girişmiş ve bunu da doğal olarak Kafkasya ve Orta Asya'da bulmuştur. Bu yeni yaklaşım Türkiye'nin AB'ye sırt çevirmesi anlamına gelmez, ama ona mahkum olmaktan kurtulmak için ABD/İsrail/Türkiye ekseninde Orta Asya'da bir nüfuz alanı yaratmayı ön plana alır.

Dışişleri Bakanı İsmail Cem bu yeni politikayı şöyle açıklıyor: "Biz, dış siyaset yaklaşımımızla, Avrupa'nın bir 'çevre ülkesi' konumuyla yetinmeyerek, Avrasya'nın 'merkez ülkesi' olmak tercihini yaptık (...) Türkiye'nin dış siyaset hedefi, artık, sadece Avrupa'nın bir çevre ülkesi olmak değil (...) Hedefimiz Avrasya'nın merkezi olmak." Burada biraz boş böbürlenme, biraz Avrupa'ya yönelik tehdit, biraz da kendi kişisel başarılarını öne çıkarma kaygısı var elbette. Ama geriye kalan, Avrasya'nın Türkiye'nin dış politikasında merkezi bir yere oturduğu gerçeğidir. İsmail Cem bir başka vesileyle şunları söylüyor: "Ben Türkiye'nin dış siyasetine tarih faktörünü getirip kattım. Bunu katmamak kadar zaten büyük yanlış olamaz (...) Şimdi bizim.Türkiye olarak önümüzdeki en büyük dinamik birikim bizim tarihimiz. Bu müthiş bir olay ve biz bunu dış politikada kullanmamışız." Yukarıda yazılanları hatırlayanlar, İsmail Cem'in iddialarının boş bir böbürlenme olduğunu hemen kavrayacaktır. "Türkiye'nin dış siyasetine tarih faktörünü getirip katan" Turgut Özal'dır. İsmail Cem ve aradaki bütün dışişleri bakanları bu bakımdan *Özal'ın tereke memurları* gibi iş görmekten öte birşey yapmamışlardır!

"Tarih faktörü"ne, yani Osmanlı kalıntısı halklara ve Türki halklarla ortak bir tarihe ve dil benzerliğine dayanan dış politikanın doğal

alanının Balkanlar, Ortadoğu ve Kafkasya ile Orta Asya'dan oluşan Türki dünya olduğunu yukarıda belirtmiştik. Tesadüfe bakın! Türkiye'nin etrafını çepeçevre saran bu bölgeler, YDD'nin en ağır istikrarsızlık sorunlarıyla boğuşan Avrasya bölgesi ile özdeştir! Yani Türkiye dünyanın en hassas, patlamalara en açık, çelişkilerin en yoğun olduğu bölgesinde, bir dizi halkı kışkırtmaya, bir dizi devleti nüfuzu altına alarak öteki bölgesel güçlerle çatışmaya yönelik, saldırgan, yayılmacı, hegemonyacı ve militarist bir politika izlemektedir. *Avrasya politikasının nasıl bir macera olduğunu Türkiye'nin "tarih faktörü" ile dünyanın istikrarsızlık merkezinin haritada çakışmasından daha iyi anlatabilecek hiçbir şey yoktur. Türkiye'nin hakim sınıfları ateşle oynuyorlar!*

Bugün Türkiye'nin de içinde olduğu bir dizi ülkenin Balkanlarda, Ortadoğu'da ve Türki dünyada oluşturdukları ittifaklar, bir süre sonra sadece Balkanlarda değil, bütün bu coğrafyada bölgesel bir uluslararası savaşın çıkmasıyla sonuçlanabilecek bir tırmanmanın basamaklarıdır. Balkanlarda Türkiye, ABD'nin teşvikiyle, başta küçük Müslüman ya da Müslüman nüfusu olan devletler (Bosna, Kosova, Arnavutluk, Makedonya) olmak üzere, Bulgaristan ve Hırvatistan'ın da içinde olduğu bir ittifak zinciri ile, esas olarak yeni Yugoslavya'nın merkezinde yer alan Sırbistan ile Yunanistan'ın oluşturduğu ittifakın karşısında yer almıştır. Ancak sorun Balkanlarla sınırlı değildir. Bölgesel bir savaşın tarafları sanki saflarını adım adım belirlemektedirler. Yunanistan Türkiye'nin doğusunda Suriye, İran ve Ermenistan'la ciddi ilişkiler geliştirirken, Türkiye de Ortadoğu'da yeni biçimlenmekte olan bir odağın, İsrail ve Ürdün'le (ve muhtemelen başka Amerikancı Arap devletleriyle) birlikte mensubu haline gelmeye yönelmiştir. Nihayet kuzeydoğuda Türkiye'nin Azerbaycan ve Gürcistan'la ilişkisine karşılık Ermenistan Rusya Federasyonu ile sıkı bir ittifak içindedir. Daire Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu'da İran, Irak, Suriye ile, Balkanlarda Yugoslavya ve Yunanistan ile, Güney'de ise Kıbrıs ile yakınlığı temelinde kapanıyor. Buna Türkiye'nin Kuzey Kafkasya halklarına, Rusya'nın ise Kürt hareketine gösterdiği ilgiyi eklerseniz, tablo bütün çıplaklığıyla ortaya çıkar: Balkanlar, Ortadoğu ve Türki dünyadan oluşan şeytan üçgeninde, Türkiye hala bir nükleer dev olan Rusya Federasyonu ile karşı karşıya kalmaktadır. Bir kez daha, Türkiye ateşle oynuyor!

Kuşkusuz, Türkiye'nin hakim sınıfları bu serüvene, bütün bu tehlikeleri ABD'nin desteğiyle aşabileceklerini umud ederek giriyorlar.

Çünkü şurası açıktır: Türkiye ABD'nin bu bölgede İsrail ile birlikte en yakın müttefiki haline gelmiştir. Türkiye'nin bütün bölge düzeyinde uyguladığı politika ABD'ninkinin neredeyse bir izdüşümüdür; sadece yer yer onun politikasından daha saldırgan ve açık biçimler almaktadır. (Elbette Irak'ta bir Kürt devletinin kurulması projesi ile Kıbrıs üzerindeki ayrılıkları göz ardı etmemek gerekir.) Türkiye ABD'nin son on yılda YDD adına yaptığı bütün operasyonlarda onun destekçisi konumunda olmuştur. Ancak Türkiye hakim sınıflarının hesaplamadığı bir nokta vardır: Rusya Federasyonu, hem Irak'tan, hem de yeni Yugoslavya'dan farklı olarak, büyük bir nükleer güçtür. Dolayısıyla kısa vadede NATO kuvvetleri (ya da tek başına ABD) ile Rusya arasında doğrudan bir savaş olasılığı, bütünüyle dışlanamasa bile, çok düşüktür. Bu durumda ABD'nin Rusya'yı, başka güçlerin kendisi adına vereceği "vekaleten savaşlar" ile uğraştırarak, askeri olarak yıpratmayı, diplomatik olarak bütün dünya nezdinde yalıtmayı, iç politikada genel olarak halkın moralini sarsmayı, ekonomik olarak askeri harcamalara boğmayı hedefleyeceğini görmek gerekir. Elbette bu "vekaleten savaşlar"ı verecek olanlar, başlangıçta muhtemelen Çeçenistan vakasında olduğu gibi Rusya'nın içinden ya da "yakın çevre"sinden güçler olacaktır. Ama ateş bir kere yandı mı yangın bütün bölgeyi sarabilir ve kutuplaşmanın kör mantığı, neredeyse herkesin iradesinden bağımsız olarak Türkiye'yi de savaşın içine çekebilir.

Türk Silahlı Kuvetleri, bu tür bir olasılığa bilinçli olarak hazırlanmaktadır. TSK, özellikle Kürt hareketine karşı 15 yıl boyunca verdiği savaş sırasında ciddi bir savaş deneyimi kazanmıştır. Buna, Türk birliklerinin Somali'de, Bosna'da, Kosova savaşında vb. yerlerde askeri faaliyetlere müttefik güçlerin yanında katıldığı gerçeğini eklemek gerekiyor. Yukarıda, Yugoslavya üzerine Üçüncü Bölüm'ün başında aktarıldığı gibi, Türkiye'nin bu deneyim dolayısıyla emperyalistler açısından bir koçbaşı olarak kullanılmak istendiğine dair en açık ifade Kosova Savaşı'nın başlamasının hemen sonrasında bir İngiliz general tarafından dile getirildi. NATO bir kara savaşına karar verdiği takdirde, Türkiye'nin göndereceği birliğin hazır olduğu Ecevit tarafından açıklanmıştı. Sözü edilen İngiliz general, Türk ordusunun kara harekatında ve gerilla savaşına karşı son yıllarda büyük deneyim kazanmış olduğunu, NATO'nun bu deneyimden mutlaka yararlanması gerektiğini belirtiyordu. Tıpkı gurkalar gibi! Gençler bilmeyebilir, "Gur-

ka" Hindistan'ın kuzeyinde yer alan Nepal'de bir aşiretin adıdır. Bu aşiret savaşçılığıyla meşhur olduğu için, İngiliz emperyalizmi eskiden beri, ama günümüzde de bu aşiretin savaşçılarını özel bir birlik olarak örgütleyerek çeşitli cephelerde kullanmıştır, kullanmaktadır. Şimdi aynı İngiliz ordusunun bir generali Türk askerinin savaşçılığını övüyor. Türkiye gurkalaşmaktadır!

Bu alt bölümü, komik ve anlamlı bir öykü ile bitirelim. Bu satırların yazarı, "gurkalaşma" kavramını ilk kez 1999 Kosova Savaşı ertesinde kullanmıştı. Aradan sadece iki yıl geçti. Afganistan Savaşı başlar başlamaz Türkiye'nin de kara operasyonuna asker yollaması tartışması patlak verdi. Elbette bunun için meclis onayı gerekiyordu. Bu tartışmanın daha ilk günlerinde, NTV'nin Brüksel muhabiri Güldener Sonumut, bir haber programında, kendisine sorulan "asker yollayacak öteki ülkeler de meclis kararı çıkaracaklar mı?" sorusuna yaklaşık şöyle yanıt veriyordu. "Bu ülkelerin özel birlikleri var. İngiltere'de Gurkalar, Fransa'da Yabancılar Lejyonu, Hollanda'da Surinamlılardan oluşan bir birlik. Bunlar özel kuvvetler ve Afganistan'da çarpışacak birliklerde aranan özelliklere sahipler. Ama bu birliklerde görevli askerlerin hepsi yabancı uyruklu. Dolayısıyla, Türkiye'den farklı olarak, bu ülkelerde meclis onayı gerekmiyor." Sonunda Sonumut'un sözünü ettiği birlikler yollanmadı. Ama öykü sembolik. Türkiye'nin düştüğü konuma bir bakar mısınız?

2. Bir "cephe ülkesi" olarak Türkiye

Türkiye boylu boyuna bir savaşın içine girme tehlikesiyle karşı karşıya. Devlet, halkı savaşa hazırlıyor. Dışişleri bakanı İsmail Cem Türkiye'yi bir "cephe ülkesi" olarak ilan etti bile. Buna rağmen, ortada bazı yalpalamalar ve tereddütler, Türkiye'nin hangi savaşa ne kadar girmesi gerektiği konusunda burjuvazi içinde farklılaşmalar olduğu da açık. Öyleyse önce, hangi faktörlerin Türkiye'yi savaşa katılmaya ittiğini, hangi faktörlerin ise dizginleyici bir rol oynadığını kısaca gözden geçirelim.

ABD'nin "kabadayı devletler" haritası bile Türkiye'nin üzerindeki savaş tehdidinin nasıl ciddi olduğunu gösteriyor: bu devletlerden üçü (İran, Irak ve Suriye) Türkiye'nin komşusudur. ABD bu ülkelerle bir savaşa girerse, stratejik müttefiki Türkiye'den mutlaka destek isteye-

cektir. Daha binlerce kilometre ötedeki Afganistan için bile destek talep ettiğine göre, Ortadoğu'da bir savaş sözkonusu olduğunda Türkiye'den taleplerini yoğunlaştırmaması düşünülemez. Türkiye'nin Ortadoğu ve Balkanlarda, İsrail'den sonra en güçlü orduya sahip olması ve bu ordunun özellikle "gayri nizami" kara savaşında onbeş yıllık bir deneyime sahip olması, ABD emperyalizminin TC'yi savaşa sürüklemek istemesi için tek değil ama önemli bir nedendir. ABD'nin İslam ve Arap dünyasına karşı giriştiği bu taarruzda ABD/İsrail/TC arasında kurulmuş olan stratejik ittifak, Türkiye Arap ülkelerini yabancılaştırmamak için ne kadar çaba gösterirse göstersin, Türkiye'nin elini bağlayan bir başka faktördür.

Sorun ABD tarafından bakıldığında böyle görünürken, Türkiye tarafından bakıldığında şu faktörler önemli rol oynayacaktır. En yapısal düzeyde, Türkiye hakim sınıflarının artık tam on yıldır bir "devlet politikası" halinde sürdürmekte oldukları, yukarıda özetlenen dış politika işte burada ABD'nin politikası ile üstüste düşmekte ve Türkiye'yi Ortadoğu'nun ve genel olarak Avrasya'nın girdabına doğru itmektedir. (Irak meselesine biraz sonra döneceğiz, ama burada bile gelişmeler, ironik biçimde, Türkiye'nin savaşın bir parçası olma yönünde etkiler yaratabilir.) ABD'nin Bush'un ağzından kaçırdığı deyimle açtığı "haçlı savaşı", 28 Şubat'ın siyasal İslam'la mücadelesiyle tam tamına örtüştüğü için, TSK'nın bu konuda şevkle mücadele etmesi beklenebilir. Türkiye ayrıca dünyada "terörizm"e karşı doğmuş olan atmosferi, PKK'ya karşı mücadelede bir koz olarak kullanmak istiyor. Elbette bu konuda Türkiye'nin, en başta bazı Avrupa ülkeleri olmak üzere, dış dünyaya kabul ettirmek istediği bazı tezler vardır. Ama bunların "terör karşıtı cephe"de yer almadan savunulması mümkün değildir. Türkiye "terörizm"in en tutarlı karşıtlarından biri olmaya çalışacaktır ki, dış dünya da kendisinin "terör"den kaynaklanan sorunları konusundaki taleplerine kulak versin. Şu ana kadar Türkiye'yi "teröre karşı savaş"ta *gönüllü olarak* yer almaya iten faktörleri özetledik. Birazdan bu eğilime karşıt yönde işleyen bazı faktörlerin de mevcut olduğunu göreceğiz. Ancak, bir an bu karşıt yönlü etkiler arasında bir eşitliğin, bir pat durumunun ortaya çıktığını farzedersek, tabloya bir de Türkiye'yi *kendi isteğine rağmen* savaşa sürükleyecek bir faktörden söz etmemiz gerekir. Bu da Türkiye'nin dış dünyaya el açacak duruma düşürülmüş olmasıdır. Ekonomik kriz Türkiye burjuvazisini em-

peryalistlerin (İMF dolayımıyla ve doğrudan) desteğine o denli muhtaç hale getirmiştir ki, Türkiye hükümetlerinin (ve burjuvazisinin) ABD'nin yardım taleplerine direnmesi (ekonomi politikasında köklü bir değişiklik olmadıkça) hemen hemen imkansızdır. (Ama yaygın olarak varolan herşeyi buna indirgeme yaklaşımı son derece yanlıştır. Türkiye'nin zaten hegemonyacı ve militarist bir politika izlemekte olduğunu gözlerden gizler.)

Türkiye'yi savaşa doğru iten bu faktörlere karşıt yönde etki yaratacak faktörlerden biri, ülkenin, NATO'nun Müslüman bir nüfus çoğunluğuna sahip tek ülkesi olması ve Arap ülkelerinden bütünüyle soyutlanmayı göze almasının güçlüğüdür. Bunun bir uzantısı, İslam dünyasında çıktığı savaş konusunda ABD'nin dizinin dibinden ayrılmayan bir politikanın, siyasal İslam'ın ülke içinde yeniden güçlenmesine yol açması ihtimalidir. Ama ötekilerle karşılaştırılamayacak derecede önemli olan esas dizginleyici faktör, Irak'ın bölünmesinin Türkiye'nin güneyinde bir Kürt devletini yaratması korkusudur. Bu konuda bir güvence verilmediği takdirde, Türkiye'nin bir Ortadoğu savaşında Batı ittifakı içinde yer alması son derece güçtür. Bu son noktaya aşağıda döneceğiz.

Bütün bu karmaşık akıntıların bir araya gelişi, 1990'lı yıllardan beri zaten büyük bir politik bölünme yaşayan Türkiye burjuvazisi içinde savaş konusunda farklı eğilimlerin yeşermesine yol açmıştır. Temel olarak dört eğilim saptanabilir. En güçlü eğilim elbette tekelci burjuvazinin bağrındaki temel yöneliş olan "küreselleşmeci", yeni-liberal akımdır. Bu güçler, Türkiye'nin gerek "küreselleşme" sürecinden kopmamak için, gerekse emperyalizme hizmet vererek karşılığında "parsa toplamak" amacıyla savaşa girmesine kuvvetle taraftardır. Bunun uç ifadesi Kemal Derviş'ten gelmiştir. Derviş, ABD'nin savaş çabasına "kayıtsız şartsız" destek verilmesi gerektiğini ileri sürerken, hiç kuşku yok, Türkiye'nin emperyalizme ekonomik bağımlılığından hareket etmektedir. Bu görüşüne bir de "ahlaki görev" boyutu eklemeyi gerekli gören Derviş'e sormak gerekiyor: kendisi kişisel olarak birilerine ağır şekilde borçlu olsa, onun cinayetlerine yardakçı olarak katılmayı bir "ahlaki görev" olarak mı görecektir? Derviş'in bu çıkışı, aynı zamanda, "serbest ticaret", liberalizm ve piyasa yanlılarının otomatik olarak barışçılığı savunacağı yolundaki burjuva efsanesine vurulmuş bir yeni darbedir.

Ne var ki, burjuvazinin savaş yanlısı temsilcileri arasında da gölge farkları yok değildir. Bir kanadın gözü AB'dedir. Bunlar, ABD'nin gözü dönmüş, kudurgan politikasına verilecek bir açık çekin, AB zamanla ABD'ye karşı mesafe koyarsa, Türkiye'yi Avrupa'dan uzaklaştırabileceğinin kaygısını taşımaktadırlar. Ama yine de savaştan yana tavır alırlar.

Bu kanada pratikte yakın düşen ikinci eğilim, Irak konusunu daha ciddiye alan, dolayısıyla daha temkinli yürümeyi savunan kanattır. Hükümet partileri de, "ulusal güvenlik" bakımından Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) ile yakın işbirliği içinde çalışmakta olduklarından bu tür bir temkini bir ölçüde elden bırakmamaktadır. Hükümet kanadı içinde özellikle MHP'nin, koalisyonun başından itibaren "milli davalar"da (AB, Kürt sorunu, Kıbrıs vb.) TSK'nın çizgisine paralel bir politika yürütme çabası, burada da ifadesini bulmaktadır.

Zaten TSK'nın kendisinin ilk günlerden itibaren ABD politikasına karşı belirli rezervler koyma çabası da doğrudan doğruya, Irak meselesinin, yani Irak'a karşı açılacak bir savaş sonucunda bir Kürt devletinin doğması ihtimalinin Türkiye devletinin stratejik çıkarları için yaratacağı sakıncaların, savaşın yaratacağı avantajlara ağır basması kaygısına bağlıdır. Gerek Ege Ordu komutanı Hurşit Tolon'un çıkışı [88], gerek Milli Güvenlik Kurulu'nun Eylül toplantısından çıkan kararların temkinliliği (bu kararlara birazdan döneceğiz), bazılarının sandığı gibi TSK'nın Amerika'ya karşı genel olarak tavır almasından değil, Irak meselesinin ciddiyetindendir.

TSK'nın bu tavrından, burjuvazinin içindeki üçüncü eğilime bir geçişlilik sağlamak kolaydır. Çünkü Kemalizm, tam da Irak meselesinden dolayı, savaşa karşı bir tavır almakta, ABD'nin aslında kendi emperyalist çıkarları peşinde olduğunu vurgulamaktadır. Bu yüzden de, TSK'nın Amerika'nın savaş faaliyetine ve Türkiye'ye biçilen role ilişkin ileri sürdüğü koz ve kayıtları büyüterek ön plana çıkarmaktadır.

Nihayet, İslamcı hareket elbette şu ya da bu derecede savaşa karşıdır, hele hele Türkiye'nin savaşa katılmasına bütünüyle karşıdır. Günlük demeçlerin ve İslamcı basının zaman zaman sert boyutlara ulaşan eleştirel yaklaşımının yanısıra, meclis'te yapılan oylamada "milli görüş" geleneğinden gelen her iki partinin de ülke dışına asker

88 *Sabah*, 28 Eylül 2001.

yollanmasına ilişkin tezkereye olumsuz oy kullanmış olması önemli bir göstergedir. Yine de 28 Şubat'ın İslamcı harekette yarattığı ürkeklik ve İBDA-C, Hizbullah gibi radikal İslamcı hareketlere vurulmuş olan polisiye darbe etkisini göstermektedir. Ilımlı İslamcılar hem 28 Şubat dolayısıyla, hem de Suudi Arabistan'ı yabancılaştırmamak kaygısıyla Taleban yanlısı görünmekten korkarlarken, radikaller de sokağa çıkamamaktadırlar. Cuma eylemleri, Körfez Savaşı'na göre, sözü edilemeyecek derecede zayıftır.

Bu genel tabloda dikkati çeken bazı noktalar vardır. Birincisi, Kemalistlerle İslamcıların aynı saflara düşmüş olmasındaki gülünçlüktür. İkincisi, bu gülünç yanyana gelişin ters yüzüdür. Uzunca bir süredir, hiç olmazsa Kemalizm ve askeri müdahaleler konusunda adı konulmamış bir ittifak içinde olan İslamcılar ile liberalizmin İkinci Cumhuriyet kanadı bugün karşı karşıya gelmiştir: birincilerin İslami duyarlılığı, ikincilerin katıksız Amerikancılığıyla çelişki içindedir. Bu, özellikle *Yeni Şafak* gazetesi gibi, bu iki akımın paylaştığı ortamlarda tam bir kakofoni yaratmaktadır. Dikkat çeken üçüncü bir nokta, değişik eğilimler arasındaki geçişliliktir. Liberallerin AB'ye duyarlı kanadı ile Irak dolayısıyla "ulusal güvenlik" mülahazasını ön planda tutanlar arasında, bu sonuncularla Kemalistler arasında varolan ayırım çizgileri belli belirsizdir.

Bu son nokta bizi esas önemlisine getiriyor. Burjuvazi içinde bugün Amerika'nın yanında savaşa girme konusundaki farklılıklar hiçbir biçimde aşılamaz çelişkiler olduğu anlamını taşımıyor. Kimse, Türkiye'nin Amerika'nın yanında savaşa girmesini engellemek üzere yukarıdan beri sözü edilen farklı eğilimlere ve kurumlara güvenmesin! Yarın koşullar bir nebze değiştiğinde, bütün bu akımlar esas Amerikan yanlısı eğilimin ardında sıraya dizilecekler ve Türkiye savaşa girdiği gün en şovenist retoriği benimseyeceklerdir. Bunu genel bir önyargıdan hareketle söylemiyoruz. Bu kitabın İkinci Bölümü'nde gördüğümüz gibi, 1991 Körfez Savaşı'nda da bir dizi burjuva partisi (SHP, DYP vb.) Özal'ın Türkiye'yi İkinci Cephe haline getirme politikasına karşı çıktıkları halde, eğer Türkiye yine de savaşa girecek olursa vatanperver bir biçimde savaş çabasını destekleyeceklerini açıklamışlardı. Ayrıca, İslamcılar dışındaki kanatların esas sorunu, Irak'tır. Eğer bugünkü belirsizlik ortadan kalkar ve ABD Türkiye'ye Irak konusunda bir takım güvenceler verirse, bu kanatların hepsi birden, 90'lı yılların başından itibaren adım adım yerleşmiş olan yayılmacı ve mi-

litarist politika doğrultusunda Türkiye'nin savaşa girmesini destekleyecek, hatta savaş kışkırtıcılığına soyunacaklardır. Üstelik, Türkiye'nin emperyalizme ve uluslararası finans kuruluşlarına olan bağımlılığı, gönülsüz olanların dahi emperyalist politikayı, belirli pazarlıklarla da olsa, ister istemez kabul etmesiyle sonuçlanacaktır.

Kemalistlerin dahi Irak sorunu ortadan kalktığı andan itibaren, hele hele TSK kendi kayıtlarını kaldırdığı andan itibaren, bütün anti-emperyalist retoriklerini unutup savaşa destek olmaları beklenmelidir. Ezbere konuşmuyoruz. Kemalizmi duayeni İlhan Selçuk'a kulak verelim: "Yaşanan tragedyada Türkiye'nin yapabileceği pek bir şey yok; zaten ekonomik krizin nöbetlerinde sarsılıyoruz, borç bataklığında çırpınıyoruz, Amerika'nın eline bakıyoruz; bu durumda insanlık felsefesi ya da barış hukukundan söz açacak halimiz yok, tüm devletler gibi bizim de derdimiz gücümüz: 'Bu savaştan nasıl sıyrılabilir, nasıl yararlanabiliriz?'...irtica terörünü kaynağında vurabilecek bir gücün laik Türkiye Cumhuriyeti'nin iç ve dış dengelerinde olumlu sonuçlara da yol açması olasıdır." [89] Bakın, nasıl umuda kapılıyor, nasıl yararlanmak istiyor! Burada anti-emperyalizmin ve savaş karşıtlığının nebzesi yoktur. Kemalizmin pozisyonu serapa oportünizmdir!

İslamcılara gelince. Aşağıda daha ayrıntılı olarak üzerinde duracağımız gibi, emperyalizmle mücadele sözkonusu olduğunda bu akıma ne Türkiye ölçeğinde, ne de uluslararası planda hiçbir güven duyulamaz. Daha dün Bosna, Kosova ve Çeçenistan sözkonusu olduğunda ABD ile aynı safta yer alanlar onlar değil miydi? Yarın bir İslam ülkesinde bir işçi-köylü mücadelesi, hatta radikal bir laik küçük burjuva milliyetçi hareketi yükselmeyegörsün, bakın İslamcılar ile Amerika nasıl birbirleriyle yeniden kolkola gireceklerdir. Ya da Amerika Çin'le mücadeleye girişsin, ateist komünizme karşı bakın İslamcılar nasıl Amerika'nın yanında duracaklardır.

Dolayısıyla, burjuvazi içindeki farklılıklar konusunda hiçbir umuda kapılmamak gerekir. Elbette bu bugün, geçici olarak da olsa varolan farklılıkları görmezlikten gelmek, bunlardan taktik anlamda yararlanmayı reddetmek anlamına gelmez. Ama içine girmekte olduğumuz bu altüst oluş döneminde, stratejik yönelişini burjuvazinin belirli bir kanadına ya da devletin içinde belirli eğilimlere bağlayanın vay haline!

89 *Cumhuriyet*, 7 Ekim 2001.

3. Afganistan'a asker yollama: Türkiye bir facianın eşiğinde

Zaten Türkiye'nin pratikte yürüttüğü politika, burada söylenenleri bütünüyle doğrular tarzda gelişiyor. Bilindiği gibi, daha baştan itibaren Türkiye Amerika'ya hava sahasını açmış, sadece İncirlik'in değil bütün üslerin kullanımına onay vereceğini bildirmiş, istihbarat alanında elinde Afganistan ile ilgili olarak varolan bilgileri paylaşacağını açıklamış ve nihayet Afganistan'a çarpışmak için asker yollamamakla birlikte Kuzey İttifakı birliklerine askeri eğitim verebileceğini belirtmişti. Nitekim, savaş başladıktan sonra İncirlik üssünün önemli bir rol oynadığı, Konya 3. Ana Jet Üs Komutanlığı'nın da NATO erken uyarı (AWACS) ve komuta kontrol uçakları için bölgedeki ana üs olarak iş gördüğü biliniyor. [90] Ecevit'in istihbarat paylaşımı konusuna değinirken Türkiye'nin özellikle Afganistan'ın kuzeyi için çok değerli istihbarata sahip olduğunu açıklaması, Türk ajanlarının Orta Asya'da nasıl cirit attığının itirafı. Askeri eğitim meselesine gelince, bunun geçmişten beri, başta Amerika olmak üzere birçok ülke tarafından savaşa katılmanın örtülü yolu olarak kullanıldığını bilmeyen yok.

Hükümetin bu desteği vaad etmek üzere ABD'ye büyük tereddütlerden sonra yolladığı ve 20 maddelik bir program içeren 27 Eylül tarihli mektup halktan gizlendi. Bu yüzden ABD'ye ilk aşamada başka neler vaad edildiği açık değil. Gizli diplomasinin seçkin örneklerinden olan bu uygulama, halkın savaş politikası konusundaki demokratik haklarını gasp ettiği gibi, meclisin de hükümet tezkeresi konusundaki oylamasını anlamsız hale getiriyor. ABD dışişleri bakanı Powell tarafından ABD'ye davet edilen İsmail Cem'den 28 Eylül günü yapılan görüşmede asker istendiği, bu nokta dışişleri bakanının kendisince yalanlansa da, artık hemen hemen kesinlik kazanmış durumda.[91] Bu koşullarda, mektubun içeriği daha da büyük önem kazanıyor.

Bu ilk destek vaadinden sonra, Milli Güvenlik Kurulu'nun 28 Eylül'de yaptığı toplantıdan Amerika'ya şartlı destek kararı çıkıyordu. *Hürriyet* gazetesi "İşte destek şartlarımız" ana başlığı altında MGK'nın destek için koşullarını şöyle özetliyordu: "(1) Kanıt göster;

90 *Cumhuriyet*, 7 Ekim 2001.

91 Bu konuda Ertuğrul Özkök'ün 13 Ekim 2001 tarihli *Hürriyet* gazetesindeki yazısına bakılabilir.

(2) halka dokunma; (3) diğer örgütler; (4) ölçülü destek; (5) asker yok." [92] Sadece bin Ladin'i değil, öteki terörist örgütlerin, yani PKK'nın ve Türkiye devletinin sorunu olan diğerlerinin de hedef alınmasını içeren üçüncü nokta Türkiye'nin hiçbir koşulda vazgeçmeyeceği bir taleptir. Bu nokta dışında MGK'nın ileri sürdüğü şartların hepsi on gün içinde terkedildi. Bunlardan ikincisinin hiçbir ciddiyeti olamayacağı açık: bir ülkenin kentlerinin ağır bir bombardımana tutulmasının sivil halk arasında büyük çaplı zayiata yol açacağını, Irak ve Yugoslavya deneyimleri çoktan kanıtladı. Bu satırların yazılmakta olduğu Ekim ayı sonunda Türkiye gazeteleri her gün Amerikan bombalarının sivilleri nasıl katlettiğini yazıyor. Ama Türkiye devletinden hiçbir ses çıkmıyor. Birinci maddenin encamı biliniyor: bu ülkenin başbakanı, "ABD'nin kanıtları inandırıcı bulması benim için de inandırıcıdır" diyebildiğine göre Türkiye devleti "kanıt göster" diye bir koşulu pratikte öne sürmemiştir. (Edebiyatçı başbakanın dilinin sürçtüğüne kimse işaret etmedi: Ecevit'in esas demek istediği "ABD'nin inandıcı bulduğu kanıtları, ben de inandırıcı bulurum". Ama kurduğu cümle, bu fikri daha da vahim hale getiriyor: onun inandırıcı bulduğu, "kanıtlar" değil, "ABD'nin kanıtları inandırıcı bulması"! Anlaşılan, Amerikancılık insanın bilincinin ötesinde bilinç dışını da etkiliyor!)

Hürriyet gazetesinin dördüncü ve beşinci noktaları elbette izlenecek politikanın içeriği açısından en önemlileri. "Asker yok" diye formüle edilen beşinci koşul, bilindiği gibi, hükümet tezkeresinin mecliste oylanmasıyla birlikte ortadan kalktı. Bu tezkerenin içeriği üzerinde kısaca durmak gerekiyor. O günlerde basında çok vurgulandığı gibi, meclis bir bakıma bu tezkereyi onaylayarak hükümete *sınırsız savaş yetkisi* vermiştir. Bu sadece çok vurgulanan "gereği, kapsamı, sınırı, zamanı ve süresi hükümetçe belirlenmek üzere" ibaresi dolayısıyla böyle değildir. Tezkere aynı zamanda hükümete yetkiyi, "Sürekli Özgürlük Harekatı *ve devamının* kapsamında" vermektedir.[93] Bilindiği gibi, ABD'nin Afganistan'da yürütmekte olduğu harekatın adı "Noble Eagle/Asil Kartal"dır. Yani, hükümet sadece Afganistan için yetki alıyor olsaydı bu harekatın adının verilmesi gerekirdi. Oysa yetki "Sürekli Özgürlük" harekatı zikredilerek alınmıştır.

92 *Hürriyet*, 29 Eylül 2001

93 *Cumhuriyet*, 10 Ekim 2001 Vurgu sonradan.

Hükümetin "Sürekli Özgürlük" olarak tercüme ettiği "Enduring Freedom" harekatı [94] ABD'nin, Afganistan Savaşı'nın sadece bir ilk aşaması olduğunu ilan ettiği, o insan ömründen bile uzun sürebilecek "kampanya"sının adıdır. Yani meclis, hükümete insan ömründen daha uzun sürecek bir yetki vermiştir! Bununla da yetinmemiş, bir de "devamı" için yetki tanımıştır. Eh, en azından burada bu "kampanya"nın Üçüncü Dünya Savaşı'nın yolunu açmakta olduğu iddia edildiğine göre, hükümet Üçüncü Dünya savaşı hakkında da şimdiden yetkiyi almış olmaktadır! Nihayet, bir ülke kara savaşına bile asker veriyorsa, *Hürriyet*'in dördüncü noktasında özetlendiği gibi "ölçülü destek" fikrinden geriye ne kaldığı da sorulmaya değer.

Savaş başlamadan önce de, sonra da Türkiye'nin Afganistan'a asker yollaması sözkonusu olduğunda bu birliklerin görevinin ne olacağı hep belirsiz kalmıştı. Oysa şimdi, Ekim ayı ortasından bu yana, görev, hiç olmazsa şimdilik, belli olmuştur. Afganistan'ın Taleban'dan alınacak bölgelerine, özellikle Kabil'e BM gözetiminde ılımlı Müslüman ülkelerin birlikleri barış gücü olarak yerleştirilecek ve Türk birlikleri bu barış gücünün komutasını üstlenecektir. Bu gerçeğin ortaya çıkmasının ilginç bir hikayesi var. Haber Türkiye basınında ilk kez 16 Ekim günü manşete çıktı.[95] Amerikan finans çevrelerinin gazetesi *Wall Street Journal*'dan aktarılıyordu. Oysa, Ertuğrul Özkök, hemen hemen aynı haberi, *Wall Street Journal*'dan iki gün önce, sanki kendi önerisi imişçesine yazmıştı: "Kabil düştüğü zaman, orada nizamın sağlanması için de askere ihtiyaç olacak...Türk askeri, Bosna'da ve Kosova'da bu görevi büyük bir başarıyla yerine getirdi. Orada niye yapmasın?" [96] Bu durumu Özkök'ün büyük bir gazetecilik başarısı ya da müthiş öngörüsü olarak düşünmek eğiliminde olan-

94 "Enduring" kelimesini "Sürekli" olarak çevirmek bütünüyle yanlış değil, ama daha iyi karşılıkları "ebedi" ya da "daimi" olabilir. ABD'lilerin bu harekat için seçtikleri isimler kendi başlarına oldukça bela oldu. Bilindiği gibi ilk seçilen ad, "Eternal Justice/Ebedi Adalet" idi. Amerikan İslam Konseyi, bu terimin "İlahi adalet"i hatırlattığı için, Allah'ın bir yetisini ABD devletine aktarır gibi durduğunu hatırlatınca bundan çark edildi. Yeni bulunan ismin de komik bir yanı var. "Enduring" sözcüğü, sıfat olarak düşünüldüğünde, yukarıda belirtildiği gibi, başka anlamlarının yanısıra, "ebedi" ya da "daimi" demek. Ama aynı kelime fiilden türemiş bir isim olarak da okunabilir. O zaman "Enduring Freedom" ne anlama geliyor biliyor musunuz? "Özgürlüğe Tahammül Etmek"! Tam içeride özgürlüklerin budandığı ve Avrasya halklarının köleleştirilmesine girişildiği bir dönemde ne güzel bir ad, değil mi?

95 *Milliyet*, 16 Ekim 2001.

96 *Hürriyet*, 13 Ekim 2001.

lara bir ikinci kez düşünmelerini öneririz. ABD devleti uygulayacağı politikaların birçoğunu, önce basında kendine yakın yayınlar ve kalemler aracılığıyla kamuoyuna tanıştırır. Bu aynı zamanda bir nabız yoklamadır. Belli ki, Özkök Türkiye'de, *Wall Street Journal* dünyada bu rol için uygun görülmüştür. Hepsi bu! Özkök'e paye vermek için bir alternatif daha uydurulabilirdi: belki Amerikalılar Özkök'ün orijinal fikrini benimsemişlerdir! Ne yazık ki, olgular böyle olmadığını kanıtlıyor. Olsa olsa Özkök fikri başkasından almış da bize söylemiyor. ABD devletinin borazanlığını *Wall Street Journal*'dan da, Özkök'ten de önce *New York Times* gazetesinin en sağcı, en Siyonizm yanlısı, Irak'a savaş açılması konusunda en şahin yazarı olan William Safire yapmıştır. Bu yazar, daha 1 Ekim 2001 tarihinde "Muslim Legion" ("Müslümanlar Lejyonu") başlığını koyduğu köşesinde, ABD yanlısı Müslüman ülkelerin Afganistan'da rol almasını "önermektedir". (Önerinin Safire'ın kendisinin de değil, ABD devlet yapısında bu fikri geliştiren merciin olduğu konusunda bizim kuşkumuz yok.) Safire'a göre, "son yıllarda Batı müdahalesinin Müslümanları kesin ölümden kurtardığı Kosova, Bosna, Kuveyt ve başka bazı ülkelerden oluşacak bir güç" olarak tanımlanan "Müslümanlar Lejyonu", sorunun Amerika ile İslam dünyası arasında bir sorun olarak görünmesine engel olacak, böylece ABD'nin elini güçlendirecektir. Safire, "elbette, bin Ladin'in ve Saddam'ın en çok korktuğu Arap olmayan Müslümanlar" da Türklerdir, diye ekliyor. Yazar açıkça söylemiyor ama buradaki en çok korkma teması, "Müslümanlar Lejyonu"nun komutasının Türkiye'ye verilmesi fikrini ima etmektedir.[97]

İşte, Türkiye'nin adım adım alıştırıldığı bu görev, başta İsmail Cem olmak üzere Türkiye devleti yetkilileri tarafından bir "barış gücü" gibi masum, hatta olumlu bir adla anılmasının ardına sığınılarak hemen kabul edilmiştir. Oysa, önerilen ***bir barış gücü değil, bir işgal gücüdür!*** Türkiye böyle bir işe giriştiği takdirde, üç anlamda Amerika'nın kirli işini yapmış olacaktır. Birincisi, bir ülkenin, özellikleri ne olursa olsun, iktidara nasıl gelmiş olursa olsun, varolan hükümetinin saldırgan dış güçler tarafından zora dayalı biçimde devrilmesinden sonra o ülkenin başkentinde saldırgan güçler adına görev yapan güç bir işgal gücüdür. Türkiye, bu rolü bir barış gücü kisvesi

97 New York Times, 1 Ekim 2001.

altında üstlenirse, ABD'nin Afgan halkına ve İslam dünyasına karşı işgali meşrulaştırma operasyonuna alet olmuş olacaktır. İkincisi, ABD bu işi kendi birlikleriyle yapmak yerine Müslüman ülkelerin birliklerine yaptırmakla bir başka ideolojik operasyona girişmekte, İslam dünyasının gözünü boyamayı arzulamaktadır. Türkiye buna da alet olacaktır. Üçüncüsü, burada güya Türk birlikleri savaşmayacak sadece barış rolü uygulanacak gibi bir imge yaratılmaktadır. Oysa, yukarıda ayrıntısıyla açıklandığı gibi, Afganistan'da işin asıl zor aşaması Kabil'in düşmesinden sonra başlayacaktır. Dağlarda örgütlenecek ve gerilla yöntemleriyle savaşa başlayacak olan Taleban, karşısında barış gücü olarak anılan bu "Müslümanlar Lejyonu"nu bulacaktır. Taleban, karşısındaki ordulara muhtemelen en çok bu aşamada zarar verme olanağını bulacaktır. Öyleyse, Türkiye'nin sözde "barış gücü" etiketi altında Afganistan'a birlik yollaması, bu askerlerin ölümüne davetiye çıkarmakla eşanlamlıdır. Bugün kabul edilen bu barış gücü formülü Türkiye için bir facia olabilir!

4. Türkiye Avrasya'yla savaşacak mı?

Binlerce kilometre ötedeki Afganistan'a asker yollamak sözkonusu olduğuna göre, ABD'nin "teröre karşı savaş"ının Türkiye'nin komşularını kapsayan ayaklarında Türkiye'nin çok daha faal olması ihtimali yüksektir. Yukarıda Irak'a karşı savaş konusunda ABD devleti içindeki tartışmanın yanlış yorumlandığını, Wolfowitz ve "savaş hemen şimdi!" lobisinin karşısında yer alan ve Powell'ın sözcülüğünü yaptığı daha temkinli grubun esas sorununun Irak'la savaşmayı reddetmek olmadığını, sadece uluslararası ittifakların sürdürülebilmesini hedefleyen bir zamanlama vurgusuyla ilgili olduğunu belirtmiştik. Bize öyle görünüyor ki, ABD devletinin Irak'a saldırma niyeti kesin olarak mevcuttur. Ancak Afganistan ABD'nin çok başını ağrıttığı ve arada başka gelişmeler olduğu takdirde bu niyet değişebilir.

Yukarıda, ABD'nin Irak'a saldırma niyeti karşısında engel olarak beliren üç faktörden söz etmiş, ilk ikisinin ABD açısından çözümsüz olmadığını ileri sürmüştük. Şimdi üçüncü noktaya, yani Türkiye'nin Saddam devrildiği takdirde Irak'ın kuzeyinde bir Kürt devleti kurulabileceği konusundaki kaygısına gelebiliriz. Hiç kuşku yok ki, Türkiye

ABD'nin bölgedeki en önemli müttefiklerinden biridir. Üstelik ABD, Saddam'ı devirmek için, Körfez Savaşı'ndan daha büyük bir kara harekatına ihtiyaç duyulabilir. Bu durumda Türkiye'nin askeri gücü ve sağlayacağı lojistik destek ABD için büyük önem taşıyacaktır. Bu yüzden Amerika Türkiye'yi Irak'a savaş açılması gerektiğine mutlaka ikna etmek zorundadır. Ama Türkiye'nin bir Kürt devletine razı edilmesi, imkansıza yakın derecede zordur. Türkiye Latince teknik terimle bunun bir *casus belli*, yani savaş nedeni olarak görüldüğünü açıklamıştır.

İknanın bir biçimi, kuzey Irak'ta Kürt devleti kurulmayacağına dair açıklamalar yapmak olabilir. Ne var ki, ABD'nin on yıldır kuzey Irak'a yönelik olarak sürdürdüğü politika, Türkiye'nin bu tür açıklamalara rağbet etmesini olanaksız kılmaktadır. İkinci bir yöntem, kuzey Irak'ta bir köktendincilik tehlikesi olduğunu ve Saddam'ın köktendincilerle işbirliği yaptığını öne sürerek, Türkiye devletinin bu konudaki hassasiyetini sömürmektir. Bu yapılmıştır, ama tutmamıştır. *Hürriyet* gazetesi, Eylül sonunda, kuzey Irak'ta bin Ladin'e bağlı Afgan Araplarının Cund-el-İslam adlı bir örgüt "kurduğunu" ve bölgede hakimiyet mücadelesine giriştiğini baş sayfasında birinci haber olarak vermiştir. Haberin kaynağı olarak da, gazetenin ifadesiyle "Beyaz Saray'a en yakın gazeteci" William Safire gösterilmiştir. Safire'ın *New York Times*'daki köşesinde böyle bir konuyu gündeme getirdiği doğrudur.[98] Ama *Hürriyet* gazetesi okuyucularına bu yazarın Amerikan basınında Siyonizme en yakın duran unsurlardan biri olduğunu, Irak'a saldırılmasını Wolfowitz'den dahi daha militanca savunduğunu, dolayısıyla verdiği haberin kasıtlı ve manipülatif olduğunu aktarmayı nedense uygun görmemiştir. Safire'ın bu haberi, Saddam ile bin Ladin arasında ilişki kurmaya çabalayan beceriksiz, pireyi deve yapan ve dezenformasyona dayalı bir girişimden başka birşey değildir. Nitekim, bu hikayenin bütünüyle Amerika'yı Irak'a saldırtmaya çalışan Talabani'nin YNK'sının manipülasyonu olduğu, daha sonra Türk istihbaratından Kürt basınına kadar uzanan çok geniş bir yelpaze tarafından ortaya konulmuştur. Ertuğrul Özkök, gazetecilikte bir kez daha sınıfta kalmıştır, ama ne beis! Amerika'nın en gerici çevrelerinin borazanlığı yapılmıştır ya, amaç yerine gelmiştir.

98 New York Times, 24 Eylül 2001

Türkiye'nin ikna edilmesi için başka bir olası senaryonun gerçekleşmesi daha gerçekçi görünmektedir. ABD, Saddam'ın işini bitirme girişimine Türkiye'yi ikna edebilmek için Kürt sorununda Türkiye'ye açık çek verebilir. Böylece, Kenya operasyonu ile noktalanan süreçte ABD'nin Türkiye devletine verdiği destek mantıksal sonucuna ulaşmış olur. Bu senaryoda iki nokta önemlidir. Birincisi, Öcalan'ın idamının infaz edilmesi, ikincisi ise Irak'a savaş başladığı anda Türk ordularının kuzey Irak'a girerek PKK'nın hala silah altında tuttuğu birliklere taarruzu. Bunun karşılığında, Türkiye, Saddam'ın yerine kurulmuş bir "demokratik", serbest piyasacı Irak yönetimine bağlı ama belirli özerklikleri olan bir Barzani oluşumunu kabul edebilir. Elbette, bu özerklik Irak'a karşı olacaktır; Türkiye ise ancak kendisine göbekten bağlı, bir bakıma kendi garantörlüğü altında bir Barzani özerkliğini kabul edecektir.

Burada, bir ironiye değinmek gerekiyor. Türkiye'nin kuzey Irak'a ilişkin kaygıları, ilk aşamada Irak'ta bir savaşa karşı çıkması sonucunu doğuruyor, ama ABD bu konuda ısrar ettiği, kararlı davrandığı takdirde, bu sefer de Türkiyesiz bir Irak savaşı Türkiye devleti için bir kabus haline geleceği için, Türkiye'yi bir kuyu gibi kendi içine çekecek bir karakter taşıyor. Başka şekilde söylersek: Türkiye Irak'a açılacak bir savaşı, ABD'nin bir Kürt devleti kurulmayacağına dair kuru vaadleriyle değil ancak kendisi askeriyle kuzey Irak'a girerse kabul edebilir. Öyleyse, Irak'a karşı açılacak bir savaş büyük bir tehlike oluşturuyor.

İran sorununa gelince. ABD aynen Rusya'nın kendisinin ve hamiliğini yaptığı Orta Asya'daki BDT ülkelerinin Afganistan'da üs tutan köktendincilerden rahatsızlığını kullanarak Orta Asya coğrafyasına sızdığı gibi, Şii İran ile Sünni Afganistan arasındaki çelişkilerden yararlanarak başlangıçta İran'ı tarafsızlaştırmak amacıyla İngiltere aracılığıyla bu ülkeyle bir yakınlaşma sağlamaya yönelmiştir. Bu girişim bütünüyle başarı kazanamamıştır. İran, birçok İslam ülkesinden farklı olarak Afganistan Savaşı'na daha ilk gününden açık açık karşı çıkmıştır: "Müslüman ülkeler başta olmak üzere dünya kamuoyu dikkate alınmadan başlatılan ve Afganistan'ın masum halkına zarar verecek bu saldırılar kabul edilemez."[99] Ne var ki, İran bir yandan da geçmişten beri Kuzey İttifakı'nın destekçilerinden biri olduğu için, Taleban sonrası hükümet formülleri üzerinde açık ya da

99 Cumhuriyet, 8 Ekim 2001

kapalı tarzda pazarlıkların bir tarafı olarak hareket etmekte, böylece savaş gerçeğini fiilen kabullenmiş olmaktadır. Ne var ki, İran İslami rejiminin ABD ile genel çelişkilerinin ötesinde, Hazer Denizi petrolleri üzerinde Azerbaycan'la büyük çelişkileri vardır. Bugünkü rejimin yerini Amerikan yanlısı bir rejim almadıkça, ABD'nin Hazer petrollerinden sadece Rusya'yı değil İran'ı da yoksun bırakmayı temel yöneliş olarak belirlemiş olduğu bilinmektedir. İran-Azerbaycan çelişkisi, ABD Azerbaycan'ı bu bölgedeki temel müteffiklerinden biri olarak kabul ettiğinden, bir ABD-İran çelişkisine dönüşme istidadı göstermektedir. ABD, İran içinde, başta Azeri sorunu olmak üzere etnik sorunların kışkırtılması yoluyla bu ülkede kargaşa çıkarmaya gidebilir. Özellikle sorun Azeriler üzerinde yoğunlaşırsa, TC'nin İran'la en azından "gayri nizami" yöntemlerle çatışmaya girmesi kaçınılmaz hale gelebilir.

Suriye ile savaş tehlikesi, Beşir Esad'ın izlediği yumuşama politikası dolayısıyla daha düşük olmakla birlikte, Bekaa vadisi sorunu Suriye'nin başını da yakabilir. Bilindiği gibi, İsrail'in Lübnan'dan çekilmesine yol açan eylemleriyle büyük bir prestij kazanan Hizbullah başta olmak üzere bir dizi Amerikan ve İsrail karşıtı örgüt Bekaa vadisine yerleşmiş durumdadır. Filistin-İsrail sorununun göstereceği gelişmelere göre, İsrail Lübnan'a taarruz ederse karşısında Suriye'yi bulması neredeyse kaçınılmazdır, çünkü Lübnan'ın politik yelpazesinin çok geniş bir kesiminin ortak kabulü temelinde bu ülke Suriye'nin nüfuz bölgesi içindedir. Bu durumda, çatışma Türkiye'yi de içine çekebilir. Türkiye ile İsrail arasındaki askeri ittifakın bir nedeni de, her iki ülkenin de çelişkisi olan Suriye'yi sandviç biçiminde kuzeyden ve güneyden sıkıştırmaktı. İsrail Suriye ile çatışmaya giriştiği takdirde Türkiye'den kendisine destek olmasını bekleyecektir. Ne var ki, bu bağlamda Türkiye'nin savaşa girmesi çok zordur. Çünkü bir Suriye-İsrail savaşı aslında bir Ortadoğu savaşıdır ve böyle bir savaşta bütün İslam ülkeleri İsrail'i desteklerlerken Türkiye'nin İsrail'i desteklemesi Türkiye'yi fena halde yalnızlaştıracak bir adım olur. Daha büyük olasılık, Türkiye'nin bu konuda bir takım gayri nizami harp operasyonlarına karışması olabilir.

Nihayet, Kıbrıs zaten saatli bir bombadır ve 2003 ve sonrasında çevresinde fırtınalar patlayacağı hemen hemen kesindir. Eğer Türkiye geri adım atmazsa, 2004 yılı başında Kıbrıs uluslararası hukuka göre

AB toprağı haline gelecek, böylece adanın kuzeyindeki TSK birlikleri AB toprağını işgal eder konuma düşeceklerdir. ABD'nin TC'yi yatıştırmak amacıyla ve Güney Kıbrıs'ın Arap hareketleri için kara para cenneti olarak iş görmesi dolayısıyla KKTC'ye biraz daha yakın bir politikaya kayması bir ihtimaldir, ama bu, olsa olsa, TC'ye cesaret kazandırarak AB/Yunanistan ile Türkiye arasındaki sertleşme olasılığını arttırma yönünde bir etki yaratarak sorunu körükler.

Bütün bunların ötesinde ve biraz daha uzun bir vadede, Türkiye'nin Orta Asya bağlamında bir askeri rol üstlenmesi olasılığı da mevcuttur. Türkiye'nin Kafkas ve Orta Asya halklarının çoğunluğu ile tarih, kültür ve dil bağlarına sahip olması, ABD açısından bu ülkeyi Rusya ve Çin ile bu coğrafyada gireceği mücadele konusunda vazgeçilmez kılmaktadır. Bu açıdan, ABD'nin girişmekte olduğu operasyon başarıyla sonuçlanırsa Orta Asya'ya bir yeni koridor açıyor olması, Türkiye'nin önemini azaltmayacaktır. Eğer Türkiye Orta Asya'da sıcak çatışmaların içine girerse, karşısında Rusya gibi askeri bir devi ve nükleer bir gücü bulacağı açıktır. Bu, Türkiye devletinin oynadığı en büyük kumardır ve Türkiye halklarının başına büyük felaketler getirebilir.

VII. Savaşa karşı tavır

Körfez Savaşı'nda "it dalaşı" ve "bu bizim savaşımız değil"i duymuştuk. ABD 1998'de Irak'a yeniden saldırdığında "ne Sam, ne Saddam"ı işittik. O andan itibaren "ne..ne.." türünden sloganlar popülerleşti. Kosova'da "Ne NATO, ne Miloşeviç" oldu slogan. Şimdi de savaşa karşı olanlar, "ne cihattan, ne haçlı seferinden yana" olduklarını açıklıyorlar. ÖDP genel başkanı, artık çiğnene çiğnene aşınmış olan kelime cambazlıklarından birini daha yaparak, "Ne USA, ne USAme" diyor. Körfez savaşı'nda kullanılmış olan "ne kolera, ne veba" edebiyatı geri geliyor. "Üçüncü yol" yürümekle bitmiyor. Yüce bir konumdan adalet dağıtmak insanlara kolay geliyor. Ama en önemlisi emperyalizm kavramının belirleyici niteliğinin unutulmasına yol açan bellek kaybı.

Bu pozisyonlar, daha önce Körfez Savaşı'nda ve Kosova Savaşı'nda da belirttiğimiz gibi (bu kitabın İkinci ve Üçüncü Bölümlerine bakılabilir) yanlıştır. Afganistan'a karşı ABD'nin önderliğinde

başlatılan, İngiltere'nin şimdiden katılmış olduğu ve birçok başka ülkenin de destek verdiği savaş, *emperyalist* bir savaştır. Sosyalistlerin, emperyalizm ile ezilmiş bir ülke arasındaki bu savaşta herşeyden önce emperyalizme karşı tavır alması gerekir. Bu bile yeterli değildir. Emperyalist savaşa hayır demek de yetmez. Elbette, bugün barış için verilecek her tür mücadele son derece değerlidir ve sosyalistlerin yaklnızca "savaşa hayır" diyen hareketlerin içinde yer alması son derece doğrudur. Ama güç dengeleri izin verdiği ölçüde *devrimci politika, emperyalizmin bu savaşta yenilmesi için, ABD ve NATO güçlerinin Orta Asya ve Orta Doğu'dan çekilmesi için mücadele etmektir.* Ne Taleban'ın ve bin Ladin'in gericiliği, ne de emperyalizmin karşısında bugün esas gücün İslamcılık olması, devrimci politikanın bu asli görevini unutturmamalıdır. *Emperyalizm, dünya gericiliğinin merkezidir;* yenilgiye uğratılması her türlü gericiliğin geriletilmesi için daha uygun koşullar yaratır. Emperyalizm kazanırsa, Suudi gericiliği de güçlenecektir! Ayrıca, Taleban da, bin Ladin de emperyalizmin imalatı yaratıklardır. Yarın Pakistan'da ya da başka bir İslam ülkesinde devrim yükselmeye görsün, bakın ABD en ön safta olmak üzere emperyalizm nasıl radikal İslam'ı yeniden desteklemeye başlıyor! Dolayısıyla, *Taleban'a ve bin Ladin'e en ufak bir politik destek vermeksizin, sosyalistler Afganistan'ı emperyalizme karşı savunmalıdırlar.* Taleban'ın barbarlığı, ABD'nin ise uygarlığı temsil ettiğini düşünenlere, Bush'un Putin ile "taktik nükleer silahların kullanılabilmesi" konusunda anlaştığını belirten (insanın okuduğunda gözlerine inanamadığı) haberi hatırlatmak acaba birşey ifade eder mi?[100]

ABD'nin Afganistan'a saldırısından, sivil halkın bütün çektiklerine rağmen olumlu sonuçlar çıkabileceğine inananlara bazı gerçekleri hatırlatmak gerekiyor. Herşeyden önce, ABD Taleban'ın iktidara gelmesinde büyük sorumluluk sahibi olan ülkedir ve 1998 yılına kadar bu gerici rejime karşı hayırhah bir politika izlemiştir. Bugün, Taleban'ın en belirgin gericiliği olan kadınların ezilmesi sorunu, ABD'nin müttefiklerinde de, biraz daha hafif biçimde de olsa, mevcuttur. Suudi Arabistan ve Kuveyt gibi ABD müttefiki ülkelerde, kadınlar ikinci sınıf insanlardır, bırakın oy kullanmayı ehliyet alma hakları bile tartışma konusudur. Üstelik, ABD'nin bugün Taleban'ın

100 *Hürriyet*, 8 Ekim 2001. Ne var ki, bu habere temkinli yaklaşmak gerekir. Bu, Ertuğrul Özkök ekolünün bir yeni balonu olabilir.

yerine başa getirmeye çalıştığı Kuzey İttifakı'nın kendisi büyük çoğunluğuyla köktendincilerden oluşan bir koalisyondur. İttifakın hakim olduğu Panşir vadisinde de kadınlar "burka" adı verilen, yüzlerini dahi kapatan kara çarşaflarla dolaşmak zorundadır.[101] Bu da yetmiyor. ABD Taleban'ın "ılımlı" kanadının da iktidarda yer alabileceği bir düzenlemenin peşindedir. Bu yaklaşım mı Afganistan'ı Taleban'ın gericiliğinden kurtaracak, kadınların ezilmesini engelleyecektir? Bush zaman zaman Taleban'ın Afganistan halkını yoksulluk içinde bıraktığı demagojisina başvuruyor. Peki, Amerika'nın bütün Soğuk Savaş dönemi boyunca (yaklaşık 40 yıl) müttefiki olan Pakistan'da neden yoksulluk dizboyu? Neden o ülkenin insanlarının % 40'ı hala okuma yazma bilmiyor, % 75'i yoksul köylük yerlerde yaşıyor, ülkenin okullarının en az beşte biri "hayalet okul", yani sadece bina olarak var ve dolayısıyla medreseler binlerce, onbinlerce "taleban" yetiştiriyor? [102] Amerika'nın Afganistan'ı "özgürleştireceğini" düşünenler bir gerçeği iyi bilmeliler: yapılmakta olan plan Afganistan'ın bir süre boyunca vesayet altında kalmasıdır. Afganistan, aynen kendinden önce Bosna'da ve Kosova'da olduğu gibi bir "küresel sömürge" olacaktır.

Ama bütün bunları anlatmak neden gereksin? Körfez Savaşı'nda emperyalizm ile ezilmiş bir halkın ülkesi arasında tarafsız kalanlar, o savaşın Kuveyt'in hakları üzerine bir savaş olmadığını, Yeni Dünya Düzeni'nin Ortadoğu'da tesisi için bir ilk girişim olduğunu kavrayamamışlardı. On yıldan bu yana dünyada olup bitenler, herşeyi açıklıkla ortaya koydu. Emperyalizmin çıldırmış bir dünya hakimiyeti arayışı içinde olduğu her geçen gün daha fazla kanıtlandı. Tarafsızlık taraftarı olanların artık on yıl sonra aynı hatayı yapmasına, Amerika ile Afganistan karşısında eşit mesafede durmasına ne demeli? 90'lı yıllarda Yugoslavya'da yaşanan savaşlar büyük katliamlara sahne oldu. Miloşeviç halklar arasında çatışmaları daha da fazla körükleyen politikalar güttü. Tarafsızlık taraftarlarının kafası karışmış olabilir. Ama şimdi geri bakılınca, bütün o çatışmaların Yugoslavya denen güçlü odağı kırmak ve Balkanları hakimiyet altına almak için kışkırtıldığı ve yapıldığı görülemiyor mu? Tarafsızlık taraftarları emperyalizmin "büyük satranç tahtası"ndaki hamlelerini hala göremiyorlar

101 Le Monde, 16 Ekim 2001.
102 New York Times, 1 Ekim 2001.

mı? Amerikan yönetiminin bütün temsilcileri ilan ediyorlar: Afganistan sadece bir başlangıçtır, devamı gelecek, onyıllarca savaşacağız diyorlar. Peki yarın Amerika Irak'a saldırdığında, Saddam kasaptır diye tarafsızlık taraftarları yine "ne Sam, ne Saddam" mı diyecekler? Öbür gün sıra İran'a gelirse, "ne Amerika, ne molla" mı diyecekler? Sonunda iş Rusya'ya ve Çin'e uzandığında Putin ya da Ciang Zemin de savunulabilecek politik önderlikler olmadığına göre gene tarafsız mı kalacaklar?

Durumun absürdlüğü ortadadır. Tarafsızlık taratarları yol yakınken geri dönmeliler. On yıl zaten uzun bir süredir. Ama hatanın neresinden dönülürse erdemdir. Her kim ki sola gönül vermiştir, emperyalizmin dünyayı bir barbarlık fırtınasına taşımakta olduğu günümüzde, *emperyalizmin yenilgisi* için mücadele etmelidir. Her kim ki içtenlikle demokrasiyi savunduğunu söylemektedir, bugün herşeyden önce emperyalizmin yoksul ve ezilmiş halkların ülkelerine çullanmasına karşı çıkmalı, onu püskürtmek için mücadele etmelidir. Çünkü çağımız emperyalizm çağıdır, bir avuç ulusun geri kalan bütün ulusları ezdiği ve yönettiği bir çağdır. *Emperyalizm çağında demokratlığın ilk koşulu, uluslar arasında eşitsizliğe karşı çıkmak, bir ulusun ötekini ezmesinin karşısına dikilmektir.*

Tarafsızlık taraftarları genellikle AB yanlısı olduklarından onlara şu soruyu da sormak gerekiyor: haydi Berlusconi'nin "beyaz adamın yükü" kültürünü hortlatan ırkçılığını bir yana bırakalım, sosyal demokratların ve Yeşillerin (ve Fransa'da "komünist" adını taşıyan bir partinin) yönettiği Almanya, İngiltere, Fransa ve benzeri nice ülke ve bütün bunların da ötesinde bir bütün olarak Avrupa Birliği, acaba bu savaşı neden destekliyor? Siz savaşa karşısınız ve bununla tutarlı biçimde Türkiye'nin savaştan uzak durmasını istiyorsunuz. Peki, o çok yücelttiğiniz AB'nin üyesi olduğunda Türkiye, bırakın emekçilerin kurtuluşunu falan, sizin bu taleplerinize uygun bir noktaya gelmiş olacak mı? Korkarız, önümüzdeki dönem AB taraftarı sol daha pek çok düş kırıklığına uğrayacak!

Solun karşısındaki bir sorun "tarafsızlık" sorunu ise, bir başka sorun ise, Amerika'yı sözle karşısına alıp, fiiliyatta Türkiye devletinin mevcut biçimlenişine biat yoluyla desteklemektir. *Aydınlık* gazetesinde en uç ifadesini bulan bu sol Kemalist, sözde milliyetçi yaklaşım, herşeyden önce, TSK'yı Amerikan karşıtı olarak ilan etmekle ve des-

teklemekle, sözde yapmak istediğinin tam tersi bir sonuca ulaşmaktadır. Her müttefik arasında varolabilecek farklılıklar, elbette ABD ile Türkiye arasında da olacaktır. TSK özellikle Irak meselesinde bu farklılıkların altını, taktik nedenlerle biraz belirgin biçimde çizdiğinde, *Aydınlık* temsilcileri, "Türkiye yüzünü Avrasya'ya dönmüş, Amerika'ya karşı konumlanmıştır" diyebilmektedirler. Ama aynı *Aydınlık*'ın ABD'ye karşı desteklediği Saddam Irak'ı, neredeyse üç yıldır her gün İncirlik'ten kalkan Amerikan uçakları tarafından bombalanıyormuş, ne beis! *Aydınlık*'ın karşı çıktığı Afganistan Savaşı'nı Türkiye devleti, asker yollama hazırlıklarını da tamamlayarak destekliyormuş, ne beis! TSK birlikleri, Amerika ve NATO'nun Balkanlardaki vurucu gücünü oluşturan birlikler arasında, Amerikan (ya da başka emperyalist güçler komutası altında) görev yapıyormuş, ne beis!

Aydınlık, uluslararası planda Amerika'nın hegemonyasına karşı Rusya ve Çin'le ittifakı savunuyor. Restorasyonist Rusya ile bürokrasinin Çin'ini anti-emperyalist bir mücadelede kalıcı müttefikler sayanlar, bütün stratejisini buna göre inşa edenler daha ilk adımda tökezleyeceklerini hiç hesaplamamış olmalılar. Bugün *Aydınlık* Rusya'yı ve Çin'i destekliyor, Rusya ve Çin ise ABD'yi! Ne tuhaf: hem ulusal planda, hem de uluslararası planda halka Amerikan emperyalizmine karşı direniş cephesinin ana güçleri olarak gösterdiğiniz odaklar Amerika'nın destekçisi! Gerçekten talihsizlik!

Son olarak, ezilenlerin sorunlarının çözümü açısından emperyalizmin müdahalelerinden medet umanlara bir uyarı yapmak gerekiyor. ABD, jeostrateijk konumu, nüfus potansiyeli, silahlı gücü ve başka birçok neden dolayısıyla Türkiye'yi yabancılaştırmayı kolay kolay göze alamaz. Buna karşılık, geçmişten beri, ezilenlere verdiği desteği bir aşamadan sonra bütünüyle geri çekerek onları öyle orta yerde bıraktığı çok olmuştur. Kimse Amerika'nın Ortadoğu'ya yapacağı müdahaleden bu coğrafyanın ezilenleri adına olumlu bir çıkış yolu beklemesin. Daha genel olarak, emperyalizmle işbirliği, bir kurtuluş umudu gibi görünebilir, ama aslında kölelik getirir. Bosna ve Kosova halklarının deneyimi herkese ders olmalı. Bugün bu coğrafyanın ezilen halklarını çok büyük tehlikeler beklemektedir. Adımını buna göre atmayan, felaketlerle karşı karşıya kalabilir.

Aslında bugün asıl tartışılması gereken, bütün solun hesaplaşması gereken konu başka: Balkanlardan Endonezya'ya, Kazakistan'dan

Senegal'e kadar uzanan milyarlık İslam coğrafyasında solun İslamcı harekete karşı nasıl bir tavır takınacağı. Bugün emperyalist saldırı altında İslamcı hareketin, özellikle Avrasya coğrafyasında, kitleleri etrafında toplama bakımından büyük bir avantaj elde etmiş olduğu tartışma götürmez. Solun önümüzdeki uzun savaş döneminde, kitleleri kazanmasının önündeki büyük engel İslamcı hareket olacak. Bugün emperyalizme karşı çıkış bakımından geçici bir ortaklık var. Bunun dışında İslamcı harekete emperyalizmin ve bu ülkelerin hakim sınıflarının sömürüsünden kurtulma açısından hiçbir biçimde güven duyulamaz. Bütün bu İslamcı hareketlerin, Arap ülkelerinde de, öteki İslam toplumlarında da, kapitalistlerle ve petrol rantiyeleriyle içli-dışlı ilişkileri vardır. İslamcılık, sadece emperyalizmle karşı karşıya kalanların değil, emperyalizm sayesinde sömürü ve baskı rejimlerini ayakta tutanların da ideolojisidir. Bakın İslami Kalkınma Örgütü'ne: Afganistan'a savaş açılmasına karşı çıkabildi mi? Çıkamaz, çünkü emperyalizmle karşı karşıya kalan İslamcı hareketler, emperyalizm yanlısı İslamcı rejimleri rahatsız etmektedir. Emperyalizm bin Ladin'i bastırırsa, Suudi Arabistan memnun olacaktır.

Ama bütün bunları, emperyalizmle karşı karşıya geldiği için gerici önderleri, dün Saddam'ı, bugün bin Ladin'i yücelten kitlelere anlatmanın yollarını bulmak, bugün ve önümüzdeki dönemde *sosyalizmin en zorlu görevi* olacak. Bunun nasıl yapılacağını tartışmak gerekiyor. Ama şimdiden bilinen bir şey var: sosyalistler bugünden ikirciksiz biçimde emperyalizmin karşısında bir konum benimsemezlerse, en güzel taktik icad edilse bile kitleler onları dinlemeyeceklerdir. "Küreselleşme" yanlısı burjuva "demokratik" kamuoyu, kendilerini Saddam'ı, Miloşeviç'i ya da bin Ladin'i destekliyor diye küçümseyecek diye korkanlar, bu yüzden bunlara hiçbir politik destek vermeksizin Irak, Yugoslavya ya da Afganistan'ı Amerikan emperyalizmine karşı savunamayanlar kitlelerin gözünde "emperyalizmin destekçisi" haline geleceklerdir.

Kimileri Marksistleri dogmatik olarak nitelemekten büyük zevk alır. O zaman gelin birlikte yaşamaktan *ders* çıkaralım. Irak muhalefeti Amerika'nın kanadının altına sığındı. Onun tarafından silahlandırıldı, onu destekledi. Saddam hala ayakta. Yugoslavya muhalefeti, aslında Batı yanlısı olduğu halde, Kosova Savaşı'nda NATO'ya destek vermedi. Miloşeviç'ten uzak durdu, ama ülkesine yapılan saldırıyı

kınadı. Miloşeviç savaşın bitiminden birbuçuk yıl sonra düştü. İşte karşıtlık! Yaşanan hayattan öğrenmek istiyorsak, işte ders!

Bugün Afganistan'da da benzer bir süreç gözlerimizin önünde yaşanıyor. Sovyet ordusuna karşı direndiği için kahraman olan komutan Abdülhak, güney aşiretlerini dolarla satın almak için Afganistan'a giriyor. Köylüler tarafından ihbar edildiği için yakalanıyor ve asılıyor. Bütün haber kaynakları, Peştunlar arasında, Taleban'a keskin biçimde karşı olanların dahi Amerika'nın yanına geçmediğini bildiriyor. Bir öngörü ile bitirelim. Kuzey ittifakı adı verilen çapulcular, tecavüzcüler, katiller sürüsü, kara ordusu gibi hizmet verdikleri Amerika'nın ezici askeri gücü sayesinde bir gün iktidara gelseler bile, bu iktidarın ömrü uzun olmayacaktır.

Her kim ki emperyalist bir güce karşı ezilen bir ülkeyi savunmaz, onun tek iktidar kaynağı emperyalizmin kendisi olacaktır. Kitleler ise emperyalizme karşı çıkanı destekleyeceklerdir. Yenilse dahi.

Savaş politikasında elbette püf noktası, her siyasi hareketin ölçüleceği mihenk taşı, Türkiye devletinin savaş politikasına karşı takınılacak tutum olacaktır. Amerika'nın savaşına karşı çıkmak göreli olarak kolaydır. Kuşkusuz, o savaşa hayır diyenleri bile polis copluyor. Ama kendi ülkesinin savaş politikası konusunda eleştirel tutum takınanlar sadece baskıya maruz kalmazlar. Aynı zamanda afaroz edilirler. İşte bu yüzden Türkiye solu esas sınavını henüz vermemiştir. Türkiye savaşa girdiği gün kel düşecek, takke görünecektir.

VIII. Sonuç yerine: sürekli savaşa karşı sürekli devrim

Emperyalizm insanlığa karşı nihai savaşını açmış gibi görünmektedir. Kar hırsının pompaladığı hakimiyet hırsı, burada deliliğin sınırlarında dolaşan bir boyuta ulaşmış durumda. Tahrip araçlarının teknolojik açıdan ulaştığı ürkütücü düzey göz önüne alındığında, insan ömründen daha uzun bir savaş fikri, dünya hakimiyeti arayışının insanlığı, hatta hayatın her biçimini yok oluşa sürüklemekte olduğunu gösteriyor.

İlk bakışta bütün koşullar gerek dünya çapında, gerekse Türkiye'de işçi sınıfının, emekçilerin ve ezilenlerin bütünüyle aleyhine görünüyor. Emperyalizmin Asya üzerinde bugüne kadar kuramamış olduğu türden bir hegemonya oluşturması, Rusya'ya ve Çin'e büyük

darbeler vurması, bir Üçüncü Dünya Savaşı çıkarması sözkonusu. Genel olarak ABD inisiyatifi ele geçirmiştir. Kitleler, özellikle emperyalist ülkelerde, 11 Eylül sonrasında, terörizm korkusuyla emperyalist politikaları destekleyecek bir ruh durumuna girmiş durumda. Son dönemin en fazla umut yaratan gelişmesi olan "küreselleşme" karşıtı hareket hem zayıflama, hem de sert saldırılara maruz kalma tehlikesiyle karşı karşıya. Sosyalist hareketin krizi sona ermekten uzak. Türkiye'de herşey savaşa, ekonomik krize, daha otoriter bir rejime işaret ediyor. Bu durumda, büyük emekçi kitleleri ve ezilenler açısından da, sosyalistler açısından da karamsarlığın hakim olması ilk anda anlaşılır birşey.

Ne var ki, emperyalizmin gücü kısa süre içinde büyük bir erozyona uğrama tehlikesiyle karşı karşıyadır. Birincisi, 11 Eylül'ün yarattığı şok belleklerde geride kaldıkça, hem kitlelerde, hem de bugün ABD'ye destek veren devletlerde ABD'nin sürekli savaş politikasına karşı bir soğukluk ve daha sonra da bir tepki gelişecektir. Her büyük savaşın başı, şovenizmin en güçlü olduğu andır. Özellikle zayiat ve başarısızlıklar, kitlelerde ve müttefiklerde büyük huzursuzluk yaratır. Örnekleri daha şimdiden ortaya çıkmaya başladı. Guardian gazetesinin yaptırdığı bir kamuoyu yoklamasına göre, Britanya halkının savaşa verdiği destekte 12 yüzde puanı oranında bir gerileme var.[103] Daha savaşın üçüncü haftasında!

İkincisi, yaklaşan ekonomik felaket kapitalizmin dünya çapında kurduğu hegemonyanın sarsılmasına yol açacaktır. Yeni-liberalizm, serbest piyasanın yüceltilmesi ve "küreselleşme"nin kaçınılmazlığı iddiası büyük yaralar alacaktır. Savaş çabasına destek azaldıkça, yaratılmaya çalışılan "milli birlik" havası da dağılacak, sınıf mücadelesinin önünde yeni olanaklar açılacaktır. Emperyalist ülkelerde proletarya ve müttefikleri artık yüzlerini yeni çözümlere çevirecektir. Azgelişmiş, emperyalizme bağımlı ülkelerde, bir yandan kapitalizmin yıllardır savunduğu neo-liberal ekonomi yoksulluk ve *işsizlik* getirdikçe, bir yandan da Amerika dünyanın yoksullarını katletmeye devam ettikçe, anti-emperyalist, giderek anti-kapitalist bir bilinçlenme süreci yaşanacak, kitlesel isyanlar görülecektir.

Üçüncüsü, bugün moral ve elbette askeri üstünlüğe sahip olan ABD, Asya'da çok çetin cevizlerle boğuşmak zorunda kalacaktır. Ne

103 *NTV* televizyonu, 30 Ekim 2001.

uluslararası İslamcı hareket, ne de Rusya ya da Çin kolay kolay yutulacak lokmalar değildir. Bakın Amerika daha şimdiden dünyanın en yoksul ülkelerinden biri karşısında bile tökezlemeye başladı. Amerika'da ve İngiltere'de dahi, henüz üçüncü haftasının sonunda, bu savaşın ne işe yaradığı, (çoluk çocuğu katletmenin dışında) ne gibi bir başarı kazanıldığı sistem temsilcilerince bile sorgulanıyor. Irak ya da İran'la başa çıkmak çok daha zor olacaktır. Rusya ve Çin ise tam bir kabustur. Bütün bunlar, ABD'nin "kağıttan kaplan" olduğu anlamına gelmiyor. Tam tersine ABD güçlüdür, hele öteki emperyalistleri yanına alabilirse, çok daha güçlü olacaktır. İdeolojik gaz verme amacıyla düşmanı olduğundan daha zayıf gösterme mücadelede en büyük başarısızlık nedenlerinden biridir. Buna karşılık, düşmanın gücünü abartma, onu yenilmez görme ve gösterme, hatadan da kötüdür, cinayettir. Burada söylenen açık: ABD bugün güçlüdür, ilk adımlarında zafer kazanırsa, yarın daha da güçlü olabilir. Ama bütün savaşların kaçınılmaz erozyonu, bütün saldırganların kaçınılmaz güçlükleri *zaman içinde* ABD'nin ve ortaklarının başına bela olacaktır.

Türkiye'ye gelince, kitlelerde daha şimdiden bir anti-Amerikanizm mevcuttur. Daha olayın yaşandığı 11 Eylül gecesi, Ali Sami Yen stadında hoparlörlerden eylemlerde ölen Amerikalılar için saygı duruşu çağrısı yapılınca, staddaki kalabalığın büyük bölümü "kahrolsun Amerika!" sloganını bir ağızdan atmıştır. AB ve Avrupa Konseyi ortak bir kararla 14 Eylül Cuma günü öğle saatinde üç dakikalık bir saygı duruşu çağrısı yaptığı halde, TC hükümeti bunu (hem de bir Cuma günü!) Türkiye'de uygulamaya cesaret edememiş, bu yüzden de burjuvazinin sözcülerinden ağır eleştiriler almıştır. Bütün kamuoyu yoklamaları, Türkiye'de halkın çoğunluğunun hem Amerika'nın Afganistan'a saldırısına, hem de Türkiye'nin bu savaşa katılmasına, hatta destek vermesine karşı olduğunu gösteriyor. Bir-iki rakama bakmakta yarar var.

Strateji Mori'nin yaptığı bir kamuoyu yoklamasına göre, halkın % 60'ı ABD'nin Afganistan operasyonunu desteklememektedir (% 52 "hiç" desteklemiyor, % 8 "pek" desteklemiyor). Türkiye'nin komuta merkezi olmasını istemeyenlerin oranı % 63 iken yurtdışına asker yollanmasına karşı olanların oranı % 75'e ulaşmaktadır.[104] Düşünün,

104 Cumhuriyet, 11 Ekim 2001.

dört kişiden üçü karşı, ama meclis hükümete sınırsız savaş yetkisi veriyor! Tarhan Erdem'in başında olduğu kuruluşun yaptığı bir başka araştırmanın sonuçları daha da çarpıcıdır. ABD'nin Afganistan'da yaptıklarını doğru bulmayanların oranı burada daha da yüksektir: %71! "Türkiye ne yapmalı?" sorusuna "hiçbir şey" diye cevap verenlerin oranı ise % 61. "Aktif katılma"yı, yani savaşa asker yollamayı destekleyenlerin oranı, burada daha da düşük: % 17! En ilginç sonuçlardan biri de, terörü neyin engelleyeceği sorusuna ilişkin cevaplarada görülüyor: halkın % 88'i savaşın terörü önleyeceğine inanmıyor! Çözüm olarak % 72 eğitimi, % 50 gelir adaletini gösteriyor. [105] Yani, Türkiye'de halk şiddetin kaynağının sosyo-ekonomik düzen içinde yattığını kavramış durumdadır.

Elbette, yarın Türkiye savaşa girerse, resmiyetin ve medyanın körükleyeceği şovenizm halk üzerinde ciddi bir etki yaratacaktır. Ama unutulmasın bu ülke, artık bir yıla yaklaşan bir süredir tarihinde gördüğü en büyük ekonomik krizin içinde debeleniyor. İnsanlar işsizler, yoksullaşıyorlar, tepki içindeler. Şovenizm pompası bunu ancak bir süre unutturabilir. En güçlü ses midenin sesidir. İnsanlar bu sesi yeniden duyduklarında durum bambaşka olacaktır. Bir kez işçi sınıfı ve emekçiler kendilerinin düşmanının İMF ve kapitalizm olduğunu gördüklerinde yer sarsılacaktır.

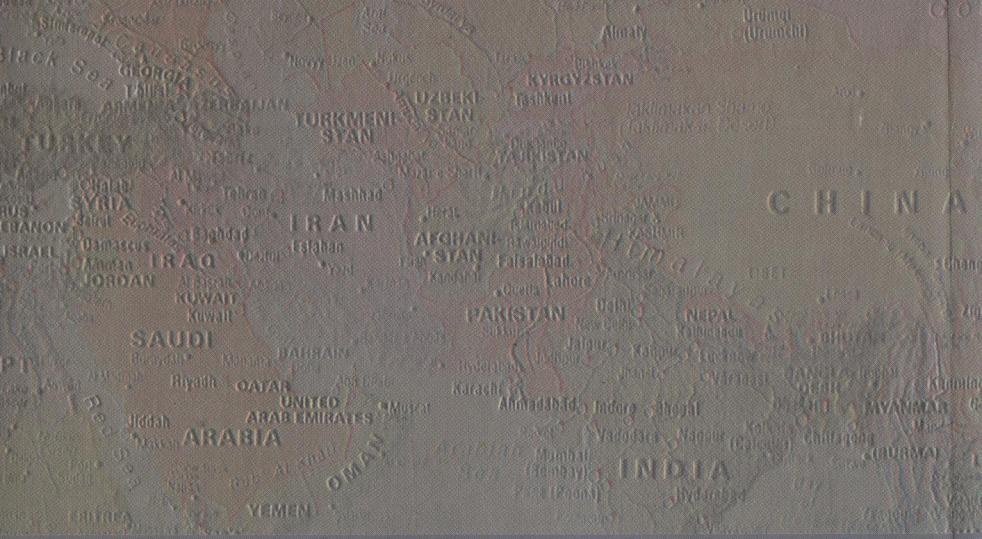
Öyleyse, içine girmiş olduğumuz büyük sarsıntı dönemi, aynı zamanda devrimin güncelleştiği, öngörülemeyecek koşullar altında patlak verebileceği bir dönemdir. Bu, bugünün ya da yarının işi olmayabilir. Bütün bir dönemden söz ediyoruz. Bugünden Üçüncü Dünya savaşı'na giden yoldan söz ediyoruz. O gün geldiğinde en büyük sorun, devrime önderlik edebilecek güçlerin zayıflığı olacaktır. O takdirde önümüzdeki dönemde görev böyle bir önderliği, böyle bir partiyi inşa etmektir. Bu tür bir inşa, mutlaka bir enternasyonal boyut taşımak zorundadır. Tek başına hiçbir ulusun kurtulması tarihin bu aşamasında artık mümkün değildir.

Aslında içinde bulunduğumuz kavşağın sorunu şöyle ifade edilebilir: kapitalizm insanlığı bir barbarlığa, hatta yok oluşa sürüklemeden önce, sosyalist hareket duruma müdahale edecek kapasiteye ulaşarak gidişatı değiştirebilecek midir? İnsanlık bir hayat memat

105 *NTV* televizyonu, 8 Ekim 2001.

meselesiyle karşı karşıyadır. Barbarlık ister emperyalizmin savaşları biçiminde olsun, ister köktendinciliğin kör terörü, çığlık çığlığa geliyor. Marksizm, insan türünün bugüne kadar eriştiği en yüksek teorik ve programatik düşüncenin ışığında, barbarlığa karşı bütün insanlığın kurtuluşunun önkoşullarını yaratmak için mücadeleyi insanüstü bir güçle vermek zorundadır. Ya proletarya yoksul ve ezilen insanlık ile elele sosyalizmi kuracak ve bütün yeryüzünü ekonomik sefaletten ve yokoluştan kurtaracaktır. Ya da kapitalizmin barbarca yönelişi, insanlığı ve bütün öteki türleri mahvolmaya doğru sürükleyecektir.

Sungur Savran (1946). İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesinde 1973-83 yılları arasında asistan ve öğretim üyesi olarak çalıştı. YÖK'ü protesto ederek istifa etti. Amerikan üniversitelerinde misafir öğretim üyesi olarak ders verdi. İşçi ve kamu çalışanları sendikalarında ve diğer kitle örgütlerinde eğitmen olarak hizmet gördü. 1993-98 yılları arasında *Özgür Gündem* geleneğindeki gazete ve dergilerde köşe yazıları yazdı. *Yapıt, 11. Tez* ve *Sınıf Bilinci* dergilerinde yayın kurulu üyesi olarak çalıştı. Halen "İşçi Mücadelesi" kitap dizisi editörleri arasında yer almakta. *Dünya Kapitalizminin Krizi* (Alan Yayınları, Nail Satlıgan ile birlikte) başlıklı bir makaleler derlemesi ve *Türkiye'de Sınıf Mücadeleleri* (Kardelen Yayınları) başlıklı bir kitabı yayınlanmıştır. Yakında Neşe Can Balkan ile birlikte derlediği, biri *Türkiye Politikası*, ötekisi ise *Türkiye Ekonomisi* ile ilgili çeşitli yazarların eleştirel perspektifle yazılmış makalelerini biraraya getiren iki derleme kitabı İngilizce olarak Amerika'da yayınlanacaktır.

"ABD'nin Afganistan'a açtığı savaş, iç içe geçmiş bir dizi eş merkezli daire gibidir. Afganistan Savaşı'nın kendisi hem Afganistan, hem de Suudi Arabistan üzerine verilen bir savaştır. Daha genişleyen dairede ise İslam ve Arap dünyası üzerinde enerji kaynakları konusunda verilmekte olan savaş yatmaktadır. Ama bir de üçüncü bir daire vardır ki, bu ilk ikisi ne kadar önemli olursa olsun, bu üçüncü daire ile karşılaştırıldığında bütünüyle önemsiz hale gelir. Bu, Avrasya'nın bütünü, hatta Asya'nın tamamı üzerindeki hegemonya mücadelesidir...

Bir sürekli savaş dönemi açılıyor. Türkiye ise bu fırtınanın ana ekseninde yer alıyor. Hem Türkiye'de, hem de dünyada kurtuluş, sürekli savaşa karşı sürekli devrimdedir."

5500000 TL
KABALCI

5500000 TL
KABALCI

ISBN 975-344-254-8
9 799753 442540

belge yayınları